

Universitätsbibliothek Wuppertal

Artivm scriptores minores

Keil, Heinrich

Lipsiae, 1923

Pompeii Commentum artis Donati

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1978](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1978)

POMPEII
COMMENTVM ARTIS DONATI

- A* codex Wolfenbottelanus Weissenburgensis 86
B codex Parisinus Sangermanensis 1179
C codex Parisinus Sangermanensis 1180
a codicis *A* corrector antiquissimus. *a** eiusdem codicis correctores recentiores
bc codicum *BC* correctores
L codex S. Pauli in valle Lavantina 24 in prima libri parte adhibitus
S codex Berolinensis Santenii 66. 4 in extrema libri parte p. 417 sqq. ed. Lind. adhibitus
P codex Parisinus 7530 item in extrema libri parte adhibitus

Ex
 legi,
 est, on
 inter o
 fuerunt
 Co
 rum pe
 viginti
 pertin
 fascicul
 uniuscu
 INCIPIT
 oration
 tribus
 nobis —
 causaru
 Severi:
 episcopi
 surae u
 de met
 manu
 tes exa
 diversis
 deleta
 quae po
 liber ac
 se feru
 nis, qu
 mo iam
 perturb
 scriptis

Ex libris manu scriptis Pompeii grammatici tres potissimum elegi, quorum fidem in edendo libro sequerer, eosque, ut mihi visum est, omnes nono saeculo scriptos, unum Wolfenbutechanum, qui est inter codices Weissenburgenses 86 (A), duos Parisinos, qui olim fuerunt Sangermanenses 1179 (B) et 1180 (C).

Codex Wolfenbutechanus Weissenb. 86 „*codex monasterii sanctorum petri et pauli in vissenburg*“ continet membranarum fasciculos viginti septem formae quadratae minoris, e quibus ad Pompeium pertinent quaterniones viginti tres et membranae duodecim in unum fasciculum compactae: q. 1—5 *COMMENTUM ARTIS DONATI* | *uniuscuiusque scientia — ubi pes finit* (p. 3—82 ed. Lind.), q. 6—24 *INCIPIT EXPLANATIO NOMINIS* | *POMPEII GRAMMATIC.* (corr. CI) | *orationis partes — potest dici* (p. 82—414). reliquis quaternionibus tribus continentur haec, Cassiodorii praefatio de disciplinis, *intentus nobis — dicta precipiat* (p. 519. 520 ed. Gar.). eiusdem de generibus causarum tractatus: p. 497, 27—34 ed. Halm. *de pedibus expositio Iulii Severi*: Mall. Theod. ed. Heus. p. 71—81. *Esidori iunioris palestiniensis episcopi grammaticae artis nom. grega et latina notata*: ib. p. 81—85. *caesurae uersuum*: ib. p. 86—90. *de metris*: ib. p. 91—98. Mallii Theodori de metris libellus ab Heusingero ex hoc codice editus. omnia eadem manu scripta sunt, litteris tamen non eodem ductu per omnes partes exaratis. sed in Pompeii libro vetus scriptura plurimis locis et diversis manibus correctae, non numquam etiam a correctoribus ita deleta est, ut quid olim scriptum fuerit non adpareat. in iis autem quae postea adscripta sunt quaedam eandem fere aetatem, qua ipse liber scriptus est, sed diversam tamen a vetere librario manum prae se ferunt. ceterum extrema pars libri de vitiis et virtutibus orationis, quae in codice deest, aut numquam scripta fuit aut antiquissimo iam tempore periit. nam vetus membranarum ordo, qui nunc perturbatus est in codice, numeris in imis marginibus antiqua manu scriptis indicatus est. eadem manu inscriptiones, quarum vestigia

passim in summis marginibus adparent, *lib. pomp.*, scriptae esse videntur.

Codex Parisinus Sangermanensis 1179 „*liber s. petri corbienensis*“ forma oblonga Pompeii librum mutato ordine exhibet ita, f. 1 *Partes orationis sunt octo* — f. 89 *potest dici* | *EXPLICIT DE INTERIECTIONE* (p. 82—414) f. 89* *COMMENTUM ARTIS DONATI* | *Unius cuiusque rei scientia* — f. 106* *ubi pes finit* (p. 3—82) | *DE BARBARISMO* | *Barbarismus est* — f. 119* *aut a paribus FINIT LIBER POMPEII GRAMMATICI FELICITER* (p. 417—480). scriptura codicis accurata et diligens, undetriginta versibus in singulis paginis scriptis, duabus, ut videtur, manibus correcta est; quamquam non satis constat, ab utra manu quaeque profecta sint, et dubitari potest annon quaedam veteri librario debeantur.

Codex Parisinus Sangermanensis 1180 „*e libris s. petri corbienensis*“ forma oblonga scriptus est paginis bifariam divisus, ita ut versus triginta quinque vel triginta sex in singulis columnis scripti sint litteris accuratius etiam et elegantius quam in superiore codice pictis. de hoc dictum est vol. IV praef. p. XXXIII. Pompeii autem liber non addito nomine grammatici scriptus est inde a f. 75 usque ad finem codicis f. 168* *IN NOMINE DEI SUMMI INC. ETIAM TRACTARE DE PARTIBUS MAIORIBUS ORATIONIS* | *UNIUS CUIUSQUE REI* — *a rebus paribus* | *explicit de tropis*. in eo quoque vetus scriptura saepe manu non multo recentiore correcta est.

Horum igitur librorum antiquissimus est Wolfenbütteleanus, adeo ut dubitari possit annon octavo saeculo potius quam nono scriptus sit, recentissimus Sangermanensis 1179, quamquam ne is quidem nonum saeculum excedere videtur. Wolfenbütteleanus a Bethmanno, bibliothecae Wolfenbütteleanae praefecto, liberaliter ad me missum inter ipsum edendi laborem usurpavi, Sangermanenses a me cum Lindemanni exemplo conlatos habui. sed in altero 1179 cum aliquam partem olim et tempore coactus et molesti laboris taedio fessus omissem, haec postea me rogante humaniter supplevit I. Schirmerus. de auctoritate autem codicum quaerens Sangermanenses libros ita plerumque inter se consentire repperi, ut utrumque ex eodem archetypo ductum esse verisimile sit. videntur autem hi libri Corbeii, unde olim Parisios travecti sunt, scripti esse. paulo longius ab iis recedit Wolfenbütteleani codicis scriptura. omnino autem in hoc Pompeii libro describendo non illud egerunt librarii, ut accurate verba grammatici repeterent, sed, quoniam suae aetatis commodo inserviebant, multa vel neglegenter descripserunt vel pro suo arbitrio mutaverunt. quo factum est ut saepe dissentientibus libris non modo quid a vetere auctore scriptum fuerit non constet,

sed ne antiquissima quidem forma, quae quidem ad nostram aetatem propagata sit, id quod solum fere in huius modi libris communi usu tritis quaeritur, restitui possit. cumque propter vilitatem rerum, in quibus maxima pars libri versatur, operae pretium non esset omnem codicum discrepantiam ante oculos ponere, tutissimum esse visum est prae reliquis Wolfenbottelani codicis auctoritatem sequi. quamquam enim permulta in eo codice vitiose scripta sunt, tamen et formam elocutionis interdum minus corruptam exhibuit, quam Sangermanenses libri, et vel propterea principem locum sibi vindicabat, quod hoc solo praesenti uti licebat, praesertim cum in illis excutiendis hanc curam adhibere noluissem, ut levissimam scripturae discrepantiam adnotarem. ad vitia autem scripturae emendanda firmum praesidium prae buerunt Sangermanenses. quare his libris quos dixi ita usus sum, ut primam manum Wolfenbottelani codicis, quoad eius fieri posset, exprimerem, et ubicumque ab ea recedendum esset, discrepantiam praeter levia quidem scribendi vitia integram indicarem, Sangermanensium autem librorum scripturam ipsam quoque, ubi a recepta scriptura discreparet, subicerem, sed multa tamen, quae nullius momenti esse videbantur praeterirem*). denique quid in vetere trium librorum scriptura recentiore tempore mutatum esset accurate indicare longum et inutile erat; ubi huius quoque rei ratio habenda erat, correctorum manus litteris abc indicavi. sed in Wolfenbottelano codice sola a littera antiquissimi correctoris mutationes, addito asterisco (a*) ea quae

*) Notabilis librorum manu scriptorum discrepantia est in tribus tractatibus de numeris, de figuris, de casibus nominum. de quibus rebus cum his tractatum sit, primum brevius p. 157 sqq., deinde uberius p. 177 sqq., Wolfenbottelanus codex tres tractatus uberiore post breviores exhibet continuo scriptos, sic uti editi sunt, in Sangermanensibus bini de iisdem rebus tractatus coniuncti sunt. Wolfenbottelani autem codicis ordo commendatur iis quae ex priore parte de numeris citata sunt in posteriore p. 178 *diximus hoc iam in regulis*, siquidem haec non ad rem modo tractatam, sed ad locum longius remotum spectare videntur. eiusdem codicis rationem etiam in orthographia vocabulorum plerumque secutus sum, quamquam in hoc genere multa, in quibus librarii suae aetatis pronuntiationem expresserunt, non indicata discrepantia librorum correxi, velut *e* pro *i* positum frequentissime in talibus, *collegere*, *contenere*, *dimedium*, *trea*, *deferunt* pro *differunt*, *accedere* pro *accidere*, vel *i* pro *e*, ut *decim*, *liquiscunt*, *facire*. graviori dubitationi locum praebebant vitia sermonis vel formae verborum ex infimae aetatis consuetudine profectae. nam cum et scriptoris elocutio rudis ac mendosa sit, et librarii multa suae aetatis more corruperint, saepe incertum erat, siquae a puro sermone aliena erant, utrum haec grammatici inperitiae an librariorum negligentiae tribuenda essent. quare ea quidem quae librorum consensu tuta erant neque per se inprobabilia esse videbantur recepi; dissentientibus autem codicibus librariis potius sua vitia relinquenda quam scriptoris sermonem temere corrumperendum esse existimaui. velut *ipsud* pro *ipsum* saepe neque tamen constanter in Wolfenbottelano codice scriptum, quod hac auctoritate receperat Linde-

post hunc adscripta sunt significari volui. in eodem codice si quando vetus scriptura non adparebat, vel punctis positis litteras deletos indicavi vel ea quae olim scripta esse videbantur cum signo interrogationis exhibui. maiorem curam iure postulabant ea quae ex antiquis scriptoribus citata vel ex priorum grammaticorum doctrina prolata sunt. in his igitur, et siquid praeterea hanc diligentiam requirebat, curavi ut nihil quod in libris manu scriptis esset omitteretur.

Praeter hos libros tribus usus sum aliis, in quibus fragmenta vel excerpta Pompeii scripta sunt. nam in prima libri parte adfuit codex Lavantinus (L), de quo dictum est vol. IV praef. p. XLIX. in hoc pars libri inde ab initio usque ad eam partem quae est de verbo scripta est octavo saeculo, f. 1 *Partes orationis donatus quidem* — f. 20 *deponit autem illud quod in dus exit.* sed haec omnia ita mutata et in postrema maxime parte in compendium redacta sunt, ut non tam pro integro exemplo libri Pompeiani quam pro excerptis habenda sint. codex autem quo is qui haec excerpta composuit usus est ut ad Wolfenbittelani codicis scripturam proxime accedebat, ita et hoc et reliquis omnibus plenior erat. nam non solum in principio praefationis, quae ex hoc codice edita est anal. gramm. Vindob. p. 510, reliquorum librorum defectum reparavit*), sed etiam in prima parte libri, quae accuratius quam reliqua scripta est, supplementa quaedam scripturae lacunis corruptae praebuit. in extrema libri parte de vitiis et virtutibus orationis pro codice Wolfenbittelano usus sum Berolinensi olim Santeniano et Parisino 7530, de quibus dictum est vol. IV praef. p. XXXII et XLI. in Santeniano codice (S) praeter alia quaedam ex prioribus libri partibus excerpta haec pars legitur p. 171 *de barbarismo iuxta pompeium. Barbarismus est* — p. 216 *a rebus paribus explic.* eius scripturam debeo Lindemanni editioni ex hoc codice expressae. sed quoniam erant de quibus dubitarem, num recte a Lindemanno relata essent, cum operae pretium non esse indicarem codicem iterum conferre, integram scripturae discrepantiam indicare nolui, sed in hac parte Sangermanenses libros potissimum

mannus, cum raro reliquis libris firmaretur, correxi. accusativus casus pro ablativo cum verbis *fungi* vel *uti* in uno et altero codice saepius coniunctus paucis locis eam fidem habuit, ut recipiendus esse videretur, ut p. 88 *funguntur vicem.* sed ne in hoc quidem genere opus esse indicavi, quid quovis loco librarii peccaverint indicare.

*) Ex praefatione Pompeii, in qua plura quam in reliquis partibus librarii mutaverunt, petita esse videntur etiam haec, quae ex eodem Lavantino codice, sed ex alio commentario in Donatum edita sunt anal. gramm. Vindob. p. 514, *sed in artibus minoribus quasi docere volens interrogat Donatus, cuius auctoritatem ostendit Pompeius dicendo: 'alii' inquit 'scripserunt artem, sed illos non putes intellegere, nisi a Donato sumpserint principium, ut est Probus et Caesar et alii, sed a Donato sumpserunt principium'.*

secutus sum, praesertim cum non multum novi ex illo accederet. in Parisino codice (P) haec pars non integra, sed aliis omissis aliis mutatis legitur f. 51* *de barbarismo quid est barbarismus* — f. 62 *a rebus paribus*. ex hoc pauca, quae alicuius momenti esse videbantur ad scripturam stabiliendam, adscripta sunt. ergo de his libris tribus iis tantum locis constare volo, ubi quid in iis scriptum sit indicatum est.

Reliquos Pompeii codices, quos quidem vidi aut aliis inspicientibus cognovi, breviter indicabo. sunt autem hi. codex Montepesulanus saec. X, f. 1 *de littera*. ergo quoniam bene fecit donatus — f. 22 *ubi pes finit. explicat pompeius grammaticus* (p. 8—82). f. 22—34 fragmentum artis Eutyctii, de orthographia, commentarius in Vergilii bucolica, f. 35 *incipit pompeius expositor regularum donati grammatici. commentum artis donati. uniuscuiusque rei scientiae* — f. 36 *quare ipso ordine posita sunt id est et rationem ordinis* (p. 3—8) f. 36 *incipit tractatus pompegi grammatici de nomine. partes orationis* — statim *ut uiderit oblique dictum* (p. 82—476). codex Sangallensis 876 saec. X, p. 398 *incipit tractatus pompeii in quo donati artem mirifice commentatus est. donatus scripsit artem duplicem id est VIII partes orationis primo scripsit* — *quod artis praeceptis multa teneat. quid sit grammaticae artis principium. multi dicunt ab arte* — p. 510 *a rebus paribus. explicat pompegi de tropis* (p. 3—82, 417—480 ed. Lind.). *Tractatus pompegi de maioribus partibus or. partes orationis* — p. 526 *terminantur apud grecos tota greca sunt feminina enim sunt et nostra* (p. 82—110). codex Parisinus 7491 saec. X, olim Claudii Puteani, f. 1 *incipit prologus. donatus scripsit artem duplicem* — *ars est uniuscuiusque rei scientia. incipit tractatus pompeii grammatici quo donati artem mirifice commentatus est et duarum paginarum spatio relicto* f. 2* *incipit ars pompeii grammatici de grammatica arte. diximus ergo quoniam bene fecit donatus etc.* (p. 8 sqq. ed. Lind.) f. 18 *incipit editio de arte grammatica pompeii. de partibus orationis. partes orationis sunt VIII* — f. 82 *id est si ille cithara fretus ego pietate* (p. 82 sqq. ed. Lind.). codex Florentinus ex S. Marci bibliotheca in Laurentianam translatus 38 saec. XI, *in nomine dei summi incipit etiam tretare de partibus maioribus. uniuscuiusque rei queritur* — *qui potest tardior esse testudine* (p. 3—476). huius notitiam debeo Detlefseno, qui eum inter codices ex Marciana bibliotheca in Laurentianam translatos invenit et quaedam inde excerpta mecum communicavit. codex Laurentianus 47, 8 chartaceus saec. XV, *oratio dicitur eloquutio* — *aliena enim poena illi nulla talis erit* (p. 4—479): cf. Bandini cod. lat. bibl. Laur. II p. 393. codex Palatinus 1756 chartaceus a. 1464 scriptus, *incipit tractatus pompeii super partes donati grammatici urbis rome. uniuscuiusque* — *paribus*. codex Neapolitanus bibliothecae regiae IV A 34 saec. XI vel XII:

cf. Ianelli catal. bibl. lat. quae in reg. Neap. mus. Borb. asservatur p. 26, Osannus ephem. litt. Hal. a. 1837 suppl. p. 99. ex hoc pauca edidit A. Maius class. auct. v. V p. 151. denique pauca veteris codicis fragmenta servata sunt in codice rescripto Montepessulano 141: cf. catal. gen. des manuscrits des bibliothèques des départements I p. 338. in eo enim duodecim sunt membranae ex antiquiore codice octavo vel nono, ut videtur, saeculo litteris longobardicis scripto sumptae, in quibus veteris scripturae vestigia satis aperte adparent. et maior quidem pars earum membranarum ad Prisciani librum octavum pertinet. in quattuor autem membranis quaedam ex tractatu Pompeii de litteris et de accentibus scripta sunt; in una vero etiam inscriptio libri satis certo adparet, *INCIP. TRACTATUS POMPEII GRAM.* vix autem opus erat ut huius libri mentionem facerem, nisi falsa de eo relata esse viderem in catalogo supra indicato. nam cum illi qui catalogum confecerunt pro inscriptione quam posui haec legi indicassent, *POMPEII FE... DE RE...*, inde excitata est opinio, ut Pompeii Festi de verborum significatione fragmenta in membranis rescriptis latere crederentur. hoc errore sublato non est cur in istis fragmentis excutiendis opera consumatur, qua sane dignissimus futurus erat Festus.

Sunt etiam alii codices complures, in quibus vel partes operis Pompeii scriptae vel excerpta eius cum excerptis aliorum grammaticorum composita sunt. nam in libros de grammatica arte infima aetate ex variis auctoribus collectos, quorum magnus est numerus in codicibus, multa ex Pompeii libro recepta sunt, adeo ut praeter Priscianum Donatum Servium nullius grammatici nomen in illis frequentius sit, quam Pompeii. sed in his omnibus nihil inveni, quod diligentius quaerendum vel ad editionem libri adhibendum esse videretur.

Recentiore aetate Pompeii primum mentionem factam esse invenio a Ludovico Carrione, qui in Sallustii operibus Antverpiae a. 1579 editis fragmenta historiarum Sallustii ab hoc grammatico citata ex libro manu scripto Coloniensi primus protulit. de codice autem quo usus est haec scribit schol. in Sall. hist. fragm. p. 233, 'est autem (ut id peruiam moneam) Pompeius Grammaticus; cuius liber sub nomine Sergii antiquissimis litteris scriptus e bibliotheca Coloniensi nobis ab optimo et integerrimo viro Melchiore Hittorpio supeditatus est, quemque Pompeio asseruimus, quod in eo quaedam essent, quae a Beda libello de metris, Pompeio tribui videbam; opinionem meam posterius alio vetere doctiss. Puteani libro approbante'. postea Iacobus Fridericus Heusingerus Wolfenbuttelanum codicem nactus, cum Mallii Theodori librum et alios de arte me-

trica libellos inde ederet Lugduni Batavorum a. 1766, tum ex Pompeii libro quaedam adiecit. totius autem libri editionem, quam parabat, ad finem non perduxit, propterea quod illo codice solo eam rem perfici non posse intellegebat. ex eodem codice descripta esse suspicor duo apographa quae sunt in bibliotheca universitatis Leidensis, Perizon. Q. 71 et Ruhnken. 9: cf. Geel. catal. libr. manuscr. qui inde ab anno 1741 bibliothecae Lugduno Batavae accesserunt p. 153. quorum apographorum alterum Petrus Bondamus sibi paraverat, alterum Ruhnkenius ab Heusingero, qui Ruhnkenio auctore se codicem describere instituisse dicit, accepisse videtur, isque inde quaedam protulit in Iul. Rufin. de schem. p. 262. utrumque autem apographum cum Wolfenbottelano codice consentit. denique Fredericus Lindemannus illud de quo olim Heusingerus desperaverat in se suscepit. is enim Ruhnkenii apographo descripto, mox etiam Wolfenbottelano codice adhibito, primus librum edidit Lipsiae a. 1820. extremam autem libri partem, quae in illo codice deest, ex Santeniano codice adiecit. sed cum uno codice eoque valde vitiose scripto uteretur atque hunc ipsum neglegenter exprimeret, fieri non potuit quin corruptissima evaderet editio, quod facile puto intellegi posse, si quis hanc alteram editionem cum Lindemanni exemplo comparaverit.

Restat ut de ipso libro quem edidimus pauca dicamus. ante omnia igitur sciendum est, sicut de Cledonii arte diximus, ita Pompeii quoque librum scholis destinatum vel potius ex usu scholarum profectum esse. nam non solum puerorum aliquotiens a grammatico mentio facta est, p. 79 *ne erret puer*, p. 90 *ut possit puer intellegere*, p. 103 *et puer dicat*, et scholasticorum, p. 441 *plerumque propter clausulas faciunt hoc scholastici*, p. 477 *charientismos dicitur tropus qui versatur etiam apud scholasticos frequentissime*; sed etiam per totum librum ea est rerum tractandarum ratio, ut omnia quasi coram discipulis a praeceptore agi videantur. ex hoc genere sunt cum adlocutiones frequentissimae, quibus praecepta commendari solent, *puta, quare, collige, considera, scire debes, non potes invenire, ne dicas mihi, ostende mihi, da mihi elocutionem, ego tibi dico tu mihi dicis, tibi ostendo, illud tenere debetis*, tum interrogationes et responsiones his fere formulis inductae, *quare, quo modo, qua ratione vel qua ratione hoc dixi, quem ad modum fit, unde hoc probas, unde probamus, unde intellegimus, vis scire hoc verum esse, numquid, quid si, siqui te interrogaverit*. eodem pertinent quae de iusta interrogandi et respondendi ratione praecepta sunt p. 103 et quae in quaestionibus more scholarum proponendis et solvendis versantur, ut p. 184 *quaerebatur Pascha cuius esset numeri*, p. 190 *quaesitum est, familias qui casus est*, p. 315 *illud quaesitum est, utrum possumus dicere cras dico*, p. 246 *nam potest ali-*

qui calumniari tibi: dicit tibi ille, quare non dicis cuius, sed cuius. denique ne dicam totum hoc genus artis Donati explicandae ex usu scholarum repetendum esse, verbosa et puerilis tractandi ratio molestissima rerum tritissimarum repetitione fastidium creans hac sola re quodam modo vel excusatur vel intellegitur, quod scholarum consuetudinem grammaticus scribendo imitatus est.

In regulis autem Donati exponendis non utramque artem secutus est hic scriptor, sicut Servius et Cledonius, sed de priorē arte, hoc est de minore octo partium orationis expositione, pauca praefatus in ipso libro totum se dedit ad posteriorem artem exponendam, idque ipse in fine prooemii indicare videtur, p. 8. *diximus ergo quoniam bene fecit Donatus, partem illam priorem scribere infantibus, posteriorem omnibus. est enim robusta et utilis. inchoat a litteris ista particula quae uberior est et habet tractatum.* praeterea priorem artem strictim memoravit his locis, p. 211 *vel sic etiam potestis illud colligere, quem ad modum legistis in primordiis: quotienscumque tertia est declinatio, ablativus singularis e correptum habet; deinde quotienscumque fuerit quinta declinatio, e productum habet; p. 253 sed diximus in illa priore parte artis, id est in superioribus, esse aliqua pronomina quae crescant in casibus, esse aliqua quae decrescant; p. 339 significationes adverbiorum multae sunt; legistis illas in prima parte artis; p. 359 de participio pleraque dicit quae et in superiore arte memoravit, pleraque addit; p. 369 item de participio hoc est quod legimus etiam in arte superiore; p. 399 semper Donatus clam computat inter ablativas praepositiones, et in alia parte artis hoc fecit, et hic fecit hoc.* e quibus ea quae primum posui de ablativo quintae et tertiae declinationis et de pronominibus quamquam ita intellegi possunt, quasi de his rebus in commentario prioris artis grammaticus dixerit, tamen satis certum eius rei indicium non continent. nam illa de declinationibus nominum referri possunt ad ea quae in non nullis exemplaribus Donati p. 356, 36 scripta sunt vel ad ea quae de his regulis commentatus est Servius p. 408, 36 sqq. de pronominibus autem in casibus crescentibus vel decrescentibus nihil scriptum est in minore arte Donati, sed Servius et in commentario in hanc partem p. 410, 32 illud tractavit et in commentario posterioris partis p. 436 iisdem fere verbis, quibus Pompeius usus est, ea de re se superius dixisse scribit. quare, cum Pompeius commentario Servii usus sit, sicut mox demonstrabimus, huc potius verba de quibus agitur refero, ut non Pompeii aliquis commentarius significetur, sed ex Servii commentario haec repetita sint. reliqua vero quae supra posui ad minorem artem Donati pertinent, de adverbis ad Don. p. 362, 18, de participiis ad Don. p. 363, 12, de praepositione clam ad Don. p. 365, 22. itaque maiorem artem Donati ita secutus est Pompeius, ut

quae in illa praecepta erant exponeret et amplificaret et aliorum grammaticorum doctrina comparata vel defenderet vel, si opus esse videretur, corrigeret. quod tractandi genus (nam ita dicere consuevit) usitatum fuisse posterioribus grammaticis testantur haec, p. 412 *re vera ars ista scripta est, ut materiam potius dederit tractandi, quam ipse tractaverit*. raro autem Pompeius hac ratione usus est, ut verbis Donati praescriptis suam adnotationem subiceret, ut p. 90 *nomen est pars orationis cum casu*, p. 92 *nomini accidunt sex, qualitas comparatio genus numerus figura casus*, p. 171 *sunt autem formae casuales*, p. 174 *genetivum casum trahunt*. plerumque enim, quae est huius grammatici negligentia et inepta verborum copia, minus accurate sententiam Donati vel addito vel omisso eius nomine significavit; ac ne in iis quidem locis, ubi recta oratione usus ipsa verba referre videtur, ea quae apud illum scripta invenit repetivit, sed longo sermone usus quid ille praeceperit indicavit: cf. p. 172, 176, 185, 205, 209, 212, 262, 471.

Sed praeter Donati artem dubitari nequit quin commentarium in utramque artem a Servio scriptum Pompeius adhibuerit. nam quamvis difficile sit in frequenti grammaticorum consensu definire, quid alter alteri debeat, quid ex communi fonte derivatum sit, praesertim in his Donati commentariis constanti quodam scholarum usu tractatis, sicut de Cledonio diximus, tamen in Pompeii libro certa mihi deprehendere videor exempla, quibus illum Servii commentarium usurpavisse et iis quae in hoc scripta invenit pro fundamento suae disputationis usum esse probetur. in primis igitur huc pertinent ea quae de syllabis p. 34 et de analogia p. 230 ita tractata sunt, ut verba Servii quasi lemmatis loco posita explicarentur. item in tractatu de qualitate nominum p. 96 sqq. similiter quaedam ex Servii commentario praescripta sunt. praeterea de duobus locis qui huc referendi sunt p. 211 et p. 253 supra dictum est. nam maxima pars in hoc genere minus certa est, propterea quod Pompeius ea quae ex antiquiore commentario recepit non minus, quam quae ex arte Donati exhibuit, suo more inmutavit. hinc interdum dubitari potest an non ea quae verbis *dicat* vel *dixit*, *divisit*, *definivit*, *tractavit* etc. induxit, quibus plerumque Donati sententiam non addito nomine significare solet, ad Servium potius quam ad Donatum referenda sint, siquidem sunt quae ad illius sententiam propius quam ad huius accedant, ut p. 235 *ideo definivit, pronomen est pars orationis, quae posita pro nomine minus quidem plene, idem tamen significat*; p. 305 *incipit tractare de his verbis, quae verba naturali ratione non possunt tota declinari*; p. 322 *ergo dimissis defectivis incipit tractare de plenis*; p. 417 *ita definit, barbarismus est vitium factum in una parte orationis, soloecismus est vitium factum in contextu partium orationis*;

p. 430 *vide quid in principio tractat*. ceterum cum Servii commentarium a Pompeio usurpatum esse dico, non hoc dico, hos libros qui nunc Servii vel Sergii nomine inscripti feruntur ab eo lectos esse, sed quoniam hos ipsos ex uberiore commentario excerptos esse adparet, pleniore et uberiore Servii libro Pompeium usum esse putabimus. de consensu autem utriusque grammatici quo certius constaret, praesertim cum Servii adnotationes nunc conpluribus locis dispersae legantur, Servii locos, ubi eadem res ab eo tractantur, numeris paginarum et versuum meae editionis in marginibus adscriptis indicavi.

De reliquis auctoribus a Pompeio adhibitis minus constat. nam maximam partem eorum quae ille de veterum scriptorum usu et de doctrina antiquiorum grammaticorum tradidit haud dubie ex commentario Servii, quo usus est uberiore, quam nunc habemus, petivit. verum tamen nihil causae est, cur ea omnia olim in hoc scripta fuisse putemus vel ipsum Pompeium aliorum grammaticorum libros habuisse negemus. generaliter autem antiquiores artium scriptores memoravit his locis, p. 53 *et nusquam voluerunt hoc dicere isti qui instituerunt artem, quare quattuor breves pro duabus longis ponantur; legimus tamen in antiquis, quae sit ratio*, p. 100 *habes in antiquis artibus*, p. 116 *apud omnes constat qui scripserunt de regulis*, p. 123 *ita definierunt antiqui*, p. 124 *habes hoc in antiquo tractatu*, p. 198 *legimus in quibusdam artibus non quidem frequentatis etiam octavum esse casum*, p. 246 *invenimus apud plerosque artigraphos*, p. 265 *sed quinque sunt qui per omnes artes possunt inveniri*, p. 297 *invenimus in artibus istis vulgaribus*, p. 324 *quaeritur apud artigraphos, quot modis verba deficient*, p. 364 *quaesitum est diu apud artigraphos*, p. 444 *in omnibus quidem artibus habetis istas tres divisiones — hoc nullus artigraphus potuit dicere, habetis tamen in Graecis*, p. 63 *invenio enim in non nullis metricis*, p. 281 *quamquam legerimus in etymologiis*, p. 91 *legistis hoc in artibus definitionum plenissime expressum*, p. 237 *legimus apud eos qui scripserunt de argumentis*. nominatim autem nullum saepius appellavit quam Probum, cuius instituta artis citata sunt p. 93, 128, 135, 137, 155, 165, 176, 187, 210, 211, 235, 260, 291, 367, 387, 409; catholica p. 92, 205 et fortasse 326, eademque non nominato auctore exscripta sunt p. 173. ipsos autem libros Probi a Pompeio lectos esse in primis probant haec, p. 156 *scripsit autem ad hunc locum Probus unum librum; iste institutor iam artem scripsit, non scripsit perfectis, sed ad eos qui volunt se perfectos esse* et p. 196 *habes unum librum Probi de isto genetivo scriptum, tantum modo hoc solum tractat in illo libro*. deinde legit Claudium Sacerdotem p. 213, Iubam p. 32 et 40, Caprum p. 132, 180, 206, 332, Terentianum p. 15, 34, 42, 49, 57, quamvis quaedam ex iis quae Capro et Terentiano auctori-

bus relata sunt etiam in Servii commentario legantur. Plinii quoque libros dubii sermonis, ex quibus non nulla quae aliunde nota non sunt Pompeius attulit, ipse legisse videtur, praesertim cum tam frequens horum librorum memoria etiam apud inferioris aetatis grammaticos sit, ut diu superfuisse adpareat. Pompeius autem Plinium nominatim citavit decies, p. 107, 154, 172, 202, 221, 237, 295, 310, 418, 437. porro quaecumque ex Caesaris de analogia libris a grammatico adscripta sunt p. 27, 108, 230, 233 Plinio, quem auctorem appellat p. 107, tribuo. eundem auctorem sequitur in Varronis de generibus nominum doctrina ex libris de lingua latina, ut opinor, sumpta p. 143 et 154. ea autem quae ex Varronis de antiquitate litterarum libris ad Attium scripta sunt p. 9 et 27 et eiusdem sententiam de nomine lac p. 233 Caesaris disputationi, hoc est iterum Plinio, debet. quare ea quoque quae de pronominibus adscripto Varronis nomine relata sunt p. 239 non ab hoc ipso, sed vel a Plinio vel ab alio recentiore grammatico petita esse existimabimus. Sinnii Capitonis librum de syllabis quamvis ita appellaverit Pompeius p. 31, quasi tum etiam extaret, tamen dubito num ipse legerit. liber de synzygiis p. 60 recentioris cuiusdam scriptoris de metris esse videtur; Iulii Severi libellum de pedibus respici putavit Heusingerus in Mall. Theod. p. 70. de libris de figuris p. 454 et p. 464 citatis nihil constat. restant Apollonius p. 96, Astyagius p. 255 et p. 259, Asper Sallustii interpres p. 395, Melissus p. 426, Lucilius p. 430, Verrius Flaccus et Cato, hoc est Cato a Verrio Flacco citatus, p. 449. quorum nullus est, quem ipse legisse putandus sit.

Pompeium natione Maurum fuisse vidit Lachmannus in Lucret. p. 28 certo ipsius grammatici testimonio usus, p. 246 *si interrogas verbi causa de Mauro, aut siqui me interroget iste 'homo cujus est?', 'nostras est', id est Maurus. ille interrogavit gentem, ego respondi.* eodem pertinet etiam illud, quod p. 426 inter vitia gentium potissimum Afrorum labdacismos notavit iisque Romanorum vel Latinorum sermonem opposuit, quamquam de eodem gentis vitio paulo aliter disputat Isidorus orig. I 31, 8. praeterea in provincia natum esse hominem vel in provincia grammaticam artem docuisse indicare videntur ea quae de charientismo Romanorum scripta sunt p. 478. aetatis autem qua vixit certiora indicia non sunt quam haec. nam si Servii commentarium a Pompeio usurpatum esse recte demonstravimus, sequitur ut post primos annos quinti saeculi vixerit, neque alium scriptorem, quem hoc tempore inferiorem fuisse constet, memoravit. contra ipsius Pompeii non invenio prius mentionem factam esse, quam a Iuliano Toletano, qui sub finem septimi saeculi scripsit, p. 62 *dicit Pompeius, plane scire debes quia qui aliquam rem definit, ita*

debet definire, ut et ipsam rem exprimat et a ceteris seiungat, et p. 74 in quibus qualitatibus dividuntur pronomina? Donatus definivit in duas, id est in finitum et in infinitum, Probus in quattuor, finitum infinitum articulare et possessivum, Pompeius in viginti unam, id est finitae tres etc.; et non nullis annis post a Beda de metr. p. 2350 et p. 2353.

Ple
quaerun
scientia
dictam
rei. ali
quod ar
omnia n
10 verbum

2 co
COMMENTU
NINE DEI
REI QUAE
NATICI. C
codex Mo
ulanus re
gallensis)
is 876. i
omissa in
aliens est,
(l. Aristot
putant'.
(l. reliqua
nisi nome
nihil enim
ticipium:
doctus doc
l'orationem
sunt istae
ceterum, h
pronomen
Aeneas, pr
artis incho
queritur ei
virtute, n
est ars ap
apotes arie
B 9 u

POMPEII

COMMENTVM ARTIS DONATI

p. 3 ed. L.

Plerique qui artem scribunt a definitione ipsius artis inchoant et 405, 2
quaerunt 'quid est ars?' et ita definiunt, 'ars est unius cuiusque rei 486, 4
scientia'. quaeritur enim etymologia ipsius artis. multi dicunt artem
dictam esse ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est a virtute et scientia unius cuiusque
rei. alii refutaverunt istam definitionem et dixerunt artem dictam esse,
quod artis praeceptis cuncta concludat. nihil verius. sex casus sunt, et
omnia nomina per istos sex casus decurrunt; quinque sunt modi, et omne
10 verbum per eos declinatur. ergo artae et strictae definitiones quaedam

2 COMMENTUM ARTIS DONATI Uniuscuiusque rei scientia quaeritur etymologia A
COMMENTUM ARTIS DONATI Uniuscuiusque rei scientia quaeritur aetymologia B IN NO-
MINE DEI SUMMI INC ETIAM TRACTARE DE PARTIBUS MAIORIBUS ORATIONIS UNUS CUIUSQUE
REI QUAEITUR AETHIMOLOGIA C INCIPIT POMPEIUS EXPOSITOR REGULARUM DONATI GRAM-
MATICI. Commentum artis donati uniuscuiusque rei scientiae quaeritur aethimologia
codex Montepessulanus 358: INCIPIT TRACTATUS POMPEII GRAMMATICI codex Montepes-
sulanus rescriptus 141 INCIPIT TRACTATUS POMPEII GRAMMATICI QUO (POMPEI IN QUO San-
gallensis) DONATI ARTEM MIRIFICE COMMENTATUS EST codex Parisinus 7491 et Sangallen-
sis 876. initium libri in codicibus ABC mutilati supplevi ex codice Lavantino 24, in quo
omissa inscriptione libri et addita disputatione de partibus orationis, quae ab hoc loco
aliena est, scripta sunt haec, Partes orationis Donatus quidem VIII definiuit, Aristotilis
(l. Aristoteles II), Stoici V. ideo dixit 'multi plures, multi pauciores partes orationis
putant'. et si querimus, Aristotiles bene definiuit nomen et verbum. nam reliqui
(l. reliquae) velut appendices hinc originem trahunt. non potest enim ut sciatur res,
nisi nomen fuerit. ex nomine autem nascitur pronomen, quia ipsius officio fungitur:
nihil enim interest, si dicas ego aut si dicas ego Valentianus. de verbo nascitur par-
ticipium: participium dictum est quasi participium. adverbium de nomine, quasi
doctus docte. coniunctio vero vel praepositio vel interiectio iam inter orationem (iam
l'orationum pr. man.) compositam cadunt. ideo non nulli quinque partes definiunt, quia
sunt istae superfluae. Graeci interiectionem non habent, nos articulum non adnumeramus.
ceterum habemus sed iunxit (l. iunximus) cum pronomine. inter articulum autem et
pronomen hoc interest, quia articulum (l. articulus) est, cum nomini iungitur, ut hic
Aeneas, pronomen autem hic haec hoc. plerique qui artem scribunt a definitione ipsius
artis inchoant et quaerunt quid est ars et ita definiunt ars est rei cuiusque scientia.
quaeritur enim etymologia ipsius artis. multi dicunt artem esse apotes arites id est a
virtute. nam virtus dicitur apud grecos scientia omnium rerum sicut apud latinos dicta
est ars aposarites id est a virtute a scientia unius cuiusque rei 6 apotes aretes BCa
apotes arietes A a virtute et scientia C a virtute a scientia A a virtute et a scientia
B 9 nomina om. A, add. a

p. 3-5 L.

factae sunt, per quas currunt. ars ergo dicta, quod artis praeceptis multa teneat. multi ergo dicunt ab arte inchoandum esse. et quare hoc dicunt? quia ab ipsa arte tractatum est, et quoniam debemus primum scire hoc ipsum quod dicimus, et postea quae sit ipsa res discere. sed hoc ex superfluo. ars enim potest dici et tonsoris et plumarii. multi ab ipsis litteris inchoant; nec hoc verum est. multi et a voce inchoant ea ratione, quoniam litterae, de voce sunt natae, et non possumus pervenire ad secundam, nisi dixerimus primam partem. nec hoc verum est, sed qui inchoat artem, debet inchoare ab octo partibus orationis. qua ratione? quia qui artem istam scribit, grammaticus dicitur. de arte autem tractare quid est, nisi tractare de octo partibus orationis? de voce tractare quid est [vox]? hoc philosophorum est. de litteris tractare omnium est. nam et orator quaerit litteras discere et grammaticus similiter et magister ludi idem. nam de partibus tractare, hoc grammatici est. idcirco etiam Donatus inde inchoavit, ab ipsis partibus. perite et callide exclusit omnia illa de voce, de littera, quae aut propria essent aliorum aut communia multorum, non tamen essent ipsius propria. inchoat igitur ab octo partibus orationis.

405, 12
487, 23

Oratio dicitur elocutio, et dicta oratio quasi oris ratio. haec ipsa prima pars octo res tantum significat, | nomen pronomen verbum adverbium participium coniunctionem praepositionem interiectionem. vide nunc singularum proprietates. quare dictum est nomen? quoniam per hanc partem res notas invenimus. unde sciremus, quo modo diceretur columna? ecce dicis mihi 'columna dicitur', ecce didici: postea etiam si illam non videam et nomines mihi columnam, illa notitia venit ad animum meum. ideo dictum est nomen, quod notas rerum nostris animis suggerit, id est quod efficit nobis res notas. et bene primum positum est nomen. non enim potes tractare de littera, de voce, nisi prius scias, quid est hoc ipsum. idcirco quoniam nomina primigenia sunt in rebus omnibus, haec prima debent poni. nemo enim potest tractare primo de aliis partibus. idcirco prima pars est nomen. pronomen dictum est, quod quasi fungatur officio nominis. siqui dicat 'Vergilius scripsit bucolica', nomine uti-

1 per quas currunt omnia coniecit Lindemannus 3 ab ipsa parte ABCL: fortasse ab ipsa arte tractatus est. nam hoc voluisse videtur grammaticus, tractatum, hoc est explicationem artis grammaticae, ab ipsa arte proficisci 4 quod dicimus L quod dicimus C et expunctis, ut videtur, di litteris A quod discimus B 5 multi ab ipsis litteris inchoant nec hoc verum est hoc loco om. ABCL, post 8 verum est add. BCa 10 istam BC et in litura a ipsum L, unde ipsam editores Vindobonenses anal. gram. p. 511 11 quid est vox hoc AC quid est nisi vox hoc B quid est nisi vox L: vox delendum esse vidit Lindemannus 14 idem] item BL 17 igitur L ergo C, om. AB 21 vide nunc singularum L vide singularum ABC 23 diceretur columna dicis mihi columna dicitur ecce didici postea etiam si L diceretur columna vel postea (postis B) ecce dicis mihi columna dicitur ecce dicitur postea etiam (post etiam B postea et ant C) si ABL 26 notas rerum BCa notas res AL 28 potes L potest ABC

tur; 'ipse scripsit georgica', pronomine utitur. posses enim dicere 'Vergilius scripsit georgica'. sed ne fastidium crearet nominis iteratio, inventa est ista particula. | et hoc bene secundum est; bene secunda est ista particula. qua ratione? nam si fungitur officio nominis, et nomen naturaliter primum est, quid debet esse post illud quod primum est, nisi illud quod fungitur officio primae partis? sequitur verbum. verbum dictum est hac ratione, quod verberato aëre motu linguae fit sonus, unde ipsa particula emergit. sed et omnes partes orationis similiter fiunt motu linguae et verberatione aëris. ergo quare haec particula hoc nomen sibi proprium adsumpsit? quod ipsa frequentius utimur in loquendo. nam ecce loquere aliquid, et invenies in ipsa elocutione tria aut quattuor verba, vix unum nomen aut pronomen. ut puta si dicas 'volo ire et videre amicum meum ad forum', ecce volo ire et videre tria verba sunt, forum unum nomen est, ad una praepositio est, et una coniunctio. vides quoniam alias partes raro ponimus, istam frequentius, in tantum ut etiam sermones nostri hoc vocabulo dicantur, 'verba fecit apud senatum', 'verba fecit apud populum'. numquid quando dico 'verba fecit apud senatum' aut 'verba fecit apud populum', numquid tantum verbis locutus est et non omni parte orationis? quare ergo proprium vocabulum sumpsit? quoniam ipsa frequentius utimur in loquendo. | adverbium bene sequitur verbum, quoniam non potest segregari a verbo. cras quando dico, numquid potest habere intellectum, nisi addas verbum? puta 'cras faciam', 'cras dicam', 'cras veniam'. ergo ideo sequitur post verbum, quoniam a verbo non potest separari. participium bene positum est post istas partes: postquam dictum est nomen, dictum est verbum, bene participium est secutum. nam participium dictum est, quod et partes nominis capiat et partes verbi. ideo ergo, quoniam iam praedixit nomen, praedixit verbum, bene iam eo loco participium est positum, postquam illae partes praedictae sunt, ut ista sequeretur. coniunctio dicta est, quia coniungit elocutiones. si dicas 'ego tu eamus ad forum', non stat elocutio; si dixeris 'ego et tu eamus ad forum', stabit elocutio et erit conexas. praepositio dicta est ab eo, quod in loquendo praepositur. ut puta si dicas 'apud amicum', non potes dicere 'amicum apud'. interiectio dicta est, quia interponitur ad exprimendos animi affectus. si dixeris 'mortuus est | Vergilius', dixisti quidem illum mortuum esse; sed quo affectu hoc pertuleris, non est expressum, nisi interponas illam particulam. nam si dicas 'va mortuus est Vergilius', laetantis est; si dicas 'heu mortuus est Vergilius', dolentis est.

6 sequitur verbum dictum est *ABC* sequitur verbum quare verbum dictum est *L* 11 elocutione *BC* locutione *AL* 17 numquid quando — populum *om. AL*, add. *a* 20 frequentius utimur *AL* frequentius est *B* frequens est *Ca** 24 separari *AL* secerni *BCa** 29 coniunctio — 31 conexas *hoc loco habent BL*, post praepositio — 33 amicum apud *transposita AC* si dicas *BCa* ut si dicas *AL* 30 si dixeris *BCa* et si dixeris *AL* 33 potes] potest *A (?) L* possum *BCa** 34 si dixeris *AL* si dicas *BCa*

p. 8. 9 L.

si hoc solum dicas, 'mortuus est', ambiguum est, quo affectu hoc pertuleris. vides ergo quia haec particula interposita exprimit nobis animi affectus. nam aliquoties illam ambiguitatem discernit. ecce dixi tibi et nomina partium et ordinem, et quare ita vocatae sunt, et quare ipso ordine positae sunt.

Diximus ergo quoniam bene fecit Donatus, partem illam priorem scribere infantibus, posteriorem omnibus. est enim robusta et utilis. inchoat a litteris ista particula quae uberior est et habet tractatum.

DE LITTERIS

421, 2 Constat apud omnes Carmentem Nympham illam, Euandri matrem, 10
519, 2 quae Nicostrata dicebatur, latinas litteras invenisse. ipsa primum trans-
tulit in Italiam latinas litteras. hoc habemus initio Livii, et 'Euander
vir mirabilis veneratione litterarum', omnino verba sunt ista
Livii, 'rei novae inter rudes homines'. tunc primum apparuerunt
litterae. litterae dictae sunt hac ratione, quasi legiterae, quod legenti- 15
bus iter praebeant. nam utique adtendentes litteras implemus lectionem.
ergo vel ideo dictae sunt litterae, vel ideo quod legendo iterentur. nam
cum sint XXIII, tamen varias conexiones faciunt, id est variam elocutio-
nem. ergo ob hanc causam dictae sunt litterae, vel quod legentibus iter
praebeant vel quod legendo iterentur. istae litterae apud maiores nostros 20
non fuerunt XXIII, sed XVI. postea additae sunt aliae. ita etiam tracta-
tus est, ut doceat olim XVI fuisse, postea ex superfluo additas alias
litteras et factas XXIII. habemus hoc in libris ad Attium apud Varronem,
et cur tot sint et quare eo ordine positae et quare isdem nominibus vo-
centur. sunt autem litterae XXIII, de quibus tractaturus sum. sed hae 25

1 mortuus est ambiguum est L mortuus est (est om. C) in (iam A? corr. in a)
ambiguum est ABC 4 partium om. A uocata ABCL 5 posita sunt
quoniam A posita sunt diximus id ē et rationem ordinis (quia post nomen uerbum est
et post uerbum participium add. c) ergo quoniam Ca posita sunt diximus id ē et ra-
tionem ordinis posteriorem omnibus. Diximus ergo quoniam B: posita sunt diximus
ergo quoniam bene dixit donatus partem illam priorem scribere infantibus posteriorem
omnibus. est robusta et utilis. inchoata a litteris igitur pars ista quae uberior est quae
habet tractatum quae etiam exponenda est inchoata est a litteris. illa uero pars prior
nihil habet difficultatis. ista itaque de litteris de sillabis de pedibus de accentibus habet
modicam difficultatem. quis primus latinas litteras repperit. Constat L 6 bene fecit
BCa bene dixit A partem] artem ABC. sed in A olim fuit Partem 7 posteriorem
omnibus hoc loco om. B 8 tractatum constat ABC 12 initio liuii BCa* initio libri
AL et euander inquit uir L. videtur scribendum esse et omnino verba sunt ista Livii,
Euander vir mirabilis veneratione litterarum rei etc.: Liv. 1, 7, 8 Euander — venerabilis
vir miraculo litterarum, rei novae inter rudes artium homines 11 liuii C et in litura
a* liuii BL rei] res L hominis A 15 Incip. de littera. litterae quare dictae
sunt. litterae dictae sunt L: inscriptio de littera ante correctorem fuit in A 16 nam
maxime KAP utique C intendentes A lectiones ABC: lectionem ergo uel ideo
dictae sunt litterae quod legendos iterantur L 19 uel quod legentibus iter praebeant
uel quod legendo iterantur L uel quod leuatae iterentur BC et in litura a 21 sed
XVI] sed XXUI L 23 ad attium BC ad attium A ad actium L: cf. Wilmanns de
Varr. lib. gramm. p. 117 sqq. 25 sunt autem BCa* sunt hae AL

dividuntur principaliter in duas partes, in vocales et in consonantes. ipsae item consonantes dividuntur in duas partes, in semivocales et in mutas. ergo duae sunt primae partes, vocales et consonantes. si non sunt vocales, consonantes sunt; si non sunt consonantes, vocales sunt. item fieri
 5 consonantes duplici modo scimus. aut enim | semivocales sunt aut mutae. sive enim semivocales sint sive mutae, uno nomine consonantes appellantur. videamus ergo quae sunt vocales, quae consonantes, quae semivocales, quae mutae. sed prius definienda est ipsa littera.

Vox dicitur quicquid sonuerit, sive strepitus sit ruinae, sive fluvii 519, 12
 10 currentis, sive vox nostra, sive mugitus boum: omnis sonus vox dicitur. verum hae duae sunt partes, articulata et confusa. articulata est vox quae potest scribi; ut ecce hoc ipsum quod dixi potest scribi. ideo articulata dicta est, quod potest articulo scribi. artus enim dicimus membra maiora, articulos minora membra in omni corpore. nihil brevius digitis.
 15 idcirco articulata vox dicta est, quod potest articulis comprehendere. digitis autem tenemus calamos. ideo ergo dicitur vox articulata, quod potest articulis scribi. confusa illa dicitur vox, quae non potest articulo comprehendere, ut puta mugitus boum, digitorum sonitus. ergo litterae ad quam vocem pertinent? ad omnem? non. ad confusam pertinent? non,
 20 sed ad articulatam pertinent. ipsa littera quae pars vocis articulatae? ima et novissima. nam vox est quicquid loquimur, ut puta si dicas 'orator venit et docuit'. potest tamen et solvi, orator, venit, et, docuit: ecce solvisti orationem in verba. potes ipsa verba solvere in syllabas o et ra; potes ipsam syllabam solvere in litteras. numquid potes ipsam litteram
 25 solvere | ulterius? nequaquam potes. ergo 'propter has res quas dixi omnes vide et definitionem Donati, 'littera quid est? pars minima vocis articulatae'. dicit 'littera est pars minima vocis'. quare? quod ultra ipsam numquam solvitur. hoc autem dicendo 'vocis articulatae' ostendit esse et alteram confusam et non posse articulo comprehendere. et dicit iam 421, 4
 30 primam divisionem, 'litterarum aliae sunt vocales, aliae consonantes'. litterarum prima divisio ista est, vocales dicuntur et consonantes. vocales

3 ergo duae sunt primae partes *BCa* ergo primae sunt duae partes *A* ergo duae primae partes sunt *L* si non sunt vocales consonantes sunt si non sunt consonantes vocales sunt *L* si non sunt consonantes vocales sunt si non sunt vocales consonantes sunt *A* si non sunt consonantes vocales sunt *BC* 7 videamus ergo quae sunt vocales quae consonantes quae semivocales quae mutae | De uoce et littera | Sed prius definienda est ipsa uox quid est hoc uox dicitur *L*: videamus — consonantes *om. ABC*

12 ut ecce hoc ipsum quod dixi potest scribi *post* articulo scribi habent *AL*
 13 artus enim dicimus membra maiora articulos minora membra in omni corpore *L* artus dicimus minora (maiora *B*) membra in omni corpore *ABC* 18 digitorum] uentorum *L*: fortasse crepitus digitorum, sonitus uentorum 20 articulatae] articuli *AC* 24 potes (potest *B*) ipsam solvere in litteras *BC* potes . . ipsa. (potest ipsa *a**) solvere in litteras *A* potuerunt ipsae solui in litteras *L* numquid potes *B* numquid potest *ACL* 28 hoc autem dicendo uocis articulatae *L* hoc dicendo uox est articulata *ABC* 29 et dicit iam *Lindemannus* et diuidit iam *ABC* et diuidit illam *L*

31 litterarum vocales dicuntur et consonantes prima diuisio ista est *ABC, om. L*

p. 11—13 L.

litterae sunt quinque, a e i o u: istae quinque vocales sunt. reliquae iam consonantes sunt. sed ipsae consonantes item in duas partes dividuntur, in semivocales et mutas. semivocales sunt septem, f l m n r s x; mutae sunt novem, b c d g h k p q t. videamus de illis vocabulis singulis.

421, 6
519, 29

Vocales dictae sunt ea ratione, quoniam per se vocem impleant. quid est per se? ceterae litterae non aliter exprimunt sonum suum, nisi iungant sibi vocalium sonos. quando dico b, non aliter sonum illum suum naturalem exprimit, nisi iunctam habuerit vocalem. c non aliter sonum illum naturalem exprimit, nisi iunctam habeat vocalem. similiter et f non aliter dicitur. stridores et dimidii soni, nisi praecedat illis vocalis sonus, non possunt aliter exprimi. ergo vides quoniam aliae per se non explicant sonum, nisi iunctis vocalibus. ipsae autem vocales nullius litterae auxilio egent, sed per se implent vocem, ut si dicas a e i o u, omnes per se exprimuntur. ergo ideo dictae sunt vocales, quia et vocem per se faciunt et aliis vocem praestant. nam non solum ipsae exprimunt vocem suam, sed etiam aliis consonantibus addunt vocem. est alia ratio vocalium, quia solae positae syllabam faciunt. nulla alia littera sola posita syllabam facit. puta f pone, tolle vocalem, et nihil sonat: r pone, tolle vocalem, et non sonat; et ceterae ita se utique habent. a pone, et iam per se plena est, per se exprimit sonum et per se syllabam facit, ut 'a virgo infelix': o pone, et per se plena est, ut 'o terque quaterque beati': i pone et per se plenam efficit vocem, 'i sequere Italiam ventis'. ergo ipsae vocales solae syllabam faciunt. duplici ergo ratione dictae sunt vocales, aut quia per se sonant, aut quia solae positae pro syllabis habentur.

421, 8
520, 8

Consonantes tamen reliquae illae ea ratione dictae sunt consonantes, quod non sonant, sed consonant, id est quod solae positae non habent plenum sonum, sed cum vocalibus iunctae proferuntur. ut si dicas b, tolle inde e, et mutatum est et non habet plenum sonum. et bene dicuntur consonantes, quod duo soni simul sonant.

1 uocales sunt reliquae iam consonantes sunt sed ipsae consonantes item L uocales sunt omnes item ABC 2 diuiduntur consonantes in B 4 vocabulis] uocalibus ABC L 8 c non aliter — habeat vocalem om. AL, add. a in marg. 9 similiter et f non aliter per stridorem quendam demedii sonus nisi praecedat ille uocalis sonus ergo uides L 10 dimidii sonus, nisi praecedat illis uocalis sonus non possunt (potest B) aliter exprimi BC demedi (dimidii a) sonus nisi praecedent (-ant a) illi uocales (illis uocalis a) sonus non potest (possunt a) aliter exprimi A 13 per se exprimuntur et implent uocem L 15 ipsae exprimunt (sed add. L) per se uocem AL 20 per se exprimet sonum et per se sillabam facit ut a uirgo infelix o pone et per se plena est ut uterque quattuorque beati u pone L per se exprimit (exprimet AB) sonum a uirgo infelix (in A) o terque (o uterque B) quaterque i pone ABC a uirgo] Verg. bucol. 6, 47 21 o terque] Verg. Aen. 1 94 22 i sequere] Verg. Aen. III 381 23 uentos A faciunt duplici ergo ratione dictae sunt uocales (uocales dictae sunt A) aut quia AL faciunt ideo dictae sunt uocales duplici ratione uocales dictae sunt quod per se sonant id est sine auxilio alicuius aliae per se sonum non implent ergo uocales dictae sunt aut quia BC 27 solae positae sillabam non faciunt neque habent plenum sonum L 30 quod duobus sonis simul sonant L

Semivocales dictae sunt, quia, si detrahas eis vocalem, habent vel 421, 10
tenuem sonum vel sibilum quendam. ut si dicas es, tolle inde e vocalem, 520, 12
sonat quidam sibilus, quidam sonus. ideo ergo dictae sunt semivocales,
quia semis habent de voce, id est vel mediam partem vocis habent. alii
5 alia ratione semivocales dictas esse dicunt, quia semis habent de potestate
vocalium. vocales enim per se sonant et per se syllabam faciunt; semi-
vocales per se quidem sonant, sed per se syllabam non faciunt. ergo
quod unam partem habent, unam non habent, ideo dictae sunt semivo-
cales, quod semis habent de potestate vocalium. dicuntur autem ita, ut
10 incipiant a vocali et desinant in naturalem sonum (si aliter dixeris, non
erunt iam semivocales), ut est ef es ix. ergo semivocales ita se habent 478, 2
inchoare a vocali sono et desinere in naturalem sonum. mutae e contra 520, 18
rio inchoant a naturali sono et desinunt in vocalem sonum, ut est be ce
de ge ha ka pe qu te. quae ergo littera praeponenda est in semivocali-
15 bus vel postponenda in mutis? e tantum modo sola, ut puta ef et f so-
nat, el et l sonat, er et r sonat, es et s sonat, em et m sonat, en et
n sonat [ix et x sonat]. ergo in semivocalibus e praeponenda est. item
in mutis b c d similiter e postponenda est. sed sunt aliquae litte-
rae, quae neque ab e inchoant neque in e desinunt. hae litterae calumniam
20 patiuntur, ut est x. idcirco non littera dicitur, sed duplex littera. k et
q neque ab e inchoant neque in e desinunt. h et ista similiter in ca-
lumniam venit. idcirco dicuntur * habent vel mediam partem vocis, aut
certe quoniam semis habent de potestate vocalium.

Mutae autem ideo dictae sunt, quia, si detrahas illis vocalem, non 421, 13
25 sonant penitus. ergo ideo dictae semivocales, quod detracta vocali semis 520, 16
habeant de voce, ideo mutae, quia detracta vocali penitus non sonant.

Vocales autem quinque sunt, a e i o u. istae quinque, quando solae 421, 16
proferuntur, longae sunt semper: quando solas litteras dicis, longae sunt. 520, 27
a sola longa est, e sola longa est. | praeterea de istis quinque litteris

2 si dicas es L si dicas s BC si dicas se a si dicas A 6 uocales enim per se
sonant et per se sillabam faciunt L uocalis enim per se sonat et per se sillabam facit
ABC 7 sed per se sillabam non faciunt ideo dictae sunt semiuocales. e in semi-
uocalibus praeponitur in mutis postponitur (e — postponitur om. A. add. a in mutis
postponitur om. B) uel postponenda in mutis ē tantum modo sola ABC. supplementa
praeuit L 14 quae ergo] quare ergo L 15 ut puta ef et f sonat le et el sonat
re et er sonat se et es em et m sonat en et n sonat ix et ix sonat ergo L puta fe et
e f sonat l e et e l sonat r e et e r sonat s e et e s ergo A puta fe et f sonat le et
l sonat r e et r sonat s e et s sonat ergo BC 18 aliquae] aliae L 22 idcirco
dicuntur e in semiuocalibus praeponit (praeponitur corr. -nit L) in mutis postponit
habent (habet L) uel mediam partem AL idcirco dicitur habere (quia habent uel corr.
habere B) mediam partem BC: idcirco dicuntur semiuocales quoniam habent uel me-
diam partem coniecit Lindemannus. sed videntur plura etiam de pronuntiatione semi-
uocalium et mutarum excidisse 23 semis habent LB semis habet A minus habet C

27 uocales autem BCa uocales istae A: uocales .u. isti sunt a e i o u similiter
habent si breues o uero et e non sonant breues L 29 praeterea de istis quinque
litteris tres sunt quae siue breues siue mod. a .i. u. similiter habent si breuis o uero
et e non sonant breues A praeterea de istis quinque litteris tres sunt quae siue breues
siue longae eiusdem modi a i u similiter habent siue longae siue breues o uero et e

p. 15. 16 L.

tres sunt, quae sive breves sive longae eiusdem modi sunt, a i u: similiter habent sive longae sive breves. o vero et e non sonant breves. nam quando longa est quando dicimus o longa est ut si dicas sonat o sonat. si dicas obit, o brevis est; si dicas orator, o longa est. similiter e aliter longa, aliter brevis sonat. longa est, si dicas evitat; e sonat. brevis est, quando dicis equus; e sonat, simpliciter sonat. et quem ad modum expressae sunt istae litterae? si velis dicere 'sedebam hodie in equo meo', ut si dicas 'bene olebant in hospitio meo rosae', hoc vilissimum est, siqui sic loquatur. ergo quo modo exprimendae sunt istae litterae? dicit ita Terentianus [hoc dixit] 'quotienscumque e longam volumus proferri, vicina sit ad i litteram'. ipse sonus sic debet sonare, quo modo sonat i littera. quando | dicis evitat, vicina debet esse, sic pressa, sic angusta, ut vicina sit ad i litteram. quando vis dicere brevem e, simpliciter sonat. * o longa sit an brevis. si longa est, debet sonus ipse intra palatum sonare, ut si dicas orator, quasi intra sonat, intra palatum. si brevis est, debet primis labris sonare, quasi extremis labris, ut puta si dicas obit. habes istam regulam expressam in Terentiano. quando vis exprimere quia brevis est, primis labris sonat; quando exprimis longam, intra palatum sonat.

421, 21
520, 31

Sunt vocales quinque, sed non omnes vocales sunt-semper. nam a et e et o semper vocales sunt. i vero et u varias habent potestates: vocales sunt, semivocales sunt, mediae sunt, nihil sunt, digammon sunt, duplices sunt. varias habent potestates: habentur pro vocalibus, habentur pro semivocalibus, habentur pro mediis, habentur pro nihilo, habentur pro digammo, habentur pro duplicibus. sed hae sex virtutes significationis non utriusque sunt. nam tres significationes communes sunt, aliae non sunt communes. istae tres potestates significationis sunt tam i litte-

non sonant breves B: praeterea de istis quinque litteris tres sunt quae siue breves siue longae (eiusmodi a i u similiter habent siue longe siue breves o vero et e non sonant breves nam quando longa est quando dicimus o longa est ut si dicas sonat o sonat si dicas add. c in marg.) obit C. de pronuntiatione e et o vocalium eadem praecepisse videtur grammaticus, quae accuratius exposita sunt in Servii et Sergii commentariis, qui dicuntur, l. c. itaque si scripsit quod in libris est, o et e non sonant breves, hoc voluit, o et e breves naturalem sonum non habere. quare quae iam sequuntur de o vocali sic fere ad grammatici quidem mentem refingi possunt. nam o quando brevis est, penitus non sonat o; quando longa est, sic sonat, ut si dicas o sonat 3 ut si dicas sonat corr. al. man. ut si dicas obsonat B 4 si dicas obit Ba sibi obit A sibi obit L similiter e aliter longa aliter brevis sonat longa est si BCa similiter e aliter brevis est aliter longa est (est om. A) si A? L 7 ut si] aut si ABC ac si L 8 siquis hoc loquatur B si quis hoc loquitur AL si qui sic loquitur a si quis hic loqueretur C 9 dicit ita BCa dicis ita A dixit ita L terentianus BL: de pronuntiatione e et o vocalium dixit Terentianus v. 116 sqq., quamquam non prorsus ea docuit, quae Pompeius ei tribuit 10 proferre Lindemannus 12 ut om. ABCL 13 sit] fit L dicere breuem (brevis corr. -em C) e simpliciter sonat o (o om. B) longa sit BC dicere breuem longa sit AL: lacuna quam indicavi haec fere excidisse videntur, item quaeritur o longa sit 15 quasi intra BCa quando intra A 24 sed hae sex virtutes significationis A, ut videtur, sed haec UI virtutes significationis L sed virtutes significationis B sed hae significationis ab sed hae significationes C 26 non sunt communes istae tres AL non sunt communes puta ut sit uocalis ut sit semiuocalis ut media tres istae BCa

rae quam u litterae, id est ut sit vocalis, ut sit semivocalis, ut sit media: istae communes sunt utriusque. aliae tres non sunt communes, sed diversas habent potestates. nam ut nihil sit, ut sit digammon, hoc est u litterae; ut sit iterum duplex, hoc tantum i habet. et vide quem ad modum tractat. tractat primo de illis communibus, et postea redit ad istos speciales casus.

Vt sint vocales quem ad modum intellegimus vel i vel u litteram? tunc sunt vocales, quando solae positae syllabam faciunt, vel quando coniunctae sunt aliis consonantibus. si dicas unus, u sola est et syllabam facit; si dicas itur, i sola est et syllabam facit. ergo tunc vocales sunt, quando solae positae syllabam faciunt. item si iunctae fuerint consonanti, unda Indus. [iuncta est consonanti et longa est exceptis a et e et o. illae vero sive solae positae fuerint, syllabas faciunt, sive iungantur consonantibus, syllabas longas faciunt]. ecce habes, quando vocales sunt. modo videamus, quando sunt consonantes. consonantes tunc sunt, quando ipsae praepositae sunt et habent post se alias vocales in isdem syllabis constitutas. sic definitum est: siquid de his rebus minus dixeris, iam non stat ratio, quando ipsae praepositae sunt et habent post se alias vocales in isdem syllabis constitutas. ut si dicas vanus, modo consonans est u littera. habet enim illud totum quod dixi. nam et ipsa praeposita est et habet post se vocalem in eadem syllaba constitutam. nam vanus, va una syllaba est. Ianus et i habet post se a, et una syllaba est. quid opus est ut hoc diceret, ut ipsae praecedant et habeant post se alias vocales in isdem syllabis constitutas? quia si non ipsae praecesserint et habeant post se vocales in isdem syllabis constitutas, non sunt consonantes. puta si dicas quoniam: ecce post q invenis u, sed tamen non est consonans u, quoniam non ipsa praecessit. item quare diximus 'si sequantur vocales in isdem syllabis constitutae'? puta si dicas Iulus, i vocalis est et u vocalis est. debuit ergo esse consonans, et consonans non est. quare? quia i et u non sunt unius syllabae, sed duae sunt. ergo nisi ista consentiant omnia, non sunt consonantes, id est nisi et ipsa praecedat et habeat post se vocalem in eadem syllaba constitutam. ecce quando sunt consonantes. mediae dicuntur ideo, quia aliquotiens solae alium sonum habent, aliquotiens mixtae alium sonum habent. ecce adverte, quo modo sonat u. unus, ecce u vides quam tenuiter sonat. iunge

9 u sola est et in syllam fecit ergo vocales tunc sunt quando solae positae syllabam faciunt si dicas itur i sola . . . et syllabam facit item si iunctae fuerint ad consonanti A u sola est et syllabam fecit ergo vocales tunc sunt quando solae positae syllabam faciunt si dicas itur i sola est et syllabam facit ergo tunc vocales sunt quando solae positae syllabam faciunt item si iunctae fuerint consonanti B C a 11 item si iuncta fuerit ad sonantes unda Indus iunctae sunt consonantia et longa est exceptis a e o ille vero si solae positae fuerint syllabas faciunt siue iungentur consonantibus syllabas longas faciunt L 14 longas syllabas (et breves add. c) faciunt B C 23 ut hoc diceret A ut hoc dicent B 24 quia — constitutas om. A, add. a 31 ista consentiunt AL ita consentiant C

p. 18—20 L.

illam ad aliam litteram, et vide quia non sic sonat, sed pinguius sonat, vulnus vanus. numquid sic sonat unus, | quando u sola est? non, sed tenuiter sonat. vanus quando dico, pinguior sonus est. numquid dicis u a nus? ergo vides quia, si ponantur solae, tenuem sonum habent, si iungantur ad alias litteras, pingues sonant. similiter et i sic patitur. itur, 5 ecce tenuius sonat; si dicas Titius, pinguius sonat et perdit sonum suum et accipit sibilum. ergo quo modo dixit, sonant mediae, id est quod solae aliter sonant, aliter iunctae, idcirco dicuntur mediae, quoniam medium habent sonum, nec naturalem nec proprium. sunt etiam quae dicuntur idiomata, quae artem non habent, sed usu proferuntur. puta si 10 dicas 'venit quidam vir', [quando dicis] illae litterae non sonant. nam naturalem habent sonum. nam si sonarent ipsae litterae, u ir diceremus, et esset vilis sonus. habent medium quendam sonum, non illum sonum quem habent.

421, 33 Ista communia sunt inter utramque litteram. iam videamus, quando 15
476, 8 accidit u litterae ut omnino nihil sit. quando u nihil est? tunc u nihil
521, 26 erit, vide qua subtilitate nihil erit, si dicas 'quoniam': q u et o est. ista u quid erit? vocalis? non potest. nam tunc tantum vocalis est, si sola fuerit: modo alteri vocali iuncta est. ergo ideo non potest esse vocalis, quia habet post se vocalem. num forte consonans est? nec conso- 20 nans est. quare? quia non est prior. ergo ut non sit vocalis illa res facit, quia iuncta est alteri vocali; ut non sit consonans illa res facit, quia non est prior. ita fit ut nec vocalis sit nec consonans. ergo nihil erit. si nihil erit, quid habet esse? nihil. quare ergo ibi scribitur? propter illam causam, quia pars est litterae praecedentis. u littera ergo aliquotiens nec 25 consonans est nec vocalis, tunc quando ponitur in medio q praecedentis et cuiuscumque vocalis sequentis, ut si dicas quoniam. quando dicimus quoniam, q u et o est. u istam quid dicemus? vocalem non possumus, quia sequitur vocalis, et quotiens vocalis sequitur, transit in consonantis potestatem. nec consonans est, quia tunc est consonans, quando praece- 30 dit. ergo nec vocalis est nec consonans, quoniam et habet post se aliam sibi vocalem iunctam et non ipsa praecedit. quid ergo dicemus? dicemus eam nihil. dicis nihil; sed tamen est littera. quid erit ista? pars erit litterae praecedentis, etenim ipsam litteram praecedentem sonat. et vide, quem ad modum sonat, et invenies quoniam naturalem sonum habet et 35 istarum. quando dicis que, quid sonat nisi q et e? ergo inde invenitur |

1 pinguius *BLa* pinguis *AC* 7 ergo cum hoc dixit *L* 11 nam naturalem *AL* quem naturalem *Bac*: nam *om. C* 15 inter utramque litteram *Ca* in utramque litteram *AB* intraque litteram *L* 17 qua subtilitate intulerit *Lindemannus*, excidisse videtur vel definitio vel exemplum u litterae nec vocalis nec consonantis loco positae, tunc u nihil erit, quando dicis 'quoniam'. et vide qua subtilitate nihil erit, si dicas etc. q u et o ista u *BC* quero ista u *A(?) L* 18 non potest esse nam tantum *A* 20 ne forte consonans est *Bca* ne forte consonans esset *A* 29 sequitur posteriore loco *om. AC* consonantis *Ba* consonantium *AC* 34 ipsam litteram *AL*, corr. istam *B* istam *C* 36 que] quae *ABCL* nisi q et e *BC* nisi ue *A* ni ue *L*

u littera nec vocalis esse nec consonans, sed pars esse litterae praecedentis.

Est etiam digammos ista u littera. quid est digammos? Graeci habent^{422, 1}
 varias linguas, item est una lingua quae dicitur Aeolica. apud istos Aeol^{476, 13}
 5 licos est una littera quae appellatur digammos, quasi duo gamma super-^{521, 12}
 posita. haec littera digammos hoc praestat, ut pinguem sonum faciat in
 quibusdam sermonibus. paene et apud Latinos idem sonus est. ecce omnes
 ita dicunt, Elena; illi dicunt Velenus, addunt pinguem istum sonum. ergo
 est quaedam littera apud Graecos, quae digammos dicitur. haec addita
 10 pinguem sonum facit in tantum, ut multa latina per digammon sint grae-
 cam. puta dicebant Enetus; adde digammon, et facimus Venetus, ut scias
 quoniam societas sit latinae linguae et Aeolicae, ut digammos addita la-
 tinus faciat sermones. ergo v littera Romana fungitur officio illius digammi,
 id est talis est apud nos v littera, qualis est apud Graecos digammos illa.
 15 nam quo modo illis digammos pinguem sonum facit, sic etiam v littera
 iuncta verbum pingue facit. si sola sit, tenuis sonus est; si iungatur alteri
 vocali, digammos fit statim, ut est illud. validus non tale est, | ac si dicas
 Velenus? idem sonus est. ergo v littera apud nos fungitur officio digammi,
 si iuncta fuerit alteri vocali. est hic aliquid in quo vituperare possis Do-
 20 natum, non in peritia, sed in exemplo. ait sic, 'servus vulgus'. verum
 est, pinguius sonat servus, non serus, vulgus, non ulgus: vere digammos
 est. sed exemplum non est aptum, quoniam omnis digammos detracta
 redit ad naturalem sonum. puta quando dico validus, tolle inde v, facit
 alidus; quando dico Venetus, tolle inde v, remanet Enetus, naturalis so-
 25 nus; quando dico vir, tolle inde v, remanet naturalis sonus ir. videamus,
 utrum possint ista exempla ita constare. vulgus, tolle v: numquid facit
 ulgus? vulnus, numquid facit ulnus? [naturalis sonus]. ergo rem veram
 dixit, exemplum tamen non protulit. debuerat enim tale exemplum pro-
 ferre, ubi possit v et addi et detrahi [et posset in utraque parte].
 30 Superest illud unum. i littera geminari potest tunc, quando inter^{422, 5}
 duas vocales est constituta in una parte orationis. puta Maia, hac habet^{521, 34}
 a et hac habet a, inter duas vocales invenitur i; aio, hac habet a, hac
 habet o; et alia [puta huius Maias] similia. quotienscumque inter duas
 vocales invenitur i, pro duabus consonantibus habetur. et hoc contingit
 35 i litterae tantum modo, u numquam contingit. ergo hoc speciale est
 huius litterae, ut inter duas vocales constituta sit pro duabus consonanti-
 bus. et facit longam superiorem idcirco, ut est Troia,

10 per digammon sint grecam ACL per digammon sint greca Ba 14 talis
 est apud nos u littera qualis est apud grecos illa digammos BCa talis est et apud nos
 u littera qualis est apud grecos est digammos illa A talis apud nos u littera qualis est
 apud grecos id est digammos illa L 18 uelenus AL felenus BCa. Venetus coniecit
 Lindenmannus: Velenus Servius in Don. p. 422, 2 et Serg. explan. p. 476, 18 20 ait
 sic B aut sic A ut sic C 24 remansit enetus A 25 remansit (corr. remanet B)
 naturalis AB 37 idcirco est troia ABC idcirco troia C ut troia L

p. 23-25 L.

arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas.

Tro naturaliter brevis est, sed pro longa ponitur. quare? quoniam inter o et a invenitur i littera et facit superiorem longam.

Diximus tres virtutes communes esse i et u litterae, duas alias u
 422, 6 litterae esse, unam aliam i litterae. illud sequitur 'omnes vocales et
 476, 24 produci et corripri possunt', id est omnes vocales dichronae sunt apud
 522, 1 Latinos. Graeci septem habent, sed de istis septem duas semper breves
 ε et ο, duas longas η et ω, dichronas tres α ι υ, id est modo longas,
 modo correptas. quales sunt illae graecae dichronae, tales sunt apud
 nos omnes vocales, a e i o u, et produci possunt et corripri. sed quod 10
 dico 'produci possunt et corripri', non ubique et produci possunt et cor-
 ripsi, sed certis locis. nam ecce invenis verbum, ubi longa sit; invenies
 aliud verbum, ubi brevis sit. non in uno verbo et produci possunt et
 corripri, sed certis locis. ut ecce mala aliud est, quando mala poma
 dico, aliud, quando dico mala miseriam * brevis est. ecce vides, quo 15
 modo pro qualitate significationis aut producuntur aut corripuntur. non
 ergo debet a littera in omnibus verbis produci et corripri, non; sed in-
 veniuntur aliqua naturaliter producta, aliqua quae naturaliter correpta
 sint, ut amor et acer. e similiter, si dicas evitat, longa est; equus si
 dicas, brevis est. i, itur si dicas, longa est, 'itur in antiquam sil- 20
 vam'; ibi si dicas, brevis est. u, si dicas unus, erit longa,

unus erit medio in fluctu, quem vidimus ipsi;

si dicas ubi, brevis est. similiter et o, si dicas orator et si dicas obit;
 illa longa est, illa brevis est. ergo omnes istae litterae inveniuntur et
 correptae et productae. quando autem aut correptae esse possunt aut 25
 productae, aures tantum modo iudicant, nec alia res. plane est ars de
 ultimis syllabis: quales sint ultimae syllabae, utrum longae sint an breves,
 praestat ars. paenultima etiam quales sint, licet non sit scriptum, tamen
 potest tractari: etiam de paenultimis potest esse ars, quando producuntur,
 quando corripantur. de primis vero nulla est ars. idcirco debemus ad 30
 exempla confugere, quotiens nos interrogat aliquis. puta si dicas mihi
 unus, u qualis est? dico tibi, | nescio utrum brevis sit an producta, nisi
 me ad exemplum contulero,

unus erit medio in fluctu, quem vidimus ipsi.

1 arma] Verg. Aen. I 119 2 tro naturaliter Ca troia naturaliter ABL 10
 sed quod dico a* sed dico A quod dico BC 15 aliud quando (quando add. a) dico
 mala miseria brevis est AB alia quando mala miseria brevis est C. alia mala miseria
 brevis est L. excidisse videntur quae de diversa in utroque vocabulo quantitate a litterae
 dicta erant 17 inveniuntur C invenitur corr. inveniuntur B invenitur A 18 aliqua
 naturaliter A 19 sint C sit corr. sint B sit A 20 itur] Verg. Aen. VI 179
 22 unus] Verg. Aen. I 584; cf. Aen. V 814 erit in medio fluctu CL erit in medio
 (in add. a) fluctu corr. -tu A erat medio in fluctu B 23 similiter et orator ABC
 26 alia res A aliae res BCa 29 quando producuntur quando corripantur b quando
 producat quando corripatur ABC 31 confugere L fugere ABC 32 utrum Cb unde
 AB 34 erit medio in fluctu corr. -tu A erit in medio fluctu LC erit fluctu in me-
 dio c erat medio in fluctu B videmus A ipsi BCa ipse AL

ergo debeo primas syllabas exemplo colligere, quo loco posita sit longa, et sic respondere. ergo ubiubi voluero uti hoc, necesse habeo ad exempla confugere. sed habemus compendium unum huius rei, ne cogamur 424, 4 singula verba exemplis quaerere: etymologias intueri et sequere naturam 5 rei. puta amor unde natum est? ab amare. ecce a qualis est? a brevis est,

saevus amor docuit natorum sanguine matrem
commaculare manus.

ecce inveni amor quoniam a brevis est. iam quicquid inde nascitur, 10 semper brevis est: amor amo, sive verbum inde facias sive nomen, brevis erit; amans, sive participium fuerit, brevis est; amanter, sive adverbium facias, brevis est. quicquid illud faciat, servat naturam illius. ergo quasi haec inveniuntur compendia contra istam difficultatem. ne cogamur omnia verba inquirere, notemus illa prima verba; exinde iam cetera sci- 15 mus, quae de ipsis nascuntur, qualia sunt. servant enim naturam suam. ista, quae sunt primigenia, regunt illa cetera, quo modo possumus ad singula verba etiam exempla quaerere. sed teneamus puta voco verbi causa, vo corripit; vocatus ecce participium est, nihilo minus corripit. et omnia, quaecumque sunt, sequuntur originem suam ab initio, exceptis 20 paucis. sunt enim aliqua contraria, quae debes callide advertere, ut si dicas lumen lux lucis. lux qualis est? longa est sine dubio naturaliter. lucerna ecce factum est inde, et brevis est lucerna, ut est 'vigilesque lucernas'. ubique brevem legimus lucernam. homo brevis est ubique: facit inde derivativum humanus, ecce longa erit. pauca sunt quae mutant 25 naturam suam.

Praeterea scire debemus quod aspirare non debemus, nisi quando 422, 12 sequitur vocalis. puta homo, ideo praepono h, quia sequitur o vocalis. 522, 9 hircus, huic, huius, Hercules, ideo praeponuntur istae aspirationes, quia sequuntur vocales. nec tamen, ubicumque vocalis fuerit, ubique aspirare 30 debemus; non recurrit hoc. non enim, ubi vocalis est, necesse habemus semper aspirare; sed ubicumque nos habemus aspirare, necesse est ut sequatur vocalis. nam ecce amicus, a vocalis, sed tamen non addis aspirationem; orator, non addis aspirationem. ergo non, ubicumque vocalis fuerit, necesse est ut aspiremus; sed ubicumque est aspiratio, necesse est 35 ut vocalis sequatur.

7 saevus] sicut nos L: Verg. bucol. 8, 47 natorum BCLa naturam A 8 commaculare C 9 inveni amor] invenimus L 10 semper brevis est A semper brevis est BCa si verbum A 11 amanter Lindemannus amantis ABCL 12 illud faciat Cb illud facit AB: illud facias erit natura illius L 13 ne cogatur AL 14 illa prima verba L illa prima verba quae sunt prima verba A illa verba quae sunt prima verba BC 16 primo genita L caeterum ABCL 17 etiam om. C 22 vigilesque] Horat. carm. III 8, 14 et vigiles lucernas perfer in lucem 29 nec tamen] nec est L nec ē ut A nec ut BCa: nec necesse est — aspirare Klusmannus Philol. v. XII (a. 1857) p. 591 29 aspirare debemus Cb: debemus om. ABL 30 non recurrit hoc om. C

Hoc est quod dixit de vocalibus. sequuntur consonantes. quas consonantes divisit in duas partes, in semivocales et in mutas * quae sic dicuntur, ut diximus superius, f l m n r s x. omnes debent inchoare ab e littera et desinere in naturalem sonum excepta x littera. ista enim non ab e inchoat, sed ab i. haec autem x littera pro duabus fungitur consonantibus. penitus ubicumque fuerit x littera, sic est, ac si duae ibi sint. multi dicunt istam litteram, multi negant. legimus apud maiores nostros primas apud Romanos XI litteras fuisse tantum modo, ut dicit Caesar in libro analogiarum primo: in libro analogiarum Caesar hoc dicit, XI fuisse. Varro docet in aliis libris, quos ad Attium scripsit, litteras XVI fuisse, postea tamen crevisse et factas esse XXIII. tamen primae quae inventae sunt fuerunt XI, postea quae inventae sunt, fuerunt XVI; postea autem XXIII factae sunt. illic commemoratur, qui illam litteram fecit, qui illam. | ergo ista x littera quando non fuit, quem ad modum scribebant pix? pics. et unde suspicamur quia per c et s scribebatur? propter genetivum placuit; idcirco per c et s scribebant. item rex aliter scribebant, regs. et si hoc loco g, propter genetivum hoc faciebant. et ideo putaverunt hanc litteram constare aut per c et s [ut scriberent] aut per g et s, propter genetivum. sed hoc stultum est. inveniuntur enim nomina, ubi nec c sit nec g. ut puta senex quid habet facere in genetivo? senecis non potest facere, sed senis facit. item aliud nix, nivis facit, non facit nicis, non facit nigis. unde apparet quia frustra probaverunt sic debere scribi. interim hoc scire debes, quia ubi est x, pro duabus consonantibus habetur.

S littera hanc habet potestatem, ut ubi opus fuerit excludatur de metro, 'ponite spes sibi quisque'. ponite dactylus est; sed sequitur s et p, et facit longam, et iam incipit esse amphimacrus pro dactylo. ergo quid sequitur? ut proiciatur s littera. ergo talis est s, quales sunt liquidae? nam et liquidae excluduntur de metro. duplici | ratione hoc ipsum dicunt. una levis est ratio, alia valentissima. multi dicunt illud,

2 lacunam indicavi, qua definitio semivocalium excidisse videtur 4 excepta x littera quae neque ab e inchoat neque in e desinit sed ab i C 5 fungitur AB fungatur L ponitur C 6 penitus ubicumque AB penitus ubi C ponitur ubicumque L sic esse debet ac si duae ibi sint consonantes multi c et s dicunt istam litteram esse multi negant C 8 primas ABL primis C ut dicit caesar in libro Cb ut dicit (dicit om. A, add. a) caesar libro AB: ut cessar in libro analogiarum primo haec dicit XI fuisse L 10 aliis] alis L ad actium ABCL scribit corr. scripsit A li XUI fuisse L ... (lit fuisse videtur) XU fuisse A XUI fuisse B sedecim fuisse C 11 tamen XI crevisse L 12 sunt priore loco om. L fuerunt XI (undecim c) postea quae inventae sunt fuerunt XUI (sedecim c) ABLe fuerunt sedecim C postea quae] postea quam Klusmannus Philol. v. XII (a. 1857) p. 591 13 postea autem XXIII A postea item XX et III (et tres C) Ca postea XXIII B postea quam XXIII L 14 fecit qui illam AB fecit qui illam qui illam Ca facit L 15 pix pics Cab pix picis ABL 16 scribebant regs B scribebant regs regis C scribebant regis AL 20 habes ABC 21 senecis non potest BC senecis non potest L senecis (corr. senecis, senecis add. a) non potest A item aliud nix nivis facit non nicis unde apparet L 22 non facit nigis A non facit nigis sed facit nivis BCa 23 quia ubi est x ABC quia ubi ubi est x a quia x L 26 ponite] Verg. Aen. XI 309

multi illud. nam aliud est esse in metro nec computari, aliud est proici de metro. puta si dicas 'lumina prima', lumina dactylus est, licet sequatur p et r et possit facere superiorem longam; et licet sit ibi r, tamen non ibi computatur. non dico 'lumina prima', sed dico 'lumina prima': ecce ibi est r et tamen non computatur. e contrario in illa littera, ubi est s, non potes eam ibi permittere et sic proferre, sed necesse habes illam excludere. non possum dicere 'ponite spes sibi quisque', sed dicere habeo 'ponite pes sibi quisque'. vides quoniam differunt, quod illae sunt, sed non computantur; ista nec est quidem, nam excluditur inde. hoc quidem leve est; est aliud, quod est verius, quo differunt a se. liquidae illae numquam liquescunt, nisi antecendant aliae; ista vero numquam liquescit, nisi ipsa antecadat. ecce liquidam nisi inveneris post mutam aut post f semivocalem, non liquescit, quoniam non potest liquescere, nisi habuerit aut mutam aut semivocalem antecedentem. e contrario s non potest liquescere, nisi ipsa antecadat. | 'ponite spes sibi quisque', 'saepe stilum vertas': vides quia ubi tollitur ipsa prior est.

nam fieri iuvenes subito ex infantibus parvis':

incipis s excludere. hoc interest inter liquidas et istam s litteram, quod illae tunc excluduntur, cum postpositae fuerint mutae, ista tunc excluditur, quando anteposita fuerit.

Sunt autem liquidae quattuor, sed non omnes liquidae sunt. apud 422, 26 Graecos quidem omnes liquescunt, apud Latinos duae frequenter, l et r; m vero numquam apud Latinos liquescit, nisi in graecis nominibus; n vero raro, l et r frequentissime. sed quando liquescunt? non semper, sed quotienscumque postpositae fuerint. et hoc debes sic intellegere, quo modo et illud quod diximus de aspiratione, quoniam non, quotienscumque postpositae fuerint, liquescunt; sed quotienscumque liquescunt, totiens postponuntur, id est non quotienscumque postpositae sunt, etiam statim liquescunt, sed quotienscumque liquescunt, necesse est ut postpositae sint.

Sequitur etiam f. ista f sola praeponitur liquidis, nulla alia de semivocalibus. | nam praeponitur liquidis duabus sola f; praeponitur l litterae, si dicas Flavius; praeponitur r litterae, si dicas frater. est libellus de syllabis, legite illum. non de syllabis dicit ad artem grammaticam pertinentibus, sed dicit tibi r littera quot syllabas facit, et computat, puta

4 non dico lumina (lumina AL) prima ecce ABCL 6 non potest ABCL
9 illic sunt sed non computantur in ē quidem s nec sed excluditur inde C
ista] est L s in litura A, om. B 16 saepe] Hor. sat. I 10, 72 (80) quia ubi
tollitur BCL quia ubi ubi tollitur A est om. ABCL 18 nam — excludere om.
C, nam — parvis add. c in marg.: Lucret. I 186 29 id est non quotienscumque
postpositae fuerint sed tunc liquescunt cum muta cum semivocalis procedit f sola prae-
ponitur L 32 liquidis duabus nulla A 36 pertinentibus b pertinentes ABC
sed dicit ibi BCa sed ibi A quot syllabas Ba quod syllabas A quot syllabis C

illa et illa littera facit quattuordecim syllabas, et illa et illa tot facit, nec ulterius. Sinni est liber Capitonis.

422, 32

Ergo istae sunt semivocales. sequuntur mutae. mutae sunt novem, b c d g h k p q t. ex his duae superfluae videntur, k et q, quoniam pro illis c potest poni. nihil interest, utrum per k scribas an per q an per c. 5 nihil interest, tamen est aliqua differentia. apud maiores nostros longe aliae regulae fuerunt, apud nos longe aliae sunt. maiores nostri, quotienscumque a sequebatur, per k scribebant: puta kanna karus kalamus totum per k scribebant, quoniam a sequebatur. modo non scribuntur nisi duo admodum verba, Karthago et Kalendae, et, ut dicit ille, quod 10 falsum est, caput. modo enim per c scribitur; antiqui per k scribebant, quando volebant significari quod a sequebatur. stultissimam rem dicit Iuba de hac re: dicit 'mihi videtur illius rei causa scribi per k, ideo sic fuisse compositum, ut, quando sententiam a iudicibus accipiebant, per k scriberent caput, quasi condemnatio capitalis, quod hoc ipsum caput per 15 k condemnaretur'. hanc dixit ille rationem. ergo modo nos per c scribimus. item antiqui nostri, quotiens u sequebatur, per q scribebant. modo est regula optima, melior ab antiqua. numquam possumus nos per q scribere, nisi post q sequatur u et post u alia sequatur vocalis, ut puta quia ideo per q scribimus, quia post u sequitur vocalis. si autem non 20 sequatur alia vocalis, per c scribimus, ut si dicamus cum, per c scribimus. quare? quoniam post u non sequitur alia vocalis. ideo per c scribimus, quoniam consonans sequitur. h aliquando aspiratio est, aliquando littera, puta 'quisquis honos tumuli'; hic aspiratio est: 'terga fatigamus hasta'; hic | pro littera habetur. quae sit ratio haec, in syl- 25 labis dicemus; ex ratione syllabarum intellegimus, ubi sit aspiratio, ubi littera. y vero et z graecae sunt; sed etiam apud nos sic habentur, quem

1 XIII syllabas illa C 2 Sinni] sini B. de Sinni Capitonis libro disputavit I. Beckerus *ephemer. antiq. (Ztschr. f. Alterthumsw.)* a. 1847 p. 1057 4 superfluae videntur k et q quoniam A superfluae sunt k et q quoniam L superfluae videntur k et q videntur esse superfluae quoniam B C a 6 nihil interest posteriore loco om. B C 10 ut dicit ille quod falsum est B C a ut dicit illa quod c falsum est A ut illa q c falsum est L 11 antiqui per k scribebant quomodo volebant significare solissimam dicit Iuba de hac re dixit mihi videtur illis rei causa scribi per k ideo sic fuisse compositum ut quando sententiam a iudicibus accipiebant per k scribebant quando volebant significari solissimam kapiton kaput quasi condemnatio capitalis L 12 stultissimam C b solissimam A B potissimam, ratissimam, aptissimam, scitissimam vel subtilissimam coniecit Mercklinus *Philol.* v. III p. 206: solitariam litteram dicit Iuba, de hac re mihi videtur solius rei caput scribi per k, idque sic fuisse compositum ten Brink, Iubae Maurusii *rel. Ultraieci* a. 1854 p. 8. corruptam codicum scripturam reliquit, propterea quod dici nequit, quibus verbis Iubae sententiam expresserit Pompeius. ceterum hoc ille voluisse videtur, caput per k litteram scribi, quod ea in sententiis iudicum capitalem condemnationem significaret 13 de hac re dicit mihi C a de hac re mihi A B ideo si fuisse C 18 melior ab antiqua B C a melior antiqua A possumus nos B C a: nos om. A 22 quare — per c scribimus om. A, add. a 24 littera in syllabis dicemus (dicimus A C dicitur ut L) puta A B C L quisquis honos A L: Verg. *Aen.* X 493 terga] Verg. *Aen.* VIII 610 25 quae sit ratio haec ex ratione syllabarum A B C hoc ex ratione syllabarum L

ad modum apud Graecos, id est y pro vocali, z pro duplici. sed hoc interest inter z et x, quod x nostra semper duplex et pro duabus consonantibus habetur; z non, sed aliquando pro duplici habetur, aliquando pro simplici. invenitur duplex, 'Mezenti ducis exuvias'; invenitur simplex, 'nemorosa Zacynthos'. varie ponitur. hoc interest inter x et z. unde fit ut XVII putentur litterae. tolle enim unam duplicem x, tolle illam unam aspirationis notam h, tolle k et q, quas superfluas vocant, tolle duas graecas y et z, et XVII remanent.

Vni cuique litterae tria accidunt, nomen figura potestas. nomen est, 478, 5
10 ut scias, quo nomine vocatur, a b c, hoc est nomen. | et genere neutro legimus litteras. legistis in Cicerone ut usque alteram r litteram non declinis. unde illud in quaestionem venit, sigmata sigma, 'sigmatis habet figuram'. figura est, qua scribitur, ut puta a ita fit, b ita fit; sed interim quo modo nos legimus. ceterum, quid est figura? si velis verum scire, 15 invenis aliud pragma. illa alia ratio est. potestas est, ut scias, quid valent litterae, puta si vocalis est, si consonans, si semivocalis, si muta, si aliam quaecumque potestatem habeat.

DE SYLLABA

Syllaba est dicta de graeco: a graeco appellata est syllaba, a graeca 423, 11
20 significatione, id est a conceptu litterarum; syllaba dicta a conceptu litterarum. Terentianus illud expressit diligenter,

vinculum nam signat ista congregale dictio.

ista dictio quid significat? vinculum litterarum. ergo ideo si dicta est syllaba, id est a conceptu litterarum, proprie illa dicitur syllaba, quae |
25 multas habet litteras, ut puta prae. istae collectae sunt et fecerunt unam syllabam. ergo proprie dicta est syllaba, quia conexio est litterarum. tamen etiam abusive dicimus syllabas de singulis vocalibus factas, ut est a: amor, ecce a littera est, et tamen potest syllaba dici, sed abusive. non est enim conceptus litterarum; sed hoc abusive. illa proprie syllaba
30 est, quae de multis litteris fit, illa abusive, quae de una vocali constat.

4 Mezenti] *Verg. Aen.* XI 7 exuvias uidi inuenitur simplex B exuvias uidi simplex C 5 nemorosa] *Verg. Aen.* III 270 zacynthos A zachyntos B zachyntos C 10 et genere neutro in cicerone figura qua scribitur L. in reliquorum etiam librorum scriptura conplura a librariis omissa esse videntur. nam hoc praecepisse videtur grammaticus, nomina litterarum neutro genere dici et aptota esse, sicut Varrone auctore docuerunt Priscianus I p. 7, 27 et Probus instit. art. p. 48, 36. Ciceronis testimonium unde petatum sit, mihi non constat. eodem autem pertinere videntur quae de eadem re ex Cicerone adscripsit Cledonius p. 1881 et 1883. de nomine litterae sigma a grammaticis quaesitum esse adnotavit Probus instit. art. p. 121, 20 11 utusque ABC mutusque a alterum B littera non deletis no litteris A declinis AB declines C 14 nos om. C 15 illa om. A, add. a 18 explicet subnotatio de littera feliciter. INCIP DE SYLLABA A EXPL. SUBNOTATIO DE LITT INC DE SYLLABA B 20 syllaba dicta a conceptu litterarum om. A, add. a 21 Terentianus] v. 1317 22 signat BCa significat A (?) congregata C 23 si] sic ABC 25 prae om. A, add. a 30 constat quae non tam syllaba dicenda est quam ratio temporum syllaba enim dicitur a cons... at sillaba ergo proprie de una uocali constat sillaba ergo proprie dicitur A

p. 35—38 L.

syllaba ergo proprie dicitur quae de multis litteris facta est, abusive quae de una vocali facta est.

423, 14 Omnes syllabae aut breves sunt, aut longae sunt, aut communes sunt. breves dicuntur quae semper breves sunt; longae dicuntur quae semper longae sunt; communes dicuntur quae modo breves modo longae sunt: nam idcirco appellatae sunt communes. videamus modo breves. in principio, antequam dicam definitionem ipsam, tu hoc scire debes, quoniam syllabam non computamus ab initio, sed a vocali. quisquis vult syllabam animadvertere, qualis sit, non ab initio debet computare, sed a vocali. puta post: quando dicis mihi 'quaere qualis est syllaba post', non incipio computare a p, sed incipio computare ab o; a vocali incipio computare et ipsam animadvertere et sequentes consonantes. utrum brevis sit an longa, ut possim animadvertere, non incipio computare a p, sed ab o; et inveniuntur duae consonantes post ipsam. non computo illam priorem. namque in una quaque syllaba litterae praece- dentes non sequenti syllabae prosunt, sed anteriori syllabae, id est priori, quoniam omnis syllaba incipit habere rationem a vocali. semper id est quaerere de ipsa vocali, utrum longa sit an brevis; deinde considerare et de consonantibus sequentibus, non de praecedentibus. praecedentes enim consonantes non ipsi prosunt, sed alicui litterae anteriori. illud etiam scire debes, quod syllaba brevis unum tempus habet, longa duo tempora habet, pleraeque duo semis, pleraeque tria. sed iam modo nobis nihil quaeruntur. syllaba ergo quaeritur a vocali et sequentibus consonantibus, quae tractandae nobis sunt. deinde illud scire debes, quod unaquaque syllaba, brevis si sit, unum tempus habet; si longa sit, duo habet tempora. cetera tempora, quae accedunt, superflua sunt. ut puta si dicas et, unum semis habet. e vocalis est brevis, unum habet tempus. t consonans est, et omnis consonans dimidium habet tempus: ecce et unum semis habet tempus. adhuc non est nec longa nec brevis; plus tamen habet a brevi, minus quidem habet a longa. adde ad et s, et iam fit longa. quare? e brevis unum tempus habet, t dimidium tempus habet, s dimidium tempus habet: ecce duo tempora sunt, fecerunt duo tempora longam syllabam.

Haec ratio est, ut tantum valeat syllaba naturaliter longa, quantum valet positione longa. quare? nam quem ad modum illae vocales naturaliter longae duo habent tempora (ut 'a te ne frigora laedant'; a longo est naturaliter, duo habet tempora), sic etiam syllaba, quae positione fit longa, duo habet tempora. quo modo? unum

7 tu haec BCa haec A 10 puta post BCa: post om. A quare] quare A
syllaba post BCa: post om. A 12 consonantes esse istam sillabam puta
utrum A 14 non computo illam priorem Ba non computo ipsam illam priorem A
non incipio illam priorem C 25 brevis si sit Bac breues si sit C, om. A 33 longam
syllabam Heusingerus in Mall. Theod. p. 65 longam illam ABC 34 valet]
ualeat A 36 a te] Verg. bucol. 10, 48 38 fit longa AB fit syllaba Ca

habet a vocali, et unum habet a duabus consonantibus. idcirco fit ut non quaerantur a positione nisi duae consonantes, quia duae consonantes dimidium et dimidium habent tempus et faciunt longam syllabam praecedentem. ob hanc causam diximus duo esse tempora et naturaliter longae et positione longae. illud etiam sequitur, esse aliquas syllabas plurimas, quae et plura habent tempora, quam oportet, ut est lex. ecce e ipsum naturaliter duo tempora habet; x, quae duarum consonantium fungitur loco, unum habet tempus: ecce invenitur ista syllaba habere tria tempora. quare hoc dixi? est quidem tractatus, sed etiam utile est in hoc tractatu, quoniam istae syllabae, quae tribus temporibus fiunt, si habent post se alias consonantes, asperrimos faciunt versus, non ferendos. quare? tempora enim crescentia ultra modum incipiunt gravare nostras aures et obruere. puta siqui talem versum faciat, 'lex prima est quodcumque potest', quattuor sunt tempora. lex, e duo habet tempora; naturaliter enim longa est: sequitur x, unum tempus habet, quia duarum consonantium fungitur loco: sequitur p et r, ecce iterum aliud tempus: ecce quattuor tempora sunt, et nunc asper est. qua ratione hoc dixi? quotienscumque inciderit tale aliquid, debemus verba sequentia a vocalibus inchoare, ut depereat aliquid de illa summa, ut puta si dicas 'lex ima est quodcumque velis.' levius sonat, si dicas 'lex ima est', quam si dicas 'lex prima est': hoc asperius et gravius sonat. omnino hoc servare debent qui volunt lubricos versus et currentes facere. nam idcirco omnes illi, participiis cum coniunguntur, asperrimos versus faciunt. omne participium longam habet syllabam, ut docens scribens. ut puta siqui talem faciat versum, 'scribensque patrique' verbi causa, asperrimus versus est. quare? quia hoc ipsum e naturaliter longum est; deinde sequitur n et s, crescit tempus. quoniam sequitur illa coniunctio, illud crescit. quattuor tempora sunt, et asperrimus fit versus, scribensque, et latet causa aspe-

2 quaerantur a positione C quaeratur a positione B quaerantur a positionem A. fortasse quaeratur a positione, nisi duae sint consonantes quia duae consonantes om. A, add. a 6 e om. AC, add. a 7 habet x BCa habet nam x AL 9 quare hoc dixi et quidem tractatus sed etiam utile est in hoc tractatu quare hoc dixi et quidem tractatus sed etiam utile est in hoc tractatu quare hoc dixi poni quoniam A est quidem tractatum L 11 alias longas consonantes AL 13 obruere adscripto in marg. obstupiscere A 16 fungitur loco A fungatur loco L officio fungitur BCa 17 et nunc asper est BCa et nunc asper A et n̄ aspera L et nunc asper est versus coniecit Lindemannus 19 deperdat aliquid de illa prima sillaba puta si dicas lexima quam si L 20 quodcumque velis Heusingerus l. c. quodcum uelis BC quodcum uellis A quam] quod C 22 omnis A 23 participiis cum coniunguntur B participiis cum iunguntur A participiis coniunguntur C participiis coniunguntur L nisi plura ante v. illi exciderunt, scribendum videtur nam idcirco coniunctiones illae participiis cum coniunguntur omnem corr. omne A 24 ut docens AL: ut om. BCa 26 longa est BCa longa AL 27 quoniam sequitur illam inunctio L illud crescit] iterum crescit coniecit Lindemannus 28 et asperrimum fit verbum scribensque, sed latet causa asperitatis, si in versus continuatione hoc fit Mehlerus apud B. ten Brink Iubae Maurus. fragm. p. 13 scribens quod L

p. 40. 41 L.

ritatis, si isti sunt ratione hoc facit. habetis hanc rationem in lūba. ergo omnis syllaba, quae naturaliter brevis est, unum habet tempus; quae longa est, sive natura sive positione, duo habet tempora. cetera tempora ex superfluo sunt, nihil praestant.

- 423, 22 Diximus quoniam breves sunt syllabae, sunt longae, sunt communes. vide-
amus de brevibus. omnis brevis syllaba quattuor rebus continetur, nec plus
licet; si de istis quattuor rebus unum aliquid defuerit, non est brevis syllaba:
primum ut habeat correptam vocalem, ecce habes unam rem; deinde ut
non desinat in duas consonantes, ecce habes aliam rem. deinde ut non
desinat in unam duplicem; deinde ut non desinat in i quae est inter duas
vocales. si de istis rebus nihil ei acciderit, brevis est syllaba, ut puta
nec; omnes res istas quattuor in se non habet, brevis est syllaba nec.
unde hoc probas? primum, quoniam vocalem brevem habet. diximus enim
nihil prius quaerendum esse nisi vocalem, quid sibi habeat * x sequentem
non habet. nec habet i inter duas vocales. nam ita dicis, nec; num-
quam potes dicere neiec. | quando autem breves sint, quando longae, au-
ribus colligimus. ergo siqui tibi dicat et, qualis sit? quando dico et,
brevis est. et collige istas res quattuor brevis syllabae. quare brevis est?
quia et e correptam habet; deinde non sequuntur duae consonantes, sed
una t, quando dicimus et; deinde non sequitur x; deinde non sequitur i
inter duas vocales. quia nihil contingit de istis quattuor rebus, brevis est.
ergo ita brevis nobis considerata est: si et correptam vocalem habeat,
et non habeat duas consonantes, aut sequatur duplex, aut sequatur i inter
duas vocales, correpta est.

- 423, 25 Vide quanta brevitate colligis. longas e contrario collige. quo modo
istae res quattuor, si non contigerint, brevem relinquunt, sic, si conti-
gerint, longam faciunt. ergo collige istas res: si habuerit productam vo-
calem, longa est; si habuerit post se duas consonantes, longa est; si ha-
buerit x, longa est; si habuerit i inter duas vocales, longa est. ergo

1 si isti sunt rationes Ca si isti sunt ratione. A si ista sunt ratione B si istae
sunt rationis L si istiusmodi sunt, (sc. versus) ratione hoc fit coniecit Lindemannus
hac rationem L in iuna ABC in una L 6 omnis brevis syllaba quattuor rebus
continetur nec amplius primum C nec plus licet si de istis quidem (quod A) rebus
aliquid unum (unum aliquid A) defuerit non est brevis syllaba primum (primam A)
AL nec plus non licet si de istis quattuor rebus unum aliquid defuerit non est brevis
syllaba non licet istas res quas res primum B 11 acciderit L inciderit ABC ut
puta nec omnes res istas quattuor in se non habet brevis est syllaba nec BCa ut puta

spes res istis (ut puta nec res istas A?) quattuor in se habet brevis est syllaba AL

14 quaerendum esse BCa quaerendum est A quid si habeat C. fortasse quid
si habeat x sequentem? non habet. sed praeterea omissum est quod duas consonantes
sequentes non habet syllaba. itaque lacunam indicavi 15 nam ita dicit nec (nec om.
A, add. a) numquam potest ABC 16 dicere nunc quando C dicere quando A produ-
cere nunc quando B 17 et ante qualis et ante brevis om. A, add. a 19 sed una
t deinde quando dicimus et non sequitur x C sed una t deinde non sequuntur quando
dicimus et x B sed una t deinde non sequitur. quando dicimus x A
sed una t deinde non sequitur x a 25 quo modo? istae res Klusmannus Philol. v.
XII (a. 1857) p. 591 26 sic om. ABC

vides quia, qua arte colligimus brevem, e contrario ea arte colligimus longam. quando tibi profertur syllaba, has res quattuor quaere: si non fuerint, brevis est; si | fuerint, longa est. namque e contrario considera, et vides sic esse longas. puta dos a vocali longa inchoat; idcirco dos
 5 non possumus dicere brevem esse. ergo vocalis longa est, et longa est syllaba, quoniam vocalis longa est. quid si brevis fuerit et sequuntur duae consonantes? ut puta post: o quidem brevis est, sed sequitur s et t, duae consonantes, et longam fecerunt. quid si dicas pix? i quidem brevis est, sed sequitur x et longam fecit. quid si dicas aio? a quidem brevis est, sed sequitur i inter duas vocales constituta et longam fecit. ergo scire debes quia,
 10 quibus rebus contingentibus longae fiunt, e contrario breves potes invenire.

Plane scire debes diphthongos longas esse. sunt autem apud Latini- 423, 29 nos quattuor usitatae; nam una periit: ae, Aeneas, oe, poena, au, aurum, eu, ut est Eurys. istae sunt usitatae; una est ei quae periit. quaesitum
 15 est enim, quem ad modum scribatur itur. ait Terentianus per e et i debere scribi, 'eitur in antiquam silvam', quoniam originem habet a verbo eo is [quando transit in perfectum tempus, debet ipsam syllabam trahere, ut habeat *]. bene quidem argumentatus est Terentianus. tamen si hoc quaeras credere, incipiet versus Vergilii non stare, 'superasque ad lumen ituras.'
 20 si per i scribatur, poterit stare; si autem diphthongos est, nulla ratione corripitur, et non stat. ergo istae erunt syllabae breves, istae longae. ubi inveneris syllabam non habentem productam vocalem aut duas consonantes non sequentes aut x duplicem non sequentem aut i inter duas vocales, brevis est, id est si non habuerit aliquid de istis rebus, brevis est;
 25 si autem habuerit aliquid de istis rebus, longa est.

DE COMMVNIBVS SYLLABIS

Diximus syllabas aut breves esse aut longas aut communes. breves quattuor modis fiunt; e contrario longae quattuor modis similiter. breves fiunt, si et correptam vocalem habeant et non desinant in duas consonantes aut
 30 in unam duplicem aut in i inter duas vocales | constitutam. longae e contrario fiunt, id est si aut habeant naturaliter productam vocalem, ut dos; aut habeant duas sequentes consonantes, ut ars; aut habeant unam

1 quia qua arte BCa qua arte A 4 dos a vocali longa inchoat idcirco dos BCa... a vocali inchoat idcirco... A: os scribendum esse coniecit Lindemannus; dos est apud Servium in Don. p. 423, 26 8 et om. ABC 15 Terentianus] v. 459 sqq. cf. Cledon. p. 1884 16 itur ABC: Verg. Aen. VI 179 17 quando — habeat, quae ad argumentationem Terentiani non pertinent, adscripta esse videntur ad probandam scripturam itur, quoniam i vocalis in eodem verbo et produci possit et corripri, sicut aliis exemplis docuit Servius in Verg. l. c. quare scribendum videtur ut habeat longam, i. v. nam perfecto tempore diphthongum ei non tribuerunt grammatici, quamquam imperfecto olim eibam scriptum esse saepius docuerunt 18 ut habeat ABC ut habeat e c ut habet L quaeras credere AB credas quaerere C 19 superasque ABCL superumque Lindemannus: Verg. Aen. VI 680 ab lumen AC 20 corripitur etenim non stat ABL corripitur enim et non stat C 21 ubi BCL ubi ubi A 24 brevis est priore loco om. A, add. a 25 aliquid de istis rebus posteriore loco om. A, add. a

p. 44—46 L.

duplicem, ut *pix*; aut habeant *i* inter duas vocales, ut *aio*. istae sunt
 longae syllabae et breves. iam incipit de communibus. communes modi
 sunt isti, quotiens et longa syllaba est et brevis. sunt autem communes
 modi octo. vide, quo modo ordinati sunt; quam prime sive a natura
 sive ab illis qui artem scripserunt, ut octo dicerent communes esse modos.⁵
 diximus et breves syllabas quattuor modis fieri et longas syllabas quattuor
 modis fieri. aequum ergo fuerat ut communes syllabae octo modis fierent,
 quia et illarum funguntur officio *et illarum*. ideo dicuntur communes
 modi esse *octo*. communes syllabae de istis litteris fiunt, de liquidis: li-
 quidae sunt *l* et *r* frequenter, et *m* non numquam liquescit. fiunt de¹⁰
h, quae aspirationis nota est. fiunt de *s*, quae de metro excluditur. fiunt
 plerumque de ea syllaba quae partem terminat orationis, ut *Musa*; sa par-
 tem terminat orationis: puta *orator*; or partem terminat orationis. syllaba
 quae partem terminat orationis duplicem habet potestatem, pro brevi po-
 nitur et pro longa. fiunt de diphthongis, si vocalis sequatur. puta¹⁵
insulae, si sequatur vocalis vocalem illam, brevis erit *lae*: diphthongus
 est naturaliter longa; sed quia | sequitur *Ionio*, *i* vocalis fecit illam bre-
 vem. fiunt longae, si una item vocalis vocalem sequatur, ut '*o ego infelix*':
o naturaliter brevis erat; secuta est *e* vocalis et fecit illam longam. fiunt²⁰
 de *c* littera, fiunt de *z*. isti sunt octo modi tantum modo. ergo litterae quae
 faciunt communes syllabas istae sunt: liquidae, id est *l* et *r*; *h*, quae
 aspirationis est nota; *s*, quae de metro excluditur; ea syllaba quae partem
 terminat orationis; diphthongus, quotiens vocalis sequatur; unam vocalem
 si una vocalis sequatur; *c* et *z*.

424, 10 Videamus, quem ad modum fiunt per singulos modos. primus modus²⁵
 478, 23 est, quem diximus, qui fit de liquidis. iam in litteris docuimus quia
 liquidae numquam liquescunt, nisi quando postpositae sunt praecedentibus
 mutis aut *f* semivocali. ut puta videamus exempla, ubi liquescant. ecce
 habes '*tempora fratris*': *tempora* dactylus est; *fratris*, *f* et *r* duae con-
 sonantes debebant illam longam facere, ut non esset dactylus, sed amphi-³⁰
 macrus. sed prima est *f* et post *r*. hic liquefacta est *r*. quare lique-
 facta est? quia *f* semivocalis praecedit. et ut puta si dicas | '*tempore*
Crassi', tempore similiter dactylus est. et quare dactylus est et non po-
 tius amphimacrus? quare? quoniam habet ante se mutam, quae muta praec-
 edens fecit *r* liquescere. vides ergo quoniam non aliter liquescunt et³⁵
 fiunt breves, nisi praecedentibus aut mutis aut *f* semivocali. habes in
 Vergilio ubi liquescat, ubi non liquescat. ecce liquescit in illo exemplo,

4 quam prime *AC* quam primae *B*: quam primae si a natura si ab illis qui artem
 scripserunt octo diceret communes esse modo diximus *L* 5 modos] modo *A*
 8 et illarum altero loco om. *ABC*, add. *Lindemannus* communes modi esse com-
 munes syllabae *ABC* 10 frequenter *m* numquam liquescit *L* 13 syllaba quae
 partem *L* illa pars quae partem *ABC* 16 insulae] *Verg. Aen. III* 211 23 unam
 vocalem si una vocalis sequatur om. *A*, add. *a* 37 liquescit in illo exemplo vasto
 cyclopi in antro cyclopi iambus est naturaliter positione spondeus habemus apud uir-

'vastosque ab rupe Cyclopas'. rupe cy dactylus est; sed sequitur clo; c et l debebat facere amphimacrum, sed praecedente muta liquefacta est l. dicimus ergo l liquefactam esse, 'vastosque ab rupe Cyclopas'. in hoc non liquefit, 'vasto Cyclopis in antro'. scire autem debes
 5 hoc, quando aut liquefiunt aut non liquefiunt, in arbitrio est scribentis et in necessitate metri. nam si volueris talem versum facere, 'patris amat mea castra fas est', pa naturaliter brevis est, sed tris illam fecit longam. nam t et r duae consonantes sequuntur et fecerunt illam longam. e contrario si talem facias versum, | 'ad patris invadit vires', ecce 'ad
 10 patris' dactylus est. qua ratione? modo enim r liquescit. nam quoniam dactylum fecit et necesse habet dactylus duas breves sequentes habere, necesse habet r liquefieri. habes ergo ubi liquefit r, habes ubi non liquefit. ecce et longa est et brevis.

Tale est et de h. aliquando littera est et facit longam syllabam,^{424, 14}
 15 aliquando nihil est. littera est et longam facit superiorem in illo exemplo, ^{478, 29}
 'terga fatigamus hasta': mus has, mus brevis est naturaliter; sed mus, id est u vocalis, desinit in s et excipitur ab h, quae modo pro consonante est, ut duae consonantes sint; et fit longa. potest esse in illo altero exemplo pro nihilo, 'quisquis honos tumuli'. quis longa positione posset esse, si h pro consonante haberetur. sed dicimus h perire in sequenti syllaba, et erit dactylus, non palimbacchius. ergo in hoc perit, 'quisquis honos tumuli'; in illo permanet, 'terga fatigamus hasta'.

Hoc patitur etiam s. ut puta, 'unde spissa coma': | unde trochaeus^{424, 16}
 est, sed fit positione spondeus, s et p duae consonantes fecerunt longam.^{479, 3}
 25 hic non perit. in illo alio exemplo perit, 'ponite spes sibi quisque':
 ponite dactylus est; sequitur spes, id est s et p, quae possent facere amphimacrum, et tamen excludimus s. ergo perit in hoc exemplo, 'ponite spes sibi quisque'; non perit in illo, 'unde spissa coma'.

Hoc noli credere Donato, 'item syllaba quae partem orationis ter-^{424, 21}
 30 minat in unam desinens consonantem'. qualis vis talis est? quid illud^{479, 6}
 voluit addere, 'si in unam desinat consonantem'? ostendo tibi, ubi non

gilium (virgilio tales A) duos versus in uno longa est (est om. A) cy in altero brevis est cy puta vastosque ab rupe cyclopas pecy naturaliter trocheus est sed cy (naturaliter — cy om. A) longa est sequenti c et l ecce modo c et l ambae (sequenti enim c et l ambae consonantes sunt ecce modo c et l ambae A) consonantes sunt nihil perit de istis syllabis in illo exemplo vasto cyclopis in antro in hoc perit vastosque ab rupe cyclopas in antro in illo exemplo (vastosque — exemplo om. A) vastosque AB. eadem fere, sed magis etiam corrupta, in L scripta sunt. de duobus Vergilii versibus autem saepe dixerunt grammatici. quo factum esse videtur ut plures disputationes de eadem re in codicibus coningerentur 1 vastosque] Verg. Aen. III 617 4 vastoque cyclopis C: Verg. Aen. III 617 10 modo enim r liquescit nam om. B, add. b 11 sequentes habere et r liquefieri ABC 12 habes ergo habes ubi liquefit r ubi non liquefit A habes ergo ubi liquefit (liquescit B) r ubi non liquefit BC 16 terga] Verg. Aen. VIII 610 17 h quae modo h pro consonante est et fit longa ut duae consonantes sint potest ABC 19 quisquis] Verg. Aen. X 493 honos Bc honus A onus C 22 honus AB 23 unde] Terentian. v. 1103 25 ponite] Verg. Aen. XI 309 26 s et p B p et s AC 30 illud] illuc ABC

p. 48-50 L.

desinit in unam consonantem, sed in vocalem desinit aut desinit in duas consonantes et pro voluntate habetur. qui nesciat omnem primam personam verbi correptam esse absque monosyllabis? 'incipio super his': incipio, o brevis est naturaliter et tamen longa est ibi. quare? quia incipio o partem terminat | orationis. ipse etiam primus versus 'arma vi-⁵rumque cano': armavi rumqueca nostro, no brevis est, tamen pro longa habetur. nec dicas mihi, positione fit longa. non: nam liquida non iuvat nisi in ipsa parte orationis, in alia non iuvat. liquida tum potest iuvare, quotiens in ipsa parte orationis fuerit; quotiens vero in alia parte orationis fuerit, non iuvat. ut quem ad modum diximus illud superius exemplum 'patris amor', pa ideo fit longa, quoniam sequitur t et r, et in una parte orationis est. e contrario 'arma virumque cano tro', in alio verbo est no, in alio tro. hoc apud Latinos servatur, apud Graecos non servatur. nullus sermo latinus potest fieri positione longus sequente muta et liquida una in alia parte orationis. apertissime hoc dixit Terentianus,¹⁵ ipse hoc bene docuit. sed vide, quid tibi dixi, 'sequente muta et liquida'. ne dicas mihi 'unde spissa coma', quare de longa est? quia s nec | muta est nec liquida, ideo fit longa. ergo ait sic Donatus, 'syllaba quae partem terminat orationis, si in unam desinat consonantem, et si brevis sit, pro longa habetur'. ut puta 'nam tibi Thymbre caput':²⁰ put brevis est, sed tamen, quoniam u in unam desinit consonantem, licet muta est, tamen, quoniam partem terminat orationis, pro longa est. habes in ipso Vergilio

dona dehinc auro gravia sectoque elephanto:

dona dehinc auro gravia, ecce ro gravia. qui nesciat genus neutrum in²⁵ numero plurali corripitur? arma virumque cano: arma, a corripitur, quia generis neutri est. ergo habes, quae partem terminat orationis nulla vocali consequente, tamen pro longa haberi.

424, 29 Item si diphthongon vocalis sequatur. qualis vis talis est? illa diph-
479, 14 thongus licet naturaliter longa sit, tamen potest pro brevi poni. 'Musae³⁰ Aonides': Musae spondeus est, licet sequatur Aonides; a non solvit illam. in illo exemplo 'insulae Ionio in magno' solvitur. insulae amphimacrus est, sed quoniam sequitur Ionio, i vocalis solvit illam, et incipimus dicere non esse amphimacrum, sed dactylum, quoniam vocalem vocalis sequitur. sed hoc non est ubi longam syllabam vocalis sequi-³⁵tur. nam fac talem versum, 'insulas Ionio in magno'; las longa est,

3 incipio] *Verg. Aen.* II 348 superis BC superius corr. superis A 13 apud Graecos non servatur om. AC, add. ac 14 sermo corr. uersus B uersus AC 15 Terentianus] v. 1192 sqq. 20 nam] *Verg. Aen.* X 394 22 partem terminat B partem terminavit C terminat partem A partem terminabit a 24 dono C: *Verg. Aen.* III 464 eliphanto A 25 dono corr. dona C 31 sequatur a aonides non B sequat a aonides non C sequatur (a add. a*) aonidis non A 32 insulae] *Verg. Aen.* III 211 35 vocalis sequitur sed hoc ibi ubi brevem syllabam vocalis sequitur sed hoc non est ubi longam syllabam vocalis sequitur B

sed ne putes hoc i solvere, non licet, nisi | quando vocalis vocalem sequitur, quando lubrica est ipsa conlisio. 'insulae Ionio in magno', ecce 'Ionio in magno', nulla consonans intervenit, quae corrumperet illam lae.

Item si vocalis vocalem sequatur: 'o ego infelix', o longa fit. in Ver- 424, 32
 5 gilio enim miliens brevis est. ergo quando vocalis vocalem sequitur, 'sub 479, 16
 illo alto'; o longa est, sed sequitur illam a et fecit illam brevem. et in illo exemplo, 'vale vale, inquit, Iolla'; le vale, le longa est, sed fit brevis. quare? quia i sequitur vocalis. item in alio exemplo, 'ut litus Hyla Hyla omne sonaret'. la Hyla, longa est a, sed sequitur
 10 o vocalis et fecit illam brevem. et illud aliud, 'te Corydon o Alexi'; don o a palimbacchius est, sed o brevis fit, quia a vocalis sequitur. ergo vides quoniam, si vocalis vocalem sequatur, et longa fit et brevis.

Item c littera aliquando pro duabus consonantibus est et facit longam, 424, 34
 ut est illud, 'hoc erat alma parens': hoc, collide c, ut sit pro du- 479, 20
 15 abus consonantibus. in illo alio exemplo brevis est, 'solus hic inflexit sensus'; | [sed] sic lubrice et leniter currit. ergo c aliquando pro duabus consonantibus habetur et facit illam longam. hoc in pronomibus fit, et pro simplici potest accipi.

Item z pro duabus est consonantibus, quo modo c, et facit illam longam 20
 superiorem, ut est 'Mezenti ducis exuvias'; me brevis est, sequitur z et facit illam superiorem longam. aut certe simplex est et brevem relinquit, ut est 'nemorosa Zacynthos.' illo loco longa est, 'Mezenti ducis exuvias'; brevis est illo loco pro longa, palimbacchius est, et non stabit.

25 Tenete et istum modum, quem non habetis latinum. x quotiens 479, 25
 transit in nomina graeca, etiam pro simplici habetur, 'instravit litora Xanthus': Xanthus, scribe illud nomen xan; litora dactylus est; Xanthus, ecce sequitur x, sed pro simplici habetur. 'constravit litora Xerxes': ecce et hic simplex est. nam faceret longam | superiorem.
 30 sed nomina ista graeca sunt, et licet nobis pro simplici x ponere.

Item illud tenere debetis, in communibus esse syllabis, quando quatuor breves pro duabus accipiuntur longis. non enim semper. et nus-

1 sed non licet ne putes hoc i (i om. C) soluere nisi ABC 4 infelix longa fit
 ABC 5 sub illo] Verg. Aen. V 261 7 vale] Verg. bucol. 3, 79 iola B
 8 ut litus] Verg. bucol. 6, 44 10 te Corydon] Verg. bucol. 2, 65 11 palimbac-
 chius non est, quia Luzacius apud Santenium in Terentian. p. 252 sed o brevis fit
 om. ABC 14 hoc erat] Verg. Aen. II 664 collide c] collige B ut sit San-
 tenius in Terentian. p. 253 et sit AC et si sit B 15 solus] Verg. Aen. III 22
 16 et sic lubrica et leviter Santenius lubrica et ABC 17 fortasse et facit sylla-
 bam longam; sed hoc in pronomibus fit, et pro duplici et pro simplici potest accipi
 18 sed et pro simplici Santenius 20 Mezenti] Verg. Aen. XI 7 22 nemorosa]
 Verg. Aen. III 270 zacynthos Ba zancithos A zacynthos Cb 23 brevis est illo
 om. A, add. a* 26 instravit BCa instravit A; ex his una duplex est x. quare dicitur
 duplex? quia et pro simplice accipitur et pro duplici. da ubi sit pro simplice. et
 prostravit litora Xanthus; sed apud Graecos, non apud nos. da ubi pro duplici.
 'adnexique globum zipheri' Iulianus de littera. cf. Terentian. v. 1160 31 esse
 om. A, add. a

p. 53—55 L.

quam voluerunt hoc dicere isti qui instituerunt artem, quare quattuor breves pro duabus longis ponantur. legimus tamen in antiquis, quae sit ratio [ut est 'genua labant', 'arietat in portas', 'intexunt abiete', 'tenuia nec lanae', genua la, arietat, abiete, tenuia ex quattuor syllabis spondeos factos. abiete, omnes tales sunt]. quattuor sunt breves pro duabus longis. sed scire debes nulla ratione hoc posse fieri, nisi quando talia sint ipsa verba, quae per conlisionem possint facere positionem. quodcumque fuerit verbum, quod sic profertur, debet tale esse verbum, ut ipsae quattuor syllabae collisae faciant tres et hae tres positione faciant longam superiorem, quo modo puta 'tenuia nec lanae:'¹⁰ tenuia, stringe illud tenuia, ecce iam positio | est. quo modo ten longa est? quia e vocalis desinit in n et excipitur ab u loco consonantis posita, et facit superiorem longam. 'arietat in portas': arietat, stringe illud arietat, ar longa fit positione, quia i transit in consonantis potestatem. et 'genua labant': genua, stringe illud genva la, e vocalis desinit in n,¹⁵ illa n stringitur, et u transit in locum consonantis, et fit positione longa. istae sunt syllabae, quae possunt in quadrisyllabo exire. quae verba cum coeperint per constrictionem in tres syllabas redigi, illam superiorem positione faciunt longam. plane scire debemus quod una syllaba brevis unum habet tempus, una longa duo habet tempora.

20

DE PEDIBVS

425, 6 Pedes omnes CXX et III sunt. sed de istis pedibus ita tractatum
480, 5 est. primo debes quaerere quare dicti sunt pedes. hac ratione: quem ad modum nos pedibus incedimus, sic etiam pedes per versus computantur, quia et ipsi per pedes gradiuntur et per pedes ambulant. ideo ergo²⁵ dicti [per metra] pedes, quod ipsis nitamur, ipsis incedamus per metra. in omni pede nihil aliud debes quaerere, nisi has res, arsin et thesin, numerum syllabarum, tempus, resolutionem, figuram, metrum.

425, 7 Arsis et thesis dicitur elevatio et | positio. ut si dicam ego, e arsis est,
480, 12 go thesis est. cui rei proficiat arsis et thesis, paulo post dicemus. interim³⁰ arsis et thesis dicitur elevatio et positio. ut puta Roma; Roma prima

3 ut est genua labant ariete in portas habiete intexto abiete omnes tales sunt *superscriptis post portas his*, genua la arietat abiete tenuia ex quattuor breuibz syllabis spondeos factos B ut est genua labant arietat in portas genua la. arietat. abiete. tenuia ex III breuibz syllabis spondeos factos abiete texto abiete omnes tales sunt C ut est genua et inuio labant uarietatem in portas abiet ex quattuor syllabis breuibz spondeus factus abiete in texto abiete omnes tales sunt L ut est genua lanant arietat in portas (genua la arietat abiete tenuia *add. a* in marg.*) ex III breuibz syllabis spondeus factus . . . abiete in texto abiete omnes tales sunt A genua] Verg. Aen. XII 905 arietat] Verg. Aen. XI 890 intexunt] Verg. Aen. II 16 4 tenuia] Verg. georg. I 397 7 nisi quae talia BC nisi talia a* neque talia A(?) L 22 CXX et III BL LXX et III AC 25 quia] quasi ABC 26 incedimus AC 27 arsis (arses A) et thesis numerus (numeros C) syllabarum ABC 30 paulo — et thesis om. A, add. a dicemus] uidebimus a 31 dicitur om. A ut puta roma roma prima AC

syllaba arsin habet, secunda syllaba thesin. quid si quattuor syllabarum fuerit? duae erunt in arsi et duae in thesi. quid si octo? quattuor habet arsis et quattuor thesis. quid si tres sunt, id est quid si impar numerus? si impar numerus fuerit, quotiens media syllaba accentum habet, 5 arsis habebit unum tempus et thesis duo; quotiens prior syllaba habuerit accentum, arsis habebit duo tempora et thesis unum. ut puta Camillus quando dicimus, ecce media syllaba accentum habet: dicimus in arsi unum et in thesi duo. Romulus quando dicimus, prima syllaba habet accentum: dicimus duo in arsi, unum in thesi. ergo in istis, ubi non 10 sunt aequales syllabae, quando debeat arsis duo habere tempora, unum thesis, vel quando unum arsis et duo thesis, ex accentu colligis. nam si media syllaba accentum habuerit, ultimae syllabae iungis plura tempora, ut arsis habeat unum, thesis duo; si prior syllaba habuerit accentum, arsi iungis plura tempora.

15 Numerus syllabarum: ut scias unus quisque pes quot habeat syllabas, duas tres quattuor quinque sex. plus non habes, hoc est usque ad sex syllabas ascendunt pedes. |

Tempus: ut scias, unus quisque pes quot habeat tempora. puta pyrrichius duo habet tempora. diximus enim quod una syllaba naturaliter 20 brevis unum tempus habet, syllaba vero vel naturaliter longa vel positione longa duo habet tempora. ergo pyrrichius, quoniam ambas breves habet, duo habet tempora. dactylus, quoniam tres habet, unam longam et duas breves, quattuor habet tempora.

Modo resolutiones debes animadvertere. resolutio est, quia licet nobis 425, 13 25 pro duabus longis quattuor breves ponere aut pro una longa duas breves ponere. puta spondeus est in heroico metro; pro spondeo licet mihi ponere proceleumaticum. quare? resolutio enim duarum longarum singularum facit proceleumaticum. haec enim resolutio est: ut si spondeus est et superiorem spondei syllabam solvas, et fecisti anapaestum; item si 30 spondei posteriorem syllabam solvas, et fecisti dactylum. ergo solve priorem, et fecisti anapaestum manente syllaba posteriore; solve posteriorem, et fecisti dactylum manente syllaba priore; solve ambas, et fecisti proceleumaticum. ut puta videamus exempla: ubi solvitur posterior, 'arma virumque cano,' arma vi dactylus est pro spondeo: ubi solvi- 35 tur prior, 'fluviorum rex Eridanus,' fluvii duae breves sunt pro una longa: ubi solvuntur ambae, faciunt quattuor breves, 'genua labant'; genua la quattuor breves sunt, accipiuntur pro duabus longis. ergo haec

3 id est quasi impar C 4 si impar numerus posteriore loco om. A, add. a*
8 et thesi ABC prima syllaba L prior syllaba C ro prior syllaba AB 13 arsi
iungis B arsi iungit Ac arsi iungas C 16 quattuor sex et hoc est (quattuor et hoc
est C quattuor sex et hoc L) plus non habes usque ABCL 17 ascendunt L acce-
dunt ABC 29 ecce fecisti anapaeston — ecce fecisti dactylum Klusmannus Philol.
v. XII (a. 1857) p. 591 anapaeston A 35 fluviorum] Verg. georg. I 482 heri-
danus BC heridanus corr. heridanus A 36 genua] Verg. Aen. XII 905

p. 57—59 L.

est resolutio, ubi nobis licet pro una longa duas breves ponere aut pro duabus longis quattuor breves ponere. quaeritur, utrum e contrario possit fieri ut una longa pro duabus brevibus ponatur. verbi causa glyconium metrum non constat nisi ex spondeo et dactylo. quaeritur, utrum de illo dactylo fiat spondeus, ut illae duae breves cogantur in unam longam. non potest. licet nobis de longis breves facere, de brevibus longam numquam facimus. ergo ille versus, qui habet spondeum, potest habere proceleumaticum; ille autem versus, qui habet proceleumaticum, non potest habere spondeum. non enim licet de brevibus longam facere. bene dixit illud Terentianus,

10

nam solida findi magnitudo non vetat,

divisa hodie verum in unum non possunt coire,

id est, quae solida fuerint, possunt findi; quae divisa | fuerint, in se cogi non possunt. ista est ergo resolutio.

Accedit figura. Graeci fere syllabas non agnoscunt, sed figuras faciunt. ergo ubi inveneris quasi u bis positam, dic 'pyrrichius est'; ubi inveneris i iacens et u unam, dic 'trochaeus est.' ista est figura.

Metrum uni cuique pedi accidit, ut puta de dactylo dactylicum metrum, de spondeo spondiacum, de trochaeo trochaicum. ergo accidunt etiam metra. quin etiam pedes non nulli habent rationem nominum, quare ita dicantur. velociter currit quidam pes, et appellatur trochaeus. trochos graece dicitur rota; inde, quod velociter currit, trochaeus dictus est. spondeus tractim sonat. nam spondeus dicitur tractus quidam, id est sonus quidam, qui funditur circa aures sacrificantium. [non sunt sacra aliqua, sed sonus qui cadit circa aures sacrificantium]. et ipse ergo ideo dictus est spondeus, quia tractim sonat. amphimacrus ex re nomen accepit, quod utraque parte longam habeat syllabam; amphibrachus, quod utraque parte brevem habeat syllabam. ergo et ipsi pedes habent rationem nominum suorum.

480, 22 Pedes autem omnes sunt | CCXX et IIII. ex his nomina habent XX et 30 VIII pedes, quos grammatici tractant. ceterum in musicis et in oratoribus invenimus et pentasyllabos et hexasyllabos, qui de usu recesserunt. interim nobis, qui ad metra tendimus, necessarii sunt isti XX et VIII pedes. de duabus syllabis quattuor hi sunt, pyrrichius, spondeus, trochaeus et iambus; de tribus octo isti sunt, tribrachus, molossus, dactylus, anapaestus, amphimacrus, amphibrachus, bacchius et antibacchius; de quat-

3 ut una longa pro duabus brevibus ponatur B ut duae breves pro una longa ponantur ACb 10 Terentianus] v. 2226 11 nam solida findi B nam solido findo A nam solido find. (findi c) C 12 divisa hodie Ca diuisa . . odie A diuisa autem hodie B diuisiones hodie c coheri A coheri C coherere B 16 die om. A, add. a* 17 i iacens et u ante se trochaeus est ABC ista est om. A, add. a 23 nam spondeus dicitur tractus (tractatus B) quidam id est sonus quidam qui funditur BCa nam spondeus qui funditur A: nam σπονδή Lindemannus 25 quia cadit A 30 CXX et IIII L centum viginti et quattuor B LXX et IIII AC

tuor sedecim isti sunt, proceleumaticus, dispondeus, diiambus, ditrochaeus, ionicus maior, ionicus minor, antispastus, choriambus, quattuor paeones et quattuor epitriti. isti sunt viginti et octo pedes, iam de quinque syllabis et de sex syllabis non sunt pedes, sed appellantur synzygiae [declinationes quaedam]. ut puta insanissimi: in sa nis si mi quinque sunt, non possumus pedem dicere esse in hoc verbo, sed dicimus synzygiam. quo modo? insanis molossus est, simi iambus est. ergo iam computo duos pedes. [vel de illis duplicibus]. vel de duabus syllabis vel de tribus vel de quattuor syllabis pedes esse possunt, hoc est usque ad quattuor syllabas pedes dicuntur; a quinque iam et sex synzygiae dicuntur. sed scire | debes quoniam de duabus syllabis quattuor tantum habemus, de tribus octo tantum, de quattuor sedecim. de quinque triginta duo fiunt, de sex sexaginta quattuor fiunt synzygiae. est liber de synzygiis; sed nihil refert, facile hoc possumus scire. puta pone quinque: de quinque quando ista brevis est prior et omnes longae, ecce una synzygia; quando istae breves sunt, id est duae primae, et ceterae longae, ecce altera synzygia; quando istae tres breves sunt et ceterae longae, quando quattuor longae, illa brevis est. * varietates ipsae non perveniunt nisi usque ad triginta duas species pentasyllabarum. item varietates hexasyllabarum non perveniunt nisi usque ad sexaginta quattuor species. vis scire verum esse, quoniam hoc est naturaliter, nec plus potes invenire? ecce de disyllabis hoc colligis. duae sunt syllabae. quid vis esse istas syllabas? aut ambae breves sunt, ecce una species; aut ambae longae sunt, ecce altera species; aut prior brevis est et posterior longa; aut prior longa est et posterior brevis. inveni aliam, si potes. quicquid dixeris, huc redigitur. omnes numeri varietatis intra quattuor species consistunt. et quo modo diximus de disyllabis, sic de trisyllabis, sic de tetrasyllabis. istae sunt synzygiae. |

Diximus arsin et thesin habere aliquam rationem. tempora in pedibus tripartitam habent divisionem. aut aequa dicitur divisio, aut dupla, aut sescupla dicitur, nec potes invenire aliam divisionem. istae tres sunt tantum, aequa dupla sescupla. aequa dicitur et dactylica; quae dicitur dupla, dicitur et iambica; sescupla dicitur et paeonica. videamus, quo modo. quae est aequa, quae dupla, quae sescupla? aequa dicitur divisio, quotiens tot tempora habet arsis, quot et thesis. unum et unum tempus

4 declinationes quaedam adscriptum esse videtur, ut declinationibus quibusdam nominum et verborum longas vocabulorum formas, quae synzygiae dicerentur, effici indicaretur. 6 synzygias ABC 7 vel de illis duplicibus, nisi plura hoc loco exciderint, ad ea quae sequuntur, vel de duabus syllabis vel de tribus, adscripta esse videntur. nam quattuor et sex syllabarum pedes, quia disyllabis vel trisyllabis geminatis fierent, duplices dixerunt grammatici: cf. infra p. 64. 9 et hoc est A 17 illa brevis est, ecce tertia et quarta syzygia; varietates ipsae coniecit Lindemannus. sed plures etiam varietates olim enumeratae fuisse videntur. quare lacunam indicavi. 18 ipsae BCa ipsi A 21 potest invenire A potest inveniri BC colligit ABC 22 ecce altera A ecce alia BCa 26 consistant AC 27 istae ipsae ABC 32 videamus quomodo sunt istae aequa dicitur L 34 arsis (quot add. a) et thesis aequa dicitur diuisio una et unum et unum tempus A

p. 61—63 L.

aequa divisio est, tria et tria, quattuor et quattuor, verbi causa centum et centum, si posset fieri. quotiens tot tempora habet arsis, quot et thesis, aequa dicitur divisio. ut puta pyrrichius duo habet tempora; unum habebit arsis, unum thesis. ut puta spondeus duas habet longas syllabas, quattuor sunt tempora; duo habebit arsis, duo thesis, quoniam *et illa longa duo habet tempora*, et illa longa duo habet tempora. in proceleumatico quattuor sunt tempora, duo et duo. in dispondeo octo sunt tempora; quattuor habet arsis, quattuor thesis. in antispasto, choriamb, ditrochaeo, diiambu sena sunt tempora, tria habebit arsis, tria thesis. ergo hae sunt divisiones, quae aequae dicuntur, et habent hos pedes, nec alium habent: pyrrichium habent, | spondeum, dactylum, anapaestum, proceleumaticum, dispondeum, diiambum, ditrochaeum, antispastum, choriambum; plus non habent. isti pedes aequam habent divisionem. dupla dicitur divisio, quotiens altera pars alteram partem duplo vincit. puta ista pars, arsis, habet duo tempora, thesis unum; aut thesis duo, arsis unum. ideo dixi 'altera pars alteram partem duplo vincit.' aut ista pars potest habere unum et illa duo, aut ista duo et illa quattuor, aut ista tria et illa sex. quotiens altera pars duplo vincit alteram partem, dupla divisio est, et recipit hos pedes. iambus duplam habet divisionem; unum habet arsis, duo thesis. trochaeus: duo in arsi, unum in thesi. [molossus et tribrachus]. molossus sex habet tempora, sed quattuor habebit arsis, duo thesis. idcirco duae illae longae aut ad arsin adplicandae sunt aut ad thesin. item tribrachus; duae erunt in arsi, una in thesi. quod dixi 'aut duae aut duae', propter illos accentus. nam diximus superius, quando in media syllaba accentus fuerit, thesis habet plura tempora; quando in prima, arsis habet plura tempora. ergo habes iambum, trochaeum, molossus, tribrachum, ionicum maiorem et ionicum minorem. isti sunt tantum pedes, qui habent duplam divisionem. | sescupla est, quotiens altera pars alteram partem non duplo vincit, sed dimidietate dupli. ut puta quinque tempora quando sunt, ecce dimidietas dupli est, quae vincit. nam si dupla esset divisio, quattuor et duo faciebas; si simpla esset, unum et unum faciebas: ergo a dupla unum minus habet. haec est divisio quae sescupla dicitur:

2 quot *om. AB* 5 quoniam illa longa duo habet tempora in proceleumatico *ABC* 10 nec alium habet pyrrichium habet spondeum et dactylum anapaestum proceleumaticum dispondium diiambum ditrocheum antispastum choriambum plus non habet *A* nec alium habent pyrrichium habent spondeum habent dactylum habent anapaestum habent proceleumaticum habent dispondium habent diiambum ditrocheum antispastum et choriambum plus non habent *BCa* 16 aut] et *ABC* habere unum ista duo et illa III ista tre, ista sex *A* habere unum ista duo et ista duo illa III aut ista trea ista sex *a* habere unum ista duo illa quattuor aut ista tria ista sex *BC* 20 molossus et tribrachus molossus (molossus *A*) sex habet (habent *B*) tempora *ABc* molossus et tribrachus sex habent tempora *Cb* 21 habebit *BCa** habet *A* 23 item *Ca* ita *AB*

24 propter illas accentus *B* propter illarum accentus dixi coniecit Lindemannus 26 habes iambum et trocheum molossus tribrachin *A* habes iambum habes trocheum habes molossus habes tribrachin *BCa* 31 si simpla esset *C* simpla esset *B* simpla esse *A* simpla si esset *a* 32 a dupla *om. A*, add. *a** haec est divisio *Ca* haec divisio *AB*

sescum enim dicitur dimidium: et est in istis pedibus, bacchius sescuplam habet divisionem, antibacchius, amphimacrus et paeones.

His exceptis remanent aliqui pedes, qui non serviunt alicui divisioni, 425, 32 amphibrachus et epitriti. amphibrachus non potest servare divisionem. 5 quare? quia habet brevem et longam et brevem. istam longam quo habes addere? ad initium? si ad initium, tria et unum erit, nulla divisio est; si ad finem, unum et tria erunt. ecce non habet divisionem. item epitriti septena habent tempora. numquid habent divisionem? si quattuor et tria volueris, non stat divisio; si tria et quattuor, similiter. idcirco 10 isti pedes prociuntur a metris. quare hoc dixi? invenio enim in non nullis metricis ex amphibracho et epitrito metrum. non licet. isti pedes metra naturalia non faciunt. incidere possunt in secundo loco aut tertio; ut | autem isti faciant metra non licet. nulli enim pedes faciunt metra, nisi qui serviunt divisionibus naturalibus. hinc turbantur, hinc dubitant: 15 qui bene habent metra scribere, illos debent pedes ponere, qui serviunt divisionibus. puta sapphicus constat ex epitrito secundo et trochaeo. hoc siqui faciat, stultum est et vanum. nam epitritus numquam facit metrum suum, non licet; non enim servit divisioni. nisi credere debemus quod 481, 27 unus quisque versus habet pedes legitimos, habet nothos. legitimus dici-

20 tur pes, naturalis qui est; nothus, qui admittitur. ecce in versu heroico unus pes est legitimus spondeus; sed quoniam visus est durus et praefractus, soluta est posterior syllaba, et fecit dactylum. si solvas priorem, facit anapaestum * et trochaeum in fine. isti nothi sunt.

Omnes praeterea simplices pedes usque ad tres syllabas crescunt, 31 25 duplices usque ad sex; et hoc recta ratione. nam si simplices sunt usque ad ternas, geminata ista ratio simplicium debet duplices | pedes facere. quem ad modum probat hoc, simplices pedes usque ad ternas syllabas crescere? quoniam istum simplicem pedem diximus, qui solutus duo non facit. si trisyllabum solvas, duo non facit. ecce puta tribrachium si sol- 30 vas, numquid duo facit? ergo quoniam solutus duos non potest facere, si demus illi unam syllabam, incipit esse proceleumaticus. ergo ideo simplices pedes usque ad ternas syllabas procedunt, et duplices usque ad sex.

DE ACCENTIBVS

Graeci prosodias dicunt accentus hac ratione: pros dicunt ad, cantum 426, 7

1 et] ut *ABC* 5 et breuem *om. BC*, superscripta *pr. m.* habet *A* quo *Ba* quot *A* ubi *C* 7 habet] habent *ABC* 11 non licet *A* quae non licet *a** quod non licet *B* quia non licet *C* 18 credere *ABC* scire *C* 20 amittitur *AC* 23 lacunam indicavit *Lindemannus* hoc proposito supplemento, pro spondeo igitur admittit versus heroicus dactylum, anapaestum et trochaeum in fine 26 ratio simplicis *Ca** ratio simplices *A* ratione simplicis *B* 27 probas *Lindemannus* ad ternas syllabas *Ca*: syllabas *om. AB* 29 si trisyllabum solvas duo non facit *om. AB*, add. *a* si trisyllabum solvas numquid duo non facit *C* tribrachium *AB* tribrachium *C* 30 fortasse ergo quoniam solutus duos non facit, simplex dicitur; si demus etc.

p. 65—67 L.

dicunt oden. verbum de verbo Latini expresserunt, ut dicerent prosodias accentus. sed Latini habent et alia nomina: *et tonum* et *tenorem* dicunt. nihil interest, sive accentum dicamus sive tonum sive tenorem; eadem ratio est, nomina sunt tantum modo dissimila. accentus qui necessarii nobis sunt duo sunt tantum | modo apud Latinos, acutus et circumflexus. 5 acutus dicitur accentus, quotiens cursim syllabam proferimus, ut si dicas arma arcus: non possumus dicere arma, non possumus dicere arcus. acutus ergo dicitur, quando cursim syllabam proferimus. circumflexus dicitur, quando tractim syllabam proferimus, ut mēta Mūsa: non possumus dicere mēta, non possumus dicere Mūsa. ergo cir- 10 cumflexum dicimus qui tractim profertur, acutum illum qui cursim. est etiam gravis, sed iste paene superfluous est apud Latinos. qua ratione? nec acutus nec circumflexus est. omnis sermo necesse est ut aut acutum habeat aut circumflexum: nullus est sermo, qui sine istis sit: si non habet acutum, circumflexum habet; si non habet circumflexum, acutum 15 habet. et gravis ubi erit, si vel ille vel ille sibi sermonem vindicat? in reliquis, ubi non est nec acutus nec circumflexus, in reliquis syllabis ipsius sermonis. ut puta malesanus; sa circumflexum habet, ma le nus istae tres syllabae gravem habent accentum. nam ideo dictus est gravis hac ratione, quod minus sonet, quam sonat ille legitimus. ma le nus, 20 numquid sic sonant omnes istae syllabae, quem ad modum sonat sa? sa plus sonat. ideo dictae sunt illae habere gravem accentum, quod et pigrum et minus sonent. ergo scire debes quia nullo loco gravis poni potest, quantum ad utilitatem pertinet, nisi ubi non fuerit acutus aut circumflexus; in eadem tamen parte orationis, non sibi specialem vindicat par- 25 tem, non habet propriam. sed hoc apud Latinos tantum.

426, 16 Et quid est ipse accentus? ita definitus est, 'accentus est quasi anima vocis', id est accentus est anima verborum et anima vocis unius cuiusque. quem ad modum corpus nostrum non potest esse sine anima, sic nec ullum verbum nec ullus sermo sine accentu potest esse. et quem ad mo- 30 dum anima nostra in toto corpore ipsa plus potest, sic etiam illa syllaba plus sonat in toto verbo, quae accentum habet. ergo illa syllaba, quae accentum habet, plus sonat, quasi ipsa habet maiorem potestatem. et

1 ut dicerent prosodias *Lindemannus* ut dicerent prosodia *ABC* 2 et tonum *om. ABC* 6 ut si dicas arma non possumus dicere arma^a arcus non possumus dicere (a *add. a**) arma arcus non possumus dicere (a *add. a*) arcus *A* 7 dicere aarma^a arcus non possumus aarcus *C* dicere arma arcus non possumus arcus *B* 10 non possum dicere meta non possumus (possum *C*) dicere musa *ABC* 12 qua ratione quia nec acutus nec circumflexus omnis *C* 16 et (est *add. B*) gravis ubi erit siue (si uel *B*) ille uel ille sibi sermonem uideat (uindicat *B*) in reliquis ubi non est nec acutus *AB* est et gravis ubi non est acutus *C* 18 malesanus malesa sa *BCa* malesanus moles a *A* 20 sonat] sonet *ABC* 21 omnes illae syllabae *B* omnes istae litterae *AC* 22 pigre *C* 26 apud Latinos tantum *Lindemannus* apud latinos tamen *ABC* 31 etiam illa syllaba *BCa* etiam ipsa syllaba *A* 33 quasi ipsa *AB* quasi ipse *Ca*

quo modo invenimus ipsum accentum? et hoc traditum est. sunt plerique qui naturaliter non habent acutas aures ad capiendos hos accentus, et inducitur hac arte. finge tibi quasi vocem clamantis ad longe aliquem positum. ut puta finge tibi aliquem illo loco contra stare et clama ad
 5 ipsum. cum coeperis clamare, naturalis ratio exigit ut unam syllabam plus dicas a reliquis illius verbi; et quam videris plus sonare a ceteris, ipsa habet accentum. ut puta si dicas orator, quae plus sonat? ra, ipsa habet accentum. optimus, quae plus sonat? illa quae prior est. numquid sic sonat ti et mus, quem ad modum op? ergo necesse est ut illa
 10 syllaba habeat accentum, quae plus sonat a reliquis, quando clamorem fingimus.

Dixi duos esse accentus apud Latinos, acutum et circumflexum. et necesse est ut in uno quoque verbo aut acutus sit aut circumflexus. gravis vero vel cum acuto vel cum circumflexo ponitur: in reliquis syllabis,
 15 ubi non fuerit ille vel ille, ibi gravis erit. iam modo videamus, quo modo 426, 20 computantur accentus. a fine, non ab initio. ut puta indoctissimus, quinque sunt: non incipis computare, utrum prior syllaba habeat accentum, id est in, inde si doc habeat accentum, inde tis, inde si, inde mus. non potes ita ab initio computare, sed a fine quaere, si finalis habeat. si finalis non habuerit, paenultima habet; si paenultima non habuerit, tertia a fine habet. et hoc plus non ascendit accentus, sed aut in finali est aut in paenultima aut in tertia a fine. in istis tribus a fine computantur accentus. ad quartam syllabam vel ad quintam non ascendit accentus nec apud Latinos nec apud Graecos, sed tantum modo tres sunt syllabae quae habent accentum.
 25 ideo propter hanc causam vide quam bonam brevitatem invenerunt Latini. tres diximus a fine habere accentus: ergo tres regulae erunt; una erit regula de ultima, una de paenultima, una de tertia a fine. sed quid si de quattuor syllabis constabit nomen, quid si de quinque, quid si de sex, quid si de septem, quid si de octo? iam eadem ratio est. qua ratione? nam quoniam
 30 accentus non ascendit ultra tres syllabas, quid opus est ut quaeras aliud in istis syllabis pluribus, aut in quarta aut in quinta, cum ad illas superiores accentus non ascendat? ergo eadem erit ratio in illis pluribus, quae in tribus syllabis, ipsa in sex syllabis, ipsa etiam in octo. ergo sic computantur accentus a fine; ipse autem accentus tres habet locos; ultimum,
 35 paenultimum, antepaenultimum. sed apud Graecos ubique invenitur acutus accentus, et in ultima et in paenultima et in antepaenultima. circumflexus apud Graecos duos habet locos, ultimum et paenultimum tantum; ad tertium locum numquam ascendit. tres sunt ergo loci acuti accentus apud Graecos, ultimus, paenultimus, antepaenultimus, et duo loci circum-

3 ad longe a* a longe ABC 6 et quam BC quam Ac 7 ra Ca a B,
 om. A 8 illa quae prior BCa illa prior A 18 non potest ABC 20 a fine
 habeat ABC 22 paenultimis ABC computantur Ca computatur AB 25 ideo
 propter hanc causam BCa ideo nunc causam A 28 constauerit AB constiterit B

p. 69—72 L.

flexi, ultimus et paenultimus. vide quanta brevitatem colligis hanc rationem. apud Latinos ultima syllaba accentum non habet; non licet. excepta ista ultima syllaba, quam non licet habere accentum, quid nobis relinquatur? | ut acutus accentus apud Latinos duos habeat locos, paenultimum et antepaenultimum, circumflexus accentus unum habeat locum, paenulti-⁵ mum. vides ergo, quanta brevitatem hoc sit factum. tres erant loci acuti accentus apud Graecos, ultimus, paenultimus, antepaenultimus, et circumflexi accentus duo erant loci, ultimus et paenultimus. remove istum qui apud Latinos accentum non habet penitus, id est ultimum. hoc remoto hoc superest, ut ille circumflexus, qui habuit duos locos, habeat unum,¹⁰ et acutus, qui habuit tres locos, habeat duos. tertia ergo a fine non potest habere nisi accentum acutum, quoniam diximus acutum non ascendere nisi usque ad tertium locum. ergo tertia syllaba tunc habet accentum, quando paenultima brevis est. ideo tertia habet acutum solum, secunda a fine utrumque, et acutum et circumflexum. his legibus semel captis¹⁵ iam modo videamus de singulis partibus orationis, et primum incipiemus tractare de monosyllabis. praeterea antequam tractemus, hoc ipsum scire debes, quia positio in accentibus non computatur in monosyllabis. talis est, si sit positione longa, ac si sit naturaliter brevis: non licet ut aliquid plus habeat, quantum ad accentum pertinet; positione longa syllaba si fuerit,²⁰ talis est, ac si non sit positione longa, sed sit naturaliter brevis. |

Monosyllaba pars orationis si naturaliter productam vocalem habeat, circumflexum habet accentum. ut puta dōs, naturaliter longa est; spēs, naturaliter longa est; aēs, naturaliter longa est [unde facit aera], quia diphthongus est. monosyllaba ergo pars orationis, si naturaliter produc-²⁵ tam vocalem habuerit, circumflexum habebit accentum. quid si naturaliter correptam habuerit? acutus erit, ut puta et nec que: 'primusque Machaon', ut sit coniunctio. quid si positione longa sit? illud quod tibi dixi, sic accipitur, quasi naturaliter brevis. ergo talis est positione longa, qualis est naturaliter brevis. et diximus in brevi acutum accentum esse.³⁰ si ergo brevis acutum accentum habet, superest ut positione longa acutum habeat accentum. ut puta pīx positione est longa; sed quoniam naturaliter non est longa, acutum habet accentum. hoc est, quod tractatum est de acuto accentu et circumflexo. omnia ergo in accentibus secundum naturam colliguntur. si fuerit illic vocalis naturaliter longa, circumflexum³⁵ habet accentum; si fuerit brevis naturaliter, etiam si sit positione longa, acutum habet. ecce habes de monosyllabis; videamus modo de disyllabis.

426, 31 Disyllaba pars orationis uno modo recipit circumflexum tantum, si et prior naturaliter longa sit et ultima naturaliter brevis, ut mēta: me na-

5 unum locum habet A 8 ultimus et antepenultimus ABC quia apud Latinos accentum non habent A 14 penultima brevis est A penultima naturaliter brevis est BCa* 22 vocalem om. AC 27 que ut primusque in litura a: Verg. Aen. II 263 28 tibi dixi Ca: tibi om. AB 31 ut positione A ut in positione BCa

turaliter
tum. id
disyllaba
flexus
brevis.
longa si
posterior
longae si
longa est
accentum
est. ergo
ultima na
mus de
Dixi
tum; no
sive posi
illud qua
ista, ne
debemus
quando
mu natu
mu, qua
maximus
cunda a
tolle terti
tiam, reu
diximus
quando is
gus, tolle
circumflex
acutus er
ergo nece
mittere,
accentum
sublata te
rum, et l
Quico
7 pare
iter longae
tam etiam
ista Lindem
est AB
rum 27
33 deb
GRAMMA

turaliter longa est, ta naturaliter brevis est, | circumflexum habet accentum. id est quando est trochaeus naturaliter, tunc est circumflexus in disyllabis; aliter non licet, ut puta mēta Crēta Rōma. ecce modo circumflexus est tantum, quod prior naturaliter longa est et ultima naturaliter brevis. aliter vero quomodocumque iam acutum faciunt. quid si positione longa sit? acutus est, ut puta árma; acutus est. quid si prior brevis et posterior longa? acutus est, ut puta párens. quid si ambae naturaliter longae sint? acutum habent, ut est léges. et quare hoc? lex naturaliter longa est, et diximus naturaliter longas paenultimas circumflexum habere
 10 accentum; sed non sequitur brevis, ut sit trochaeus. nam leges spondeus est. ergo tunc est circumflexus, quando prior naturaliter longa est et ultima naturaliter brevis. ecce habes iam etiam de disyllabis; modo videamus de trisyllabis.

Diximus quoniam tertia a fine non potest habere nisi acutum accen- 426, 37
 15 tum; non licet. ergo noli quaerere, qualis sit: *sive naturaliter longa* sive positione longa sive naturaliter brevis, non habet nisi acutum. sed illud quaerendum nobis est, quando habeat, quia et ista habere potest et ista, ne erremus et dicamus istam habere, cum ista habeat. ergo scire debemus hoc firmissimum esse, | tunc tertiam a fine habere accentum,
 20 quando secunda a fine naturaliter brevis est. Romulus, ro longa est et mu naturaliter brevis est; ergo quoniam et ro naturaliter longa est et mu, quae est secunda a fine, naturaliter brevis est, acutus accentus est: maximus, optimus. non licet ut tertia a fine habeat accentum, nisi secunda a fine naturaliter brevis sit. ecce habes rationem tertiae syllabae:
 25 tolle tertiam a fine, et iam disyllabum est. si enim sustuleris istam tertiam, remanere habent duae. si remanserint duae, ratio disyllaborum erit. diximus in ratione disyllaborum non posse inveniri circumflexum, nisi quando ista naturaliter longa et ultima naturaliter brevis sit. ergo Cethe-
 30 gus, tolle inde ce, remanet thegus. thegus qui pes est? trochaeus: ergo circumflexus erit. quid si dicas cethe? quoniam non est trochaeus, iam acutus erit. quid si dicas Metellus? tel qualis est? positione longa est: ergo necesse est ut acutus accentus sit. ergo noli te in diversas ambages mittere, sed tracta, quando debeat accentum habere; tunc autem habebit
 35 accentum tertia a fine, quando secunda a fine naturaliter brevis est. sublata tertia a fine cum remanserint duae, redis ad rationem disyllaborum, et hanc serva rationem. |

Quicquid pertinet ad accentus, hoc est; nec potest ulterius reperiri.

7 párens B Lindemannus árens AC quid si ambae longae sint quid si naturaliter longae sunt acutum habent ut est leges et quare lex et quare hoc lex A 12 iam etiam Ba: etiam om. CA 15 sive naturaliter longa om. ABC 17 quia et ista Lindemannus quia et ipsa ABC 22 acutus accentus est Ca et accentus acutus est AB 24 ecce habes AC ecce habe Ba: fortasse ecce habes rationem trisyllaborum 27 invenire ABC 28 longa est et ABC 29 qui pes Ca quippe AB 33 debeat acutum habere ABC 37 reperire A

p. 74-76 L.

vides, quanta brevitate utantur Latini. Graeci vero chaos fecerunt, totum confuderunt, ut, quamvis mille legas tractatus, non te convenias. diximus regulas accentuum, et breviter accipe iterum ipsas regulas. monosyllaba pars orationis, si fuerit naturaliter longa, circumflexum habet, ut dōs spēs; si fuerit naturaliter brevis, acutum habet, etiam si positione sit ⁵ longa. nam diximus in accentibus positionem nihil valere. ergo sive brevis naturaliter fuerit, ut ét, sive positione longa est, ut est árξ. in disyllabis uno modo invenitur circumflexus accentus, si prior naturaliter longa fuerit et ultima naturaliter brevis, ut est mēta. quid si ambae longae fuerint? acutus erit. quid si ambae breves? acutus erit. puta ¹⁰ ambae longae sunt, ut léges; positione longae, ut princeps; ambae breves, ut égo; prior longa positione, ut árma; postrema longa positione, ut párens: quaque ratione acutus erit. in trisyllabis haec ratio est, ut tertia a fine non habeat accentum, nisi quando paenultima naturaliter brevis fuerit, Rómulus, óptimus: ideo habet accentum op, quoniam ti brevis ¹⁵ est. sublata autem ista tertia re|manent duae syllabae, quae, cum fuerint duae, rationem habebunt disyllaborum.

Modo aliquid adicit. quodsi forte duae partes orationis sunt, unum accentum habebunt, si in unam redigantur. ut puta male una pars orationis est, sanus una pars orationis est; sed quoniam istae non pro duabus ²⁰ sunt, sed pro una, incipimus dicere malesánus, colligimus utramque, et iam unum accentum habebunt. quotienscumque duae partes orationis in unam colliguntur, iam quoniam pro una sunt, unum accentum habebunt, prout fuerit syllaba illa. si dicas 'interea loci', interea una pars orationis est, loci una pars orationis est. quando iam sic utramque dicis, ut ²⁵ pro una sint, ambae partes unum habebunt accentum. ergo duae partes orationis quando unam faciunt, necesse est ut unum accentum habeant.

Diximus regulas accentuum. modo videamus, quae sunt res quae corrumpunt regulas. tres sunt tantum, distinctio, discretio, pronuntiatio; hae tres res corrumpunt regulas. quoniam diximus, 'distinctio corrumpit ³⁰ regulas', videamus quo modo. si male distinguas, potest errare puer et dicere 'interea loci' et facere inde duas partes orationis, cum debeas subter facere hyphen. quid sit autem hyphen, dicemus postea. ergo debes hyphen deorsum facere et conectere utramque. si dicas 'viridique in litore conspicitur sus', potest de istis duabus unam facere. ³⁵

2 non tecum convenias coniecit Lindemannus 7 positione longa est in litura a. fortasse sive positione longa, ut arx, acutum habet 10 acutus erit posteriore loco om. AC accentus erit B 11 positione longa ABC 12 ut ego pater prior longa positione arma a* ut ego prior longa positione pater arma AC 18 duae partes orationis sunt unum accentum AB duae partes orationis sunt dicit etiam si fuerint duae partes orationis unum accentum Ca 19 si in unum BC et in litura a 20 ista ABC 21 coll...mus A collitimus a 23 colliguntur B colligentur Ca colluguntur A pro uno ABC 27 unum faciunt ABC 28 modo om. A, add. a 30 res om. ABC 33 ergo debet AC ergo debemus B 34 viridique] Verg. Aen. VIII 83

ergo distinctio corrumpit istas regulas. item discretio potest [causa discretionis] corrumpere istas regulas, ut poné et pône. si dixeris poné, erit praepositio; si dixeris pône, erit verbum imperativi modi. ecce propter discretionem corrumpunt regulas. quare corrumpunt? quia diximus nullam partem esse orationis, quae in ultima parte habeat accentum, et invenimus duas, poné et pône, ergó et érgo. sed non naturaliter habet illa ultima syllaba accentum, sed propter discretionem. nam quo modo potest fieri ut ista ultima syllaba habeat accentum, cum dixerimus in ultima syllaba numquam inveniri posse accentum? nam quando dicimus poné [ultimam habere accentum], non ideo dicimus, quia sic debet dici, sed ut sit discretio. item quando dicimus ergó, non ideo dicimus, quia sic debet dici, sed ut sit discretio. item quando dicimus ergó, non ideo dicimus, quia sic debet dici, sed ut sit discretio propter érgo coniunctionem rationalem. ideo in ultima syllaba inveniuntur accentus. ergo istae sunt duae partes tantum, quae causa discretionis corrumpunt regulam. pronuntiatio frequenter corrumpit, ut puta | doctus. quae syllaba habet 427, 6 accentum? doc, quoniam prior syllaba semper habet accentum. ultima enim numquam habet aut in versu aut in prosa. adde illi coniunctionem, et vides quoniam prior syllaba perdet accentum, puta 'doctusque Palaemon'. iam incipit non in doc esse accentus, sed in tus; ecce ultima syllaba habebit accentum. et quae sunt partes quae additae corrumpunt regulas? non enim omnes corrumpunt, sed sunt partes quae additae corrumpunt. et sunt istae: ne, quando est coniunctio, ecce habes unam; ve, ecce habes duas; que, ecce habes tres; ce, ecce habes quattuor. istae sunt quae corrumpunt regulas accentuum. puta primus, adde omnes istas partes: primúsne, ecce non habebit iam accentum pri, sed mus, ecce corrumpit; et si dicas primúsve, ecce corrumpit; primúsque, primúsce, ecce corrumpit. sed forte dicas mihi 'sed positio corrumpit, non accessus istarum partium'. etiam si positio non accederet, tamen corrumpetur accentus. puta Musa, mu habet accentum; adde illi istas partes, et corrumpitur, Musáne Musáve Musáque Musáce: ecce illa quae est brevis última ipsa habet accentum. et diximus quia, quando paenultima brevis fuerit, tunc tertia a fine habebit accentum; et tamen ecce corruptam invenimus. ecce vides, in quantum valeant istae particulae, in quantum possint ut, etiam brevis si sit, id est syllaba quae naturaliter brevis est cogatur habere accentum, non naturaliter, sed causa istarum. nam ecce Musa, illa syllaba quae prior est ipsa habet accentum. si addas que aut ve, si dicas Musaque Musave, ubiubi contigerit, ipsa *ultima* habet accentum.

1 idem discretio BC idem discretio a idem distinctio A 9 invenire AC
quando dicemus A 10 non ideo dicemus A 11 quando dicemus ergo non (ideo
add. a*) dicemus A 13 coniunctionem BCa iunctionem A 14 rationalem] suam
ABC inveniuntur AB invenitur Ca 17 doc B do AC 32 diximus quia
quando BCa diximus iam quando A 35 brevis si sit id est BCa* breu... id est A
36 cogatur Lindemannus cogitur AB cogetur C 33 ubi et ubi C ultima om. ABC

Quod si vis codicem distinguere, ita distingue. quando vis acutum accentum facere, lineam a sinistra parte in dexteram partem sursum ducito; quando vis gravem, a summa sinistra in dexteram descendito; quotiens vis circumflexum, de gravi et de acuto fac; quotiens vis longam, — hoc adiacens fac; quotiens vis brevem, ~ hoc adiacens fac. his rebus 5 tractatis supersunt alii accentus tres, hyphen apostrophos diastole. isti accentus quid praestant? hyphen dicimus, quando duo verba coniungimus, ne erret puer et male pronuntiet, ut si dicimus 'antetulit gressum', ne dicat 'ante tulit'. et quo modo iungitur? syllabam ultimam praecedentis verbi, posterioris sequentem subiecta virgula circumdas, 'ante_tulit 10 gressum'; | te_tu, ipsas istas subiecta ista virgula circumdas. et dicitur hyphen, quia coniungit sic istas. diastole disiungit. ut si dicas 'viridique in litore conspicitur, sus'. ne erret puer et dicat 'conspicit ursus', ad istam tur addimus), id est circumflexam virgulam, et ita disiungimus. est etiam apostrophos. * apud Latinos non facile in nominibus 15 invenitur, nisi quem ad modum remanserit in nominibus hoc apud Latinos quae si remanserit. apud Graecos licet nobis et apostrophon facere et dicere plenum verbum; apud Latinos non. cervical Graecus, quando in metro loquitur, sic dicit, quem ad modum remanserit. non enim, quando soluta oratio est, dicit cervical, sed dicit plena verba. apud Latinos quando 20 apostrophos fit, si passa fuerit, passa est penitus, sive in metro sive in soluta oratione. item in coniunctionibus servant legem graecam. nam [in coniunctionibus] in metro deficiunt, in soluta oratione servant. puta tanton' me, si soluta esset oratio, plenum diceret 'tantone me crimine dignum'. men' dicimus; soluta oratio si esset, mene diceret. ergo ser- 25 vatur illa lex graeca in coniunctionibus; in ceteris partibus orationis opus est ut semel pertulerit; si semel pertulerit, iam ipsam servat. ceterum illi accentus superfluo adduntur, dasia et psile. nos enim habemus h; et ubi est h, dasia est, ut puta homo; ubi non est, psile est, ut puta omen. puta sic duas litteras habes apud Graecos. sed scire debes quo- 30 niam Latini ipsam litteram latinam de illis duobus accentibus fecerunt.

1 ita distingue *Ca* ita distingues *B*, om. *A* 8 ut si dicimus *B* ut si diximus *ac* ut si diximus *A* ut diximus *C* antetulit] *Verg. Aen. VI* 677 12 yphen quia coniungit sic ista *B* yphen coniungit sic ista *AC* viridique] *Verg. Aen. VIII* 83 14 addimus con id est circumflexam virgulam *A* 15 lacunam, qua definitio apostrophii excidit, indicavi; in reliquis corruptam codicum scripturam retinui. sententia autem grammatici hoc fere modo restitui poterit, apud Latinos non facile in nominibus invenitur apostrophus, nisi quem ad modum remanserit, hoc est apud Latinos quae apostrophum habuerint non licet nobis dicere nisi sic quem ad modum remanserint 16 hoc ad Latinos quasi *B* 18 grecos quando (in *add. a*) metro loquitur sic (dicit *add. a*) quem ad modum *A* 20 dicit cervical sed dicit *B* *Ca* decervical sed dicitur *A* 24 tanton'] *Verg. Aen. X* 668 25 ergo servatur *Lindemannus* ergo soluitur *ABC* 26 in ceteris] integris *AC* in integris *B* 30 puta si dicas duas litteras habet apud grecos sed scire *B* puta si (dicit *add. c*) duas litteras habet apud graecos scire *C* puta si dic duas litteras (habet *add. in marg.*) apud grecos sed scire *A* puta sic dic duas litteras latinas apud grecos sed scire *L*

h apud Latinos ita fit $\text{h} \dashv$. scinde hoc ipsum medium [apicem], et fecisti unam dasian, unam psilen. scissa illa littera et illud et illud fecerunt.

DE POSITVRIS

De posituris quod tractat, nihil est. docet quem ad modum distin- 427, 37
5 guatur codex. si vis plenum sensum designare, punctum pone ad sum- 484, 23
mam litteram; si vis medium, ad mediam litteram pone punctum; si vis ostendere modicum superesse de sensu, ad imam litteram pone punctum. ita debes discernere: quando plenus est et integer sensus, ad summam litteram ponimus punctum; quando medius est, ut puta quantum dixeris
10 tantum supersit, ad mediam ponimus; quando paululum superest et suspendendum est, ad imam | litteram ponimus. plane cola et commata non sunt partes orationis, sed partes periodi, id est non sunt membra quaedam continua, sed partes sunt continuorum membrorum. ut puta oratio, quando integra est, periodos est; partes ipsius periodi cola et commata
15 sunt. ut puta 'quousque tandem abutere, Catilina' non est caput, sed colon est, 'quam diu iste furor tuus nos eludet' colon est, 'quem ad finem sese iactabit audacia' colon est, 'nihilne te nocturnum praesidium Palatii' colon est. puta 'siquis vestrum, iudices, aut eorum qui adsunt forte mirantur me'. cola sunt
20 ista omnia. ubiubi suspendendus est sensus ita, ut nec iam videatur expletus nec desit aliquid, colon dicitur. ergo periodos est integra oratio, integrum caput; partes autem ipsius capitis appellantur cola et commata. hoc quidem apud oratores indifferens est; apud poetas multum interest inter colon et comma. nam ubi post duos pedes superest syllaba, comma
25 est; ubi post duos pedes nihil, colon est. ut puta 'arma virumque cano', armavi rumqueca no; ecce post duos pedes superest syllaba: ecce hoc appellatur comma. si dicas 'Tityre maxime', Tityre maxime duo sunt dactyli, ecce | nihil superest, sed ipsi pedes finiunt ipsam elocutionem, quae appellatur colon. apud oratores incisum dicimus et protentum. pro-

1 h apud latinos ita fit sic Inde (h apud latinos inde fit scinde B) hoc ipsum medium apicem et fecisti unam dasian unam phislen (psilen B) scissa illa littera et illud et illud (de add. B) fecerunt BC h apud latinos ita fit inde (corr. scinde a*) hoc ipsam (corr. ipsud a) medium apicem et fecisti unam da litteram sian unam psi (dasian unam psilen a) scissa illa (illa littera et a*) illud et illud fecerunt A h apud latinos ita fit inde hoc ipsum medium apicem et fecisti unam da lif silean .m. unam sileam scissa illa sillaba et illud fecerunt L 6 ad mediam litteram si uis A ad mediam litteram pone punctum. ita (nam B) debes discernere quando plenus est et integer sensus si uis BC 9 quantum dixeris tantum supersit C tantum dixeris et tantum supersit AB 11 post ponimus in fine paginae haec add. a in marg., dictae autem positurae uel quia punctis positus adnotantur uel quia ibi uox pro intervallo distinctionis deponitur. has greci thesis latini posituras uocant 13 ut puta oratio a*b ut puta pars orationis BC, om. A 15 quousque] Cic. in Catil. l 1 abutere Ba abutero C abute A 16 tuus] tuos A 17 iactauit ABC nihilne] nihil C 18 siquis] Cic. divin. in Caecil. l 1 19 aut eorum BCa, et ut eorum A minantur B 20 ubi ubi A ubi B ubi et C 27 dicat ABC 29 colon om. A, add. a*

p. 82-85 L.

tentum dicimus, quotiens post pedes legitimos superest syllaba; incisum dicimus, quotiens ibi finit sensus, ubi pes finit.

DE PARTIBVS ORATIONIS

Partes orationis sunt octo: apud multos novem invenimus, apud multos decem, apud multos undecim; invenimus et quinque. duas alii 5 dicunt partes esse orationis; alii dicunt quinque esse partes, alii octo, alii novem, alii decem, alii undecim. tamen Donatus ait octo. est quidem 428, 11 varietas. multi dicunt duas esse partes orationis, nomen et verbum, ut inter philosophos etiam Aristotelici dicunt; multi dicunt quinque. qui dicunt quinque esse partes orationis, pronomen tollunt, quia partem 10 nominis volunt esse; adverbium tollunt et participium, quia partem verbi esse volunt. remanent ergo quinque, nomen verbum praepositio coniunctio interiectio. alii dicunt novem esse, separantes articulos a pronomi- 15 nibus. alii decem dicunt esse partes orationis, separantes articulos a pronomi- 15 nibus et interiectiones ab adverbis. nosti enim quod apud Graecos similiter interiectiones et adverbia idem sunt. interim Donatus secu- 428, 8 tus est et ait 'octo sunt partes orationis', quod verum est; verum 'ex his duae sunt partes orationis principales, nomen et verbum'. et re vera non potest stare ipsa elocutio, nisi et nomen habeat et verbum. pone solum pronomen, pone participium, coniunctionem, praepositionem, noli 20 ponere nomen et verbum, et non est plena elocutio. ergo ideo dictae sunt principales partes orationis, quoniam et ipsae faciunt elocutionem, et alia elocutio sine ipsis nulla est. ecce si dicas 'Cicero cras', ecce Cicero nomen est, cras adverbium est, et non est plena elocutio, nisi dicas 'Cicero cras faciet' aut 'dicet'. vides ergo quoniam non potest 25 stare elocutio, nisi nomen et verbum sit. puta 'post tempus': quid post tempus? post praepositio est, tempus nomen est, et tamen non est plena elocutio. ideo ergo has duas dicit esse partes principales, quoniam sine ipsis nulla potest stare elocutio, sine nomine et verbo. in tantum non potest stare, ut ceterae partes orationis sua nomina non habeant, nisi 30 hinc habeant, ab illis principalibus. tolle nomen, et pronomen nihil est, quoniam fungitur officio nominis. adverbium res est quae iungitur verbo: tolle verbum, et non erit adverbium. participium non potest esse, nisi partem accipiat nominis, partem verbi: tolle istas partes, et non erit participium. praepositiones praeponuntur nomini, coniunctiones verba con- 35 iungunt. vides ergo quod nulla alia pars potest habere plenam elocutio-

2 EXPL. DE POSITURIS C 3 DE PARTIBUS ORATIONIS om. ABC: INCIPIT EXPLANATIO NOMINIS. POMPEII GRAMMATIC... (corr. POMPEII GRAMMATICI) A: incipit de maiore parte orationis | incipit iam tractare de partibus orationis add. a 6 quinque esse partes BC quinque esse partes orationis a* quinque esse A 16 idem Cb eadem AB 19 nisi aut nomen habeat aut verbum ABC 25 faciet aut dicet BCa facit aut dicit A 26 quid post tempus om. A, add. a 32 officio BCa officium A quae adiungitur a quae . . iungitur A 34 partem accipiat nominis partem verbi A partes accipiat (capiat C suscipiat B) nominis partesque verbi BCa

nem nec officium, nisi sint istae partes orationis principales iunctae, nomen et verbum.

Octo partes orationis habent Graeci, octo etiam Latini, sed hoc differunt illi: Graeci habent articulum, quem computant inter partes orationis; nos eum non computamus inter partes orationis. octo habent partes orationis, nomen pronomen verbum adverbium participium coniunctionem praepositionem articulum. sed articulum nos non computamus, sed partem pronominis credimus, ut puta hic et quis. dicit hoc in pronomine, 'hic autem' dicit 'non est pronomen, sed est articulus, hic Aeneas huius Aeneae'. nos dicimus, non est articulus, sed pronomen quod fungitur articuli officio. nam hoc interest inter pronomen et articulum, quod pronomen solum ponitur. puta hic huius huic, modo pronomen est; hic Aeneas huius Aeneae, modo non est pronomen, sed est articulus. ergo ecce habes unam partem orationis, quam Graeci computant, nos [articulum] non computamus, sed in pronominibus ponimus. item nos habemus unam partem orationis, quam Graeci non computant, ut est interiectio. heus si dicas Latino, dicit tibi 'interiectio est'; Graeco si dicas, dicit tibi 'adverbium est'. nam quod nos interiectionem habemus, illi non habent interiectionem, sed in adverbio computant. ergo vides, quo modo locutus est iste qui scripsit artem. non dixit aut Latinos non habere articulos aut Graecos non habere interiectionem, non, sed non computare. ita enim dixit 'Latini articulos non adnumerant', non dixit 'non habent'. nam et illi funguntur officio interiectionis in adverbio et nos officio articuli in pronomine.

Multi dicunt duas partes esse orationis, nomen et verbum, multi quinque, ut dicunt Stoici, multi octo, ut dicunt grammatici, multi novem, multi decem, multi undecim. sed scire debetis quod ita dividuntur istae partes. quo modo dividuntur? ita: tres sunt partes orationis quae casibus serviunt, una quae temporibus servit, quattuor quae omnino nec temporibus nec casibus serviunt. tres casibus serviunt istae, nomen pronomen participium: nam et nomen habet casum, hic Aeneas huius Aeneae huic Aeneae, et pronomen, hic huius huic, et participium amans amantis: tres istae casibus serviunt. temporibus una servit, verbum, lego legis legit. reliquae omnes non serviunt nec casibus nec temporibus, ut sunt istae, adverbium coniunctio praepositio interiectio. idcirco non nos debet fallere illa elocutio, [iam] et iam saepius hoc tractavimus: plerumque contingit ut nominibus utamur pro adverbis et iterum adverbis utamur pro nominibus. nominibus utimur pro adverbis, si dicas 'torvum clamat' pro

9 hic autem dicit non *BCa* hic autem non *A*: cf. *Serv. in Don. p. 436, 23*
 10 fungitur articuli officio *A* fungatur officio articuli *BCa* 14 nos — ponimus *om.*
B, add. b 25 multi quinque *Bac* multi dicunt quinque *AC* 26 multi octo ut
 dicunt grammatici *om. A, add. a* 27 debetis *ABC* debemus *a* 33 fortasse lego
 legi legam 35 coniunctio praepositio *A* praepositio coniunctio *BCa* nos debet
ABc nobis debet *Cb* 38 torvum] *Verg. Aen. VII 399*

eo quod est 'torve clamat', 'horrendum resonat' pro eo quod est 'horrende resonat'. ecce nomina ponis pro adverbis. item adverbia ponis pro nominibus e contrario, si dicas cras mane. dicit Vergilius 'dum mane novum': iam mane non vult esse adverbium, sed nomen: genus enim non accidit adverbio, sed nomini. ex eo quod dixit 'mane novum' ostendit 5 genus: si ostendit genus, fecit nomen. item quo modo dicit Persius 'aliud cras': aliud cras si habet genus, sine dubio nomen est. item quem ad modum dicit Terentius

praeterea

ipso meridie faciam ut stipulas colligat:

ipso meridie, genus posuit, sine dubio nomen est. quid ergo? [ergo nomina quando sunt adverbia, iam incipiunt casus habere]. hoc scito. ergo nomina quando sunt adverbia, incipiunt casus non habere. qua ratione? quia, si nomina modo non pro nominibus posita sunt, sed pro adverbis, adverbia autem casus non habent, debent etiam illa nomina, quae fungun- 15 tur vicem adverbiorum, casus non habere. item videamus, utrum e contrario hoc ipsum possit fieri, utrum adverbia possint pro nominibus poni. non potest fieri: nomina enim casus recipiunt. nequi tibi dicat 'si aliquotiens fungimur adverbio pro nomine, debemus etiam declinare hoc ipsum adverbium'. non potest. nam nomen quando pro adverbio ponitur, tenet 20 casus; adverbium vero quando transit in nomen, nequaquam potest accipere casum. ne dicas mihi, 'hoc mane: ergo si hoc mane nomen est, debes declinare huius manis huic mani'. non invenimus rationem istam, non potest sequi ut declinetur. tamen legimus apud Plautum declinationem ipsam, 'a primo mani'. unde venit a mani, nisi sit declinatio 25 mane manis mani? mane, unde venit a primo mani, fecit declinationem. sed tamen nos non debemus declinare. qua ratione? vis scire? quoniam *adverbium* penitus non potest declinari, nec ille declinat, qui nomen adsumit. quando dicimus 'torvum clamat', torvum modo adverbium est, et positum est torvum pro torve. numquid licet mihi dicere puta 'torvi clamat', 'torvo clamat', 'a torvo clamat'? non licet, sed | illum unum casum sumo ad usurpationem. si ergo unum casum sumo, quando facio adverbium, et nequeo alios casus adsumere, sic etiam adverbium quando transfero in nomen, non mihi licebit declinare, sed hoc ipsum adverbium pro nomine ponere.

3 dum mane] *Verg. georg.* III 325 4 sed nomen om. A, add. a enim om. A, add. a 6 Persius] *sat.* 5, 68 8 Terentius] *Adelph.* V 3, 61 10 faciam ut stipulas BCa* faciam . . . stipulas A 11 quid ergo nomina quando sunt adverbia iam incipiunt casus non habere qua ratione BC 14 quasi nomina AB quia nomina Cb 16 vicem AC voce B vice b 17 poni et casus habere b 20 ponitur non tenet B 24 apud Plautum] *Mostell.* III 2, 80 (767 R): cf. *infra* p. 358 ed. Lind.

25 nisi sit Cb nisi si sit A nisi . . sit B 26 mane manis BCa mane manios A a primo mani BCa* a primo mane A 27 adverbium om. ABC

DE NOMINE

Nomen est pars orationis cum casu corpus aut rem proprie communiterve significans: omne nomen, quod est in rerum natura, sine tribus rebus esse non potest: non licet ut casu careat; nequaquam invenitur nomen, ut non sit aut corporale aut incorporale; nequaquam invenitur, ut non sit aut proprium aut appellativum. non potest ergo esse nomen sine istis tribus rebus. istas res trahit ad se naturaliter nomen. da quodvis nomen. Hector totum hoc habet: hic Hector casus est; Hector videtur et tangitur, corporale est; Hector unius nomen est, ergo proprium

est. ergo vides quia nullum nomen esse potest sine istis tribus rebus. puta marmor, videtur et tangitur, corporale est; illud marmor est et illud marmor est, appellativum est; hoc marmor nominativus est. ergo non licet inveniri nomen, quod sine istis tribus rebus sit. ideo in ipsa definitione totum tenuit.

15 Nomen est pars orationis cum casu: plane scire debemus quia qui 406, 22 definit aliquid ita debet definire, ut et ipsam rem exprimat et a ceteris 489, 21 rebus seiungat. neque enim debet illa definitio communis esse cum aliis rebus. quid si ita definias nomen, ut possit puer intellegere quid sit nomen, ut dicas 'nomen est pars orationis cum casu'? et pronomen casum habet. idcirco laborat ut definitionem nominis propriam reddat. ut puta 'nomen est pars orationis cum casu': si hoc solum diceret, pessima esset definitio. quare? quia et pronomen et participium habet casum. ergo dixit primum quod est commune. iam quae secuntur propria nominis sunt, 'corpus aut rem proprie communiterve significans.' omnia nomina

25 aut corpus significant aut rem. corporalia dicuntur nomina quae videntur et tanguntur, incorporalia quae neque videri neque tangi possunt, secundum grammaticos. quid autem dicant philosophi de istis rebus, quid ad nos? corporalis dicitur res apud grammaticos quae videri potest et tangi, incorporalis quae nec videri nec tangi potest. praeterea omne nomen aut

30 proprium dicitur aut appellativum. proprium dicitur quod unius est, appellativum quod multorum. ergo omne nomen istas res retinet. vide ergo quo modo et dixit rem communem cum ceteris et dixit rem specialem. legistis hoc in artibus definitionum plenissime expressum: qui dicit definitionem ita debet definire, ut dicat ipsam partem, quae communis est

35 ei cum altera, et dicat specialem, quam propriam habet et quam sola habet. puto et philosophos illam rem definire, 'quid est homo? animal rationale mortale'; et, puto, ridiculum tale aliquid dixerunt. ergo nomen est pars orationis cum casu: nullum nomen potest inveniri sine casu. plane

1 DE NOMINE A DEFINIT DE NOMINE B DEFINIT NOMEN Cab 4 casu BCa casibus
 A 18 quid sit nomen BCa quod sit pronomen A 24 proprie communiterve om.
 AC 28 corporalis C corporale AB res] RES A 29 incorporalis BC incorporale
 A potest] possit Cb, om. B et in litura A 33 in partibus C dicit om. A, add. a
 35 sola] solus ACb solū Bc 36 rationabile A

p. 92-94 L.

scire debes quoniam proprie locutus est nullum nomen esse sine casu. ne dicas mihi 'sed sunt aliqua nomina quae casibus careant.' potest fieri ut aliquibus careant, non tamen ut omnibus careant. nam invenitur | nomen, ubi non est in usu nominativus, ut est lateris lateri laterem a latere: nominativo later non dicitur, quamvis apud Probum invenimus hic ⁵ later: nec Iovis in nominativo similiter, Iovis Iovi Iovem a Iove. inveniuntur nomina, tantum modo ubi tres sunt casus, fas nefas nugas: hoc fas, hoc fas, o fas; hoc nefas, hoc nefas, o nefas; nugas similiter. sunt, ubi duo, hic Iuppiter, o Iuppiter; ubi unus sit tantum, sponte natu tabo ditione. ergo potest fieri ut aliqui casus deesse videantur, non tamen ut ¹⁰ omnes desint.

Nomini accidunt sex, qualitas comparatio genus numerus figura casus: multi vituperaverunt in hac re tales definitiones. qui definit illas res debet dicere, quae semper contingunt, aut illas res dicere, quae numquam contingunt. vide nequi tibi faciat quaestionem in hac re et dicat ¹⁵ tibi: quare Donatus ita dixit, | nomini accidunt hae res, qualitas comparatio genus numerus figura casus? ita definivit Donatus, nomini accidunt hae res, qualitas comparatio genus numerus figura casus. et Probus adiecit 'sed accidunt etiam accentus.' habemus in Probo accentum etiam nomini accidere; legite artem Probi et invenietis. quaeritur, qui bene ²⁰ definierit. si verum quaeras, et iste peccavit, sed in una re, et ille in alia re. ille in hoc peccavit, quod adiecit. siqui tamen obiciat ei hoc ipsum, potest dicere Probus 'ideo dixi accentum accidere nomini, quia, quem ad modum qualitas semper sequitur nomen, quem ad modum genus semper sequitur nomen, quem ad modum numerus ²⁵ semper sequitur nomen, sic semper accentus sequitur nomen.' non est hoc, male definiit. nam si placebat ei ea dicere, quae semper accidunt, debuit dicere 'accidunt nomini qualitas genus numerus figura casus accentus.' accentum dixit; dicat ergo et litteram: nam numquid potest esse nomen sine litteris? syllabam: nam numquid potest esse nomen sine syl- ³⁰ laba? et hoc debuit dicere, et omnia quae semper accidunt debuit dicere. sed stultissimum est. qua ratione stultissimum est? quoniam illa debemus dicere accidentia, quae specialiter accidunt. litteras autem aut syllabas non videmus accidere specialiter nomini, sed generaliter totae elocutioni. [nomini omnia specialiter accidere volunt, non generaliter: nam litteras ³⁵ semper accidere nomini scimus, syllabas semper accidere scimus.] ergo

4 a latere quamvis apud probum invenimus hic later nominatio (-uo corr. uū B) later non dicit nec ABC 5 apud Probum] cathol. p. 17, 4 14 quae numquam Ca quae nonnumquam AB 17 ita definiit C ita definit A: ita — 18 casus om. B 18 Probus] inst. art. p. 51, 21 20 invenietis BCa invenitis A 23 ideo dixi A ideo dixit Ba* ideo dixit C 29 accentum dixit C accentus dixit A quia accentus (corr. -tum) dixit B et litteram b et littera ABC 30 syllabam nam om. BC 31 dicere sed et omnia A 33 quae specialia ABC 34 totae elocutioni Cab toti elocutioni B tota elocutione A 35 nomine A corr. -ni a: nomini — generaliter hoc loco omitta in marg. ad ergo add. BC

non debemus istas partes computare, quae partes naturales sunt, non, sed illas computare, quae ex arte descendunt. istae autem naturales non ex arte descendunt. sed Donatus in alia parte male fecit, quod ille non fecit perite. comparationem adnumeravit Donatus in hac divisione: non debuit. 5 propter quam causam? illae enim quinque res bene enumeratae sunt, quia semper accidunt, qualitas genus numerus figura casus: nullum nomen esse potest | sine qualitate, nullum sine genere, nullum sine casu, nullum sine figura, nullum sine numero. istae quinque res semper cohaerent nomini. e contrario inveniuntur nomina quae carent comparatione. doctus facit 10 doctior; Hector non recipit comparationem. numquid facit Hectorior? quin cum sint species nominum appellativorum viginti et septem, non sunt ibi nisi duae, quibus accidunt comparationes, qualitatis et quantitatis. ergo vides quoniam in eo peccavit, quoniam adnumeravit comparationem, rem non numquam accidentem, inter res semper accidentes. illae enim semper 15 accidunt, qualitas genus numerus figura casus; illa non numquam accidit. hoc sciens Probus abstinuit se: inter accidentia semper non dixit illud quod non numquam accidit, non, sed dixit 'nomini accidunt qualitas genus numerus figura casus', et non dat comparationem nomini. siqui tibi dicat 'quare ille computavit et ille non?' iusta ratione non computavit, 20 sciens non semper accidere nomini comparationem; et quod non semper accidit, non debet poni inter id quod semper accidit. hoc enim semper accidit ei, quinque istae partes, illa non semper. ergo sex partes [orationis] accidunt nomini. videamus singulas.

DE QUALITATE

25 Qualitas nominum principaliter dividitur in duas partes. omnia enim 490, 37 nomina apud Latinos aut propria sunt aut appellativa. vide quod tibi dico: aliud enim habent Graeci: omnia nomina apud Latinos aut propria sunt aut appellativa. in rerum natura aliam divisionem non habes apud Latinos. quaecumque sunt nomina apud Latinos, si propria non fuerint, 30 appellativa sunt; si item appellativa non fuerint, propria sunt. sed subdivisiones sunt apud nos.

DE SPECIEBUS PROPRIORVM ET APPELLATIVORVM

In proprio nomine quattuor sunt species, in appellativo habemus viginti et septem species. has Graeci rettulerunt ad septem species. habetis 35 diligentissime in Apollonio tractatum de speciebus istis. sed quoniam non

1 non sed *BCa*: non *om. A* 9 carent *BCa* careant *A* 11 ibi comparationes nisi duo (duae *bc*) quae accedunt (accidunt *B*) qualitati et quantitati *BCa* ibi comparationes nisi duo qualitates dum accedunt qualitates et quantitates *A* 17 nomini accidunt *B* nomini accedunt *C* nomini accedit *A* 20 sciens non *Ab* sciens enim non *BCa* et quod semper non *ABC* 23 nomini | DE QUALITATE UIDEAMUS SINGULAS | qualitas *A* 27 apud latinos aut propria aut appellativa sunt vide *BC* apud latinos vide *A* 29 nomina apud latinos si propria *BCa* nomina apud latinos aut propria sunt aut appellativa propria *A* 35 apollonio *AB* apollonio *C*

p. 97-99 L.

possumus rem istam sequi, non dico, illud longe et rationabilius et fortius et verius est, quod ille tractavit in illis speciebus. modo videamus, quem ad modum dicit Donatus 'omne nomen aut proprium est aut appellativum'. si proprium non fuerit, statim appellativum est; si appellativum non fuerit, statim proprium est apud Latinos. sed propria nomina quatuor habent species, praenomen nomen cognomen agnomen; appellativa nomina viginti et septem species habent. videtur quasi durum esse et difficile discere viginti et septem species. ergo sequere rem facilem, sequere has res quattuor priorum nominum. cum discas has quattuor, non solum has quattuor discas, sed etiam scies quoniam quicquid praeter has quattuor fuerit in illis appellativis est. ergo uno opere utrumque facis, et discis proprii nominis divisionem, et quicquid in istis quattuor partibus non fuerit computatum, in illis iam scies esse.

429, 2 Quattuor sunt partes proprii nominis. istae sunt quattuor partes, praenomen nomen cognomen agnomen. praenomen dicitur quod in loquendo praeponitur. ut puta Publius quando dicimus, praenomen est, si dicas Publius Vergilius. numquid enim potes dicere Vergilius Publius? si dicas Lucius Sallustius. numquid dicis Sallustius Lucius verbi causa? non possumus dicere ita. ergo ideo dicuntur praenomina, quoniam nominibus praefertur. dicit rem superfluum: praenomina autem notantur aut de singulis litteris, puta fac P, et significat Publius, fac G, et significat Gaius; aut de duabus litteris, fac G et N, et significat Gnaeus; aut de tribus litteris, fac SEX, et significat Sextus. interim scire debes quia praenomina sunt quae nominibus praeponuntur. nomina dicuntur quae sunt communia familiis; non hominum nomen sed familiae, ut puta Cornelia familia. quotquot enim fuerunt de illa familia, sic appellabantur, Cornelii. ergo Cornelius appellatur nomen, quod est commune familiae, sicut Lentulus Sura. modo in usu aliter putamus: nomen putamus quod est proprium. nomen est autem quod est commune familiae; quod proprium est unius cuiusque cognomen appellatur. quod autem est commune familiae non appellatur cognomen, sed appellatur nomen. unde apparet hoc ipsum? ex verbis Vergilii: Vergilius hoc verbo utitur, 'nomine avum referens'. ergo et ipse et avus ipsius uno nomine vocabantur. ecce res est communis familiae. e contrario ubi voluit proprium nomen ostendere, ait 'cui Remulo cognomen erat'. ergo quando de uno loquimur, cognomen dicimus; quando de familia loquimur, nomen dicimus. et hoc recessit ab usu penitus. non possumus dicere hodie 'quod

10 scies *Ba* scis *A* scias *Ch* 12 propriam *ABC* 13 putatum *ABC* scies *BCa*
 scis *A* 18 non possum *BC* 22 et de tribus *ABC* 25 non hominum nomen sed *C*
 et deleta *v*, nomen *A* non (nomina *add. sup. tin.*) hominum sed *B* 26 quotquot enim
 (enim *om. a*) fuerunt de illa familia *BCa*, *om. A* 28 surra *B* 29 quod est com-
 mune *BCa*: quod est *om. A* 32 nomine] *Verg. Aen. XII 348* 33 ipsius *om. A*,
add. a 34 communis *Lindemannus* commune *ABC* 35 cui] *Verg. Aen. VIII 593*
 36 quando de familia *BCa* quando familiae *A* 37 hodie *om. A, add. a*

tibi cognomen est? ridemur, si hoc dixerimus. tamen secundum artem hoc dicimus, ut nomina dicamus familiae, cognomina dicamus propria nomina. nomen est ergo quod est commune familiae; cognomen est quod est proprium unius cuiusque nomen, ut puta Scipio Servius. agnomen est quod extrinsecus venit. venit autem ab aliqua ratione. puta | nescio qui fortiter fecit, Africam vicit, dictus est Africanus; nares nescio qui maiores habuit, dictus est Nasica; alter maiores habuit suras, dictus est Publius Lentulus Sura. ergo ista trahuntur aut a virtutibus aut a vitiis agnomina.

10 Et omnino sic definitum est. quid est praenomen? quid est nomen? quid est cognomen? quid est agnomen? sic definierunt maiores nostri, habes in antiquis artibus: praenomen est quod ad dignitatem pertinet. nullus enim servus habet praenomen; non licet, non potest fieri. puta Gaudentius omnino non potest habere praenomen; ergo omnia praeno-
15 mina dignitatem tenent. omnia cognomina propriam rem tenent; a natura veniunt, id est natus est infans, statim hoc dicitur. omnia agnomina ab actibus veniunt. in puero infantulo non poteris invenire agnomen. qua ratione? quia si agnomen venit a rebus gestis, a causa ipsa, statim autem puer natus non habet res gestas aut causas aliquas, unde possit habere
20 agnomen, ideo hoc in infantulo non potest inveniri. ergo agnomina omnia a rebus veniunt gestis: cognomina quasi naturalia sunt, nobiscum quasi nascuntur; statim enim dantur nobis, quando nati fuerimus: nomina sunt quae sunt communia familiae: | praenomina sunt quae pertinent ad digni-
25 tatem, servant enim ingenuitatem. nullus enim servus potest habere hoc. sed non te decipiat ista res nec fallat. plerumque invenimus ista mutata. servus meus volo ut vocetur Lucius; hoc volo, hoc mihi placet. iam Lucius forte mihi erit praenomen. mihi quidem praenomen est, servo autem non est praenomen, sed est cognomen. puta notarium meum volo vocare Africanum. si hoc nomen accepit, quando natus est, modo Afri-
30 canus quod dicitur, iam non erit agnomen, sed erit cognomen. ille a facto dictus est Africanus, quod vicit Africam, ille autem [quod] statim, quando natus est, hoc appellatus est. vides ergo quoniam ista non secundum naturam sunt, sed secundum lectionem. dicamus illud fortius. nescio qui dat mihi lectionem aliquam, et invenio puta Publius Lucius
35 Sallustius. hoc invenio. interrogat me 'dic mihi, quod est cognomen? quia et Publius dicitur Scipio, quoniam praenomen est, et Lucius Scipio,

2 ut nomina dicas *ABC* 4 servius *Cab* servus *B* ser. . . . *A* 5 puta fortiter nescio qui fortiter fecit africanam vicit *A* puta nescio qui fortiter africanam vicit *C* puta forte nescio qui africanam vicit *b*: puta fortiter nescio qui maiores habuit *B* *omissis reliquis, quae add. b* 7 nasica *BC* et, ut videtur, *A* naso *a* 12 artibus *BC* partibus *A* 17 poteris ut videtur *A* potest *BCa** invenire *ABC* inveniri *a** 18 quia si] quasi *A* 24 servant enim ingenuitatem *om. C, add. c* servantur enim ingenuitati *B* 31 qui statim *B* 36 et Lucius Scipio quoniam praenomen est *om. A, add. a*

p. 101-03 L.

quoniam praenomen est, et Sallustius nomen est, quoniam multi fuerunt Sallustii: dic hoc? sed istas res non sic iudicamus, quem ad modum naturalia sunt, sed quem ad modum invenimus in lectione. ergo et modo Publius, quoniam nomi[ni] praeposui, erit praenomen; Lucius, quoniam et ille Lucius est et ille Lucius est, erit nomen familiae; Sallustius, quoniam hoc ipso proprio vocabulo appellatur, erit cognomen ipsius proprium. verte illud, et potes alium ordinem facere, prout volueris. ergo vides quoniam non semper sic iudicamus. quare hoc dico? solent aliqui homines plerumque esse callidi, et interrogat te aliquis et dicit tibi 'Lucius quale nomen est?' proprium. 'quae pars est proprii nominis?' dicis illi, praenomen. dicit tibi 'falsum est: nam ecce servus meus ita appellatur et non habet praenomen'. vides ergo quoniam ista non secundum naturam sunt, sed prout inventa fuerint, ita dicuntur, ut sit nomen et proprium et familiae illius.

429, 6 Praeterea illud scire debes, non omnem hominem habere ista omnia. 15 nam potest inveniri aliquis qui unum habet, ut servus, ut dixi, Gaudentius: ecce unum habet tantum. apud maiores nostros haec consuetudo fuerat, ut singuli singula haberent nomina. ecce Romulus unum tantum habet: apud veteres nihil legimus amplius, nisi hoc solum. quid? habet iste cognomen tantum, id est proprium nomen. Numa Pompilius: ecce 20 duo sunt. iam iste habet et nomen familiae et suum proprium. Publius Vergilius Maro: ecce tria habet, praenomen nomen cognomen. Publius Cornelius Scipio Africanus: ecce quattuor habet, omnia habet. nequi tibi dicat verbi causa, ecce Vergilius non habet agnomen, quia nihil fecit, ut dignus esset agnomine, quia non habuit vitium, ut inde traheretur. Sal- 25 lustius e contrario habet agnomen, Publius Sallustius Crispus: dicitur crispus habuisse capillos obtortos et accepit a re nomen. ille, quia nihil habuit, non accepit agnomen. ergo vides quoniam agnomina a rebus veniunt. et plerumque invenimus ista ordine commutato posita, sed istum Vergilium non secundum naturam iam ponimus, sed prout invenerimus. 30 praeterea ne te cogat ut dicas haec omnia in uno quoque, et dicas posse inveniri istas quattuor res in omnibus, sed quoniam non possunt ultra quattuor esse. ergo quoniam didicisti istas quattuor partes, scire debes quia quicquid praeter has res fuerit appellativum est.

Deinde in responsionibus callidi debemus esse. plerumque aut male 35 respondentes faciunt nos facere soloecismum aut male interrogantes. ut puta, siqui dicat Africanus, sic debeo interrogare, sic respondere. 'Africanus quae pars orationis?' et puer dicat 'nomen'. ego interrogo 'quale

7 ordinem om. A, add. a 10 pars est proprii A pars proprii BCa 12 ista om. A, add. a 15 praeterea illud scire debes La praeterea scire debes AC praeterea scire debemus B 16 inveniri BCa invenire A 26 dicitur crispus (corr. crispus a) habuit capillos A 27 obtortos AB et tortos C fortasse et accepit agnomen 30 invenerimus Ca inveniremus A inveniremus B

nomen?" debet | ille respondere 'proprium'. debeo interrogare 'quae pars proprii?' et debet ille dicere 'agnomen'. ipse est ordo verus secundum interrogationem. prius est enim ut dicas quod est generale, et postea, ut dicas quod est speciale. ceterum, si te interroget 'Africanus quae pars orationis?' et tu dicas 'agnomen', ab imis coepisti, non mihi dixisti quia nomen est, deinde non mihi dixisti, utrum proprium sit, an appellativum, sed dixisti quod erat imum. ergo sic debes dicere, 'nomen est, est autem proprium, pars autem proprii nominis est agnomen'. sic similiter et reliqua.

10 Diximus de propriis nominibus. nunc autem videamus species appel- 429, 15
lavorum, quas diximus esse viginti et septem. sunt nomina appellativa, quae appellantur corporalia: corporale quod dicimus sic definitum est, corporale est quod videtur et tangitur, ut terra humus ensis. sunt incorporalia, quae nec videri nec tangi possunt, ut pietas iustitia dignitas.

15 Sunt primae positionis: primae positionis dicuntur nomina quae a | 17
natura sic sunt facta, ut puta mons, a natura sic est; schola, a natura sic est. ista principalia dicuntur. exinde fiunt derivativa et diminutiva: derivativa, a monte montanus, a fonte fontanus; diminutiva, a monte monticulus, a fonte fonticulus. sed derivatio nominis deductionem habet
20 sine sensu, diminutio sensum diminuit. hoc interest inter derivationem et diminutionem, quod derivatio nomen facit, non aut maius aut minus, sed nomen facit. mons, montanus dictus est. numquid montanus est aut qui maior est aut qui minor est? non, sed nomen habet. e contrario diminutio non solum nomen facit, sed et sensum diminuit, ut puta fons,
25 fonticulus et nomen est et sensus diminutus. haec ipsa diminutio plerumque crescit; non semper, sed plerumque crescit. aliquotiens una diminutio est, aliquotiens duae, aliquotiens tres, quem ad modum potueris invenire. ut puta agnus principale est: fac diminutivum, agnellus; aliud, agnicellus; aliud diminutivum, agnicellulus. potes invenire in infinitum et
30 multas diminutiones, quae praecipue aptae sunt lyricis. sed scire debes, ait, quoniam haec ipsa diminutio hac arte facienda est, ut, quando sensus minuitur, crescat numerus syllabarum. puta mons una syllaba est: monticellus crevit, quattuor sunt syllabae: monticellulus quinque sunt syllabae. sed quoniam scimus istas res non posse semper contingere, id-

2 ipse est ordo *BCa*: est *om. A* 3 quod est speciale *BCa** quae est speciale
A 4 caeterum si te interrogat africanus quae pars orationis est et puer dicat nomen
— est speciale caeterum si te interroget africanus quae pars orationis est et tu dicas
repetitis iis quae antea scripta erant A 17 ista *Ca* ita *B*, *om. A* 18 diminutiva a
monte monticulus a fonte fonticulus *BCa** diminutiva a fonte fonticulus a monte mon-
ticulus *A* 23 minor est *BC*: est *om. A* 27 tres quemadmodum potueris *A* tres
lyricis
et quemadmodum potueris *BCa*: poteris coniecit *Lindemannus* 30 aptae sunt aliquis
A (lyricis eadem manu, ut videtur, superscripto) aptae sunt lyricis (non *add. b*) nullis
non
B aptae sunt lyricis nullis *C* potest in reliquis *L* 31 quando *A* quanto *BCa*

p. 106—09 L.

circo et ipse moderatus est et ait sic, 'quando sensus minuitur, crescit saepe numerus syllabarum'. non dixit 'semper'. invenimus secundam et tertiam diminutionem; sensum quidem minuit, in isdem tamen syllabis permanet: quot habuit prima positio a natura, tot habent syllabas et diminutiones, licet sensus minuatur. ergo principalia sunt quae a natura fiunt, derivativa quae inde nascuntur, diminutiva quae | etiam sensum minuant. et de principalibus et de diminutivis est ratio; de derivativis nulla ratio est. idcirco cauti esse debemus, ne male interrogati aut male respondentes soloecismos faciamus. scimus enim aut intentu loquentis aut per usurpationem fieri derivativa. non possum tibi dicere, derivativum ita exit, mons montanus, fons fontanus, ut in nus exeat; non possum tibi istas regulas dicere. invenimus enim varias declinationes, fons fontius fontanus, mons montius montanus. ergo vides quoniam varie invenimus, et fontius et fontanus, et montius et montanus. idcirco in derivationibus sequere praecepta Plinii Secundi. ait enim 'debes quidem adquiescere regulis, sed in derivativis sequere auctoritatem'. vide ne velis aliud dicere, quam legisti. Alba civitas: alii dicunt Albanus, alii Albensis. quae ratio est? numquid possumus scire, quare sic [quid] invenitur. Caesar quidem in libris analogicis voluit dicere discretionem. ait sic Caesar in libris analogiae, 'duae sunt Albae, alia ista quam novimus in Aricia, et alia hic in Italia. volentes Romani discretionem facere, istos Albanos dixerunt, illos Albenses'. non quoniam nescientes unam derivationem esse hoc fecerunt, Caesar hoc dixit, sed ut facerent discretionem inter colonos, inter illos et istos. Plinius Secundus negat et ait sic, 'indifferenter haec inveniuntur'. nam puta hoc bene dicimus de Alba. quid facimus de Antia? puta si dicas Antia, alter Antiates dicitur, alter Antianus. quo modo possumus invenire istas derivationes? quae ratio est ut ita sint? Siculus et Siciliensis invenimus. quae ratio est? Sardus et Sardinensis. quamquam in Cicerone in Scaviana invenimus istam discretionem de Sardis et Sardiniensibus, ut illos incolas, illos advenas doceat. sed tamen melius est ut sequaris praeceptum tanti viri, Plinii Secundi. nam ecce puta verbi causa in uno invenisti; in illo alio quid facies, cum

1 quando *A* quanto *BCa* 3 sensum (corr. sensu *B*) quidem minui *ABC*
 9 faciamus *a*b* faciemus *BA*(?) facientes *C* loquentis *A* loquentes *B*, corr. -is *C*
 11 mons montanus ut in nus (us *BC*) exeat fons fontanus non *ABC* 12 fons
 fontius *BCa* font. us (fonticus?) *A* 13 mons montius *BCa*: montius om. *A*
 15 plinii *C* plenii *AB* 17 albanus alii *A* albanus est alii *BCa* 18 possum dicere
 corr. possum scire *B* quid invenitur caesar quidem in libris in *litura a* quid invenitur
 quidem (quidem corr. quidam in *litura b*) caesar in libris *BC* 20 albae *BC*
 aluae *A* in aricia *A* in arcia *BC*. Aricia ex Marsia corruptum, Italia autem inepte
 pro Latio substitutum a Pompeio coniecit Nipperdeus in *Caes. fragm.* p. 754: cf. Charis.
 p. 81, *Varr. de l. l.* VIII 35 p. 418 Sp. 22 illos albenses *BCa* illos aluensis *A*
 dirinationem esse *A* esse dirinationem *BCa* 24 plinius *C* plenius *A* corr.
 plinius *B* 25 alba *BCa* alia *A* 30 et sardiniensibus *AB* et de sardiniensibus *Ca*
 31 plinii *C* plenii *A* corr. plinii *B*

inveneris diversam declinationem derivativorum? sequamur ergo auctoritatem, non regulas derivativorum. nomina derivativa fere ita exeunt, in us frequenter penitus, tabula macula fabula vinculum monticulus scholasticulus fonticulus: crebro sic exeunt; ideo ergo et notum est. sed tamen
 5 scire debes esse aliqua nomina quae sic exeunt, quem ad modum exeunt etiam diminutiva, nec tamen diminutiva sunt. si dicas fonticulus, quare? quia est fons. si dicas monticulus, quare? quia est mons. e contrario quando dicimus tabula *fabula*, quo modo possumus dicere diminutionem esse, dum nemo dicit tabul fabul? ergo ista quid dicemus? sono quidem
 10 diminutiva, intellectu principalia.

Sunt item nomina tota graeca, tota latina, [penitus] media. tota 429, 6 graeca sunt quae penitus graece declinantur, tota latina quae penitus latine declinantur, media sunt quae ex parte | graeca sunt, ex parte latina sunt. tota graeca sunt Themisto Calypso. et accipe regulam,
 15 penitus quam sequaris. omnia nomina, quae o terminantur apud Graecos, tota graeca sunt: feminina enim sunt, et non est aliter quem ad modum dicantur latine, nisi sic quem ad modum dicta sunt et graece. Themisto dicit Graecus, et Latinus Themisto dicit; Calypso dicit Graecus, et Latinus ita dicit. hoc est nomen totum graecum. totum latinum est quod latine
 20 penitus declinatur, aliter non potest. Graecus dicit Odysseus, Latinus dicit Vlixes: ergo Vlixes totum latinum est. Polydeuces dicit Graecus, Latinus Pollux: ergo Pollux totum latinum est. nothum est quod ultima syllaba corrumpitur et prioribus commune est, puta Achilleys et Achilles; ecce ultima syllaba corrumpitur, ceterum priores manent: ut puta Memnon et Memno;
 25 ultima syllaba corrupta est et priores manent. haec ita dicuntur, quae notha sunt et graeca. sed scire debemus quia et illa quae sunt graeca quavis regula declinantur, sive graeca sive latina. licet mihi dicere haec Dido huius Didoys huic Didoe hanc Dido o Dido, et | licet mihi dicere [et latine] haec Dido huius Didonis huic Didoni et reliqua. ergo et graece decli-
 30 namus et latine nomen totum graecum. item [totum] nothum et graece declinamus et latine, Memnon Memnonos Memnoni Memnona; et latine possum declinare Memno Memnonis Memnoni. nam producit i: legimus

2 nomina derivativa *BCa* nomina derivativorum *A*. fortasse nomina diminutiva fere ita exeunt, in us frequenter penitus, monticulus scholasticulus fonticulus: crebro sic exeunt nomina diminutiva; ideo ergo et notum est. nam quae interposita sunt, tabula macula fabula vinculum, ad regulam Donati de quasi diminutivis pertinent

ita exeunt *BCa* ita sunt *A* (?) 4 crebra sic exeunt *A* crebro nomina sic exeunt *C* crebra nomina sic exeunt *Ba* 6 si dicas *A* si dicamus *BCa* 7 si dicas *A* si dicamus *BCa* 8 fabula om. *ABC* 9 nemo dicat *AB* ista dicimus quid *AB*

12 tota latina quae penitus latine declinantur om. *A*, add. *a* 19 latinum est *BCa*: est om. *A* 20 graece dicit odysseus latine dicit olixes (ulixes *a*) *A* graece dicitur odysseus (odisseus *B*) latine dicitur olixes (olixes *C*) *BC* 21 ergo ulixes *a* ergo olixes *AB* ergo olixes *C* 22 latinum est nothum *BCa*: est om. *A* 25 fortasse haec autem dicuntur notha, quia sunt et graeca et latina 26 quia illa *BC* quavis *a* quamvis *ABC* 28 huius didoys *Ca** huius didois *B* huius didonis *A* (?)

28 dicere et latine *A* et latine dicere *BCa* 32 fortasse legimus in Plauto Creoni: Creon dicimus Graece: cf. Plaut. Amph. I 1, 39 regique Thebano Creoni regnum sta-

p. 111—13 L.

in Plauto. Creon dicimus graece, Creontos Creonti currit; latine dicimus Creon Creonis. ergo tam latina sunt notha quam graeca, utraque regula declinamus. latina tota nomina latina regula tantum declinamus; non potest fieri ut graece declinetur *latinum* nomen: graecum nomen et graece potest declinari et latine; latinum nomen non potest fieri aliter 5 quin latine declines. haec autem quae media sunt appellantur notha, quasi corrupta, quem ad modum nothus dicitur quisquis nascitur de nobili et ignobili.

429, 36 Sunt quae appellantur synonyma et homonyma. inter synonyma et homonyma hoc interest, quod synonyma sunt multa verba et habent unam 10 significationem, ut terra humus solum: idem est terra quod humus, idem humus quod solum: ensis mucro gladius. ista synonyma dicuntur. | homonyma sunt e contrario quae unum nomen habent et plurimas res significant, ut si dicas nepos; nepos dicitur et filius filii et prodigus: palma, palma dicitur et arbor et quod datur victoribus; palma dicitur et manus, 15 ut est 'duplicis tendens ad sidera palmas'. ergo illa synonyma sunt, quae multa sunt et unam rem significant; et ista *homonyma sunt*, quae singula sunt et plurima significant.

429, 38 Sunt patronymica: patronymica dicuntur proprie quae trahuntur a patribus. haec autem, quae trahuntur a patribus, possumus dicere et a 20 matribus et ab avis et a maioribus. habemus exempla horum, sed in neotericis; in antiquis non invenimus. habes a matre 'Philyrides Chiron', habes a patre Agamemnonides, habes ab avo Aeacides, habes a maioribus 'Dardanides Aeneas'. ergo ista sunt patronymica. sed proprie patronymicon est quod a patre ducitur, catachresticos iam omnia. 25 haec autem si graeca fuerint: patronymica ista in tres regulas exire debent; si masculina fuerint, in tres regulas exeunt; si feminina, in tres regulas exeunt. masculina in istas tres regulas exeunt, in des, puta Atrides; in ius, ut Atrius; aut in on, ut Nereon, aut in ion, ut Atrion. [sed masculina patronymica si fuerint, in tres regulas exeunt, aut in des 30 aut in ius aut in ion.] sed in des et in ius communes nobis sunt. in on vel in ion non transit in latinum sermonem. non possum dicere 'Orestes Atrion', sed si transferam ad latinum sermonem, aut in des exit aut in ius. illud in on non potes tollere, remansit apud Graecos. feminina

bilivit suum, sed praeterea latinus accusativus Memnonem excidisse videtur 1 currit et latine C 3 latina tota — declinamus om. B, add. b 4 declinetur nomen graecum et graece A declinetur graecum nomen et graece B C a 10 et unam habent significationem B C 13 unum nomen a* unam rem A B C plurimas res B a* plurima tres A (?) plurimas C 14 nepos et palma semel scripta habet A, corr. a 16 ut est duplicis C ut est duplicis A ut est et duplices B a: Verg. Aen. I 93 17 et (et add. a* in litura) singula sunt et A B C 19 sunt patronymica A sunt etiam patronymica B C a proprie quae trahuntur B C a propria et trahuntur A 22 philyrides chiron modicus cabelorum habes a patre C: Verg. georg. III 550 28 masculina in istas tres regulas exeunt om. A, add. a 29 aut in on ut nereon aut in ion ut atrion B C a* aut in on ut inion ut atrion A 34 illud B C a aut illud A non potes Lindemannus non potest A B C

autem in tres regulas exeunt, et omnes istae regulae femininae veniunt ad latinitatem: in is, ut Atreis; in ias, ut Atreias; in ne, ut Atrine, unde 'Nerine Galatea' invenimus. ecce istae tres regulae femininae communes sunt et Latinis et Graecis; illae masculinae regulae, quae | sunt
 5 tres, duae ad nos veniunt, et una remanet apud Graecos. sed etiam de istis duabus est aliqua differentia, quod illud quod in des exit semper patronymicon est, illud quod in ius exit et patronymicon est et cleticon, id est possessivum. si dicam Atrides, non possum intellegere nisi de filio eius; si autem dicam Atreius, ambiguum est, utrum de filio aut de gladio Atrei dicam. ergo
 10 hoc interest, quod illa nomina in des tantum mittunt, et dico 'Atrides Orestes'; Atreius vero utrumque dico, et 'Atreius Orestes' et 'Atreius gladius'.

Sunt etiam nomina quae appellantur adiectiva, quae adiciuntur aliis 430, 12 rebus, ut si dicas fortis et magnus. hoc quod dicimus fortis magnus per se notum est quidem, sed plenum non erit nisi accedente persona, magnus
 15 vir, fortis exercitus. ergo adiectiva sunt illa quae accedunt ad aliquam rem et per se quidem habent sensum, sed plenum sumunt coniunctis et accedentibus personis: ut si dicas magnus, per se intellegimus, quid est magnus; sed non | habet plenum sensum, nisi personae coniungantur, ut si dicas magnus vir, magnus exercitus, magnus gladius. similiter fortis
 20 et alia. ista adiectiva dicuntur latine, graece epitheta appellantur.

Sunt alia quae appellantur qualitatibus: qualis est ille? bonus, malus. 430, 14 novimus qualitatem a tribus rebus ordinari, ab animo, a corpore, extrinsecus: ab animo, doctus stultus; a corpore, niger candidus; extrinsecus, fortunatus dives. sunt quantitatis nomina, magnus parvus; si dicas magnus
 25 vir, parvus vir. et haec res a mensura deducitur, proprie si hoc dicas, 'quantitatis': proprie hoc a mensura trahitur: si autem catachresticos, etiam qualitati datur mensura. legimus enim 'magnanime Aenea', cum magnus non possit esse nisi in mensura. animi autem mensuram nemo potest scire. quo modo ergo dixit magnanime? sed abusive est;
 30 hoc poetice fecit, sicut et Graeci dicunt *μεγάθυμοι Ἀχαιοί*, | et ex auctoritate descendit: graeca est ratio. sed non pertinet ad nos: philosophorum est. ista ergo sunt, quae qualitatibus sunt et quantitatis.

Sunt gentis, Graecus de Graecia, Hispanus de Hispania. in istis no- 430, 18 minibus provinciarum invenimus in regulis nescio qua ratione derivata.

1 autem om. A, add. a istae regulae Ba: regulae om. AC 3 nerine BC
 nirine A: Verg. bucol. 7, 37 galathea ABC istae tres regulae femininae com-
 munes sunt B istae tres femininae communes sunt regulae AC 7 et cleticon B et
 theticum AC id est et possessivum A 9 dicas ergo ABC 16 sed plenum
 BCa sed non plenum A 17 quid est AB quidem C 18 coniungantur BCa
 coniungatur A 24 magnus parvus B parvus magnus AC 26 quantitatis proprie
 hoc a mensura BCa quantitas proprie a mensura A 27 qualitati datur mensura
 BCa qualitatibus mensura A magnanime] Verg. Aen. V 17 28 animi a* animae
 ABC 30 magathumyoe achaoe A megathu myoe (mioe B) achaoe BC 31 philo-
 sophorum ita ergo A 34 diriuat. A diriuatorum Ca diriuatorum B, nescio quam
 rationem, derivata quare ita fecerint coniecit Lindemannus

p. 116—18 L.

qua re ita fecerunt? apud omnes constat, qui scripserunt de regulis, quia debet nomen hoc provincialium minus esse syllabis a nomine provinciae. puta Afer duae syllabae sunt, Africa tres sunt; Italus tres syllabae sunt, Italia quattuor sunt; Gallus *duae syllabae sunt*, Gallia *tres sunt*. contrarium est ut nomen derivativum minus sit syllabis a principali. sed dicis hoc, quia 5 derivatio est ab auctore. nam hoc quod ita dicitur ego dico derivativum esse ab ipso auctore. nam non de nomine provinciae appellatur homo, sed ipsa provincia de nomine hominis appellatur, ut videatur esse derivatio. ergo ista sunt gentis nomina. accedit etiam patriae, ut si dicas Romanus Thebanus. accedit etiam numeri, ut puta quinque decem octo: 10 nomina sunt numerorum. accedit etiam ordinis, quintus decimus.

430, 19 Sunt alia quae dicuntur ad aliquid, quae ad personam referuntur et per se intellectum non habent, ut si dicas filius; non potest filius esse, nisi patrem habeat; pater non potest esse, nisi filium habeat. ista ad aliquid sunt. quid ergo interest inter ad aliquid et inter adiectivum? ad- 15 iectivum non potest per se plenum habere sensum. si dicas clarus, quid clarus? scis quidem hoc ipsum, quid sit clarus, id est splendidus, sed non est tamen plenus sensus, nisi adieceris, clarus vir. quid ergo interest inter hoc quod appellatur ad aliquid et illud quod appellatur ad- iectivum? quid interest? quod illic est quidem sensus, sed adhuc eget ut 20 compleatur; hic non nascitur sensus sine alia persona. aliud est esse aliquid, sed superesse ut compleatur, aliud est penitus non esse nec nasci posse, nisi acceperit aliam personam. ecce clarus est sensus et non est plenus, et tamen tu nosti, quid sit clarus. e contrario pater non potest esse, nisi habeat filium. ergo hoc interest, quod illic minus est quiddam, 25 hic nihil est, nisi accedat alia persona. est etiam aliud quod appellatur 'ut ad aliquid qualiter se habet'. hoc 'ut ad aliquid qualiter se habet' contrarietatem significat tantum, nihil aliud: puta vivus mortuus: quid tam contrarium vivo, quam mortuus? niger candidus, dies nox. ista dicuntur 'ut ad aliquid qualiter se habentia'. 30

430, 23 Sunt generalia: generalia dicuntur quae multa in se significant, ut animal. potest animal esse et homo, animal esse et caballus, animal esse et burdo. est item speciale: speciale dicitur quod partem retinet: ut puta pars animalis est homo; ergo homo speciale nomen est: pars animalis est corvus; ergo corvus speciale nomen est. namque istae species collectae 35 generale nomen faciunt. hoc enim interest, quod generale nomen facit de se species; speciale nomen a genere descendit, aliunde venit.

4 duae syllabae sunt Gallia tres sunt *om. ABC* 6 ego dico *Cb* ergo dico *B* dico *a**, *om. A* 7 ab ipso *Cb* ab ipsius *AB* 12 sunt alia ad aliquid quae dicuntur ad aliquid *A* 15 quid ergo interest inter ad aliquid *Ba* quid ergo interest inter aliquid *C* quid ergo est inter aliquid *A* 19 appellatur ad aliquid *BCa* appellatur aliquid *A* 24 et tamen tu nosti quid sit clarus *om. A, add. a* 27 habet *corr. habet priore loco C: fortasse* ut ad aliquid qualiter se habens 30 ut *om. C* qualiter se habentia generalia sunt *in titura a* 31 fortasse multa in se continent, hoc est multa significant

Est etiam verbiale nomen: verbiale dicitur | nomen quod de verbo 430, 26
nascitur et in tor semper exit. dicimus iam istam regulam. quo modo
fit hoc nomen? ita: de gerundi modi *ultimo tempore* ultimam syllabam
[futuri] in or vertis et facis nomen. legendi legendo legendum lectum
5 lectu: verte istam ultimam syllabam in or, et facis lector: scriptu, verte
ultimam in or, scriptor: auditu, auditor: lectu, lector. et sic fiunt ista
nomina. idcirco etiam sarcienti sarciendo sarcendum sartum sartu: con-
verte istam ultimam in or, et quid facit? sartor facit. saepe enim hinc
sibi faciunt quaestionem et dubitant frequentissime, quid debeant dicere.
10 utrum sarsor dicimus aut sarcinator aut sartor? non potest fieri nisi ut
faciat sartor. ultimum enim tempus gerundi modi sartu facit: converte
in or, et facit sartor. numquid potes invenire aliquam contrarietatem? inde
illa quaestio solvitur, quae in dubitatione est. cano et canto: faciunt sibi
stultam quaestionem, cum verba diversa sint. nam ab eo quod est cano
15 et canto diversi sunt gerundi modi. fac gerundi modi ab eo quod est
cano. canendi canendo canendum cantum cantu: cantor facit. ab eo
quod est canto cantas fac gerundi | modi. cantandi cantando cantandum
cantatum cantatu: cantator. et non est contrarium.

Est etiam nomen participii simile. participii simile nomen est quod 430, 29
20 sic sonat quasi participium, nomen est tamen, ut potens. ecce non
sic est potens, quem ad modum legens? et tamen apparet, quando parti-
cipium sit, quando nomen. nomen est, si recipiat comparationem, potens
potentior potentissimus. si participium fuerit, non recipit comparationem;
nemo dicit legentior legentissimus. hoc noluit adicere Donatus, quod est
25 utile satis: sunt aliqua nomina penitus [nomina], sono participia; sunt
aliqua participia penitus; sunt aliqua media. ecce potens tantum modo
nomen est nec potest esse participium, sed nomen est tantum. quare?
quia recipit comparationem, potens potentior potentissimus. nec potest
esse participium. quare? quia non venit a verbo. si enim a verbo ve-
30 niret, esset participium. ergo si a verbo non habet originem et compara-
tionem habet, apertissime nomen est. ecce vides quem ad modum nomen
est. e contrario participium est legens. quare? quoniam ab eo quod est
lego inde est legens et comparationem non recipit: nemo dicit legentior
legentissimus. | ergo si a verbo venit et non recipit comparationem, parti-
35 cipium est. est aliquod medium, ut est amans. quando dicimus amans,
potest et a verbo esse, amo amas amat; ecce a verbo venit: potest et
recipere comparationem, amans amantior amantissimus. quid ergo faci-
mus? quem ad modum discernimus, quando est nomen, quando partici-

3 ita de gerundi modi ultimam syllabam (futuri in *litura a*) in or uertis
et facis futuri (futuri *delevit a*) nomen *A* ita gerendi modi ultimam syllabam futuri in
or uertis et facis nomen futurum *B* ita de gerundi modi (*corr.* modo) ultimam sylla-
bam futuri in or uertis et facis nomen *C* 10 non potest fieri nisi ut faciat sartor
om. *A*, add. *a* 11 sartu faciunt *ABC* 12 potest *A* 22 sit om. *A* 24 dicit
legens legentior *AB* 35 ut est] quod est *A*

p. 121—23 L.

pium? quo modo discernimus? casibus: si accusativus fuerit, erit participium; si genetivus, erit nomen. ecce habes discretionem ambiguitatis ipsius. si dixeris 'amans illum hoc feci', participium est modo; si dixeris 'amans illius hoc feci', nomen est. unde hoc apparet? da simile, et invenies sic; quem ad modum si dicas 'scribens illum hoc feci', si dicas 'amans illum hoc feci', numquid possum dicere 'amans illius hoc feci'? ecce unde apparet quia participium est. quia et participium accusativum habet casum, legens illum: ecce modo participium est. e contrario legens illius nomen est. quare? quia genetivus est casus. sic est ac si dicas 'cultor illius feci', 'doctor illius feci'. et cultor illius et doctor illius genetivus est casus. ergo quando iungitur genetivo casui, erit nomen; quando iungitur accusativo, erit participium.

430, 32

Superest nomen quod verbo simile est, ut | est contemplor contemplaris contemplatur: *modo imperativo* tempore futuro contemplor. sed tamen et nomen potest esse, hic contemplator huius contemplatoris huic contemplatori. aliquotiens ergo sine dubio nomen est, aliquotiens verbum. quid ergo interest, quando sit verbum, quando nomen? verbum si fuerit, tempus habet; nomen si fuerit, casum habet. si dicam 'contemplator illum', hoc est 'adtende illum', tempus est sine dubio: verbum est ergo. si dicam 'contemplator quidam' ac si dicam 'scriptor quidam', erit nominativus: casum ergo habet, erit ergo nomen.

Collige ergo istas species viginti et septem. sunt nomina quae appellantur corporalia, sunt quae incorporalia, sunt primae positionis, sunt derivativa, sunt diminutiva, sunt sono diminutiva, sunt tota graeca, sunt tota latina, sunt notha, sunt synonyma, sunt homonyma, sunt patronymica, sunt etetica, id est possessiva, sunt adiectiva, sunt qualitatibus, sunt quantitatis, sunt gentis, sunt patriae, sunt numeri, sunt ordinis, sunt ad aliquid qualiter se habentia, sunt generalia, sunt specialia, sunt verbalia, sunt participiis similia, sunt et verbis similia. istae sunt viginti et septem species. sed quicquid fuerit de istis viginti et septem, scire debes quia appellativum est. finita qualitate transit ad comparationem.

DE COMPARATIONE

491, 7

Comparatio nominum ita definita est, comparatio est elocutio quae ex alterius collatione alterum praefert. ita definierunt antiqui. nam quando dico doctior, non potest unius esse; doctissimus, comparatione multorum ille doctissimus. ergo ita definitum est. comparatio autem aut auget ali-

4 fortasse invenies sic 'scribens illum hoc feci', quem ad modum si dicas 'amans illum hoc feci', numquid possum dicere 'scribens illius hoc feci', quem ad modum si dicas 'amans illius hoc feci'? — e contrario 'amans illius nomen est' 14 modo imperativo om. ABC 19 fortasse tempus est, sine dubio ergo verbum est. si dicam

22 ergo viginti septem sunt nomina quae appellantur appellativa sunt corporalia C 26 etetica ABC 27 sunt ordinis sunt ad aliquid Ca sunt ordinis sunt ad aliquid dicta Ba* sunt ordinis sunt aliquid A

quid aut minuit, et hoc ipsum quod minuit ad sensum auget, ceterum ad sonum minuit. ut puta doctus doctior doctissimus: ecce hic auxit. et item stultus stultior stultissimus, minuit quasi, sed tamen re vera auxit. et si dicas pauper pauperior [qui satis | minus habet] pauperrimus, minuit quidem, sed tamen auxit. e contrario plane quod hic non habes, hoc scire debes, hoc non dixit Donatus, quod verum est. et iam lectum est hoc male; tamen servare debemus. quid enim nobis obest, cum sciamus, quid debeamus cavere? omnia verba, quae naturaliter per se plena sunt, non debent accipere conparationem. nam incipiunt esse non plena. si enim das conparationem, non sunt plena. perfectus qui dicitur, nisi cui nihil deest? si acceperit conparationem, perfectior perfectissimus, male dicimus. qua ratione? quia, si dixeris 'iste perfectus est, iste perfectior est', dum incipit iste esse perfectior, ille iam perfectus non erit; si iste perfectissimus, ille perfectior non erit. habes hoc in antiquo tractatu. debes ergo verba ea, quae naturaliter per se plena sunt, non subicere conparationi, ne, dum vis aliquid augere, corrumpas illam rationem naturalem. |

Quaesitum est de ipsis gradibus, quot essent gradus. multi dixerunt tres, multi quattuor. qui dicunt tres, ita dicunt, positivus est doctus, comparativus est doctior, superlativus est doctissimus. qui dicunt quattuor, ita dicunt, positivus est doctus, comparativus est tam doctus, praelativus est doctior, superlativus est doctissimus. unde ista nata est ambiguitas? videamus, quae res potior est. nata est ambiguitas ex hac re: illi qui dicunt quattuor esse gradus hoc dicunt, non potest fieri ut doctior sit comparativus. qua ratione? quia, si comparativus esset, compararet potius, non praeferret. ideo enim dicitur conparatio, ab eo quod conparet. quando dicimus doctior, non est conparatio, sed praelatio. nam quando dico 'doctior iste ab isto', non videor conparare, sed praeferre sensum. quo modo ergo debemus dicere doctior praelativum esse? [quia habet sensum praelativi] quia habet sensum praeferentis et plus aliquid dantis. ideo ergo dicunt non esse | comparativum, ut sit positivus doctus, ut non sit comparativus doctior, sed praelativus. et qui erit comparativus? iste positivus cum tam, ut sit positivus doctus, comparativus tam doctus. nam quando dico 'tam doctus hic quam ille', non videor alterum alteri praeferre, sed quasi utrumque conparare, ut sit comparativus tam doctus, ille qui plus novit appelletur doctissimus. hoc quidem dixi, sed non est verum. tam bona ratio, tam firma tamen vera non est. unde probas quoniam vera non est? positivus est doctus; comparativus est tam doctus.

4 qui satis minus (minuit *corr.* minus *B*) habet *ad explicandum comparativum pauperior adscripta esse videntur* 6 hic non dixit Donatus quod verum est. etiamsi lectum est *Klussmannus Philol. v. XII (a. 1857) p. 591* 12 quia si] quasi si *A* 13 non erit si esse perfectissimus *ABC* 28 doctior est iste *C* nideo *C* 29 praelativum esse qui habet sensum (praelativi qui habet sensum *add. a*) praeferentis *A*

p. 126—28 L.

primo hoc ipsum tam quale adverbium est? adverbium comparativi gradus. quo modo dicis? quoniam comparationem facit ex aequalitate, hoc ipsum tam comparativum est, id est comparativi iam gradus est. unde apparet quia comparativus est. animadvertite ergo, et videbis, quem ad modum non est verum. dic mihi, utrum possum dicere tam doctior? numquid 5 possum dicere? non licet, soloecismus est. quare? quoniam tam hoc est, quod est doctior. ideo non dico tam doctior, ne videar dicere doctior doctior; ideo non dico tam doctissimus, ne videar dicere doctissimus doctissimus. tam enim vim habet comparandi. ergo si hoc ipsum tam vim habet comparandi, quotienscumque iungitur positivo, tale est tam 10 doctus, quale si dicas doctior. quare? quia hoc ipsum tam doctior significat. unde apparet quoniam non est verum quod dicunt. deinde est alia ratio validior, quae solvat istam quaestionem. quia diximus comparationem esse elocutionem quae ex alterius conlatione alterum praefert, quando dicimus 'tam doctus est hic quam ille', quo modo potes mihi dicere 'hic 15 tam doctus est quam ille', cum non praetuleris illum? quem ad modum est comparatio? nam si ambo effectum habent, et neuter praelatus est, non est comparatio. comparatio autem hanc habet naturam, ut alterum alteri praeferat. unde apparet quoniam illud falsum est. remansit ergo ut tres sint gradus, positivus comparativus superlativus. 20

- 407, 14 Plane iste positivus omnia recipit genera, et masculinum, doctus, et femininum, docta, et neutrum, doctum, et commune, docilis, et trium generum, amans. positivi sunt omnes quos dixi. comparativus duo recipit genera, neutrum et commune, doctius doctior. superlativus tria recipit 25 genera, masculinum femininum neutrum, nec amplius penitus. item 491, 18 est aliud. in positivo multae sunt regulae, aliquando in us, ut doctus, aliquando in a, ut docta, aliquando in um, ut doctum, aliquando in is, ut docilis, aliquando in ans, ut amans, aliquando in er, ut pulcher: variae sunt regulae, sunt autem XIII. comparativus tantum duas recipit regulas, in or et in us. superlativus tres habet, simus sima simum. quare 30 istas regulas dixi? quoniam incidere habent aliqua nomina quae sint contra istas regulas. scire debes quoniam anomala et deficiunt et inaequalia sunt. 430, 36 comparativus gradus generis est semper communis, doctior, excepto uno, ut ait Probus, senior. nam senex dicimus, senior non possumus dicere de femina. tamen invenimus lectum apud antiquos, non idoneos tamen. 35

7 dicere doctior doctior ideo *BCa* dicere doctior ideo *A* 8 dicere doctissimus
 (doctissimus tam enim *add. a*) vim habet comparandi *A* 9 ergo si — com-
 parandi *om. A, add. a* 13 qua (quae *corr.* qua *A* quam *C*) diximus esse compara-
 tionem id est locutionem *ABC* 15 potest *ABC* 19 unde apparet quoniam non
 est verum quod dicunt deinde est — alteri praeferat unde apparet quoniam illud falsum
 est *repetitis iis quae antea scripta erant A* 30 in or et in us *A* in or et in ius *BCa*
fortasse ior et ius 34 probi *C: Prob. instit. art. p. 61, 3* 35 tamen nos hoc
 servare *Cb* tamen non servare *B* tamen nam servare *A*

nos hoc servare debemus, ut senior dicamus in masculo, in femina dicamus *magis* anus.

Quae nomina comparationem recipiunt? ait ea quae sunt qualitatis et quantitatis, ut diximus, a quattuor rebus trahuntur, ab animo, a corpore, extrinsecus, a mensura. ista sunt nomina quae comparationem recipiunt, nulla alia: ab animo quae veniunt, doctus stultus, doctior doctissimus, stultior stultissimus; a corpore, pulcher candidus, pulchrior pulcherrimus, candidior candidissimus; extrinsecus, id est a fortuna, pauper dives, pauperior pauperrimus, divitior divitissimus; a mensura longus latus, longior longissimus, latior latissimus. quia dixit divitior divitissimus, ne putes male esse dictum, scire debes ista aliter declinari, quando dicimus dives divitior divitissimus. si erit principale dis, ut legistis in Terentio 'dis pol esses Demea', dis ditior ditissimus. ergo vides, quae nomina comparantur: quae sunt qualitatis et quantitatis. ea autem, quae non sunt qualitatis et quantitatis, non recipiunt comparationem. ne te deiciant illa Plautina et Afraniana verba, ipsissimus; ioco comico hoc dixit. est etiam apud Graecos *αὐτότατος* tale. comica sunt ista et ad artem non pertinent. ergo non recipiunt comparationem nisi ea quae sunt qualitatis et quantitatis. diximus iam hoc saepius. illud nomen, quod in dubitationem venit, Latinus Latinior Latinissimus quaeritur utrum dicamus. si a gente volueris, non dicis, id est si a gente dictus est Latinus, quem ad modum Italus: numquid possum dicere Italior Italissimus? quem ad modum Afer: numquid possum dicere Afrior Afrerrimus? quem ad modum Gallus: numquid dico Gallior Gallissimus? sic * Latinissimus. si autem ad elocutionem respicit, recipit comparationem. puta si dicas 'quo modo loquitur?' et dicam latine, recipit comparationem. quare? quia incipit esse qualitatis ab animo [quo modo loquitur? latine]. tamen hoc ipsum propter ambiguitatem vitandum est, ne cadamus in calumniam: latinior non debemus dicere, quamquam de elocutione dicamus et possemus dicere; tamen debemus vitare propter calumniam, quamvis nos defendimus. etiam Cicero vitavit in sexta Verrinarum, 'cum dico Verrem

1 in femina dicamus anus B in femina anus AC: cf. Cledon. p. 1894. 1895

3 ait ea in litura A. fortasse plenior Servii vel Donati definitio excidit, ut scribendum sit, ait ita, non omnia recipiunt comparationem, sed ea quae sunt qualitatis et quantitatis. ea autem quae sunt qualitatis et quantitatis, ut diximus etc. 9 pauperrimus AC pauperrissimus B pauperrimus vel pauperrissimus a* dives divitior divitissimus AB

10 quia dixit divitior referri potest ad ea quae sunt apud Serg. p. 492, 1 dives ditior vel divitior, nisi potius grammaticus scripsit quod dixi divitior 11 non putes ABC quando dicimus dives BCa* quando dives A(?): fortasse quando dicimus dives, facit dives divitior 12 si erit A non erit BC in Terentio] Adelp. V 1, 8 dis quidem esses, Demea, ac tuam rem constabilisses 13 dis pol esses (corr. esis b) demeā B dis pollesis demeā C dis pol esses demeā quam quaerere A 15 non sunt qualitatis aut quantitatis C 16 afraniana AC 19 qualitatis aut quantitatis C 20 in dubitatione AB 23 afrior afrissimus BC 25 respicit om. ABC 29 dicamus et possemus BCa non dicamus et possumus A 30 defendimus AB defendamus Cb 31 vitavit Heusingerus in Mall. Theod. p. 68 netauit ABC 31 verrinarum C: in Verr. act. sec. III 1, 2 verrem C verrem A verrem B

in tota provincia, latine me scitote, non accusatorie loqui'; et subiecit postea 'etiam planius', noluit dicere 'latinius'. ergo ea recipiunt comparationem, quae sunt qualitatis et quantitatis. haec tamen regula non recurrit, id est non omnia nomina, quae sunt qualitatis et quantitatis, recipiunt comparationem. quae autem comparantur, sunt qualitatis et quantitatis. non omnis verbi causa qui navigat gubernator est, sed qui gubernator est navigat. nam ecce inveniuntur aliqua nomina qualitatis et quantitatis et non recipiunt comparationem. mediocris unum tantum gradum habet: nemo dicit mediocrior mediocrissimus. pius piissimus duos habet gradus, positivum et superlativum. quamquam et hoc piissimus vituperavit Cicero in Philippicis: dicit 'non potest piissimus dici per rerum naturam'. insultabat Antonio, 'tu' ait 'utere semper hoc verbo, piissimus'. tamen Caper, ille magister Augusti Caesaris, elaboravit vehementissime et de epistulis Ciceronis collegit haec verba, ubi dixerat ipse Cicero piissimus. scias quoniam amaritudine rhetorica hoc ei obiecerat, ut diceret 'non potest per rerum naturam dici piissimus'. ergo est aliquando positivus et superlativus, ut pius piissimus, aliquando positivus et comparativus, ut senex senior, aliquando comparativus et superlativus, ut ulterior ultimus, aliquando superlativus tantum, ut novissimus.

431, 4 Est talis regula recepta: *recta* comparatio est, quae primam syllabam non mutat, ut puta doctus. et vide per omnes gradus quoniam ista erit syllaba prior, doctus doctior doctissimus, non mutavit: felix felicior felicissimus, non mutavit, sed permansit *fe* ubique. e contrario nomina quae mutant anomala sunt, malus peior pessimus, mutavit: bonus melior optimus, mutavit: magnus maior maximus, ecce mutavit. et ista sunt tria tantum modo, quae mutant, bonus malus magnus. et ea nomina recipiunt comparationem, quae sunt qualitatis et quantitatis. sed non ubicumque qualitas et quantitas fuerit, etiam comparatio integra est. nam aliquando invenimus aut unum gradum aut duos, plane sciendum est esse aliqua nomina quae naturaliter gradus suos corrumpant ad significationem, id est sunt aliqua nomina quae naturaliter videntur esse diminutiva, ratione tamen comparativa, grandiusculus maiusculus minusculus. quando dicimus maius, sine dubio comparativus est; maiusculus diminutivum est. ecce diminutio est a comparativo. ergo quando dico grandiusculus, quo modo debeo dicere istas partes orationis? nomina sunt intellectu comparativa, enuntiatione diminutiva, id est sono diminutiva, intellectu comparativa.

2 etiam planius *Ca** etiam plenius *A* etiam planius *sea fere litteris deletis B* 11 vituperat *A*: vituperavit cicero cicero in *C* in Philippicis] XIII 19 tu porro ne pios quidem, sed piissimos quaeris, et quod verbum omnino nullum in lingua latina est, id propter tuam divinam pietatem novum inducis 12 antoni *A* 13 elaboravit *BCa** laboravit *A* 14 colligit *AB* 16 obicerat *B* 21 recta *om. ABC* 24 permansit *f* ubique *BCa* permansit ubique *A* 28 ubicumque qualitatis et quantitatis *A* 30 invenimus aut unum *AB* invenimus etiam unum *Cb*

Incipit tractare res tenendas omnibus viribus, praesertim quia et doctiores nos faciunt et praestant excusationem male loquentibus. plerumque contingit ut erremus in dictione; ergo praestant excusationem. ait sic, plerumque invenitur elocutio, ut comparativus praeponatur superlativo. utique quo modo positivus paululum significat, comparativus plus a positivo, superlativus plus a comparativo, ita debes loqui, ut superlativus praeponatur comparativo et positivo comparativus, ne positivus praeponatur comparativo. est e contrario ut comparativus praeponatur superlativo in tali elocutione, 'doctior quovis doctissimo', 'stultior quovis stultissimo', si ita dicas. | plerumque comparativus ponitur et est positivus; plerumque 431, 8 comparativus ponitur et nec positivus est. duas res dixit: aliquando ponitur comparativus, et est loco positivi; aliquando ponitur comparativus, et non modo comparativus non est, sed nec positivus. ut puta sunt duo exempla, unum apud Vergilium, unum apud Sallustium. Vergilius ait 15 'iam senior sed cruda deo'. ecce modo senior comparativus est, sed pro positivo. qua ratione? quia Charon, licet non sit senior, tamen senex est. numquam enim possumus dicere seniore, nisi ad comparisonem similis. puta 'doctior est scholasticus scholastico', 'clarior est senator senatore'. non possumus dicere 'clarior senator plebeio'. haec non est 20 vera comparatio, sed abusiva; illa est vera comparatio, quae inter pares fit. ergo quo modo dixit Charontem seniore, cum nullus sit alter senex Charon? illa ergo comparatio positivum significat. nam licet non sit Charon senior, tamen videtur senex. est enim vel qui senex sit, id est licet non sint duo Charontes, ut ille sit puta senex, ille senior, sed unus idem est. 25 | ergo si unus est, licet non sit senior, tamen est vel senex. licet non sit comparativus, tamen est vel positivus. in ista tamen elocutione Sallustiana non solum non ait comparativum, sed nec positivum quidem, ut 'mare Ponticum dulcius quam cetera' [mare dulcius Ponticum]. tunc bene diceret mare Ponticum esse dulcius, si esset aliquod mare 30 dulce. cum autem nullum mare sit dulce, quem ad modum possumus dicere illud dulcius? ergo vides quia, quando dico 'mare dulcius', non solum dulcius, sed ne dulce quidem, quia nullum mare nec dulcius est nec dulce. ita invenitur hic comparativus non solum comparisonem non significans, sed nec positivum. nam per rerum naturam non potest in- 35 veniri.

3 ait om. A, add. a 5 paululum significat comparativus praeponatur superlativo utique quomodo positivus paululum significat A 6 debes eloqui A 8 est] et ABC 9 doctus (doctior add. in marg.) vel stultus quovis stultissimo C doctus doctior (quovis 'doctissimo add. a*) stultior quovis stultissimo A in litura 10 dicas quod senior pro senex dixit virgilius plerumque B: quod senior pro senex dixit virgilius in marg. a 15 iam] Verg. Aen. VI 304 deo C deo viridisque senectus a 19 non possum A 20 abusive A 21 nullus sic AC 26 tamen est quod dulcius minus positivum significat vel positivus B: quod dulcius minus positivum significat in marg. a 28 dulcius quam BCa*: dulcius om. A 32 ne dulce quidem dico Lindemannus

431, 14

Tractatum est hoc a Probo aliter, a Donato aliter. Donatus ait 'quinque sunt adverbia, quae non debemus iungere nisi positivo tantum, tam magis maxime minus et minime'. ista quinque sunt per se a Donato posita. puta tam doctus debeo dicere, non tam doctior, tam doctissimus; magis doctus, non magis doctior, magis doctissimus; maxime doctus, non maxime doctior, maxime doctissimus. | et reddita est ratio non a Donato, sed ab aliis, quare non iunguntur ista adverbia comparativo et superlativo, sed tantum positivo. quoniam significationem habent augmentis. quando dico magis, utique magis significationem habet augmentis, ut si dicas puta 'iste stultus, iste magis stultus est'; ecce vides quoniam augmentum fecit: puta 'iste stultus est, iste maxime stultus est'; augmentum significant. ergo istae particulae habent augmentum. si habent augmentum, comparisonem habent elocutionis. numquam enim augmentum fit, nisi in comparativo et superlativo. sic ergo istae particulae sensum habent aut comparantis aut praeferentis, quo modo habent comparativus et superlativus. quando dico tam doctior, tale est ac si dicam doctior doctior; tam doctissimus, doctissimus doctissimus. hoc enim ipsum tam aut comparativi est aut superlativi. si autem superlativus et comparativus vim habent augmentis, id est rem quae plus significat a positivo, ideo non iungitur. sed si hoc verum est, quoniam istae particulae ideo non iunguntur comparativo et superlativo, quod ipsae habent significationem aut comparantis aut praeferentis, nullae res debent iungi, quae sensum habent praeferentis aut comparantis. ut puta si dicas satis doctus, augmentum habet; plus doctus, augmentum habet; abundanter doctus, augmentum habet. non debemus dicere abundanter doctior, abundanter doctissimus; non debeo dicere multum doctissimus, quoniam ista omnia comparisonem significant, id est augmentum. et hoc Probus sequitur et ait sic, 'omnia adverbia vel omnes particulae, quaecumque sunt, quae habent sensum augmentis, non iungenda sunt nec comparativo nec superlativo, sed tantum modo positivo'. Donatus autem praestitit nobis auxilium, ut quinque tantum modo observemus res. omnia illa, quaecumque sunt, superlativo et comparativo iunguntur secundum auctoritatem Donati. tamen tu si volueris puram facere elocutionem, nec illas res debes iungere | comparativo et superlativo, quae sensum habent augmentis. tantum modo ostendo in exemplo esse positum. Horatius ait

35

1 est om. A, add. a a Probo] instit. art. p. 73, 9 7 superlativo sed AC superlativo quaeritur sed Ba* 9 ut si] ac si ABC 10 augmentum fecisti Lindemannus 12 ergo istae A ergo si istae BCa 14 si (corr. sic a*) ergo . . . (istae a) particulae A comparantis Lindemannus comparativi ABC 15 comparativus aut superlativus AB 18 si autem superlativus (corr. -tius) et comparativus (corr. -tius) nim habens augmentis id est a si autem super est A habent Cb habens B augendi B 21 aut praeferentis nullae A aut superferentis nullae BCa 22 habent aut praeferentis B 31 sunt iunguntur superlativo et comparativo iunguntur A 33 illas res Lindemannus; res om. ABC 35 Horatius] carm. I 18, 15

et tollens vacuum plus nimio gloria verticem.

nimio comparativus est, plus comparativus est; ecce duo iunxit comparativa. sed forte dicas, plus et nimio non eadem sunt. sequens versus apertissime significat,

5 arcanique fides prodiga perlucidior vitro.

per augmentum significat, lucidior comparativus gradus est, et tamen dixit perlucidior; tale est ac si dicas valde lucidior, multum lucidior. extant de aliis partibus exempla, exceptis istis quinque. ista debemus servare hodie et non iungere comparativo et superlativo, sed tantum modo positivo. 10 melius tamen feceris, si nec illas iungas omnes. nam et Vergilius iungit, sed non istas quas diximus, sed alias iungit,

tam magis illa fremens et tristibus effera flammis,
[quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae.]

tam magis: ecce diximus tam non iungendum esse, tam magis maxime 15 minus et minime. ecce invenimus hic iuncta esse *tam magis*. sed non est hoc: aliud est comparativo iunctum adverbium, aliud duo adverbia iunguntur comparativo. nam et | tam adverbium est et magis adverbium est; quoniam utrumque adverbium, non videtur esse soloecismus. melius tamen fecerimus, si non iungamus penitus.

20 Comparativus gradus iungitur tribus casibus. Donatus ait 'duobus 407, 25 casibus'; sed tu scire debes quoniam vere tribus iungitur casibus, abla- 492, 9 tivo, septimo, et nominativo interposita particula quam. ablativo iungitur, *doctior ab illo*; *septimo*, doctior illo; nominativo, doctior hic quam ille, sed scire debes quod hodie in usu habemus septimo uti; non de- 25 bemus aut ablativo aut nominativo. doctior illo debeo dicere, non aut doctior ab illo aut doctior quam ille. si vis iterum adsumere aliquid ad licentiam, potes uti et nominativo, doctior hic quam ille. frequen- 30 ter debes uti septimo ad usum. praeterea comparativus gradus praefert nos et nostro generi et extraneo. ut puta equus et canis: possum equum et equo praeferre, possum equum et cani praeferre, ut puta 'velocior equus equo' et 'equus velocior cane'. ecce et suo generi praetuli et extraneo in comparativo tantum. superlativus vero haec omnia contraria habet. nam nemini iungitur nec ablativo nec septimo nec | nominativo, sed iungitur genetivo plurali. praeterea non nos praefert et nostro et

1 vacuum AB uacuo Cb uerticem AB uertice Cb 2 sed om. A, add. a
et nimium eadem ABC 7 tale est ac si dicas valde lucidior om. A, add. a 9 com-
parativo aut superlativo A 10 vergilius iunxit C uergilius iunxit B 12 tam magis
illa fremens — pugnae tam magis a* ... magis illa fremens et t. e. f. tam magis A
tam magis illa fremens et quā t. f. tam magis B tam magis illa fremens et t. f. tam
magis et tristibus effera flammis quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae C:
Verg. Aen. VII 787 15 iuncta esse sed non est (et A corr. est a) hoc ABC
16 iunctum adverbium A iunctum est adverbium BCa fortasse quando duo adverbia
iunguntur comparationis 18 non videtur BCa: non om. A 23 doctior ab illo
septimo om. ABC 24 septimo uti Ca* septimo ut A(?) B septimum uti c 27
potes utique et BC 34 plurali om. A, add. a

p. 140—42 L.

extraneo generi, sed tantum modo nostro, ut si dicas 'equus velocissimus est equorum'; non possum dicere 'equus velocissimus canum'. per superlativum tantum modo nostro generi praeferimur.

407, 29 De numero quaesitum est. comparativus gradus cui numero servit?
431, 22 comparativus iungitur numero singulari et plurali, doctior illo, doctior 5
492, 27 illis; 'equus velocior est canibus'. superlativus vero plurali numero tantum servit, ut puta 'equus velocissimus equorum'; non possum dicere 'equus velocissimus equi'. et re vera in re quae individua est servatur haec regula; si res illa individua est naturaliter, servas. hominem numquid potes dividere? e contrario plebem dividis; possum ergo dicere 10 'stultissimus est plebis'. plebs licet sit numeri singularis, potest tamen esse dividua et potest recipere pluralem numerum. habemus in Vergilio 'fortissime gentis Tydide'. fortissimus superlativus est, gens est numeri singularis, sed tamen est intellectu pluralis. superlativus gradus debet quidem iungi tantum | numero plurali, sed exceptis illis nominibus, 15 quae sunt enuntiatione singularia, intellectu pluralia. si enim ista nomina fuerint [etiam] enuntiatione singularia, intellectu pluralia, iungitur etiam genetivo singulari, ut apud ipsum Vergilium invenimus alio loco 'ditissimus agri'. ager recipit divisionem. nam dicimus ager Campanus, sed utique in Campania non unus ager est, sed multi; similiter, si dicas 20 ager Siculus, ager Gallicus. ideo ditissimus agri dicimus. similiter Romanum genus: hoc Romanum genus numeri est quidem singularis, sed tamen intellectu plurale. ideo in historiis invenimus 'Romani generis disertissimus', disertissimus huius Romani generis. ergo ea nomina, quae enuntiatione sunt singularia, intellectu pluralia, possunt ad se trahere 25 etiam numerum pluralem.

Quo modo comparativum diximus poni pro positivo, sic invenimus nomina, ut ipse superlativus positivus sit, ut in tali elocutione, Iuppiter optimus maximus. optimus et maximus superlativi sunt; sed tamen isti superlativi non solum superlativi non sunt, sed nec comparativi, | sed 30 tantum modo positivi. qua ratione? quia, si esset Iuppiter unus et alter tantum * item bene diceremus, si essent tres Ioves. cum autem unus sit, qua comparatione praeferimus? ergo dicimus illos gradus pro positivo esse. vides ergo quoniam malae sunt illae elocutiones et curtae et semiplenae, quas ponunt scholastici in dictionibus, sed iam per licentiam et 35

4 De numero om. C, tituli loco adscriptum est in B 10 plebem divides A
13 fortissimae C: Verg. Aen. I 96 genus corr. gentis A tytide ABC 17 iunguntur etiam ABC 18 genetivo singulari et ablativis casibus ut apud A ditissimus] Verg. Aen. I 343 20 unus om. A, add. a* 21 ideo om. ABC 26 numerum pluralem Lindemannus numerum singularem BCa: lituram sedecim fere litterarum habet A 28 ut ipse positivus superlativus sit ABC 31 uberius exposuisse videtur grammaticus, quando comparativus melior et maior, quando superlativus optimus et maximus de Iove locum haberet. itaque lacunam indicavi. ceterum brevius scribi poterat ita, quia si non esset Iuppiter unus et alter tantum, id est si essent tres Ioves, bene diceremus

in usum venerunt, quando dicunt 'Aenea fortissime'. si dicas 'Aenea fortissime', non habet rationem, nisi adiungas alios, quibus possis eum praeferre: puta si dicas 'Aenea fortissime Troianorum', modo stat plena elocutio. si autem dicas 'Aenea fortissime', non stabit plena elocutio. unde hoc probamus, quoniam ita debet dici? de comparativo illo fac elocutionem, et vide, si stat. 'Aeneas fortior', numquid potest esse aliquis, qui hoc dicat? sed dicat 'Aeneas fortior Troianis'. si ergo comparativus exigit personas, quibus comparetur, quanto *magis* superlativus exigit personas, quibus praeponatur? ergo vides quia non possumus ita dicere. tamen inventa est defensio contra hanc rem, optima quidem et calida, sed minus plena. dicunt hoc: quando dico 'Aenea fortissime Troianorum', doceo eum fortissimum esse Troianorum; si autem solum hoc dicam, 'Aenea fortissime', incipio dicere Aenea fortissime omnium, iam non Troianorum solum, sed omnium. est quidem ratio bona, sed contradic- tur nobis quia superlativus nostro generi nos praefert, non extraneo. ergo si dixeris 'Aenea fortissime', possum intellegere fortissime Graeco- rum. sed nequaquam hoc permittitur. inde videtur non esse ratio. est quidem subtilis, non tamen vera, quoniam locum dat calumniae. nam si est mihi licentia ut intellegam omnium, ergo et Graecorum. sed si dixerero Graecorum, ergo et superlativus praefert me extraneo generi con- tra artem.

DE GENERIBVS

Tractat de generibus. Varro ait genera tantum illa esse quae gene- rant: illa proprie dicuntur genera. quodsi sequemur auctoritatem | ipsius, non erunt genera nisi duo, masculinum et femininum. nulla enim genera creare possunt nisi haec duo. illa vero alia abusive genera nominamus, id est nomine tantum sunt genera, non natura. hinc nascitur, id est hinc inventum est, ut [possimus nos excusare, ut, quotienscumque circa genera peccaverimus, excusatio sit, non inperitia. puta si dicam haec paries, possum me excusare et dicere quod licet mihi hoc dicere. si enim dicuntur genera duo esse et ideo dicta genera, ab eo quod gene- rant, paries autem non generat nec generatur, licet mihi pro voluntate mea quem ad modum voluero dicere. hinc est etiam illud quod habemus apud auctores: Vergilius dicit alio loco hic cortex, alio loco haec cortex,

1 in usum venerunt si dicas aenea fortissime quando dicunt aenea fortissime non habet *ABC* 7 aenea fortior *A* 8 quanto magis *Lindemannus*: magis *om. ABC*

9 ergo vides quia non possumus ita dicere *BCa* ergo . . . id est quia non possu- esse

mus dicere *A* 14 solum sed omnium *om. A*: solum *add. a** 23 illa quae *C*

24 sequemur *AB* sequimur *Cb* 28 possumus *Ac* possemus *BC* nos *Bac* non

AC 29 excusatio est non peritia *ABC* 31 quod generant *Ca* quod generent *corr.*

-rant *B* quod genera sunt *A* 33 hinc *Lindemannus* hic *ABC* 34 hic cortex]

Verg. georg. II 74 qua se medio trudent de cortice gemmae, *Aen.* VII 742 raptus de

subere cortex, *Aen.* VIII 743 de cortice crudo haec cortex] *Verg. bucol.* 6, 62

amarae corticis

p. 144—46 L.

et hic silex et haec silex. quid fuit necesse ut aut hic diceret aut haec? quare utrumque posuit, hic silex et haec silex? quoniam ista nomina a natura genus non habent, et ea quae a natura non habent genus ab auctoritate accipiunt. haec causa est ut inveniamus diversitatem, et hic silex et haec silex. e contrario quare non haec equus dicimus, vel quare non dicimus hic mula? apertissime scimus per naturalem rationem non posse hoc genus dari. ergo | scire debemus quoniam possumus nos defendere in illis generibus, quae genera nec generantur nec generare possunt. illud scire debes, quod multa sunt genera a natura, multa ab auctoritate. illa quae a natura sunt communi sensu discernimus; quae sunt ab auctoritate auctoritate discernimus. in illis generibus quae a natura sunt nec Vergilius nec Cicero nec aliqui auctores opus sunt tibi, sed naturaliter rationem sequimur. scimus quoniam debeo dicere haec mulier, hic vir. ut autem dicam hic pampinus, non naturalem rationem sequor, sed ex auctoritate hoc dico, quoniam scio ita lectum esse apud Vergilium. ita dico aliquando masculino, aliquando feminino. si haec omnia, sive pampinus sive silex sive alia, interrogati fuerimus, quae non a naturali ratione veniunt, non ante debemus respondere, nisi etiam exempla nobis occurrerint. puta si qui te interroget 'silex cuius est generis?', si occurrerit tibi 'stabat acuta silex', dices feminini; si occurrerit tibi

quanto percussus pondere signent

et laedant silicem,

dices generis masculini. ergo non ante debemus | dicere nisi exemplis *. genera ergo principalia, quae sunt et propria, duo sunt, masculinum et femininum. quid si nec masculinum sit nec femininum? iam neutrum est. quid si et masculinum et femininum? iam commune est. quid si et masculinum et femininum et neutrum sit? omne dicitur. ut puta hic magister masculinum est, haec Musa femininum est, hoc scamnum neutrum est, hic et haec sacerdos commune est. commune est genus, quotiens femininum genus et masculinum genus similem nominativum habent, id est similiter efferuntur. omne est, quotiens et femininum genus et masculinum et neutrum similiter efferuntur in nominativo singulari, ut felix. ecce similiter exit in nominativo casu singulari in omnibus generibus. quare adieci in nominativo singulari? propter pluralem, quia ibi discretionem habet, in plurali hi et hae felices et haec felicia; in nomi-

7 dari Lindemannus dare ABC 10 quae sunt ab auctoritate auctoritate discernimus A(?)C quae sunt ab auctore auctoritate discernimus ab quae sunt ab auctoritate discernimus B 15 quoniam scio ita lectum esse C quoniam i. ta scio lectum esse A quoniam ita scio lectum hoc (corr. hoc lectum) esse B. pampinus certo genere dictum apud Vergilium non legitur, sed aliis exemplis confirmari solet a grammaticis, cf. Charis. p. 105, 19. quare videtur scribendum esse, quoniam scio ita lectum esse. apud Vergilium ista dicuntur aliquando etc. 16 si] non A 20 stabat] Verg. Aen. VIII 233 22 quanto] Iuven. 3, 272 32 quotiens et (et om. B, add. b) femininum genus et masculinum B C a quotiens et femininum et masculinum genus A

nativo singulari omnia similiter exeunt, hic et haec et hoc felix. ergo tunc est omne genus, quando nominativus singularis trium generum unam habet formam.

Est etiam epicoenon. inter epicoenon et commune hoc interest. nam ^{408, 9}
 5 | paene idem est epicoenon, quod est commune. nam quando dico haec ^{493, 37}
 aquila, communis est generis; item quando dico hic canis, generis est
 communis; et tamen generis est semper communis canis, aquila generis
 est epicoeni. et quae poterit esse differentia? quod in communi genere
 pro sexus qualitate duos damus articulos, epicoeno unum quidem articu-
 10 lum damus, sed utrumque intellegimus sexum. quando generis est com-
 munis, duos articulos damus, hic canis et haec canis; in epicoeno non
 possumus dicere hic aquila et haec aquila, sed tantum unum articulum
 damus, haec aquila; et hic passer, non possumus dicere haec passer,
 sed sive masculus fuerit sive femina, hic passer dicimus. ergo hoc inter-
 15 est inter epicoenon et commune, quod in communi genere duos inveni-
 mus articulos pro sexus qualitate, in epicoeno unum invenimus, sed ad
 utrumque sexum, id est utrumque sexum uno articulo complectitur. et
 quo articulo utendum est in epicoeno? quem ab auctoribus acceperimus,
 id est, prout legerimus, ita dicimus. ut dicam haec cornix unde scio,
 20 nisi quia ita legi? ergo quae pars epicoeni generis est validior, per ipsam
 debemus dicere. et quo | genere appellandum est illud epicoenon? appel-
 landum est, quem ad modum in auctoritate legerimus. scire autem debes
 quod hoc epicoenon ab auctoribus fit commune. nam turdus epicoenon
 est a masculino, Persius commune fecit, hic et haec turdus, ut est 'et
 25 tenues turdarum nosse salivas'. hoc ipsum quod est epicoenon
 commune traxit genus ab auctoribus. quin etiam illud sciendum, specia-
 liter quid sit epicoenon. epicoenon est cuius sexus non agnoscitur visu;
 ita definitum est, non scientia. potest enim aliquis agnoscere sexum, sed
 ex scientia, cuius sit generis. ergo specialiter epicoenon, ubi visu non
 30 agnoscimus sexum, id est communi visu, illud dicimus epicoenon. cete-
 rum scientia aliud est.

Praeterea scire debemus quasdam regulas quasi solemnes esse gene-
 rum. ecce a quasi solemnis est generis feminini, puta Musa casa; ecce
 ipsa regula quasi dedicata est feminino generi. item us syllaba masculino
 35 generi quasi dedicata est, doctus clarus magnus. invenitur tamen ut et
 in us exeat et generis sit feminini, ut est haec laurus. ecce syllaba
 quasi quae erat masculino dedicata feminini est. sed non penitus us
 syllaba dixi quod dedicata sit masculino, sed quod frequentius. item um

5 idem est *a*: est *om. ABC* 16 sed ad (*ad om. c*) utrumque sexum id est utrumque sexum uno articulo *Bac* sed utrumque sexum uno (*unum A*) articulo *AC*

20 ergo pars epicoeni (*epyceni A epicoenoni C*) generis quae est (*est om. A, add. a*) validior *ABC* 21 et *om. A, add. a* 23 quod ad hoc *A* 24 Persius] *sat. 6, 24*

25 turdarum *BC* turdorum *A cum litura super o, ut olim superscriptum fuisse videatur a*

syllaba dedicata est generi neutro, scamnum tectum; et invenitur tamen non numquam alterius generis in eadem syllaba terminatum nomen. sciens ergo aliquas regulas addictas esse generibus tractat contraria. dicit, haec res non te decipiat: nam inveniuntur aliter personantia et alterius sunt generis. ne dicas mihi 'ecce nomen in a exit, debet generis esse femi-⁵ nini'. nam potest fieri ut sonet femininum et sit masculinum, ut est Catilina Agrippa Messala. ista nomina enuntiatione sunt feminina, intellectu sunt masculina. aut e contrario enuntiatione masculina, intellectu feminina, ut Eunuchus comoedia, haec Eunuchus comoedia. ipsa ita appellatur: nam ita legimus in ipso Terentio, 'quam transtulit in Eu-¹⁰ nuchum suam'. Orestes tragoedia, haec myrtus, haec laurus: haec enuntiatione sunt masculina, intellectu feminina. item enuntiatione feminina, intellectu neutra, ut poema emblema epigramma: haec enuntiationem habent feminini, tamen neutra sunt. e contrario item enuntiatione neutra, intellectu feminina, ut Phronesium mulier vel Glycerium et illa¹⁵

431, 26 quae in comoediis legimus. | item enuntiatione masculina, intellectu neutra: si dicas pelagus vulgus, quasi masculinum est, et tamen intellectu neutrum est. et adiecit vulgus, sed hoc non est certum: nam potest esse et masculinum et neutrum. vides ergo quoniam genera sunt quae discrepant aliquando a regulis.

431, 29 Saepe contingit ut in singulari numero alterius generis sit et in plurali alterius. invenimus enim in singulari numero aliud genus et aliud in plurali, ut est balneum. hoc balneum dicimus in numero singulari, et in plurali dicimus hae balneae has balneas: 'occisus est a balneis Pallaceni a cena rediens Romae Sextus Roscius'. item est²⁵ femininum in singulari et in plurali neutrum, ut haec carbasus, et haec carbasa dicimus in plurali. item in singulari numero invenitur masculinum, in plurali neutrum, hic Tartarus et haec Tartara. debemus ergo notare, quando sunt nomina in numero singulari alterius generis et alterius in plurali, ut sic dicamus. sed scire debes quod * haec balnea, ut est³⁰ 'secreta fugit loca, balnea vitat'. caelum numero singulari generis neutri est, in plurali masculini: hoc caelum dicimus et hi caeli; 'quis

2 non numquam AB nec numquam Ca* in eadem BCa in alterius eadem A
3 tractat contrario BCa tracta contrario A 4 inveniuntur aliter BCa aliter inveniuntur A 6 ut quasi sonet Lindemannus quasi sonet ABC 8 intellectu sunt masculina Ab intellectu masculina B intellectu autem masculina C 10 Terentio] Eunuch. prol. 32 19 quoniam] quanta ABC 24 has balneas A occisus est] Cic. p. Rosc. Am. 7, 18 a balneis pallaceni BCa* abalu... (ad balneas ut videtur a) pallaceni A 25 rediens BCa rediens A sextus BCa* secus A rostius A 26 ut haec carbasus (corr. -sus) et haec carbasa A ut (est add. B) haec carbassus et haec carbassa BC 30 sic dicamus BCa si dicamus A sed scire debes quod (corr. quod haec a) balnea ut est secreta (corr. secreta) .. edebes quod haec balnea ut est fugit loca balnea vitat. . caelum A. lacuna quam indicavi ita suppleri potest, sed scire debes quod sunt aliqua nomina quae diverso genere leguntur in numero plurali: nam invenimus et hae balneae et haec balnea, vel brevius ita, sed scire debemus quod dicimus et haec balnea 31 secreta] Hor. de art. poet. 298 32 quis] Lucret. II 1097

totidem vertat caelos' Lucretius dixit. et porrum caepe iocus: hic iocus et haec ioca; sed possumus dicere et hos iocos, ut est 'mox iuvenes agitare iocos'. et forum; sed scire debes quod est hic aliqua differentia: quando foros dicimus, tabulata navium significamus; quando
 5 de deambulatorio, haec fora dicimus. quamquam Sallustius etiam de deambulatorio masculino genere dixerit, 'illum raptis forum et castra nautica Sertorius mutaverat'. vide ergo ne te fallat, quoniam masculinum fecit.

Sunt aliqua nomina quae habent et masculinum et femininum genus 432, 5
 10 et non sunt communia. quo modo non est commune? si et masculinum et femininum habent, debent dici communia. sed scire debemus aliud esse a natura commune, aliud esse de potestate nostra commune. aliud est a natura, aliud a potestate. ecce canis iuste dicitur commune genus. quare? quia natura potest discerni. ceterum illa appellantur non commu-
 15 nia, sed gemini generis, id est duplicis generis. ut puta pinus: quando volo, dico hic pinus; quando volo, dico haec pinus. similiter et pampinus: quando volo, dico hic pampinus; quando volo, dico haec pampinus. ergo non ideo, quia licet mihi dicere haec pampinus et hic pampinus, ideo dicitur generis communis esse, sed hoc duum generum est. [pam-
 20 pinus nolo dicas de feminino.] nam si generis communis esset, aliquando esset hic, aliquando haec; sed non semper est, sed quando tempus est, tunc dicimus vel illud vel illud, id est aut hic aut haec. communi enim, prout genus fuerit, talem articulum damus. in pampino autem non habes necessarium, sed quando vis, dicis haec, quando vis, dicis hic. ergo non
 25 sunt communia, sed applicantur duplici generi. ergo sunt incerti generis inter masculinum et femininum, ut cortex radix finis stirps pinus pampinus. ista omnia et masculini sunt et feminini. item frenum clipeum vulgus specus incerti generis sunt inter neutrum et masculinum: et hic vulgus et hoc vulgus possumus dicere. item sunt incerti generis inter
 30 neutrum et femininum, ut si dicas buxus pirus prunus malus. sed hoc interest, quod neutro dicimus fructum, feminino ipsas arbores. et interposuit 'saepe dicimus'. scit enim esse arborem, et masculini generis quae sit et neutri, ut siler neutri est, oleaster masculini est.

Praeterea sunt aliqua fixa quae dicuntur, sunt quae dicuntur mobilia.
 35 fixa sunt quae non possunt flecti ad aliud genus, ut si dicas frater. numquid facit fratra? ecce hoc est fixum, quod non potest flecti ad aliud

2 mox] *Pers. sat.* 6, 5 3 iuuenis *BC* iocus *corr.* iocos *A* 4 dicimus et tabulata *A* 5 quando deambulatorio *BC* Sallustius] Sallustius libro I illum nautis forum *Nonius* p. 206, 16 etiam de ambulatorio *C* 6 generi *ABC*
 7 commodaverat *Dietschius Sall. hist. fragm.* p. 25 14 quare *om. A, add. a* 15 duplici *ABC* 17 quando nolo dico hic pampinus quando volo dico haec pampinus *om. A, add. a* 18 non ideo *BCa* non ita *A* 22 communi eniuero prout *BC* 26 stirps pinus pampinus *BCa** stirpis p. nus (paenus *a*) pampanus 28 pecus *corr.* specus *A* 30 femininum commune si dicas *AB* femininum et commune si dicas *C*

genus. mobilia autem duo genera faciunt, id est si propria fuerint, duo faciunt; si appellativa, tria. puta Gaius facit Gaia, non facit Gaium; Marcius facit Marcia, non facit Marcium: haec sola duo faciunt genera.

432, 10 si autem appellativa fuerint, faciunt tria, ut doctus docta doctum. sunt aliqua quae neque penitus fixa sunt neque mobilia, ut sunt illa, draco⁵ dracaena, leo leaena, gallus gallina, rex regina. si mobile esset, diceretur draca; si immobile esset, diceretur draco tantum. sed modice flectitur, et habet quod est draco, inde fit dracaena. si mobile esset penitus, diceretur draca; sed non sic fit, sed dicimus dracaena. modice flectitur, id est non penitus flectitur, sed medium quiddam tenet, ut ab eo quod¹⁰ est draco faciat dracaena: [sed dicimus medie] nec videtur penitus fixum esse nec penitus a se recessisse.

432, 14 Ait Plinius Secundus secutus Varronem, 'quando dubitamus principale genus, redeamus ad diminutionem, et ex diminutivo cognoscimus principale genus. puta arbor ignoro cuius generis sit: fac diminutivum arbuscula, ecce hinc intellegis et principale genus quale sit. item si dicas columna, cuius generis est? facis inde diminutivum, id est columella, et inde intellegis quoniam principale feminini generis est'. ait sic Donatus, 'ista regula infirma est'. qua ratione? quoniam invenimus alia genera in principalitate et alia genera in diminutione. ut est pistrinum, fac inde²⁰ diminutivum, pistrilla; ecce in principalitate quod erat generis neutri, in diminutione feminini est. et illud canis numquid ipsius est generis in diminutione? non utique, sed facit canicula: in principalitate masculini est, in diminutione feminini. et aliud, ut puta si dicamus scutra, facit in diminutione scutrillus: ecce in principalitate generis feminini est, in²⁵ diminutione masculini. nam scutra feminini est, scutrillus masculini. ista omnia lecta sunt, quae alia sunt in principalitate, alia in diminutione.

Tractat cursim de nominativo singulari, de quo praecipue nascitur regula. omnis nominativus singularis tredecim litteris terminatur, a e i o u l m n r s x c t. currit per ipsas litteras. omnia nomina nomina-³⁰ tivo singulari a terminata haec recipiunt genera, masculinum, hic Catilina, femininum, haec Musa, neutrum sed graecum, toreuma. nam omnia neutra a terminata graeca sunt tantum. commune est, ut dicit Probus, tantum de duobus generibus; ut invenimus in auctoritate, ex tribus. Probus dicit debere dici de duobus generibus, ut hic et haec advena; alii autem³⁵ dicunt hic et haec et hoc advena. et hoc est verum: invenimus enim

2 gaium haec sola duo faciunt genera marcius facit marcica non facit marcium (martius facit martia non facit martium C) si autem ABC 6 dracaena AB constanter leaena A 8 fortasse et ab eo quod est draco fit dracaena 11 sed dicimus mediae ABC 13 plenius A 14 et ex diminutione C cognoscemus B 15 ut puta A 16 hinc Bac hic AC 17 columella BC 20 in principalitate et alia genera om. A, add. a fac inde Cb facit inde AB 30 nomina om. AB 33 est om. A [Probus] instit. art. p. 52, 10. ceterum hic et haec et hoc advena legitur apud Probum cathol. p. 3, 11; 7, 1; 29, 7 tantum duobus B 36 enim et mancipium BCa: et om. A

et 'mancipium advena'. ergo masculinum invenimus a terminatum, ut est hic Catilina, femininum, ut haec Musa, neutrum sed graecum, ut toreuma, *commune* vel ex duobus vel ex tribus, ut advena. e terminatus nominativus duo tantum recipit genera, unum femininum sed graecum, ut | Euterpe Calliope, aliud neutrum sed latinum, ut feminile sedile monile. i terminatus nominativus si latinum nomen habuerit, trium generum est indeclinabile, ut hic et haec et hoc frugi, hic et haec et hoc nihili; et hoc est tantum, ista invenis tantum. si autem peregrina fuerint, neutralia sunt, ut gummi sinapi. o terminatus nominativus omnia recipit genera absque neutro: femininum recipit, ut est Iuno; recipit commune, ut pomilio [pomilio dicitur nanus]; recipit masculinum, ut Cicerō; neutrum numquam recipit. u terminatus nominativus necesse est ut generis sit tantum neutri, ut cornu genu gelu specu. l terminatus nominativus, ut mel; m, ut templum; n, ut carmen; r, ut Caesar; s, ut doctus; x, ut pix; c, ut lac; t, ut caput. 'sed de hoc tractare' ait 'satis est, si multi alii et alii tractaverunt'. scripsit autem ad hunc locum Probus unum librum. iste institutor iam artem scripsit, non scripsit perfectis, sed ad eos qui volunt se perfectos esse.

DE NVMERIS

20 Transit in numerum. numerus apud Latinos aut singularis est aut pluralis, singularis, ut hic doctus, pluralis, ut hi docti. est etiam numerus communis, ut est dies, hic dies et hi dies: et in singulari numero et in plurali dies dicitur. ergo communis numeri sunt haec, quotiens nominativus singularis et nominativus pluralis similes sunt. ergo quando et nominativus singularis et nominativus pluralis similes sunt, numeri sunt communis. et generaliter omnis quinta declinatio et quarta numeri sunt communis, ut species versus ductus. quaeritur vero, apud Latinos si possit inveniri numerus dualis, qui frequens est apud Graecos. et invenitur in duobus tantum, ut duo et ambo. nam haec nomina neque singularia sunt neque pluralia. singularis numeri non possum dicere, quia nec de duobus possum dicere 'ille mihi fecit iniuriam'; iterum pluralis numeri non possum dicere 'omnes mihi fecerunt iniuriam', quia duo sunt. de duobus | autem qui dicit omnes? propter hanc necessitatem dicimus dualis esse numeri. idcirco, quoniam recesserunt a ratione latinatis, anomala sunt, id est inaequalia sunt. debueramus dicere his duis, quoniam duorum dicimus. quando enim genetivus pluralis in rum exit,

3 commune om. ABC 5 caliope ABC feminile BCa peminile A(?)
 11 pomilio pomilio Ba pomtilio pomtilio A pumilio pumilio C 12 recipit masculinum AC recipit et masculinum Ba 13 sit om. A, add. a specu BC pecu corr. specu deleta postea s littera A 1 terminatus AC et l terminatus Ba 14 ut mel et n carmen et m templum r caesar s doctus A 15 sed de hoc tractare ait om. A; add. a 16 si] sed B 22 et hi dies Ba et haec dies AC numero] nominatio A 31 iterum] item BC 35 inaequalia] indeclinabilia ABC

p. 158—60 L.

dativus pluralis in is exit: sicut tecta tectorum tectis, sic et duo duorum duis. sed qui hoc dicat? deinde si dixeris doctorum, hos doctos facit: ergo debes dicere duorum hos duos; sed duo tamen aliquotiens legimus. sed hoc secundum regulam non possumus dicere. ceterum lectum est similiter ambo, et ambos debes dicere. sed remota sunt ista, non possumus dicere secundum regulam. siqui dicat tibi 'quare dicimus duo et duos et ambo et ambos?', haec causa est, nec illud verum est, nec illud verum est; et quoniam nec illud verum est nec illud, utrumque recte. et in iure sic est: quotienscumque utraque regula infirmatur, utraque recipitur. quare hos duos facit, cum duis non possumus dicere? necesse habet enim ut in is mittat. omnia enim nomina, quae in accusativo plurali in os exeunt, dativum pluralem in is mittunt: puta, hos claros facit his claris, hos doctos facit his doctis. non nulli dicunt quod debemus dicere duo, id est hos duo. quare? nam si dixerimus hos duo, necesse habet dativus in o exire, his duo. omnia enim nomina, quae accusativo plurali exeunt in o, in dativo plurali non declinantur, ut puta hos octo his octo. numquid his octibus facit? similiter et ambo hac ratione declinatur; utrumque receptum est per analogiam. ergo sunt numeri singularis, ut hic doctus, numeri pluralis, ut hi docti, numeri dualis, duo et ambo, numeri communis, ut res nubes dies. omnia nomina, quae sunt aut quartae aut quintae declinationis, aequalem habent nominativum singularem et nominativum pluralem. quartae ergo et quintae declinationis nomina aequa ratione decurrunt.

Semper et semper, ait, nomina inveniuntur in utroque numero * eiusdem generis dicit non. nam inveniuntur aliqua nomina deficientia in numero singulari. nam ecce invenimus deficientia in numero singulari 432, 18 et item deficientia in numero plurali. et cur ita? pulvis semper in singulari est; legimus tamen apud Horatium

novendiales dissipare pulveres.

ergo pulvis sanguis, haec nomina deficient in numero plurali. sunt quae deficient in numero singulari, ut manes Quirites. sunt quae deficient in numero plurali generis feminini * legimus tamen et neutri hoc esse: et

2 doctorum in hos doctos A 3 ergo potes dicere ABC duo tantum aliquotiens BC 4 possumus BCa possum A 5 et ambos potes dicere C 10 quare in hos duos A 11 plurali om. ABC 19 numeri pluralis a*: numeri om. ABC 23 decurrunt BC discurrunt Ac. quae, sequuntur semper et semper etc. ad ea quae apud Donatum p. 376, 25 sqq. de nominibus semper singularibus vel semper pluralibus scripta sunt pertinent. lacuna autem, quam indicavi, quaedam de nominibus generis masculini in numero plurali deficientibus exciderunt. quare reliqua etiam corrupta, sic ut in codicibus scripta sunt, reliqui 26 nam ecce invenimus in numero singulari om. A, add. a 28 apud Horatium] epod. 17, 48 29 novendialis dissipare pulveris A 30 haec nomina ista deficient AB 32 feminini legimus ABC feminini ut pax lux legimus a, sed postea deletis is quae addita erant ut pax lux. corrupta codicum scriptura, quam reliqui, sic videtur corrigenda esse, sunt quae deficient in numero plurali generis feminini, ut pax lux; legimus tamen et numeri pluralis haec esse: et illud et illud apud Sallustium legimus. item generis neutri nomen deficit in numero plurali. cf. infra p. 182 ed. Lind.

illud et illud apud Sallustium legimus, quoniam neutri est. item nomen deficit in numero plurali, ut tus virus aurum oleum ferrum. ergo vides quoniam sunt nomina numeri tantum singularis, ut pulvis sanguis, aliquando numeri tantum pluralis, ut manes Quirites; aliquando numeri tantum singularis, ut pax lux; item semper singulare generis neutri, aurum oleum ferrum, et ista pertinent ad regulam et omne quod ad pondus mensuramve pertinet [generis sunt neutri]. item deficient aliquando in numero singulari et habent pluralem numerum in genere masculino, cancelli *Quirites*: nemo dicit hic cancellus, sed hi cancelli; nemo dicit hic Quirites, sed hi Quirites, licet legerimus hoc. legite in Petronio, et inuenietis de nominativo singulari hoc factum, et ait Petronius hic Quirites. ista usurpativa sunt. ergo sunt nomina numeri tantum pluralis generis masculini, cancelli. in genere feminino numeri tantum pluralis, ut kalendae nundinae feriae quadrigae nuptiae: omnia ista numeri sunt tantum pluralis. item generis neutri numeri tantum pluralis, arma moenia Floralia Saturnalia: ista sunt numeri tantum pluralis in genere neutro. sed scire debes quod haec ipsa defectiva usurpantur aliquando. diximus virus aurum oleum et quae ad pondus vel ad mensuram pertinent * usurpantur. mella usurpatum est, olea usurpatum est et cetera. item de numero plurali quae sunt aliquando usurpantur ad numerum singularem, mappa. item biga habes usurpatum ad numerum singularem, ut est rorifera gelidum tenuaverat aera biga. ista per usurpationem dicuntur.

Regulas declinandorum nominum novimus. sed regulas declinandorum nominum, id est quem ad modum debeamus declinare nomina, non de plurali nominativo colligis, sed de singulari nominativo, et pluralem numerum declinabis ad similitudinem nominativi singularis. quodsi contingit ut nomen sit tantum numeri pluralis, numquid potes quaerere singularem, qui nullus est, ut det tibi rationem, quem ad modum possis colligere et quem ad modum declines? collige ad similitudinem nominativi, qui nominativus de numero singulari concipit regulas. puta haec Musa huius Musae. si fuerit et illud nomen numeri singularis, iam sic declinas, quem ad modum Musa: puta kalenda, vides quia sic exit, kalendae. si-

1 quoniam neutri *ACb* quoniam et neutri *Bac* 6 et ipsa *ABC* 7 pertinent *BC* neutri *ABC* neutri numeri singularis *a*, sed postea deletis quae addita erant numeri singularis

meri singularis 9 Quirites om. *ABC* hic quirites sed hii quirites *A* 11 ista om. *A*, add. *a* 15 saturnalia *ABC* saturnalia compitalia *a** 18 usurpantur — cetera in litura paullo ampliore scripta habet *a*, lacuna quam indicavi sic fere supplenda videtur, quae ad pondus vel ad mensuram pertinent numeri esse tantum singularis. sed tamen quaedam ex his ad numerum pluralem usurpantur mella usurpatum est et facit mel olea usurpatum est et facit oleum et cetera *B* 22 rorifera] *Stat. Theb.* 1338 24 sed regulas] sed regulae *AC* 26 colligit (collegit *C* collegi. *A*) singularem sed de singulari nominativo declinabis *ABC* 28 potest *AC* 29 rationem om. *A*, add. *a* 30 collige] hac lege *B* ac lege *C* ad lege (?) corr. hac lege *A* 31 qui nominativus *ABC* quia nominativus *a** regulam *A*

p. 162-64 L.

militar in masculino, ut est illud, manes: hi manes, horum quid facimus? manium, his manibus. vides, quem ad modum nascitur, ut hi faciles, hi manes: quem ad modum faciles declinas, sic etiam manes. item facit horum faciliū; ergo quo | modo hi faciles horum faciliū, sic etiam manes manium manibus. in neutro non habes quod sequaris. omnia 5 enim nomina quae numeri sunt pluralis varias habent regulas, aliquando in a, aliquando in ia: puta castra castrorum facit, moenia moenium; et illud in a et hoc in ia, sed illud in ium facit, illud in rum [nam castrorum facit]. quo modo sumimus regulam? ita ut, si a solum habuerit, in ium mittat; si a cohaereat consonantibus, in rum mittat, puta tecta tectorum tectis. si autem omnia nomina neutra, quae in a exeunt, variam habent regulam et aliquando servant illam ad nominativum numeri singularis, aliquando discedunt. nam ecce numero singulari facit hoc tectum, haec tecta horum tectorum. quaeritur, si castrorum debeat facere. redeamus ad numerum singularem. quid est, quando facimus moenia moe- 15 nium? sicut debemus dicere agiliū agilibus. sed tamen ista regula, quae in ia exit, recedit a regula aliquotiens et exit in rum. inde est illud quod legimus saepius, 'Curio ibidem moratus regione Vulcanaliorum'. ecce in ia exit et recedit in isto casu tantum modo, in genitivo plurali; ceterum in aliis casibus similiter declinatur secundum regu- 20 lam. et Horatius dixit

anciliorum et nominis et togae
oblitus.

recedis tantum in numero plurali [id est redigis ad similitudinem eius nominis quod a singulari venit]. 25

Praeterea sunt nomina enuntiatione singularia, intellectu pluralia [quando dicimus gens, enuntiatione singulare est, intellectu plurale], ut populus contio multitudo: haec nomina enuntiatione singularia sunt, intellectu pluralia. e contrario enuntiatione pluralia, intellectu singularia, ut Athenae Mycenae Thebae Puteoli: ista omnia enuntiatione pluralia, in- 30 tellectu singularia sunt. ceterum omnes civitates sunt. |

5 quid sequaris ABC 6 enim om. C 7 puta castra — hoc in ia om. C, add. c 8 nam castrorum facit om. C 10 consonantibus mutat ABC 11 fortasse sed tamen omnia nomina; nisi potius quaedam exciderunt post si autem. nam in reliquis etiam plura perturbata sunt, ubi, ut videtur, disputatione in compendium redacta 12 nominativum] nomina ABC 14 facere] dicere C 18 legi saepius A: cf. Non. p. 489, 26 Sallustius historiarum libro III Curio Vulcanaliorum die ibidem moratus, Pompei. p. 227 ed. Lind. tamen Sallustius dixit 'religione Vulcanaliorum impeditus'. duo exempla ex eodem Sallustii loco petita olim adscripta esse videntur, quae vel ipsius grammatici negligentia vel librorum errore confusa sunt, Curio Vulcanaliorum die ibidem moratus et religione Vulcanaliorum impeditus regione vulcanaliorum Ba* regione vulcanaliorum C regione vulcanaliorum A 21 Horatius] carm. III 5, 10 25 venit om. A, add. a 26 praeterea sunt nomina aliqua nomina intellectalia id est sono alia sunt numero alia sunt nomina enuntiatione A singularia intellectu pluralia A(?)B singulari intellectu plurali Ca 27 singulare] singulari ABC plurale] plurali ABC 30 enuntiatione pluralia intellectu singularia sunt a*: intellectu singularia om. ABC 31 civitates sunt (DE NUMERIS add. B) Accidit

DE FIGVRA

Figura aut naturalis est, aut ex arte descendit. quae est naturalis, 408, 20
 simplex vocatur; quae ex arte descendit, composita. nam quando dicimus 494, 34
 doctus, hic nihil ars valet, sed ipsa positio simplex est constituta; quando
 5 autem dicimus indoctus, ex arte descendit. et illa quae simplex est nul-
 lam habet quaestionem; illa vero quae composita est per quattuor dividi-
 tur partes. nosti enim quoniam aut utraque parte componitur integrum
 aut utraque corruptum, aut prima parte integra et posteriore corrupta,
 aut parte posteriore integra et priore corrupta. hoc notum est, quando
 10 habet duas partes integras, ut si dicas suburbanum; duas corruptas, ut
 efficax; integrum prima parte et posteriore corruptum, ut insulsus; ex
 corrupto et integro, ut nugigerulus. alia Probi: ille ait hoc dictum, quo-
 niam | figura aut rebus constat certis aut rebus incertis: ait sic Probus,
 'pleraque quae sunt in figura apparent esse integra, pleraque corrupta,
 15 pleraque sine sensu'. et si hoc volueris sequi, nullum nomen invenies,
 quod non compositum sit. nam quando dico ego, nec e nec go sensum
 habet; ergo compositum est. quando dico homo, nec ho nec mo sensum
 habet; ergo compositum est. ergo poterit secundum illius definitionem,
 si sequamur eum * id est si secuti fuerimus eius auctoritatem, nullum
 20 nomen simplex invenitur. sed falsum est hoc ipsum. nam ex duobus
 corruptis compositum potest fieri. illud autem dicitur ex duobus esse cor-
 ruptis, quod resolutum potest fieri integrum, id est quotiens ipsa duo
 corrupta resolvuntur et possunt esse integra. ut puta opifex videtur ex
 duobus corruptis esse: nam opera et faciens, utrumque integrum est et
 25 fecit unum corruptum opifex. municeps et hoc similiter, munera capiens.
 ergo tunc potest ex duobus corruptis nomen esse, quotiens ipsa corruptio
 resolvitur et facit | integrum nomen.

Praeterea scire debemus esse aliqua nomina quae ex duobus nomi-
 nativis fiunt. plerumque contingit enim ut unum nomen fiat de duobus
 30 nominativis, et quotiens ita contigerit, utraque parte declinatur, ut puta
 praetor urbanus. contingunt item nomina quae prima parte habeant no-
 minativum et posteriore non, et iam pars prima tantum declinatur. con-

etiam nomini numerus p. 177 ed. Lind. — p. 186 variant illi DE FIGURA Figura aut
 naturalis p. 165 — p. 168 componere (DE FIGURA add. B) Figura in nominibus p. 186
 — p. 194 aliter non licet DE CASIBUS Casus dicti sunt p. 169 — p. 177 cladium (ITEM
 add. C) DE CASIBUS Graeci casus habent p. 194 sqq. BC. nam ea quae de numeris, de
 figuris, de casibus iterum scripta et eo loco quo leguntur in A edita sunt infra p. 177
 sqq. ed. Lind. mutato ordine in BC prioribus tractatibus de iisdem rebus interposita
 sunt 1 de figuris A 10 integras si dicas BCa* integras ... cas A corruptas
 ut efficax BCa* corruptas sunt efficax A 12 nugigerulus ABC fortasse aliter
 Probus vel alia habes in arte Probi: cf. infra p. 187 ed. Lind. Prob. instit. art. p.
 53, 18 19 lacuna quam indicavi haec fere excidisse videntur, nullum nomen inveniri,
 quod non sit compositum auctoritate B 20 invenietur C 29 fiunt AB fiant Ca
 30 ista contingerit utraque parte declinatur nisi utraque parte fuerit nominativus ut
 puta A 31 item] autem ABC 32 pars prima] pars prima natura a* in litura
 decem fere litterarum

tingunt item nomina quae posteriore parte declinantur, et priore non, ut iuris peritus.

432, 28 Plane vide, quo modo dicit sibi aliqua contraria. ait sic, 'figura quae composita est denuo componi non potest'. ut puta felix simplex est: compone, infelix: iam ulterius non potes componere. et modo dicit 5 'licet nobis etiam ex pluribus componere, ut inperterritus'. si dicit quoniam figura composita non potest componi, quo modo potest una figura de pluribus componi? non enim potest de pluribus componi, nisi iam compositum iterum componatur. ergo quando territus dico, est simplex; perterritus quando dico, iam compositum est; inperterritus | quando dico, 10 iam compositum iterum componitur, quod iste negat posse fieri. quid ergo, contra se locutus est? non. quotienscumque enim componimus ea quae composita fuerint, scire debes quia ipsa compositio prior pro simplici habetur, ut quando dicimus perterritus. et unde hoc intellegimus? quoniam compositio aut confirmat aliquid aut destruit. territus est timens: 15 perterritus si dicas, est iterum timens: hoc est territus quod et perterritus. ergo si eundem intellectum habet simplex figura, quem habet et composita, videtur ista res non esse denuo composita. unde apparet eum non contra se locutum esse. ergo ista res videtur non esse denuo composita, quae non in contrarium vertit, sed ipsum habet intellectum. quando 20 autem diximus felix, simplex est; infelix, iam hoc compositum est. id est quotiens ita compositum fuerit nomen, ut ipsa compositio in contrarium mutet, id nomen non potest denuo componi. si autem e contrario fuerit sic compositum, ut permaneat ipsa compositio, necesse est ut compositum nomen liceat nobis iterum componere. | 25

DE CASIBVS

433, 12 Casus dicti sunt ab eo, quod faciant nomen cadere, id est nomen faciant declinari. puta quando dico doctus, cadit et facit docti, item cadit et facit docto, item cadit et facit doctum, item cadit et facit ab hoc docto. ideo ergo dicti sunt casus, ab eo quod faciant nomen cadere. 30 et si hoc est, nominativus non erit casus, ea ratione, quia per ipsum non cadit nomen, sed sic est, quo modo fuerat. sed quamvis per ipsum non cadat, tamen per ipsum scimus, quid sit cadere. quando enim dico doctus, non iam cecidit hoc nomen, sed sic, quo modo est naturale, sic

1 item AC autem corr. item B 4 denuo BCa denovo A simplex om. A, add. a
5 potest C 6 ex compluribus B 8 potest de compluribus (corr. pluribus a) componere ABC 9 ergo quando est simplex territus dico perterritus quando dico iam (iam om. C) compositum est inperterritus quando dico iam compositum (est add. C) iterum componitur BC ergo quando est simplex territus dico perterritus quando . . . (dico inperterritus add. a, iam compositum est et quando dico add. a*) iam compositum iterum componitur A 14 dicimus perterritus Ba* dicimus territus AC 16 perterritus est iterum si dicas timens ABC 18 denuo BCa denovo A 19 denuo BCa denovo A 20 quae] quoniam BC 22 in contrarium mutet A in contrarium sensum mutet BCa 23 denuo BCa denovo A 28 docti iterum cadit et facit docto ideo ergo C

dicitur. diximus etiam talem rem de gradu positivo. nam quem ad modum positivus gradus dictus est comparationis gradus, non quod per ipsum comparat, sed quod ab ipso discimus, quid sit comparare, et ideo dictus est gradus comparationis; sic etiam et nominativus dictus est casus, non quia ipse nomen facit cadere, sed *quia* per ipsum scimus, quid sit cadere. non enim possumus scire, quid sit cadere, nisi scierimus ante, quid fuerit rectum.

Sunt autem dicti sex casus, nominativus, quod per ipsum nomine-mus, ut hic magister; genetivus, quod per ipsum genus ostendamus, ¹⁰ 'cuius est'? 'illius est'; dativus, quod per ipsum demus, 'da illi'; accusativus, quod per ipsum accusemus, 'accuso illum'; vocativus, quod per ipsum vocemus, o ille. ablativus apud Graecos non invenitur, sed Latini hunc adsumpserunt sibi. idcirco aliquando dicunt eum sextum, id est a numero eum appellant, aliquando a gente latinum, quoniam apud Graecos ¹⁵ non invenitur casus ablativus [aliquando genetivus singularis fungebatur officio ablativi]. puta hic doctus huius docti huic docto *hunc doctum o docte* et hi docti horum doctorum his doctis *hos doctos o docti*, et finiebant. ergo cum non haberent ablativum, per genetivum fungebantur officio ablativi [aliquando genetivus, aliquando dativus]. hoc cum vidissent ²⁰ Romani esse asperum, fecerunt ablativum.

Inter ablativum et septimum hoc interest, quod ablativus praepositio- ^{433, 16} nem habet, septimus non habet. nam quando dicimus 'ab oratore venio', ablativus est; quando dicimus 'oratore magistro utor', septimus est. quaesitum est a plurimis, utrum id significaret septimus, quod et ablativus. ²⁵ multi enim hoc dixerunt, id significare ablativum, quod et septimum. et re vera sunt elocutiones, ubi similes sunt sibi, ut doctior illo et doctior ab illo: idem est ablativus, quod et septimus. sed tamen scire debes inveniri aliquas elocutiones, in quibus elocutionibus mutatur ista differentia. nam saepe aliud significat ablativus, aliud septimus, ut est 'illo praesente ³⁰ suscepi'. nam 'illo praesente suscepi' quando dico, tertia persona est, id est 'suscepi ego ab isto illo praesente'. quando autem dico 'ab illo praesente suscepi', duae personae significantur, ipsa quae dedit et ipsa quae suscepit.

Sunt autem formae casuales: hoc quod dicit adsumpsit sibi pro- ^{433, 26} pter declinationum varietatem. accommodatae sunt casuales formae, quoniam invenimus varietatem in casibus. aliquando invenimus monoptota * aliquando in quattuor. hae autem differentiae non ad declinationem per-

3 ab om. A, add. a 5 sed per ipsum ABC 8 dicti om. B, add. b
 15 singularis BCa in singulari A 16 officio ablativi ABc officio pl'i C hunc
 doctum o docte et hos doctos o docti om. ABC 23 officium A 27 inveniri c
 invenire ABC 29 ut est illo praesente suscepi ablativus est non tamen hoc est illo
 praesente suscipi nam A 31 quando autem dico ab illo praesente om. A, add. a
 35 accommodatae sunt casuales sunt formae A 36 post monoptota reliquae de-
 clinationum varietates, ut videtur, indicatae et definitae fuerunt. itaque lacunum indicavi

p. 171—74 L.

tinent, sed ad ultimas syllabas. ecce est unita, quod dicitur monoptoton, ut fas nefas: hoc nefas huius nefas huic nefas hoc nefas; omnes similes sunt casus. est item bipertita, quae duas | habet significationes, ut cornu; tres casus producti sunt, tres correpti. est item tripertita, quod graece appellatur triptoton, quotienscumque tres sunt varietates: hoc con-⁵tingit in genere neutro, ut templum. invenitur item tetraptoton, ut dies. invenitur aliquotiens quinquepertita, ut est doctus. invenitur hexaptoton, ut unus. aliquando inveniuntur nomina quae penitus non declinantur, neque per numerum neque per casus, id est neque per numerum singu-¹⁰larem neque per pluralem, ut est fas nefas nequam.

Item nomina numerorum a quattuor usque ad centum non declinantur; ab uno autem usque ad tres per omnes casus declinantur; item a ducentis declinantur nomina *numerorum* excepto mille. de isto mille tractavit Plinius Secundus: in numero singulari duplici l scribitur et non declinatur; in numero plurali unum l habet et declinatur, milia milium¹⁵ milibus. ergo excepto mille omnia nomina numerorum in infinitum declinantur.

433, 35 'Non tamen debemus credere' ait 'quoniam omne nomen omnes habet casus, saepe inveniuntur deficientes casus'. invenitur nomen, ubi unus est | casus, ut est sponte natu tabo; aliquando ubi duo sunt casus,²⁰ ut Iuppiter. ceterum qui declinaverit hic Iuppiter huius Iovis, potest declinare et hic Apollo huius Phoebi et hic Hercules huius Amphitroniadae et haec Minerva huius Palladis. sed duo sunt tantum casus in usu, qui remanserunt, hic Iuppiter et o Iuppiter. ceterum maiores nostri declinabant hoc nomen integre: invenimus in antiquis libris sacris per omnes²⁵ casus declinatum, sed hoc periit modo, et retenti sunt duo casus, hic Iuppiter et o Iuppiter. nam hic Iuppiter huius Iuppitris invenimus in antiquis declinatum, et crebro invenimus, sed hoc hodie abolevit. ergo debemus scire quoniam in usu duo sunt casus. invenitur ubi tres, ut nefas, hoc nefas hoc nefas et o nefas. invenitur ubi quattuor sunt, ut lateris,³⁰ huius lateris huic lateri hunc laterem ab hoc latere: nominativus et vocativus, non dixit 'non inveniuntur', sed dixit 'in usu non sunt'. dicio quaeritur utrum nominativo dicamus; haec dicio in usu non est; si tamen compositum erit, est in usu, ut condicio.

434, 3 Praeterea scire debemus esse nomina addicta | casibus. genitivum³⁵ casum trahunt: nomina quae secuntur genitivum casum sunt illa, ut ignarus belli, securus amorum; tantum genitivum secuntur. sunt aliqua

4 quod graece A(?) BC quae graece a 12 iterum a ducentis A 13 numerorum om. ABC 14 plenius A 21 iuppiter constanter B ceterum qui declinaverit] cf. Prob. cathol. p. 8, 9, 17, 8 22 hic herculis huic amphitroconiadae A hic herculis huic amphitroniadae BC: cf. Verg. Aen. VIII 103 26 periit BCa perit A 27 huius iuppitris ABC 28 abolevit BCa obolevit A 32 non invenitur ABC 32 ditio B 33 haec ditio B sed tamen C 34 conditio BC 35 addicta C adiecta AB 37 amorum ABc armorum Cb

quae nisi per dativum casum non possumus dicere, ut inimicus malis: non possum dicere 'inimicus tuus est', sed 'inimicus tibi est'. sunt aliqua quae accusativum secuntur, ut exosus bella: sic enim dicimus, 'exosus illam rem'. similiter et praescius futura; sed figurate accusativo iungitur, honestius autem genetivo iungitur, praescius futurarum rerum. sunt aliqua quae ablativum casum secuntur, ut secundus a Romulo, alter ab Sylla: ista sunt quae ablativum secuntur. ergo non possumus dicere 'ille secundus tibi est', sed 'ille secundus a te est'. ista ergo sunt quae ablativum secuntur, secundus a Romulo, alter ab Sylla. sunt aliqua quae septimum secuntur, ut dignus munere, mactus virtute: 'dignus illa re', quamquam legerimus accusativo iunctum in Terentio,

dignus es

cum tua religione odium, qui nodum in scirpo quaeris. mactus virtute: 'macte nova virtute puer'; | Staius mutavit et dixit
15 'macte animi' [virtute puer], macte illius rei, genetivum posuit pro ablativo. sed tamen hoc scire debes, quoniam naturaliter hoc [mactus munere dignus virtute] ablativo iungitur.

Ablativus singularis diversas habet regulas. tres plurales casus non facile invenies, quem ad modum eos facias. sed ut scias eorum declinationem [genetivi vel dativi vel ablativi qui sit], consule ablativum singularem. nam de ablativo regulas istas colligis, quem ad modum declinantur isti casus, genetivus et dativus et ablativus pluralis. ablativus singularis terminatur litteris quinque, regulis sex, quoniam e littera invenitur interdum producta in ablativo singulari, interdum correpta etiam currit. ablativus singularis a littera terminatus genetivum pluralem in rum mittit, dativum et ablativum in is, Musa Musarum Musis, exceptis his nominibus in quibus genera discernenda sunt, ut dea dearum deabus, mula mularum mulabus, filia filiarum filiabus, equa equarum equabus. nam ab eo quod est equa si dixerimus equis, filia filiarum filiis, si sic dixerimus, sexum potius masculinum intellegimus, quam femininum. sed scire debes quoniam Probus istam regulam expressit et dixit, si volueris sequi ut omnia, ubi genera discernenda sunt, aliter proferantur in ablativo vel in dativo, incipiemus dicere Romanabus. si enim dixerimus Romanis, masculinum sexum intellegimus. quodsi hoc est, incipiemus dicere etiam in pronominibus ipsabus illabus, quoniam si dixerimus illis ipsis, magis erit masculinum, quam femininum. unde vides quod male definiunt qui ita dicunt,

3 exosus sum illam rem C 5 honestius autem genetivo iungitur om. A, add. a sunt aliquando quae A 6 absilla AB 7 ista — 9 ab Sylla om. C ergo secundus non possumus dicere ille tibi est AB 9 ab silla B ab sella A sunt aliqua] aliquando ABC 10 dignus illa re A dignus est illa re BCa 11 accusativo Ca* accusativum AB in Terentio] Andr. V 4, 37 13 qui nodum BCa quinodium A 14 macte] Verg. Aen. VIII 641 Staius] Theb. II 495 macte animi, tantis dignus qui crederis armis 19 invenies ablativo quemadmodum A 31 Probus] instit. art. p. 82, 16 34 quodsi hoc est om. A, add. a 36 quod om. ABC

p. 176—78 L.

‘in quibus genera discernenda sunt, aliter proferenda’. et quid ergo? faciendum est ut scias pauca esse quae differenda sunt, et dicit ‘absque istis omnia in is proferenda sunt’. vix quinque aut sex inveniuntur nomina quae ita proferantur, mula mularum mulabus, equa equarum equabus, filia filiarum filiabus, dea dearum deabus, et reliqua unum aut duo.⁵ iam ipse dixit, quae sunt excepta discretionis causa. item e correpta littera terminatus ablativus genetivum pluralem in um mittit, dativum et ablativum in bus, ut ab hoc pariete horum parietum his et ab his parietibus. | sed ista e aliquando in i vertitur et sic accipit um, aliquando perit et sic accipit um: perit e, id est ab hoc parente horum parentum;¹⁰ mutat e in i, ut ab hac clade cladum.

DE NVMERIS QVASI RETRACTANDO

Accidit etiam nomini numerus. sed apud Latinos duo sunt tantum modo numeri, singularis et pluralis; apud Graecos est etiam dualis. singularis est numerus, qui unum significat, ut puta hic homo; unus est¹⁵ tantum modo. pluralis est numerus, qui multos significat, hi homines; puta centum, ducenti si sint. dualis est, qui duos tantum significat, ut si dicas duo, hoc ipsum quando dico duo, neque unum potest significare neque multos, et idcirco dicitur dualis. et sunt duo nomina apud Latinos numeri dualis tantum modo, ut duo et ambo, nec amplius invenies. duo²⁰ et ambo non significant neque unum neque multos. temptaverunt non nulli haec ipsa numeri pluralis dicere hac definitione. qui est singularis numerus? qui unum significat. quicquid non unum significat, iam videtur numeri esse pluralis. sed hoc falsum est. quid enim necesse est ut qui unus non est decem sint? aut qui decem non sunt centum sint? non est hoc²⁵ verum, mala definitio est. plane nos scire debemus quod duo sunt tantum modo sermones apud Latinos, qui significant numerum dualem, duo et ambo. et haec ipsa nomina anomala sunt: diximus hoc iam in regulis. ergo singularis puta numerus est hic magister, pluralis est hi magistri. est etiam numerus communis. communis dicitur numerus, quando et³⁰ singularis numerus idem est et pluralis idem, sed tantum modo temporibus segregantur, ut hic fluctus et hi fluctus. tempus tantum modo distat, ceterum exitus syllabarum similis est; sed fluctus in numero plurali producit, in singulari corripitur. hoc quidem in quarta declinatione. in quinta declinatione sensus tantum modo facit differentiam, hic dies et hi³⁵ dies: et illa longa est et illa longa; nihil praestant tempora, sed differentia in sensu est. scire autem tu debes quoniam numeri singularis nomina et numeri pluralis in prima declinatione aut in secunda sunt; in quarta vero

2 quae deferenda A: fortasse quae discretionis causa aliter proferenda sunt
17 centum ducenti si sint om. A, add. a 25 aut qui decem sunt ABC 28 in regulis] p. 158 ed. Lind. 37 quoniam numeri singularis nomina et numeri pluralis BCa quoniam nomina numeri singularis et pluralis A

et in quinta | numeri communis sunt; in tertia declinatione varie. puta
in prima declinatione est singularis numerus et pluralis, haec Musa hae
Musae, hic Aeneas hi Aeneae, hic Anchises hi Anchisae; nec aliter potest
per rerum naturam inveniri: varietas *est* in numero singulari et plurali.
5 item in secunda declinatione hic doctus hi docti, hic puer hi pueri, varietas
est. in quarta et in quinta declinatione semper communis numerus est,
ut hic fluctus et hi fluctus, hic dies et hi dies. ceterum in tertia varie,
aliquando differt numerus, aliquando communis est: differt in hac elocutione,
hic pater hi patres; communis est in hac elocutione, haec claves hae
10 claves.

Et quoniam incidi in hunc tractatum, non te fallat illud, quod est 495, 37
ubique: est enim ratio. ubique invenimus nomina tertiae declinationis in
ablativo singulari esse correpta, ut ab hoc patre, e brevis est; ab hac
matre, e brevis est; ab hoc amante, et nescio quae alia. in ablativo ergo
15 singulari nomina e finita e brevem habent. sed invenimus ab hac fame,
e longam invenimus. haec fames huius famei: quo modo potest fieri ut
inveniatur ablativus e finitus | productus esse? scire debes quoniam modo
ita factum est, ut ita declinetur. nam apud maiores nostros quintae
fuerat declinationis, haec fames huius famei. et inveniuntur exempla
20 plurima [multa]. coacervata sunt ista exempla in ipso loco, ubi haec
ratio reddita est de fame. ergo vides quod remansit apud Latinos, qua
ratione productam e invenimus in ablativo fame. siqui dicat tibi 'nomen
tertiaе declinationis quod est semper corripitur in ablativo, et qua ratione
hoc invenimus productum? ubiubi enim invenimus fame, semper produci-
25 tur?': ablativus si tertiae declinationis est, corripitur. sed scire debemus
quod ita apud maiores nostros declinatum hoc nomen fuerat. quod enim
invenimus e productum in ablativo, non venit a tertia, sed a quinta venit
antiqua. ubique enim apud antiquos sic legimus, haec fames huius famei;
et inde venit ab hac fame, [ergo est numerus singularis] haec fames huius
30 famei ab hac fame. habes hoc in Capro de lingua latina, non de dubiis
generibus.

Ergo est numerus singularis, hic doctus, | numerus pluralis, hi docti;
est numerus communis, dies fluctus. sed scire debemus illa esse plena
nomina, quae habent numeros suos. puta hic doctus numerus singularis
35 est, hi docti numerus pluralis est. tamen inveniuntur nomina quae defi-
ciunt in utroque numero. non enim potes invenire nomen quod penitus

1 communes A 4 est om. ABC 10 clavis BC 14 quae alia a* qua alia ABC
15 finito BC finito terminantia A 16 longam invenimus haec BCa*: invenimus
om. A 21 reddita est BC redditur A quod] quid ABC qua ratione invenimus
productam e invenimus A 23 est] e in litura a* corripit AC 24 ubi ubi
enim Ca ubi enim AB 29 numerus A numeri BCa 30 non de dubiis Bac
non dubiis A non de dub. C 32 numeri singularis BC numeri pluralis BC
33 numeri communis ABC 35 nomina quae nomina deficiunt BC 35 potest
invenire ABC potest inveniri a*c

p. 181—83 L.

numerus non habeat, sed ut alterutrum non habeat, id est aut numerum singularem aut numerum pluralem. inveniuntur aliqua nomina quae deficiunt in numero singulari, aliqua quae deficiunt in numero plurali. et dat exempla in genera: de exemplo hoc colligimus per genera. puta in genere masculino quae sunt nomina tantum modo numeri singularis, item 5 quae sunt tantum modo pluralis. vide quia, quodcumque tibi dat exemplum, dat secundum artem, ne recurras ad auctoritatem et rumpas hoc 432, 18 ipsum quod proponit. multa enim contraria sunt. in numero singulari genere masculino, ut pulvis: nemo dicit pulveres; sed tamen dixit Horatius novendiales dissipare pulveres. 10

iste ad auctoritatem rediit; tamen debes scire | numeri tantum modo singularis esse hoc ipsum. et est causa. qua ratione? res enim ista individua est nec potest habere sectionem; et quoniam non potest habere sectionem, non potest habere numerum pluralem. pulvis: numquid potest hoc loco esse dimidium pulvis vel illo loco esse dimidium pulvis? natura- 15 liter ipsa res individua est; idcirco in numero singulari est. ergo usurpative ille posuit. item hic sanguis, hi sanguines non lectum est; hic cruor, hi cruores legimus, et hoc usurpative. ecce habes nomina generis masculini numeri tantum modo singularis. item in genere feminino numeri tantum singularis haec pax, hae paces non facit; haec lux, hae 20 lucas non facit. utrumque tamen lectum est: habes in Sallustio 'bella atque paces'. item in genere neutro numeri tantum singularis, ut aurum oleum hordeum, et quicquid ad pondus mensuramve refertur. item nomina numeri tantum pluralis in genere masculino, *cancelli*: non possumus dicere cancellum. male ergo dicunt 'tolle cancellum', sed dicimus 'tolle 25 cancellos'. et reddiderunt plerique rationem, | quoniam non potest ista res de una re fieri, sed de multis. idcirco voluerunt numeri esse pluralis. idcirco scopae, quoniam de multis constant virgis, numeri sunt pluralis. idcirco etiam scalae, idcirco etiam quadrigae, ob hanc causam, quoniam de singulis rebus non sunt, idcirco numeri sunt pluralis. ergo 30 sunt nomina generis masculini numeri tantum pluralis, manes Quirites. legimus et [genere masculino] numeri singularis Quiritem,

quis te redonavit Quiritem.

huius nominativus erit Quirites; non quem ad modum vulgo loquuntur, sed Quirites sic lectum est. item numeri tantum modo pluralis in genere 35 feminino, nundinae feriae quadrigae mappae nuptiae. ecce hoc ipsum

1 sed ut alterutrum non habeat om. A, add. a 4 hoc colligimus corr. hoc collegimus B hoc collegimus Ca hoc loco collegimus A puta in genere — 9 genere masculino ut om. A in litura unius versus, add. a 9 sed om. A, add. a Horatius] epod. 17, 48 10 novendialis A 11 redit A 12 hoc ipsud BCa, om. A 13 et quoniam non potest habere sectionem BCa ideo A 17 illa posuit BC 21 habes om. A in Sallustio] Iug. 31, 20 24 item nomina numeri tantum pluralis in genere masculino Ca item tantum numerum pluralem in genere masculino A item in genere neutro numeri tantum pluralis in genere masculino B cancelli om. ABC 26 plerumque A 33 quis] Hor. carm. II 7, 3

- nuptiae, numquid potest hoc genus matrimonii per unum fieri et non per duos? idcirco etiam numeri pluralis est. item in genere neutro numeri tantum modo pluralis, Saturnalia Vulcanalia Compitalia. idcirco etiam debemus hoc animadvertere, quod aliquis obiecit. quaerebatur Pascha cuius esset numeri. dies festus est. omnia nomina dierum festorum numeri sunt tantum pluralis, Vulcanalia Compitalia. dicebat ille qui obiecit etiam hoc numeri esse tantum pluralis. sed sunt causae quae repugnant: primo, quod illa nomina in ia exeunt, Vulcanalia Saturnalia Compitalia, et habent principale suum, unde oriantur, Vulcanal Vulcanalia, Minerval Minervalia, Compital Compitalia, habent principale suum, unde oriantur; hoc non habet, nec ita exit in ia, sed in a. deinde hoc nomen latinum est, a latinitate descendit; illud vero graecum est. et novimus nomina graeca, quae ita exeunt apud Graecos, puta colyma colymata, pegma pegmata, stemma stemmata, ista neutralia quae sunt et sic exeunt, cum coeperint transire in numerum pluralem, necesse habent ut in ta exeant. quo modo ergo vis esse hoc? ut graecam sequaris rationem, aut ut latinam? si graecam vis sequamur rationem, non habet numerum pluralem in ta exeuntem; si latinam, non habet ia. unde constat non esse numeri pluralis. ergo sunt nomina numeri tantum pluralis, ut Minervalia Vulcanalia et similia.

Ait sic etiam ipse timens, quoniam scit lecta esse multa contra regulas suas, 'sed scire debes multa per usurpationem esse conexa'. nam ecce pulvis dicimus secundum artem, et tamen invenimus pulveres; bigae debemus dicere, invenimus biga. et de his nominibus, quae sunt numeri singularis, invenimus numerum pluralem factum, et de his item nominibus, quae sunt numeri pluralis, invenimus factum numerum singularem. de numero singulari factus est pluralis, ut hoc ipsum pulvis pulveres; item de numero plurali factus est singularis, bigae biga. et illud quod apud Vergilium habes, vina mella hordea, et cetera quae ad pondus vel ad mensuram pertinent numeri sunt tantum singularis. quo modo? legimus vina non solum in Vergilio, ne dicas quasi in poeta lectum, habes hoc etiam in Cicerone lectum, 'vina vinalisque Asiatica', 'mella fluant illi', 'serite hordea campis', 'aeraque sudant' [hoc aes haec aera]: ista omnia per usurpationem dicuntur.

1 non om. A, add. a 2 etiam hoc numeri A 4 obiecit a obiecit ABC
 5 omnia nomina AB omnia enim nomina Ca* 6 dicebat — 8 Compitalia om. C,
 add. c 14 stemma stemmata] stegma stegmata BCa* steg... stegmata A
 16 ergo om. C esse ut hoc aut graecam B 22 multa om. BC: multa per con-
 suetudinem esse usurpata coniecit Lindemannus 23 pulvis] pulveres ABC
 pulveres] puluer ABC 24 de his nominibus a* de his numeris ABC 29 quae
 ad pondus vel ad mensuram pertinent Cb quae ad pondus et mensuram pertinent B
 quae pondere mensurantur A quae pondere numero mensura a 30 sunt] est A
 32 in caecirone A: Cic. in Verr. act. sec. 1 36, 91 vina ceteraque quae in Asia facil-
 lime comparantur cf. Cledon. p. 1898 una vinalisque C mella] Verg. bucol.
 3, 89 33 serite] Verg. georg. 1 210 aeraque] Verg. georg. 1 480

Practerea sunt aliqua nomina enuntiatione singularia, intellectu pluralia, ut est populus gens contio multitudo. omnia ista enuntiatione singularia sunt, intellectu pluralia: non enim constant de singulis. aut e contrario enuntiatione pluralia, intellectu singularia, ut Athenae Mycenae Cumae Thebae Puteoli. haec sic dicuntur, quasi pluralia sint. sunt autem nomina numeri tantum modo pluralis, quantum ad Latinos pertinet; ceterum apud Graecos invenimus aliter, hae Thebae et haec Thebe, ut est 'te quoque, peritura Thebe'. variant illi.

DE FIGURA

408, 20 Figura in nominibus aut simplex est aut composita. simplex est a 10
494, 34 natura, id est quae | de una re constat, ut doctus; composita, quae de duabus constat rebus, quae accipit ornatum, ut indoctus. simplex est, quae unam rem habet, duplex, quae de duabus rebus constat, id est composita. habes in arte Probi, id est institutis ipsius, hoc tractatum: ait sic, nomina omnia posse componi vel ex non intellegendis (hoc stultum est) vel ex integris vel ex corruptis (hoc bene dixit). 'ex non intellegendis' stultissimum est. puta columna: colu potest habere intellectum, 'colu feminea Parcarum dirupta', et puta si dicas 'colu Parcarum, pereunte colu'; ecce habes intellectum eius. mna nihil significat. hoc si volueris sequi, omnia nomina composita erunt, quaecumque sunt in rerum natura. numquam enim licet tibi referre rem ipsam ad etymologiam, nisi ipsa etymologia consentit rei principali. colu aliud est. numquid ideo dicta columna est, quod habet originem a colu? ergo cum illud aliud significet, hoc aliud significet, quare dico compositum est nomen ex integro et corrupto, cum ipsum etymum non habeat commune cum principali? et quod non habet commune cum principali etymum, compositum non est. ergo hoc sequimur, ut illa dicamus corrupta, quae resoluta possunt fieri integra. [aliae] fiunt compositae figurae ex duobus integris, ut suburbanum; ex duobus corruptis, ut efficax; ex corrupto et integro, ut nugigerulus; ex integro et corrupto, ut insulsus. et re vera illa pos- sunt dici corrupta, quae fuerunt integra; in communi etiam sermone sic habemus. numquid possumus dicere birrum corruptum esse, nisi quia fuit integra? sic etiam non possumus dicere partes corruptas esse in ora-

5 pluralia corr. plura A 6 pluralis] singularis ABC 8 te] Stat. Theb. X
594 te tamen infelix, inquit, perituraque Thebe 12 accepit AB 13 de om. BC
14 in arte Probi] instit. art. p. 53, 18 18 dirupta ABC dirupta a diurna colu
coniecit Lindemannus, duo exempla ab ipso grammatico ficta videntur adscripta esse,
colu potest habere intellectum, ut puta si dicas 'colu feminea Parcarum', 'Parcarum
pereunte colu' 22 consenserit C colum aliud est ABC 24 fortasse compositum
esse nomen 25 principali corr. principale A 26 et quod non habet commune
cum principale cum ethemo B et quod non habet commune principale cum aethemo
C cum etemo A et quod non habet commun... (commune cum a*) principale add.
a 28 alie in litura A: varie vel ut puta olim scriptum fuisse videtur ex duobus
integris a* ex duabus integris partibus ABC 29 suburbanus BC 30 nugigero-
lus AC 31 fuerunt] sunt ABC 32 fortasse myrrham corruptam esse

tione, nisi quae resolutae integrum faciunt. non possumus ergo dicere compositas esse, nisi resolutas revoces ad integrum.

Hoc quod dicit satis utile est, pleraque apud Latinos nomina inveniuntur ita conexas, ut de duobus nominativis fiant, ut praetor urbanus. ⁵ hoc sic habeo dicere, quasi unum sit conexum, praetorurbanus, quasi unum sit. et quae erit regula? quotienscumque contingit ut ex duobus nominativis nomen componatur, utraque parte declinandum est, ut puta praetor urbanus: | praetor nominativus est, urbanus nominativus est; utraque parte hoc nomen declinatur, hic praetor urbanus, huius praetoris ¹⁰ urbani, huic praetori urbano, hunc praetorem urbanum, et iam per omnes casus. si autem nominativo et quocumque alio casu componatur, necesse est illa pars declinanda sit, quae habet nominativum; illa pars vacabit, *quae nominativum non habet*, ut puta tribunus militum: tribunus nominativus est; militum non est nominativus. ergo haec pars declinanda ¹⁵ est, quae est tribunus. similiter senatus consultum. non te fallat quarta declinatio. nam et senatus consultum prima parte non declinatur, posteriore declinatur. senatus enim modo non est nominativus, sed genetivus, hic senatus huius senatus. refer ad aliquam elocutionem, et invenies: ecce si dicas 'hoc consultum cuius est?' plebis. 'hoc consultum cuius ²⁰ est?' gentis. sic etiam senatus consultum: non erit nominativus, sed genetivus. idcirco etiam [si dicimus hic senatus huius senatus: 'hoc consultum cuius est?' senatus] illa pars erit immobilis, prior. similiter pater familias: pater nominativus est; familias non est nominativus, sed declinamus ita, huius patris familias, huic patri familias, hunc patrem ²⁵ familias, et similiter cetera. | in hoc nomine invenimus [exemplo] varias declinationes. aliquotiens sic declinatur, quem ad modum regula exigit, ut ita dicamus, hic pater familias, huius patris familias, huic patri familias, hunc patrem familias, o pater familias, ab hoc patre familias, hi patres familias, horum patrum familias, his patribus familias, hos patres ³⁰ familias; et ex ordine illud erit immobile. aliquotiens in numero plurali mutatur, et invenimus hi patres familiae, et iam mutat. scire debes quod et immobiliter licet nobis declinare hoc nomen et mobiliter, id est cum conversione [constare]. illud vero quaesitum est, et prudenter quaesitum est, familias qui casus est. non hoc quaesitum est, quem ad modum ³⁵ declinetur: nam accepistis duas res; nam aut sic declinatur, ut immobilis sit pars posterior, aut ut sit mobilis: illud quaesitum est, qui casus sit,

4 de duobus nominibus fiant *ABC*. 5 hoc sic *Ba* hic sic *AC* conexu *A*
 13 quae nominativum non habet *om. ABC* 19 plebis hoc consultum cuius est gentis
BCa plebis vel gentis *A*. ea quae sequuntur aut additamento aliquo, quod notavi, aut
 perturbato verborum ordine corrupta sunt, ut haec fere scripserit grammaticus, sic
 etiam senatus consultum si dicimus, senatus non erit nominativus, sed genetivus, hic
 senatus huius senatus; 'hoc consultum cuius est?' senatus. idcirco etiam illa pars quae
 est prior erit immobilis 25 invenimus *om. A*, add. *a* 31 fortasse hi patres fa-
 miliarum 35 accepistis *BCa* accepisti *A* 36 aut ut sit mobilis *BCa** aut si mo-
 biles *A* casus sit *BCa* casus iste sit *A*

p. 190—92 L.

et diu hoc quaesitum est. quantum videtur nobis ad simplicem intellectum, accusativus pluralis est, has familias. tamen si verum consideres, non est accusativus, sed genetivus singularis antiquus. apud maiores nostros enim pleraque nomina ad ritum graecum declinabantur. habemus apud Sallustium 'thesauros custodias regias'. ita locutus est. et qui erit intellectus? nullus. sed hoc voluit dicere, 'tenuit Lucullus thesauros $\tau\eta\varsigma$ custodias $\tau\eta\varsigma$ regias', graeca declinatione: quem ad modum si dicas haec Musa, fac declinationem graecam, $\tau\eta\varsigma$ Musas; tabula $\tau\eta\varsigma$ tabulas. ad nominativum sigma addunt et faciunt genetivum singularem. sic etiam cum dicimus pater, nominativus est. fac etiam istum nominativum, haec familia; addis s ad istum nominativum, et incipies facere familias. ergo incipiet genetivus singularis esse. et unde probamus genetivum singularem magis esse, non accusativum pluralem? ne forte dicas 'non est genetivus singularis iste, sed debet esse accusativus pluralis'. ego dico tibi non esse accusativum, sed tantum modo genetivum propter istam declinationem graecam. nam licebat maioribus nostris ista nomina etiam graeca declinatione efferre, ut habetis in Sallustio illud quod diximus, 'custodias regias' pro eo quod est 'custodiae regiae', ut sic sit patris familiae, quem ad modum custodiae regiae, vel propter hanc rationem vel propter illud: omnia ista nomina, quae componuntur, de nominativo et genetivo sunt. tribunus militum: tribunus quando dicimus, qui est? nominativus est. senatus consultum: senatus qui est? genetivus est. iuris peritus dicimus: peritus cuius? iuris. numquid dicimus peritus iura? omnia talia sunt. tribunus plebis dicimus. quando dicimus tribunus plebis, tribunus nominativus est, plebis genetivus est. numquid dicimus tribunus plebem? ergo cum cetera talia nomina in connexionem venientia non possint alium habere nisi genetivum, quare non possumus et hoc dicere esse genetivum? aut certe da mihi elocutionem de accusativo plurali. hoc ergo magis sequi debemus, quoniam extat exemplum. in Sallustio extat, ubi etiam in collativo non nisi genetivum inveniamus. idcirco hunc genetivum dicere debemus.

432, 28 Dicit rem stultam: 'plane' ait 'sciendum est nomina composita non posse conponi'. et superius dixit licere nobis nomina de pluribus conpo-

2 est om. A, add. a 5 apud Sallustium] Charis. p. 107, 11 quam declinationem et Sallustius in III secutus ait 'castella custodias thesaurorum in dedicationem acciperentur'; Serv. in Verg. Aen. XI 801 secundum Sallustium in IIII historiarum, qui ait 'castella custodias thesaurorum' pro custodiae. ita enim etiam Asper intellegit thesaurus custodias A 6 thesauros thes (thee c) custodias thes (thee c) regias BC thesauros (the add. a*) custodias (the add. a*) regias A 7 graecam declinationem ABC 8 thes musas tabula thes tabulas BC the musas tabula the tabulas A 10 cum dicamus corr. cum dicimus B: cum dicamus pater cum dicamus A 12 ergo incipiet BCa ergo incipit A 15 ego dico A(?)C ego autem dico B ergo dico a* 18 ut sic sit — regiae om. A, add. a 25 plebis genetivus est om. A, add. a 26 cum om. A, add. a cetera alia ABC 29 hoc sequi magis debemus B quoniam extat Ba* quoniam stat A 30 in collativo BCa in collativo A in collectivo c. fortasse in elocutione

nere. quo modo hoc potest fieri? si nomen compositum, ut dixit, non potest conponi, quo modo potest conponi de pluribus? nam quando dico doctus, una res est; quando dico indoctus, duae res sunt. quo modo possumus de pluribus conponere, nisi compositum iterum conponamus? ut
 5 est illud *quod* legimus, expugnabilis inexpugnabilis. ideo videor de pluribus conposuisse, quoniam iam compositum nomen conposui. iste autem dixit in principio nomina composita non posse conponi, et item dixit tamen 'sed sciendum est etiam de pluribus posse conponi'. contraria videntur. contraria sunt quidem ad verba, ad rationem non sunt contraria.
 10 scire enim debes, quae nomina composita sunt, omnia naturaliter semel composita sunt; non possunt iam amplius conponi. sed si volueris conponere in similitudinem, possunt iterum conponi. nam haec ipsa quae composita sunt de pluribus, in similitudinem reuertuntur. numquam inuenis nomen in contrarium compositum. puta felix: qui est felix? qui
 15 habet prosperam fortunam; ecce habes significationem. conpone illud: infelix; ecce mutasti sensum: aliud est felix, aliud infelix. iterum si volueris conponere, regredi habet prima significatio damnatam compositionem ininfelix, sublata ista re: hoc non licet, ista compositio non conceditur. ceterum iam compositiones [iam] simplices sunt. puta pugnabilis, expug-
 20 nabilis: idem est expugnabilis, quod est pugnabilis, 'ille locus est pugnabilis', hoc est qui possit paene dirui; 'iste locus est expugnabilis', hoc est qui possit paene dirui. inexpugnabilis non videatur tertia esse compositio, | sed secunda. similiter territus: quid est territus? timidus. per-
 25 territus quid est? similiter timidus. numquid tale est, quem ad modum felix? numquid ipsa compositio convertit nomen, et non magis priorem significationem firmavit? ergo quando significat priorem significationem confirmantem, numquid possumus hoc dicere esse iterum compositum? non enim videtur quasi tertia adhiberi, sed post confirmationem secunda est. et licet nobis ita conponere, aliter non licet.

DE CASIBVS

30 Graeci casus habent quinque tantum, nominativum genetivum dativum accusativum et vocativum. idcirco ablativum plerique varie appellant: alii illum dicunt sextum a numero, alii illum latinum vocant *ab* eo, quod Graeci illum non habeant, sed specialis est latinitatis.

35 Plane quaesitum est, utrum nominativus casus esset. et si verum 433, 12

3 quomodo possunt *ABC* 5 quod *om. ABC* expugnabilis ideo uideo in-
 expugnabilis ideo uideo *A* videor] uideo *BC* 8 sed *om. A, add. a* etiam de
 plurimis *A* 14 in contrarium positum *C* 15 habes] habet *ABC* 17 significatio
 in damnatam *C. fortasse* damnat istam compositionem 20 idem est quod pugnabilis
 et expugnabilis idem est ille *Cb* idem est quod pugnabilis et expugnabilis ille *B* idem
 est ille *A*: quod pugnabilis et expugnabilis idem est in *marg. a* 24 numquid tale
 est quemadmodum felix *om. A, add. a* 28 adhibere *A* 32 plerique *BCa* plerum-
 que *A* 33 uocant eo *ABC*

p. 194—96 L.

quaeras, non potest nominativus casus dici. nam casus dictus est ab eo, quod faciat nomen cadere, id est declinari et flecti. quando enim dico doctus, integrum | est; cadit et facit docti; iterum cadit et facit docto; item cadit et facit doctum. casus dicuntur inflexiones ipsae. ergo si casus ideo dicti sunt, quod faciant nomen cadere et inflecti, constat nominativum casum non esse. non enim inflectitur, sed sic, quem ad modum invenitur, sic constat. ut puta si dicas doctus, quae est inflexio? nulla est, incipit a genetivo inflecti; item in dativo, item in accusativo et reliquis. si ergo non est inflexio in nominativo, non est casus. sed tamen est ratio, qua dicitur casus, licet non inflectat ipse; sed tamen per ipsum scimus, quid sit inflecti. non enim potes intellegere, quid est inflexum, nisi ante intellexeris, quid est integrum. unde scisti quoniam huius docti inflexus est casus, nisi quoniam scisti ante hic doctus non esse inflexum casum? unde scimus quoniam mutatio facta est in genetivo singulari, nisi scieris quoniam principale illud ita fuit? habet hoc etiam exemplum de gradibus. gradus dicitur ascensus quidam. si hoc est, positivus non debet dici gradus: nam positivus nullus ascensus est. incipit esse ascensus a comparativo et superlativo. sed tamen licet ipse positivus non est ascensus, tamen, quoniam per ipsum positivum fit ut intellegamus postea, quid est ascendere in comparativum et superlativum, idcirco appellatur et ipse gradus. ideo ergo nominativus, licet non est casus, tamen, quoniam facit nomen stare et facit postea cadere, ideo appellatus est casus.

Genetivus dictus est ab eo, quod per ipsum exprimamus genera; ideo dictus est genetivus. puta 'cuius filius est ille?' oratoris; ecce genetivus est, et genus inde intellegimus. puta 'cuius gentis homo est?' Africanæ; ecce genetivus est, et genus inde exprimimus. scire debemus quod iste casus apud Latinos simplicem habet sensum, apud Graecos duplicem. aliquando sic habet, quasi inde creet; aliquando sic habet, quasi non inde creet, sed auferat. hoc vero graecum est. habes unum librum Probi de isto genetivo scriptum; tantum modo hoc solum tractat in illo libro, de hoc casu. quare hoc dico? plerique sunt Graeci satis et trahuntur ad illam linguam consuetudinis suae. apud Graecos, ut diximus, ablativus non invenitur, sed omnia per genetivum proferunt.

2 declinari *Ca* declinare *AB* 5 nomina cadere *BC* 6 sed sic — 7 constat *om. A, add. a* 7 constitit *a* 10 ratio *om. A, add. a* dicitur casus *AC* dicitur casus *a* dicitur *B* sed] se *A* 11 inflecti *ACb* inflectere *B* inflectio *a** potes *Ba* potest *AC* 16 si hoc est *A* si hoc non est *a* sed hoc non est *BC* 18 sed tamen licet ipse *AB* sed licet ipse *a** sed tamen ipse *Cb* 21 nominativus dicitur (dicitur *om. B, add. b*) quoniam non est casus *ABC* 30 quasi inde creet aliquando sic habet quasi non inde creet *BCa* quasi inde . . . aliquando sic habet quasi non indegerit *A* uere *ABC* 31 tantum modo — de hoc casu *om. B, add. b* 32 de *om. A, add. a* quare dico *ABC* 33 fortasse consuetudine sua

'tulit ab illo' dico latine, 'tulit ab illius' dicunt Graeci. haec autem discretio non est in casu, sed est in sensu tantum modo. scire autem debemus quoniam hoc officium auferentis [quod auferentis est] translatum est a genetivo in ablativum, quod Graeci hoc per genetivum utuntur. 5 dativus dictus est ab eo, quod per ipsum ostendamus nos aliquid dare, puta 'da illi', 'da mihi': ideo dativus dictus est, quod per ipsum demus, puta 'da oratori', 'da grammatico'. accusativus, quod per ipsum accusemus, puta 'accuso illum'. vocativus, quod per ipsum vocemus, o Cicero, o orator. ablativus dictus est, quod per ipsum aliquid auferamus, 'aufero a Cicerone'.

Septimus est ablativi similis: idem est septimus, qui et ablativus, in 433, 16 plerisque elocutionibus. nam ecce tale est, si dicas 'doctior ab oratore', quem ad modum si dicas 'doctior oratore': 'doctior oratore' septimus est, 'doctior ab oratore' ablativus est. idem erit ablativus, qui est et septimus; sed in plerisque elocutionibus, non in omnibus. inveniuntur enim elocutiones, ubi longe aliter sit ablativus, quam septimus. in principio scire debemus quoniam inter ablativum et septimum nihil interest nisi sola praepositio: septimus est 'doctior oratore', ablativus 'doctior ab oratore'; erit septimus detracta praepositione. sed quo differunt? plerique 20 dicunt nihil differre utrumque casum, sed unum habere sensum. nam revera idem est ablativus, qui est et septimus, invenitur tamen elocutio, ubi aliud significet ablativus et aliud septimus, si ita loquaris 'illo praesente suscepi'. quando dico 'illo praesente suscepi', septimus est, non habet praepositionem; quando dico 'ab illo praesente suscepi', ablativus 25 est; et longe aliud est 'ab illo praesente suscepi' et aliud 'illo praesente suscepi'. quando dico 'illo praesente suscepi', non est id quod 'ab illo praesente suscepi'. si enim dicam 'illo praesente suscepi', tres personae sunt, illo praesente ego suscepi ab illo; si dicam 'ab illo praesente suscepi', duae personae sunt, ego suscepi ab illo qui praesens fuerat. ergo 30 vides aliquoties inveniri elocutionem, ubi consentiant illi casus, aliquoties inveniri ubi differant.

Legimus in quibusdam artibus non quidem frequentatis etiam octa- 433, 23 vum esse casum. multi dicunt sex tantum casus esse, multi addunt septimum; addunt plerique etiam octavum, ut 'it clamor caelo', 'subeunt muro'. multi dicunt octavum esse casum, multi genus esse elocutionis. sed animadvertite, et iam pro arbitrio tuo est, sive ut hoc dicas, 'octavus est casus', sive ut dicas genus esse elocutionis. interim advertite,

1 tulit ab illo dico latine tulit ab illius dicunt graeci A tulit ab illo dico latine illi non dicunt ita sed dicunt tulit ab illius BCa 3 quod auferentis est A quod auferenti est BCa 4 quo graeci BC 8 accusa illum BC 22 significet BCa significat A 25 et aliud BCa et illud A 31 deferant a deferant A differunt BC 33 sextum esse ABC 34 it clamor Verg. Aen. V 451 subeunt Verg. Aen. VII 161 muroque subibant 37 octavus est casus sive ut dicas om. A, add. a genus est elocutionis C

p. 199—201 L.

quem ad modum fit ut in potestate tua sit vel illum casum facere vel elocutionem. ita fit: omnia quæ accusativo possumus cum praepositione iungere, si iungamus dativo sine praepositione, ecce sic fit. ergo haec est elocutio, quæ potest iungi accusativo cum praepositione, si iungatur dativo sine praepositione. 'it clamor in caelum', 'ille it sub murum': 5 'it clamor in caelum', in praepositio est, caelum accusativus est: tolle inde praepositionem, muta accusativum casum in dativum, et fecisti illud, 'it clamor caelo'. 'it ille sub murum', sub praepositio est, murum accusativus est: tolle inde sub, muta illum casum, fac muro, et habes illud, 'subeunt muro'. et inde ista omnis elocutio fit. tamen legimus 10 aliquotiens quod elocutio est, aliquotiens quod octavus casus est.

433, 26 Scire debemus quod omnes casus varios habent exitus. ipsa est optima declinatio, quæ in omni casu exitus variat [puta nominativus in us ut exeat, genetivus in i, dativus in o]. quotienscumque mutantur omnes casus, tunc optima est declinatio, ut est unus: ecce unus, mutavit 15 unius, mutavit uni, mutavit unum. erunt | inflexiones in ultimis syllabis: vide ne consideres priores syllabas; illae enim non inflectuntur: omnes inflexiones in ultimis syllabis fiunt. ibi considera exitus varios. ergo unus, mutavit unius, mutavit uni, mutavit unum: omnes casus varii sunt, et dicitur ista declinatio hexaptota, quod sex habet casuum varietates. in- 20 veniuntur aliquotiens pentaptota. pentaptota sunt, quotiens quinque sunt varietates et sex casus. et quo modo potest fieri ut sex casus quinque habeant varietates? [et quomodo potest fieri hoc?] si sint duo similes casus. puta si nominativus et vocativus * in us exeunt. ecce quem ad modum fit pentaptotum, ut huic docto et ab hoc docto. iam habet simi- 25 lem dativum et ablativum, huic docto et ab hoc docto: nam et docto dicimus dativo et docto dicimus ablativo. hic doctus huius docti huic docto hunc doctum et o docte; ecce habes pentaptotum. tetra- 30 ptotum est, quotiens quattuor sunt varietates, sex tamen casus. quem ad modum autem fit? quotiens nominativus et vocativus, dativus et genetivus similes 35 sunt: puta hic dies et o dies; in es exit utrumque; huius diei et huic diei; ecce duas varietates; hunc diem et ab hoc die, ecce quattuor varietates. triptotum est, quotiens tres sunt varietates et sex casus, ut est templum: hoc templum, hoc templum, o templum, id est nominativus accusativus et vocativus unum exitum habent; item dativus et ablativus, 35 huic templo et ab hoc templo; et genetivus dissimilis, huius templi. diptotum est, quotiens tres similes sunt casus et tres dissimiles. hoc

3 si iungamus *BCa* si iungas *A* haec *ACb* hoc *Ba* 6 tolle inde — 9 accusativus est *om. A*, add. *a* 7 in dativo *BC* 12 habent habere *ABC* debent habere *a**

24 in us exeunt *A* in us exeant *BCa*: pentaptotorum duo genera posuisse videtur grammaticus, alterum eorum quorum nominativus et vocativus similes sunt, alterum eorum quorum dativus et ablativus, quod accidit nominibus nominativo singulari in us exeuntibus, itaque lacunam indicavi 32 ab hac die *ABC* 37 et tres dissimiles *BCa* et tres similes *A*

autem invenitur in temporibus, in declinationibus non licet: ut est hoc cornu hoc cornu et o cornu, nominativus accusativus et vocativus corripuntur; huius cornu huic cornu et ab hoc cornu, isti tres producantur. tres corripuntur et tres producantur. item est quod appellatur aptoton, 5 penitus ubi nulla inflexio est, ut nequam: sive nominativus sive genetivus sive dativus sive accusativus sive vocativus sive ablativus ita dicuntur, hic et haec et hoc nequam huius nequam, et reliqua; non inflectitur.

Nomina numerorum etiam ipsa ab uno usque ad tres [numeros] possumus declinare: ut puta unus unius, duo duorum, tres trium possumus 10 declinare; a quattuor usque ad centum non declinantur. quare? nemo enim potest dicere quattuor quattuorum, viginti vigintorum; nemo dicit hoc. ab uno usque ad tres potest declinari, a quattuor usque ad centum non potest declinari. item a ducentis in infinitum suscipitur declinatio per omnes numeros, ducenti ducentorum, tricenti tricentorum, 15 quadringenti quadringentorum, excepto uno numero mille, sed nec hoc ipsum in utroque numero, sed in singulari. quaesitum est hoc ipsum, utrum mille diceremus an mile, id est utrum per geminum l an per unum. sed Plinius Secundus in libris dubii sermonis ita expressit, 'mille non debemus aliter dicere, nisi per geminum l'. et quid facimus de 20 numero plurali? quo modo habemus dicere? dicit 'in numero plurali unum l ponere debemus et dicere milia', ut est 'milia multa daret leto'. et quid est hoc? quare illud per unum l profertur, et illud per geminum l? ratio hoc exigit declinationis. nam si dixeris hoc mile, cogo te declinare, et incipis dicere hoc mile huius milis huic mili hoc mile o 25 mile, quod non facile invenis; declinationem istam non invenies. quare ratione autem cogo te declinare? si dixeris mile, quoniam nominativo invenitur unum l, declinatur ipsum nomen. inde milia declinamus, quoniam istud unum l habet. ergo ideo non possumus in numero singulari dicere hoc mile, ne cogamur ad declinationem. ideo autem in numero 30 plurali per unum l profertur, quoniam invenitur declinatio. numerus autem singularis geminum l habet, sed indeclinabile, hoc mille. unde hoc probamus, quia et geminum l habet et non recipit declinationem? illa res docet quod non recipit declinationem: possum ita dicere, 'habeo mille servos'; modo accusativus est mille propter servos. si volo, facio 35 illud genetivum, 'habeo mille servorum'. quantum habet servorum? mille; ecce modo genetivus est. si ergo pro qualitate inflexi nominis

1 non in (in om. A, add. a) declinationibus non licet ABC 7 non flectitur A
8 etiam ab ipsa ab uno A: fortasse nomina numerorum etiam ipsa a quattuor usque ad centum non declinantur; ab uno usque ad tres numeros possumus declinare numeros om. A, add. a 12 hoc om. A 13 ducentis A 18 plenius AC dubiis sermonis A 21 ut est om. C, add. c milia] Verg. Aen. V 806 dare A 22 et quod est hoc A et quid hoc BC per unum profertur C 23 exegit A 24 milis om. B, add. b 33 possum ita A possum et ita BCa 34 accusativus est modo mille propter servos si nolo A accusativus est modo modo mille accusativus est propter servos habeo mille servos si nolo BCa 35 illum A

p. 203—05 L.

mutamus etiam casus, et illud nomen omnino non mutatur, constat quoniam non declinatur. mille autem servorum habetis in ipso Cicerone, 'facile mille hominum versabantur'. vides quoniam genetivus est. unde potius illud nomen apparet quoniam indeclinabile est.

433, 35 Praeterea sciendum est esse aliqua nomina quae non per omnes 5 casus declinantur; sed aliquoties invenitur nomen cum uno casu, aliquoties cum duobus, aliquoties cum tribus, aliquoties cum quattuor. ecce nomen cum uno tantum casu, ut sponte; septimus est, nec alium invenimus: natu, maior natu: tabo, 'et terram tabo maculant'; tantum septimus est. ecce habes nomina contenta singulis casibus. inveniuntur 10 alia nomina tantum modo contenta duobus casibus, nominativo et | vocativo, ut hic Iuppiter o Iuppiter. ceterum qui ita declinant, hic Iuppiter huius Iovis, stultum est. et illa enim ita habebis declinare, hic Hercules huius Amphitrioniadae, et haec Minerva huius Palladis. quo modo enim illud possumus declinare? numquid, si ille Iuppiter habeat quinque aut 15 quattuor nomina, idcirco debeo per singulos casus mutare illa nomina? hoc stultum est; sed dicimus, Iuppiter habet duos casus, hic Iuppiter et o Iuppiter. aliquoties inveniuntur nomina, ubi tres tantum sunt casus, ut puta hoc nefas hoc nefas o nefas; aliquoties ubi quattuor tantum casus sunt, ut est Iovis, huius Iovis huic Iovi hunc Iovem ab hoc Iove. quin- 20 que casus numquam possumus invenire. ecce deficiunt quinque simul, deficiunt quattuor, deficiunt tres, deficiunt duo; unus numquam potest deficere. qua ratione non potest deficere unus? quia nominativus et vocativus paene idem sunt, ut puta haec Musa o Musa, hic pater o pater, hic fluctus o fluctus, hic dies o dies. si ergo ita profertur vocativus, 25 quem ad modum nominativus, quotiens defecerit nominativus, necesse habet deficere et vocativus. ideo non possumus invenire ubi quinque sint casus. quamquam potes fingere secundum usum: puta sublato vocativo invenitur nominativus, ut sint quinque casus. hic populus, non dico arborem, sed multitudinem, hic populus huius populi huic populo hunc 30 populum et ab hoc populo. vocativum quo modo facimus? Lucanus ita dixit, o populus, 'degener o populus'. Quintilianus in controversia sua o popule dixit, quod non potest dici. quid tam enim aridum, quid tam absurdum, quam hoc dicere? vide autem, quid dicit ipse Donatus: ait 'sed haec, quae dico deficere, secundum usum dico, ceterum scio 35

2 Cicerone] *pro Mil.* 20, 53 3 servabantur C genetivum unde A 8 sponte nec aliud invenimus septimus est natu ABC 9 et terram] *Verg. Aen.* III 29 maculant BCa maculat A tantum om. A, add. a 12 iuppiter constanter B 13 declinare et haec minerva huius palladis hic herculis huius amphitrionis (amphitrionis A) quomodo ABC 16 idcirco debet C 17 habet A(?) habere BCa 25 haec dies A 27 et om. AB ubi quinque sint (sunt A) casus puta sublato nominativo invenitur vocativus ut sint quinque casus quamquam potest fingere secundum usum hic populus ABC 31 Lucanus] *Pharsal.* II 116 32 degenero populus AC quintilianus AC

me legisse haec ipsa quae deficiunt? ecce lateris, si ad artem advertas, non debet habere nominativum. quid ergo? nominativus et vocativus non inveniuntur? inveniuntur quidem, sed in auctoritate; in usu non inveniuntur. erit autem huius nominis nominativus hic later; plerique dicunt hic las, sed falsum est: ita enim facit, later. ita legimus et in Probo et in antiquis. item huius dicionis: erit nominativus haec dicio. hoc in usu non est; tamen si compositum sit, erit in usu, dicio condicio; erit nominativus haec condicio huius condicionis. hoc ipsum etiam quod diximus, hic Iuppiter et huius | Iovis, apud antiquos libros invenimus plenas declinationes, hic Iuppiter huius Iuppitris huic Iuppitri. legimus in Capro hic Iovis huius Iovis. etiam Naevius Attius Pacuvius, omnes isti utuntur hoc exemplo. tamen ista de usu remota sunt. ideo dixi, ne putes istum imperitum esse aut te omnia debere dicere. ita enim locutus est, 'sunt aliqua quorum nominativus in usu non est'; non dixit 'quorum nominativus non est quidem', sed 'in usu non est'. ergo vides quia docuit lecta esse, sed non debere poni.

Praeterea sunt aliqua nomina addicta casibus. haec autem innume- 434, 3
rabilia sunt. omnia ista genera figurarum sunt, quae dicit; exempli tamen causa ponit aliqua. tu scire debes quia sine aestimatione sunt, nec est
20 computatus. sunt aliqua nomina quae genetivo casui serviunt, aliqua quae dativo, aliqua quae accusativo, aliqua quae ablativo, aliqua quae septimo serviunt. genetivum ista secuntur, ignarus belli et securus amorum; genetivum tantum tenent. ignarus belli: numquid possumus dicere ignarus bello aut ignarus illa re? noli putare quoniam haec sola sunt; haec duo
25 scripta sunt, exempli causa sunt posita; ceterum innumerabilia sunt. similiter quae dativo serviunt, inimicus malis; quamquam hodie in usu est ut dicant 'inimicus tuus est', sed non est latinum. solve illud, fac illud unum, et utrumque legimus, et 'amicus tibi est' et 'amicus tuus est': habemus in Terentio

30 amicus summus meus et popularis Geta,
amicus meus Geta, non amicus mihi Geta. ergo licet mihi dicere, amicus meus et amicus mihi; 'inimicus' autem 'meus est' non bene dicimus, sed

1 ad artem] ad laterem ABC 3 inuenitur quidem AB in usu non inuenitur Ba inu non inuenitur A 4 hic later. una littera, ut videtur, post r deleta A, sed non fuit lateris quod edidit Lindemannus hic las Ba hic lar C hic later A 5 facit later. una littera, ut videtur, post r deleta A ita enim legimus in probo B: Prob. cathol. p. 17, 4 6 dicionis a ditionis ABC haec ditio BC 7 dicio conditio B ditio conditio C 8 haec condicio huius conditionis B haec conditio huius conditionis C 10 hic Iovis] Priscian. l. V p. 189, 5 et l. VI p. 229, 10 11 neuius AC

neuius B accius AB attius C pacuvius BCa* pacuvius A 12 sunt] est C 13 te om. A, add. a 14 aliqua BCa alia A 17 addicta Ca a. i. cta A adicta B 18 omnia genera figurarum ista sunt ABC 20 compotus C compotatus c 21 aliqua quae dativo aliqua quae accusativo aliqua quae ablativo aliqua quae septimo BC: quae om. A 22 amorum BC armorum AC 27 solve illud et fac C 29 habemus BCa habes A in Terentio] Phorm. l. 1, 1 31 amicus meus Geta non amicus mihi Geta om. B 32 est ante non om. A, add. a

p. 207—10 L.

'inimicus mihi est'. alia accusativum secuntur, exosus bella, praescius futura. haec genera figurarum sunt. nam [quando dico exosus bella, praescius futura] genetivum naturaliter tenent, 'praescius est futurorum'. alia sunt quae secuntur ablativum, secundus a Romulo. multa vitia fiunt [secundus a Romulo]: hodie ita dicunt, 'ille primus sedet, ille illi secundus est', puta 'ille primus doctior est, ille illi secundus [doctior] est'; soloecismus est. debemus enim dicere non 'illi secundus est', sed 'secundus ab ipso est'. alter similiter: non possumus dicerē 'alter est illi', sed 'alter est ab illo'. alia septimum casum tenent, ut est dignus munere, mactus vir[tute]. haec naturaliter septimum casum tenent. ceterum et dignus illam rem legimus in Terentio, 'dignus es cum tua religione odium'. et macte virtute dicimus naturaliter, id est magis aucte, 'macte nova virtute puer'; tamen legimus et macte virtutis in Statio,

macte animi, dignus tantis qui crederis armis.

interim naturalis vox est 'dignus munere' et 'mactus virtute'.

408, 28

495, 23

Omnia nomina ablativo singulari quinque litteris vocalibus terminantur. genetivus pluralis et dativus et ablativus in dubitationem veniunt et varie declinantur. quando autem vel ita vel ita declinemus, intellegimus ex ablativo singulari. et bene fecerunt Romani ab ablativo singulari sumere regulas. qua ratione? quoniam iste proprius ipsorum est: ablativum enim Graeci non habent, sed Romani. debuerat ergo | latinis nominibus latinus casus regulas dare. idcirco ab ipso regulas sumebant, non ab aliis. ablativus autem singularis quinque litteris terminatur, a e i o u: a, ut Musa; e correpto aliquando, aliquando producto, correpto, ab hoc pariete, producto, ab hac die; i, puppi, o, docto, u, ab hoc versu.

434, 8

A terminatus ablativus genetivum in rum mittit, dativum et ablativum in is, ab hac Musa Musarum his et ab his Musis. quaeritur quo modo dicamus dea dearum, utrum deis an deabus? ait sic Donatus, 'debemus quidem regulas sequi, sed, ne confundamus sexum et nescias utrum deos dicamus an deas, sic admittere ut dicamus deabus, non arte, sed discernendi sexus causa'. hoc dixit et abstinuit se a re, quam debuerat dicere. quid ergo? ubique observandum est? si hoc est, si quoniam confusum est et discretionis sexus causa mutamus ista, non te permitto dicere ab his Romanis, sed Romanabus, quia, si dixeris ab his Romanis, nescio | utrum masculinus sexus sit an femininus; non te permitto dicere ab ipsis, sed ab ipsabus, non ab istis, sed ab istabus. confusus est sexus tam in pronominibus quam in nominibus. ait sic Probus, quod verum est, 'debe-

5 primus . . sed et ille A primus sed ille B 11 in Terentio] Andr. V 4, 37

12 odium om. AC 13 macte BCa macta A: Verg. Aen. VIII 641 in stacio A:

Theb. II 495 21 proprie ABC 23 idcirco A et idcirco BCa 29 utrum diis

AB 32 abstenuit se a regula BC 33 s' quoniam, h. e. sed quoniam BC

34 permitto BCa permittit A 38 Probus] instit. art. p. 82, 16

mus per omnia regulam sequi; sed si quando fuerit necessitas testamenti scribendi, tunc ista servanda sunt, aliter non'. puta maiores nostri voluerunt iuris necessitate dirimere apertam regulam et apertam rationem, ne aliquid in dubitationem veniret. nam si diceret 'volo filiis meis dare illum fundum', quo modo videretur apertum esse, de quibus sensisset? utriusque enim sexus confusus est. sed ut discernamus, idcirco dicimus filiabus, propter necessitatem iuris, deis deabus, et alia quae similia sunt, quae pertinent ad necessitatem iuris. cetera regulis serviunt. et quem ad modum discernuntur? sensu tantum. quando dicimus ab his Romanis, utrum de masculo dicamus an de femina, incertum est; sensu tantum discernimus. in tantum verum est, ut etiam nominativus incertus sit. puta advena: potest et masculus esse advena et femina esse *advena* et mancipium esse advena; incertum est cuius sexus sit: agilis potest et masculini esse et feminini generis. vides ergo quoniam non necesse est diverso exitu syllabarum determinari genera, sed aliquando ipsa genera dividimus sensu; quoniam confusus est sexus, intellectu debemus haec scire. ergo debemus, ubi est necessitas iuris, hoc mutare, ubi non fuerit, servare regulis. et in tantum hoc putavit Probus, ut etiam dixerit ista verba mutari, nata natabus, filia filiabus, dea deabus, mula mulabus. quinque posuit tantum modo. ista sunt, alia iam regulis serviunt.

E terminatus ablativus et productum habet e et correptum. quando autem necessarium habet producere vel corripere, ex declinatione genetivi singularis colligitis. si genetivus singularis is syllaba fuerit terminatus, in ablativo e corripitur, pater patris ab hoc patre, mater matris ab hac matre; corripitur. si ei fuerit terminatus genetivus singularis, ablativus producitur, dies diei ab hac die, fides fidei ab hac fide. vel sic etiam potestis illud colligere, quem ad modum legistis in primordiis: quotienscumque tertia est declinatio, ablativus singularis e correptum habet; deinde quotienscumque fuerit quinta declinatio, e productum habet. et si fuerit e correptum, noli sequi istam regulam, 'quotienscumque fuerit e correpto terminatus ablativus singularis, genetivum pluralem in um mittit absolute, ut ab hoc patre horum patrum'. invenimus autem nos quod 496, 9 ablativo singulari e terminato aliquando in um exit, aliquando in ium: in um exit, ut ab hoc pariete horum parietum; in ium exit, *ut ab hoc* 35 *hoste hostium*. quem ad modum ista regula definitur? dicit ita, 'si ablativus singularis e fuerit terminatus, aliquando perdita ipsa e littera accipit um, aliquando non perdit e, sed in i mutat et sic um accipit'. puta ab

1 regulam] saecula A 3 necessitatem dirimere (derimere A) aperta regula et
aperta ratione ABC 4 nec aliquid B 7 deis] diis AB 10 sexu tantum C
12 et masculus esse advena et femina esse et BC et masculus ... esse et femina esse
et A 14 ergo om. A, add. a 15 diversos exitus BC 22 vel corripere BCa
aut corripere A 23 colligitis BC collegis A colligitis a 27 potest ABC 29
et sic fuerit A 30 quotiens fuerit A 31 genetivus pluralis A 33 aliquando
in ium — 36 e fuerit terminatus om. A, add. a 34 exit hoste BCa

hoc hoste non perdit e, sed hoc ipsum e in i mutat et accipit um et facit hostium; aliquando perdit et sic accipit um, ut ab hoc pariete horum parietum: ecce in isto nomine perit e, in illo non perit, sed e in i mutavit. inde est illud quod invenimus in auctoribus, civitatum et civitatum, invenimus etiam et parentum et parentium, invenimus saepius. qua⁵ ratione? quoniam licet iam et scribentum et dicentum. *quaeritur* utrum debeat e illam litteram commutare in i, an debeat amputata ipsa littera convertere in um? puta si velis e illam litteram mutare in i, addere um, facit civitatum; si velis amputare e, addere um, civitatum facit. ergo ipsam regulam scire debemus, quod plerumque nomina e correpto termi¹⁰ nata in ablativo amittunt e litteram et accipiunt um, plerumque non amittunt, sed in i mutant et sic accipiunt um et faciunt genetivum in ium, dativum et ablativum in bus mittunt, excepto uno tantum modo
 434, 12 nomine, vase vasorum. namque hoc nomen in numero singulari tertiae declinationis est, in numero plurali secundae declinationis est: puta vas¹⁵ vasis vasi vas vas a vase; ecce haec omnis declinatio tertia est. transit ad numerum pluralem et facit secundam declinationem, vasa vasorum; debuit facere vasum. nam a tertia declinatione genetivus in um mittit, dativus et ablativus in bus; debuerat dicere vasibus. nam a tertia declinatione vas vase habet facere, a secunda vasa vasorum vasis. ergo hoc²⁰ nomen dicamus quod in singulari numero tertiam habet declinationem, in numero plurali secundam. si autem e producto terminatur ablativus, genetivus pluralis in rum mittit, dativus et ablativus in bus, ut ab hac die dierum diebus. noli sequi illud quod dixit Sacerdos; dicit plerumque genetivum pluralem tam in rum quam in um mittere: hoc falsum est²⁵ penitus. hoc tu sequere, quando ablativus singularis est e producto terminatus, genetivus in rum mittit, dativus et ablativus in bus, ut puta ab hac die, dierum et diebus. et haec nomina generis sunt tantum feminini.
 434, 13 nini. regula talis est: omnia nomina ablativo singulari e producto terminata generis sunt feminini. quid ergo? dies debet secundum definitionem³⁰ generis esse feminini, sed legimus etiam hic dies. [hoc quod lectum est, talis regula est] in alio autem genere ut dicatur hic dies, adverbii necessitas facit. in adverbio quid dicimus? hodie. quid est hodie? quasi hoc die. si esset feminini generis, hodie diceremus. ergo hinc apparet quo-

6 quaeritur om. ABC. fortasse plura etiam exciderunt 7 debeat e illam litteram BCa debeat e litteram illam A an BCa aut A 8 in um] in i ABC litteram om. B 12 et faciunt genetivum in ium om. A, add. a 18 facere vasum BCa facere vasum A 24 Sacerdos] Claud. Sacerd. p. 1 ed. Vindob. 25 tam (tam om. A) in rum quam in ium (in rum quam in rum A? corr. in rum quam in ium a) mittere puta dierum et diebus hoc falsum est ABC. dierum et diebus, quae ab hoc loco aliena sunt, post 28 ab hac die transposui 26 quando B quoniam AC 27 genetivum B dativum et ablativum BC 28 ab hac die dierum et haec nomina A ab hac die et haec nomina BCa 30 quid ergo — 31 feminini om. A, add. a 33 in adverbio est quod ABC

niam admiserunt genus masculinum propter adverbii necessitatem. ceterum si non sit adverbii necessitas, genus est femininum.

I terminatus ablativus: ista regula multiplex est. i terminatus ablativus singularis genetivum in ium mittit, dativum et ablativum in bus, ut
 5 ab hac puppi puppium his et ab his puppibus. quaeritur in ipsa regula, quando dicamus has puppes, vel quando dicamus has puppis; quando in is, quando in es. talis regula est: quotienscumque genetivus pluralis in ium exit, totiens accusativus in is exit, puta agiliū faciliū dociliū puppiū; ecce quoniam in ium exit genetivus, accusativus iam in is exit,
 10 hos agilis hos facilis hos docilis. si autem genetivus non exeat in ium, sed in um, in es exit accusativus, pater patrum patres, mater matrum matres. non possum dicere patris matris, sed hos patres has matres. i ergo terminatus ablativus singularis aliquando genetivum pluralem in ium mittit, aliquando in um. quando etiam accusativus pluralis in is exeat,
 15 quando in es, diximus; modo illud videamus, ipse genetivus pluralis quando in um exeat, quando in ium. habeo tres regulas. quotienscum- 434, 17
 que nominativus singularis n et s litteris terminatur, in ium exit, amans amantium, docens docentium, clamans clamantium. omnino omnia vel participia vel nomina similia participiis praesentis temporis in n et s ex-
 20 euntia in nominativo singulari genetivum pluralem in ium mittunt. ista participia sunt, amans docens; et nomina similiter, potens inpotens, potentium | inpotentium. ecce nominativus si n et s litteris fuerit terminatus, genetivum pluralem in ium mittit. item si ablativus singularis e correpto terminetur in genere feminino, genetivus pluralis in ium exit,
 25 ut ab hac clade cladium. item si i terminetur ipse ablativus in quovis genere, puta masculino feminino neutro, ut ab hac puppi puppium. ecce habes tres regulas, quibus regulis intellegas, quando genetivus in ium exeat. si autem nominativus singularis non n et s litteris terminetur, si ablativus singularis non e correpto terminetur in genere feminino, aut si
 30 i non terminetur ablativus in quocumque genere, in um exit genetivus. sed illud te admoneo, omnes istas regulas non ex necessitate facere istum genetivum pluralem: non, quotienscumque istae tres regulae fuerint, necesse est ut genetivus pluralis in ium exeat, sed quotienscumque ipse genetivus pluralis in ium exit, ab istis tribus regulis nascitur. ne dicas
 35 mihi 'ecce n et s litteris terminatus est nominativus et debet genetivum in ium mittere'. falsum est; dico nunc 'quando genetivus in ium exit, necesse est ut ab illa regula veniat * sed quando in ium exierit, necesse est ut inde veniat'. dabo etiam exemplum, unde hoc probem. matre

1 genus ergo hic masculinum BCa genus ergo hic masculinus A 11 mater om. A 18 clamans clamantium om. A. add. a 26 puta in masculino et feminino neutro A 31 regulas ex necessitate ABC 33 ut genetivus pluralis BCa genetivus pluralis ut A 37 ab illa regula BCa ab illas regulas A. lacuna quam indicavi haec fere excidisse videntur, non quando ab illa regula veniat, necesse est ut genetivus in ium exeat

p. 217—19 L.

quando dico; certe e correptum est et genus femininum est; et diximus quoniam ablativus singularis e correpto terminatus genere feminino genetivum pluralem in ium mittit, ut clade cladium. ergo dicere debemus matre matrium; sed non est hoc, nemo dicit. unde apparet quoniam istae tres regulae non sic emittunt genetivum, sed ille genetivus, quotiens 5
 496, 14 sic exierit, ab istis tribus regulis venit. inde est illud quod invenitur apud auctores, amantium et amantum et morientium et morientum, 'morientumque ora parentum'. quare non morientium? quia, cum nominativo n et s litteris terminato dixerimus genetivum pluralem in ium *mittere*, non hoc diximus, quod semper in ium mittat; sed quotienscumque 10
 ita est genetivus, inde venit, necesse est ut ab istis tribus regulis veniat.
 434, 19 hoc non habetis scriptum, quod tenere debetis. haec regula etiam accusativum singularem in im mittebat apud maiores nostros, puta hanc puppim; hodie nemo | dicit, sed in istis tantum modo regulam servant, ut accusativus in im exeat, ubi ablativus i terminatur nec aliter potest. ibi 15
 ergo ita exit, ubi i terminatur ablativus nec aliter. quare dico 'nec aliter'? sunt enim alia nomina, quae et i terminantur, et aliter etiam exeunt. puta possum dicere ab hoc igni, possum dicere et ab hoc igne. ergo non potest accusativus singularis in im exire, non possum dicere hunc ignim. quare? quia ablativus non tantum in i exit, sed et in e. 20
 si autem in i exeat nec aliter possit, necesse est ut accusativum in im mittat, ut puta ab hac vi. numquid possum dicere ab hac ve? ergo accusativum dico hanc vim. vides, quando necesse habemus accusativum in im mittere: quando ablativus in i miserit. ab hoc Tiberi: numquid possum dicere ab hoc Tibere? ergo hunc Tiberim dico, quoniam facit in 25
 ablativo ab hoc Tiberi tantum.

Diximus a e i; transit in o litteram. ablativus singularis o littera terminatus genetivum in rum mittit, dativum et ablativum in is, ut ab hoc docto horum doctorum his et ab his doctis, exceptis duobus tantum.
 434, 22 nominibus, domo et iugero. ista duo excepta sunt: et in domo variam 30
 habemus declinationem et in iugero variam. in domo hanc habuimus antiquam declinationem: maiores nostri hoc nomen, id est domus, quarta declinatione declinabant totum [nomen], haec domus ab hac domu harum domuum his et ab his domibus; integra erat apud maiores nostros quarta declinatio. hoc verum esse etiam Iuvenalis testimonio poterit conprobari; 35
 ait 'viscera magnarum domuum'. unde venit ille genetivus, domuum,

8 morientium (-tum C) quae cum nominativo n et s litteris terminato dixerimus genetivum pluralem in ium mittat sed ABC morientium quia cum nominativo n et s litteris terminatur dixerimus quod genetivum pluralem in ium mittat sed c 15 ubi ablativus i terminatur Ca ubi est ablativus i terminatus A ubi ablativus i terminatus Bc 16 ubi i terminatus BC 17 enim om. BC, add. b et aliter] sed aliter ABC 22 numquid — hanc vim om. A, add. a 35 Iuvenalis poterit testimonio poterit conprobare A: Iuven. sat. 3, 73 conprobare BC 36 unde venit ille genetivus domuum om. A, add. a*

nisi a quarta declinatione, nisi ab isto ablativo, ab hac domu domuum? ergo hoc nomen, *ut* dixi, apud maiores nostros quartae fuerat declinationis. posterior aetas usurpavit sibi casus tres, ablativum singularem, genetivum pluralem et accusativum pluralem; hos usurpavit ad secundam declinationem. tamen ablativus u terminabatur apud maiores nostros, usus praesens o adsumpsit; non dixit ab hac domu, sed ab hac domo. sed et genetivum pluralem in um mittebant, nos in rum mittimus, et accusativum pluralem has domos dicimus, illi dicebant has domus. isti sunt tres casus qui usurpati sunt; reliqua omnis declinatio resedit circa usum antiquum; nihil inde praesumpsimus nisi hos solos casus. quare hoc factum est, ut et genetivus pluralis in rum exiret et dativus et ablativus in bus exirent? vide etiam in ipsa anomalia maiores nostros secutos rationem. anomalum est hoc nomen, id est inaequale; et tamen ipsa inaequalitas ex ratione descendit. regulae huius modi sunt: plerique a dativo singulari regulas sumunt, plerique ab ablativo singulari. qui a dativo singulari regulas sumunt, hoc dicunt, dativus singularis i terminatus in bus mittit dativum et ablativum pluralem; nec solvis istam regulam, perpetua est, huic agili his et ab his agilibus, huic docili his et ab his docilibus, huic amanti his et ab his amantibus, huic calenti his et ab his calentibus: dativus singularis i terminatus dativum et ablativum pluralem in bus mittit. item ablativus singularis o littera terminatus genetivum in rum mittit, ab hoc docto horum doctorum, ab hoc excelso horum excelso-
 20 sorum. inventum est hoc nomen in singulari numero habens duos casus istos diversos, huic domui et ab hac domo; ecce dativus et ablativus diversi sunt. propter dativum singularem i terminatum facimus his et ab his domibus; propter ablativum singularem o littera terminatum faciunt harum domorum. ita faciebant, ut et ipsa anomalia ex ratione veniat. nam dativum pluralem et ablativum in bus exire facit dativus singularis i littera terminatus, huic domui domibus facit. item ablativo singulari o littera terminato genetivum in rum mittimus, *ab hac domo* harum domo-
 30 rum. item de iugero unum casum usurpamus, ablativum singularem ab hoc iugero. ceterum maiores nostri hoc nomen tertiae declinationis esse voluerunt totum, iuger iugeris iugeri iuger iuger iugere, iugera iugerum iugeribus iugera iugera iugeribus; tertiae declinationis voluerunt maiores nostri esse hoc nomen. posterior tamen aetas usurpavit sibi unum casum, istum solum ablativum singularem ab hoc iugero. unde in Plinio Secundo legimus quoniam nominativus singularis non debet esse iuger, sed hoc

2 ut om. ABC 4 hos BCa hoc A 5 terminatus C 6 non dicimus coniecit Lindemannus 12 in ipsa anomala A 13 anomalum est BC: anomal... hoc nomen inaequalitate A anomalum est hoc nomen inaequale a* 24 ab hac domu AC ecce dativus B ecce et dativus ACb 25 propter dativum singularem i terminatum BCa propter ablativum singularem u terminatum A 27 ut et ipsa anomalia (anomala ac) ex ratione veniat Ca et ipsa anomala a ratione veniat A ut et ipsa anomalia ex ratione veniant B 30 ab hac domo om. ABC 36 plenio A

p. 221—23 L.

iugerum. nam non potest in ablativo singulari o littera terminari in neutro genere nisi a nominativo um terminato, hoc templum ab hoc templo, hoc tectum ab hoc tecto. si sic dixeris, ab hoc iugero, erit iugerum. sed iterum falsum est, quia, si dixeris iugerum, omnes casus secundae erunt declinationis. quem ad modum hoc scamnum huius scamni huic scamno hoc scamnum, sic habes et hoc declinare, hoc ingerum huius iugeri; non huius iugeri, sed huius iugeri. sed non hoc sequimur, sed usurpamus casum ablativum singularem; reliqui omnes casus remanserunt in tertia declinatione.

V terminatus ablativus genetivum pluralem | in uum mittit, dativum et ablativum in bus, ut ab hoc versu horum versuum his et ab his versibus, 434, 28 quaeritur, utrum debeamus dicere versibus, quem ad modum dicimus arcubus, quem ad modum dicimus artibus. ait sic, 'non necesse est'. qua ratione non necesse est? quoniam ille dativus pluralis vel ablativus, quando exeunt in ubus, necessitate exeunt, non secundum regulam; sed volentes facere differentiam interponimus istam litteram et convertimus. ut puta ab hoc arcu et ab hac arce facimus ablativum: aliud est arx, aliud est arcus, alia significatio est; si dicas arcibus, arces significas; si dicas arcubus, arcus significas. ut possit secerni, necesse habes i in u mutare, ut aliud sit arcus, aliud arces et similia. ceterum ut dicamus versibus aut versibus, quae erit differentia? numquid quando dico versibus, aliud erit, et quando dico versibus, aliud erit? non. unde apparet quia non retinendum est. regula enim ipsa sic tradita est, ablativus singularis u littera terminatus dativum et ablativum pluralem in bus mittit, u in i mutata semper. ab hoc versu, muta u in i, adde bus, et facit versibus; ab hac manu facit manibus; ab hac porticu, u in i muta, adde bus, et facit dativum et ablativum pluralem, his et ab his porticibus. quando autem remanet u, necesse habet remanere causa discretionis; quando dicimus arcubus et arcibus, ne sit aliqua confusio, necesse habemus hoc observare. et item ne confusio sit inter artus et artes, causa discretionis hoc necesse habemus facere, ut u remaneat. hoc quidem bene. et quare sibi istam litteram adsumpsit, u? quare non dicimus arcobus, sed arcubus? [quando confusio est, non vacant istae omnes rationes] quoniam antistichon est. antistichon dicitur, quando altera littera pro altera ponitur. hae autem solae eius modi sunt, quae pro se poni possunt, u et i littera; istas litteras possumus inter se mutare. vis scire

12 debemus AB 13 arcubus et artibus A 14 qua ratione non necesse est om. AB, add. ab 15 in ubus a in bus ABC 17 aliud est arx aliud arcus C alia est arx aliud est (est om. Ba) arcus AB 24 dativos et ablativos plurales A mittunt AC 25 versu muta u Ba versu mutata u AC 26 u in i mutata BC 29 arcibus nisi sit ABC 30 hoc observare AC hoc servare Ba 31 remaneat ab hoc A remaneat ob hoc B 32 litteram regulam B 33 confusum C 34 quoniam antistichon (littera add. c) est antistichon dicitur C quoniam antistichon (antistichon A) littera est antistichon (anthicon A anthisticon a) dicitur AB quando altera littera a quando a littera A quando alia littera B quando altera C

hoc verum esse? ecce optimus et optumus. numquid dico optomus? istae ipsae duae litterae inter se possunt commutari, i et u. ideo, quoniam hoc loco necessaria est propter discretionem, ipsa necesse habet permanere. ubi autem non est necessitas causa discretionis, necesse habet illa littera admitti, excepto uno nomine, ubi commutata est ratio, tribubus. per|suaserunt sibi omnes, et sic remansit ut diceremus: ab hac tribu, converte u in i, adde bus, tribubus debuit facere; sed nemo dicit tribubus, sed tribubus. diximus enim quoniam tunc debemus u admittere, quando causa discretionis est. nunc autem nulla discretio est; sive tribubus dicas sive tribubus, idem est, nec aliud aliquid significat. ita volunt etiam in specubus, 'ipsi in defossis specubus'. falsum est, specibus debuit dicere. nam et sonat specubus tantum modo, et usurpamus litteram sine aliqua discretionem. sic enim specubus usurpatur, quem ad modum et tribubus, cum ratio exigeret ut diceremus tribubus, quippe cum nulla causa esset discretionis.

Ecce dedit nobis regulam, de ablativo singulari quem ad modum 434, 31 faciamus genetivos plurales et dativos et ablativos. quid si sint nomina tantum pluralia? quid facturi sumus? numquid possum dicere de ablativo singulari regulas me sumere, ut sciam, quem ad modum faciam genetivum et dativum et ablativum pluralem, cum ipse singularis numerus non sit? et multa nomina tantum numeri pluralis sunt, kalendae nundinae feriae. ecce ista omnia quem ad modum habemus declinare? ita declinamus: finge similitudinem declinationis, quasi habeat numerum singularem, et secundum fictionem ipsius similitudinis declina etiam nomen quod non habet numerum singularem. ut puta haec Musa huius Musae huic Musae: nominativus pluralis in quid exit? in ae diphthongon. unde oritur ae diphthongos? ab ablativo a terminato. et ablativus singularis a terminatus quo modo facit regulas? genetivum in rum mittit, dativum et ablativum in is. ergo cum inveneris nomen numeri tantum pluralis ae diphthongo terminatum in nominativo plurali, ita habes declinare hoc nomen, quem ad modum illud nomen quod ae diphthongo terminatur in nominativo plurali et habet numerum singularem. ut puta feriae: hoc nomen numeri est tantum pluralis, hae feriae harum feriarum his et ab his feriis. ergo hoc nomen non est rationis, quia non est numeri singularis. sed quoniam diximus numerum istum pluralem in ae diphthongon exire, feriae, ita erit, quem ad modum Musae harum Musarum his et ab his Musis; sic dicimus hae feriae harum feriarum his et ab his feriis, et similiter in aliis. puta manes: numero singulari nemo dicit hic | manis

3 necessaria est et propter A 9 discretio siue AC 11 ipsi] Verg. georg. III 376 12 dicere] facere B tantum modo ut usurpamus BC 18 possumus dicere Ba possum .. dicere A 21 sunt om. ABC 26 unde — a terminato om. B, add. b 27 ae (corr. haec a) dyptongos A haec diphthongos Cb 31 in nominativo plurali BCa in numero plurali A

p. 226—28 L.

aut hic manes aut hic mania aut nescio quid tale. quem ad modum habemus facere genetivum pluralem? horum maniorum an horum manium? vel quem ad modum dativum et ablativum pluralem? his et ab his manibus an manis? non invenio regulam, sed redeo ad rationem Donati. da nomen etiam numero singulari, quod nominativo plurali in es exeat. ⁵ agiles [manes]; ecce hoc nomen in es exit, et illud nomen in es exit. fac genetivum pluralem, horum agilium; sic habes facere horum manium: his et ab his agilibus; sic habes facere his et ab his manibus. habes quidem has regulas tenendas, secundum quarum rigorem possint declinari; tamen scire debes maiores nostros ista nomina numeri pluralis pro sua ¹⁰ licentia protulisse. licebat illis, et dicebant horum maniorum et horum manium. qua ratione? quoniam non poterat eis obicere inperitiam regulae sublatio numeri singularis. unde hoc probamus, sic declinasse antiquos? habes in Horatio

anciliorum et nominis et togae
oblitus:

anciliorum facit. tamen non potes ei contradicere. quare? ancilia enim numeri sunt tantum pluralis secundum rationem, quamquam legerimus in Vergilio [laevaue ancile gerebat]. item Vulcanalium dicimus; tamen Sallustius dixit 'religione Vulcanaliorum impeditus'. sed hoc ²⁰ usurpavit. nam debuit dicere Vulcanalium. unde hoc probamus? redi ad illam similitudinem, da nomen neutrum singulare, quod in ia exeat in nominativo plurali. agilia tale est ac si dicas ancilia, tale est ac si dicas Vulcanalia, in ia exit. ergo quem ad modum facit agilium, sic debet facere Vulcanalium et ancilium. ergo ex similitudine colligis, quem ad ²⁵ modum et illa nomina numeri tantum pluralis faciant, ut sic faciant, quem ad modum illa quae sunt numeri singularis. sed illa usurpata sunt, ut dicerent anciliorum et Vulcanaliorum; et usurpaverunt maiores nostri causa licentiae. haec autem licentia nata est, quia non poterant regula contineri. ³⁰

Quae sunt autem nomina, quae non pertinent ad regulas? ista sunt: numeri tantum pluralis non pertinent ad istas regulas ablativi singularis, et rite. nam si regulae ablativi sunt singularis, illa nomina autem numeri sunt tantum pluralis, non habent rationem numeri singularis, ut exire debeant in numero plurali. item non pertinent ad has regulas ea ³⁵ nomina quae non declinantur, ut fas nefas nequam. quare non pertinent

2 horum manorum aut horum manium BC 9 possint BCa possit A 11 horum manuorum et horum manium BC horum manuorum et horum manum (corr. -uum a*) A 14 in Horatio] *carm.* III 5, 10 17 potest ABC 19 in Vergilio] *Aen.* VII 188 vulcanalium et sic constanter g pro c posita C 20 Sallustius] *cf.* p. 163 *ed. Lind.* religione a religionem ABC impeditus Ba . . . peditus A ineditus C 22 quod in ia exeat Ca* quod in ia eat Ba quod eat A 27 quem ad modum et illa BC 31 ad regulas ista sunt ista sunt numeri C ad regulas istas (ista sunt add. b) numeri B ad regulas . . . sunt (ad regulas istas a) ista sunt numeri A 35 item] ita ABC

ad regulas? sequuntur rationem: istae regulae inventae sunt, ut sciremus, quem ad modum nomina declinentur. si illa nomina non declinantur, quid pertinent ad regulas? rite ad regulas non pertinent. item quae a 435, 4 Graecis sumpsimus, ad regulas non pertinent. hoc perite | fecerunt maiores nostri. emblemata epigrammata: ea nomina quae sunt graeca ad regulas non pertinent. et hoc iuste. qua ratione? nomina graeca ablativum singularem non habent; diximus superius quoniam quinque habent casus tantum. hae autem regulae ablativi sunt singularis. rite ergo non possunt illa nomina, quae carent ablativo casu singulari, pendere a regula. 10 illud etiam scire debes, [quod] haec nomina, quae Graeci neutraliter declinarunt, Latinos etiam feminine dixisse. emblemata: Graeci dicunt hoc emblemata, Latini dicebant haec emblemata; Graeci dicunt hoc schema, Latini dicebant haec schema; hoc pegma, diadema. habes exempla innumerabilia et apud Plautum et apud antiquos et ex aliqua parte apud Ciceronem. 15 nam ait Plautus 'processit Mercurius cum servili schema'. si graece declinasset, 'cum schemate' diceret [a graeca declinatione] a graeco, ut teneret genus neutrum. habes et in Cicerone 'tu de peripetasmis'. si esset neutrum, ab hoc peripetasmate faceret, his et ab his peripetasmatibus.

DE ANALOGIA

Incipit tractare de analogia. dicit plane 'quotienscumque vis nomina 435, 15 declinare, sequere analogiam'. quae est analogia? comparatio similium. latine proportio dicitur: analogia graece, latine proportio. sed ita illam definit, 'analogia est comparatio'. fit octo modis: ut sint sex illae partes 25 quae accidunt nomini *similes*; sex autem accidunt nomini ista, qualitas comparatio genus numerus figura casus, ecce sex partes: exitus syllabarum ut sit similis; puta illud in us exit et illud in us: paenultimarum ratio ut sit similis, ut aut vocales [syllabae] sint aut consonantes: deinde ut tempora sint similia; si illa brevis est, et illa brevis sit. de istis omnibus 30 rebus si unum minus fuerit, iam non stat analogia; de his rebus, quae positae sunt apud Caesarem, siquid minus fuerit, iam non stabit ratio

1 sequantur *ABC* 3 quid pertinent *bc* quod pertinent *Ca* quare pertinent *A*
 quae pertinent *B* 9 ad regulas *B* ad regulam *C* 10 declinantur *C* 11 femi-
 nino *A* femininum *C* fem *B* 12 scema *constanter B* 13 innumerabilia ut apud
ABC 14 et apud antiquos *BCa** aut apud antiquos *A* 15 processit] *Plaut.*
Amphitr. prol. 117 16 declinasset *ABC* declinaret *ac* da graeca declinatione *B*
 17 teneres *ABC* in Cicerone] in *Verr. act. sec. IIII 12, 28* nunc de peripe-
 tasmatis quem ad modum te expedias non habes de peripetasmis *A* 20 DE
 ANALOGIA (id est *add. a**) PROPORTIONE incipit tractare de analogia *A* INCP TRACTARE
 DE ANALOGIA *BC* 23 latine proportio dicitur analogia graece latine proportio *Ba*
 latine proportio dicitur analogiae graece latine proportio dicitur *C* proportionem dicitur
 analogia graece latine proportio *A* 24 definit *C* fortasse fit novem modis, nisi
 potius illud negligentiae tribuendum est grammatici, qui octo modos ex Servii commen-
 tario recepit, nonum aut ipse addidit aut aliunde petivit 25 similes om. *ABC*
 29 et illa brevis sit *ABc* et illa brevis est *C*

p. 230—32 L.

analogiae. ait enim Caesar 'nisi omnia consentiant inter se, non potest fieri ut nominis similitudo sit'. puta doctus et aptus: ecce | hoc nomen omni parte consentit, idcirco et similiter declinatur. doctus cuius qualitatis est? appellativae, et aptus qualitatis est appellativae; ecce similitudo. doctus comparationem recipit, doctior doctissimus, et aptus comparationem 5 recipit, aptior aptissimus; ecce congruit comparatio. genus: doctus generis masculini est, aptus generis masculini est, et utrumque mobile: nam hoc in genere sequimur, et genus et mobilitatem, doctus docta doctum, aptus apta aptum. numeri singularis, hic doctus, hic aptus. figura simplex, doctus simplex, aptus simplex. casus est nominativus, hic doctus, hic 10 aptus. exitus syllabarum: et illud in us exit et illud in us, aptus, doctus. paenultimarum consonantium ratio: duas habet illud consonantes doctus, c et t, et aptus duas habet consonantes, p et t; ergo duae sunt consonantes in illo nomine, et in illo nomine duae sunt consonantes. deinde ratio 15 temporum: brevis est doctus, et aptus brevis est. ideo similiter declinatur, hic doctus hic aptus, huius docti huius apti, huic docto huic apto, hunc doctum hunc aptum, et ex ordine omnes casus similes sunt. da unum aliquod nomen, | ubi vel una res discrepet, et iam non sequitur ratio declinationis. ut puta lepus et lupo, in ista omnia consentiunt, una re tantum fiunt dissentientes. ceterum lupo qualitatis appellativae, 20 et illud similiter * corporale: comparationem non recipit lepus, nec illud comparationem recipit lupo: casus nominativus, figura simplex, numerus singularis, idem exitus, lepus lupo: eadem consonantes; una est illic consonans, et illic una est consonans: eadem ratio temporum; brevis est illa, et illa brevis est. et lepus declinamus hic lepus huius leporis huic 25 lepori, hic lupo huius lupi huic lupo. genus: hic lupo dicimus et hic lepus; sed unum discrepat, mobilitas, quam diximus esse servandam, lupo facit lupa, lepus non facit lepa. discrepavit in genere, et propter discrepantiam generis mutata est declinatio. ergo est quod dixit, nomina ad omnem similitudinem esse declinanda. ceterum si una res defuerit, scire 30 debemus quoniam non stat ratio declinationis.

Quid de ipsis generibus? unde possumus genera invenire? ex diminutione; diminue, et invenis genus. puta tabula, nescio cuius generis sit

2 hoc nomen nomini parte C hoc (? corr. haec a) nomen nomini . . arte (parte a*)
 A 4 similitudo] simili modo B 13 p et t ergo duae sunt consonantes in illo
 nomine et in illo nomine duae sunt consonantes B C a p et t rumpunt regulas illae ergo
 duae sunt consonantes A 19 in om. A, add. a 20 sed una re C. ceterum in iis
 quae sequuntur ordo verborum in codicibus perturbatus esse videtur. nam quae infra de
 declinatione et de genere utriusque nominis scripta sunt, huc revocanda erant, una re
 tantum fiunt dissentientes, genere: hic lupo dicimus — non facit lepa. et lepus de-
 clinamus hic lepus huius leporis huic lepori, lupo hic lupo huius lupi huic lupo.
 ceterum lupo etc. qualitatis appellativae et illud similiter, item corporale et illud
 similiter coniecit Lindemannus 23 eadem consonantes A illic consonans a illi
 consonans ABC 24 brevis et (corr. est a) illa et illa brevis est ABC 26 et
 om. AC 31 declinationibus A

tabula. tabella cuius generis est? feminini. ergo si generis feminini est diminutio, et principale debet esse generis feminini. virgula et virga et similia, exceptis paucis, ut pistrinum canis, pistrilla canicula, et cetera. exceptis istis reliqua alia sumimus genera a diminutionibus.

5 Nominativus singularis tredecim litteris terminatur, quinque vocalibus, sex semivocalibus et una muta vel duabus: quinque vocalibus, a e i o u, a, ut Musa, e, ut monile, i, ut frugi, o, ut Cicero, u, ut cornu; sex semivocalibus, l, ut mel, n, ut carmen, m, ut templum, r, ut Caesar, s, ut doctus, x, ut pix; una muta t, ut caput. adicit c, ut allec aut lac,
10 de quo dubitatur. dixi hoc saepius: multi dicunt, utrum lac dicamus an lact. et re vera si quaeras, hoc rite facit nec aliud. nam si dixeris lac, erit genetivus laxis, quem ad modum allec allecis. lectum est hoc saepius, praecipue apud Varronem. ille dicit 'lac non debemus dicere, sed lact'. sed dixit Caesar contra ipsum rem valentissimam, nullum nomen duabus
15 mutis terminari. c autem et t duae mutae sunt. ergo exclusi sumus ab illa regula. superest ut sequamur regulam Plauti, lacte ut dicamus: habemus in Baccidibus 'sicut lacte lactis simile'. et quidem dixi has rationes. scire autem debes quod hodie illud sequimur, quod dixit Vergilius, lac, et remansit illa consuetudo.

DE PRONOMINE

20 Pronomen dictum est, quoniam fungitur officio nominis. maiores 409, 35 nostri, ne iteratione sermonis aliquod fastidium facerent, invenerunt aliam 498, 36 particulam, quae sustineret officium prioris. ideo dixerunt pronomina. uti 'Vergilius scripsit georgica': potes etiam dicere 'Vergilius scripsit Aeneida';
25 sed ne haec ipsa iteratio proprii nominis possit fastidium creare, idcirco ita locuntur homines, 'Vergilius scripsit bucolica, ipse scripsit georgica, ipse scripsit Aeneida'. varias, quo modo vis, significatio eadem est; varietas tamen [est] sermonis acquirit ornatum. ideo dicitur pronomen, quod fungitur officio nominis. ergo fungitur officio nominis, et hoc signi-
30 ficat pronomen, quod et nomen. quid ergo? eadem significatio est nominis et pronominis? nominum tantum modo erit varietas, non significationis? ait Donatus, hoc verum est quidem, quod in nomine varietas est; sed et in ipsa significatione est aliqua varietas, non usquequaque dissen-

4 sumimus genera a diminutionibus Ca sumimus genera diminutionibus A genera sumimus diminutionibus B 7 munile B 9 ad . . cit A adiecit a ut lac alec de quo B 10 dubitatus ABC hoc dixi A multi inquirunt Wilmannsius de Varron. libr. gramm. p. 212. quaesitum esse vel simile quiddam excidisse videtur 12 alec alecis B 13 lac. non una littera deleta B 14 valentissimam BCa ualedissimam A 15 autem om. B ergo om. A, add. a exclusi sumus ACb exclusimus B 17 in Baccidibus] v. 19 R lactis] lacti codex Neapolitanus Maii class. auct. v. V p. 152 et quidem C et equidem Ba equidem A 19 consuetudo EXPLICIT DE NOMINE POMPEI GRAMMATICI FILICITER AMEN A consuetudo EXPLICIT AMEN C 22 aliam BCa aliquam A 23 sustineret BCa sustinet A 24 potest ABC aeneida ABC aeneidos a* 25 sed ne] et A nominis BCa sermonis A 29 ergo fungitur officio nominis om. A, add. a 33 sed om. A, add. a

p. 234—37 L.

tiens, sed aliquatenus. nam | ecce posito nomine plenam facis elocutionem, posito pronomine semiplenam. quando enim dicimus 'Vergilius scripsit bucolica', et qui sit qui scripsit et quid sit quod scripsit notum est, et non habes quod requiras. si autem dicas 'ipse scripsit georgica', quid scripsit notum est, qui scripsit non est notum. ideo definivit 'pro-⁵ nomen est pars orationis, quae posita pro nomine minus quidem plene, idem tamen significat'. dicendo 'pro nomine posita' ostendit fungi officio nominis; dicendo 'minus quidem plene' ostendit aliquam differentiam esse inter nomen et pronomen.

Pronomini accidunt haec sex, qualitas genus numerus figura persona¹⁰
435, 25 casus. qualitas pronominum secundum istum [Donatum] in duas dividitur partes, secundum Probum in quattuor, secundum alios in plurimas. sed scire debes quoniam vera est definitio istius [Donati] et brevis et utilis. si enim recesseris a duabus partibus, facilius est ut multiplices credas quam quattuor. aut duas credamus, quas dixit Donatus, aut multas, quas¹⁵ dixerunt alii, non quattuor, quas dixit Probus. vide ergo definitionem Donati: ait sic Donatus, 'omnia pronomina aut finita sunt aut infinita'. vide et collige: istae sunt definitiones duae, quae naturaliter fiunt nec aliter possunt dici, puta omnia pronomina aut finita sunt aut infinita. unde hoc probas? possum enim non credere et dicere hoc falsum esse; ²⁰ da necessitatem, quoniam ipsa duo habent esse pronomina, finita et infinita. finita dicuntur quae recipiunt personas, infinita illa quae non recipiunt personas. et hoc est integrum. nam si finita sunt illa quae recipiunt personas, necesse est ut omnia quae non recipiunt personas infinita sint. et separavit veram necessitatem. Probus autem ita definivit, 'omnia²⁵ pronomina aut finita sunt aut infinita aut minus quam finita aut possessiva'. sed una pars vera est sola, qua dixit finita esse pronomina; illae tres partes infinitis accedunt. quo modo? nam neque infinito accedit persona, neque minus quam finito accedit persona. ergo quid | opus fuerat subdivisionem ponere, cum partes divisionis poneret [ut divisionem et ³⁰ subdivisionem poneret]? bene hoc fecit Donatus; iste autem unam partem

1 facit ABC 2 dicamus A 3 et qui (quod A corr. qui a) sit et qui scripsit (scripserit corr. scripsit B) et quid sit quod scripsit (scripserit BCa) notum est ABC 5 qui scripsit non est notum A quis est qui scripserit non est notum BCa definivit A definit Ba definit ita C: ceterum non Donati haec definitio est, sed Probi instit. art. p. 131, 2. qui nisi error est grammatici, suspicari possis supra 190, 32 post ait Donatus Probi nomen excidisse 7 officio nominis pronomine (pronomen B) dicendo ABC 11 istum Donatum Ba: Donatum om. AC 12 Probum instit. art. p. 131, 25 16 uides C 18 uide collegit A duae BCa* diuinae A 22 non recipiunt BCa nec recipiunt A 23 et hoc est integrum nam si finita sunt illa quae recipiunt personas necesse est AB et hoc est integrum nam si finita sunt illa quae recipiunt personas est hoc integrum nam si finita sunt illa quae recipiunt personas (personas om. b) necesse est Cab 24 ut om. A, add. a 26 aut infinita om. A, add. a 27 una pars BCa una per se A qua BC quia A 28 infinitis accedunt Lindemannus in infinitis accedunt AC in infinitis accedunt Be accedit ABC 29 accedit B accedit AC: item p. 201 accedit etc. constanter ABC exceptis paucis, quae infra indicata sunt

divisionis posuit et unam subdivisionis, tertio loco adsumpsit subdivisionem, quod non est verum. ergo hoc sequere, omnia pronomina aut finita sunt aut infinita: finita illa dicuntur, quae recipiunt personas; e contrario illa omnia quae non recipiunt personas infinita sunt sine dubio.

5 Plane Plinius Secundus notavit grammaticos in hac definitione; non notavit inperitiae, sed inertiae ad loquendum. est subtile aliquid, legimus apud eos qui scripserunt de argumentis, quod non idem est quod accidit, et idem est cui accidit, longe diversum est. puta febres possunt mihi accidere, nec tamen febres hoc sunt quod et ego sum; virus potest mihi
10 accidere, nec tamen idem est quod et ego sum. illud dicitur accidens, quod potest et recidere. ergo aliud est | quod accidit, aliud cui accidit. vide quo modo deprehendit inperitiam loquendi: aliud est quod accidit, aliud cui accidit. da finita pronomina. ego tu ille. da personas. ego tu ille. ecce eadem sunt personae, eadem sunt finita pronomina. dixi
15 tibi quia non est unum quod accidit et cui accidit. si dixeris finita pronomina esse ego tu ille, personas esse ego tu ille, iam incipit illud quod negabamus fieri. nam [finita sunt pronomina] quae sunt finita pronomina? ego tu ille. quae sunt personae? ego tu ille. si ipsae sunt personae [eadem sunt], quae sunt finita pronomina, ergo ecce incipit contingere
20 ut unum sit quod accidit et cui accidit; quod non potest fieri per rerum naturam. idcirco melius ita definiunt, ut dicas 'pronomina finita sunt ea quae et personae'. et hoc verum est, pronomina finita sunt ea quae sunt etiam personae. ne dicas id quod accidit et id cui accidit [pronomina finita sunt, quae et personae, sed haec definita esse pronomina,
25 quibus accidunt personae]. nam si dicas, quae res accidit et cui accidit, simul incipit non esse congruum. debent enim differre | ista, quod accidit et cui accidit; quo fit ut naturaliter non possit dici. ergo melius ita dicimus, pronomina finita illa sunt, quae sunt etiam personae.

Sunt autem pronomina finita tria [ego tu ille], infinita septem, minus 501, 14
30 quam finita sex, possessiva quinque. et haec sunt pronomina XXI, in rerum natura plus non invenies. omnia pronomina, quae sunt inventa in latina lingua, ista sunt: finita sunt tria, ego tu ille; infinita sunt septem, quis qualis talis quantus tantus quotus totus; minus quam finita sunt sex, ipse iste is hic idem sui; possessiva sunt quinque, meus tuus suus noster

4 sine dubio om. A, add. a 5 plenius A: cf. Cledon. p. 1906 grammaticos A corr. -cus a 6 aliquod (aliud quod a*) legimus corr. -mus A 9 virus] birrus C 10 accidere nec tamen B 11 recedere ABC quod accidit Bc quod accedit ACb cui accidit bc cui accedit AC cui acciditur B 13 aliud cui accedit A et aliud est cui accedit Ca et aliud est cui acciditur B 14 ecce eadem A eadem] eadem C 15 et cui acciditur B 21 finita om. ABC 22 quae personae AB 23 id quod] hic quod AC 24 sed hic definita A sed haec finita a: sed haec — accidunt personae om. B, add. b 26 non esse (in add. a*) congruum AC esse non congruum B quod accedit BCa quid accedit A 27 quod fit ABC 29 finita tria Wachsmuthius apud Wilmannsius de Varr. lib. gram. p. 213 finita ego tu ille ABC 30 XXI om. ABC 31 non invenies Wilmannsius l. c. non invenies ABC 32 finita tria B infinita septem ABC 34 possessiva quinque C

p. 239—41 L.

vester: alia pronomina non inuenies. sed dicere mihi habes, dixisti mihi alia pronomina non inueniri, sed inueni alia. dico tibi, ego dixi quia non sunt primigenia, quae dicit Varro, sed deductiva. multum interest, utrum sit aliquid naturale an [aliquid] derivativum. puta Troia, dico Troianus; iam Troianus non est novum, sed venit ab eo quod est Troia: 5 Troiugena non est novum; sed venit ab eo quod est Troia: Troilus non est novum, sed venit ab illa derivatione. noli ergo mihi | dicere, ecce nova inueni; nam dico tibi, ista sunt primigenia, cetera autem deducta sunt inde. quare dixi tibi hoc, quoniam viginti et unum sunt tantum pronomina? ne putes alia quae inuenis alia esse pronomina. non autem 10 sunt nova, sed dico tibi quod illa omnia quaecumque inveneris, quidquid illud est, hinc originem ducunt. puta ego pronomen est: egone, ecce aliud; non est autem aliud, sed compositio est potius quam pronomen. quis pronomen est: fit inde quisnam, fit inde quisquam, fit inde quispiam, fit inde aliquis; vides quia omnia, quae fiunt, hinc habent origi- 15 nem. ergo vides alia pronomina non esse. nam si inveneris alia pronomina, compositio in ipsis efficit novitatem; ceterum hinc originem habent.

Ergo ista sunt finita pronomina. ego penitus finitum est nec habet aliquam dubietatem. finitum autem dicitur pronomen, quando definit personam. ut puta ego: quando dico ego, non potes aliquem intellegere 20 alium, sed me, qui loquor. item tu quando dico, non potes intellegere alium, sed ipsum solum, ad quem dirigis sermonem. ille vero habet aliquam differentiam: cum debeat naturaliter finitum esse | ille, tamen aliquotiens accedit in minus quam finitum pronomen, et differentiam ipsam sic exprimimus, ut, quando de praesente loquimur, tunc finitum sit pro- 25 nomen, si autem de absente sit relatio, minus quam finitum sit. hoc etiam significatur elocutione poetarum [et apud oratores invenimus hoc ipsum, tamen et apud poetas invenimus],

ille ego qui quondam gracili modulatus avena. ille ego: si ille finitum est pronomen, quid opus fuerat ut interponeretur 30 ego? sed ex eo quod dixit ego ostendit hoc ipsum pronomen, id est ille, quoniam non satis finitum est. ergo ista sunt duo praecipue finita, ego et tu. ille vero tunc finitum est, quando ad personam praesentem refertur; tunc minus quam finitum, quando ad relationem alicuius refertur. ecce habemus pronomina finita; iam videamus quae sunt infinita. 35

3 primigenia BCa* primigenia A 4 aliquid naturale a* aliqui, naturale A aliquid a naturali BC derivat. .um A derivatum B 13 compositio est potius quam pronomen est quis pronomen est B compositum est quis pronomen est C compositio est potius quam pronomen est a compositio est pronomen est A 14 inde ante quispiam om. ABC 22 sermonem Ba* personam AC 25 de praesente] ad praesentem ABC tunc (tum a) sic finitum est pronomen ABC 29 ille] Verg. prooem. Aen. modulator A? corr. modulatus a modulabar a* auena Ba haena A habena C 31 ostendit ille id est hoc ipsum pronomen quoniam ABC 35 quae sunt om. B

Infinita quae dicuntur pronomina? ista: quis. nam quando dico quis, 410, 6
 generale pronomen est; potes et de illo et de illo et de pluribus intel- 500, 13
 gere. est etiam minus quam finitum pronomen, hoc commemorationem
 facit notae personae, hoc est ipse. non possum dicere ipse | nisi de eo
 5 quem tu nosti et ego aut de eo quem antea commemoravi. puta 'Ver-
 gilius scripsit bucolica?' si me interroges, dico tibi 'ipse est'. sed pos-
 sum dicere 'Vergilius scripsit bucolica', nolo autem hoc dicere, sed dico
 'ille est' * quid ergo erit differentiae? nam et ipse et ille et idem minus
 quam finita pronomina sunt. quid ergo erit differentiae? quaere, utrum
 10 sit praesens an absens illa persona. praesens si sit qui scripsit, dico
 'hic scripsit'. si absens est Vergilius, et interroges me 'Vergilius scripsit
 bucolica?', dico 'ipse'. ergo hoc interest inter ipsa ista pronomina,
 quod, ad praesentem personam quando referimus, hic dicimus; quando de
 absente relationem facimus, ipse dicimus. et ista servanda sunt. qua
 15 ratione hoc dico? plerumque in auctoribus invenimus aliter posita aut
 licentia aut metri necessitate. ideo facta sunt schemata et metaplasmi.
 ergo quando vis de praesente persona loqui, dic 'hic est'; quando vis
 de absente persona, dic ipse is idem, et quodcumque volueris de illis
 superioribus pronomibus. vis scire quoniam servat istas rationes Ver-
 20 gilius? Aeneas [quaeritur a Didone non praesens] quaeritur a Latino non
 praesens,

ipse modo Aeneas, nostri si tanta cupido est,
 adveniat:

'ipse Aeneas adveniat'; vides de absente esse relationem. Anchises apud
 25 inferos ostendit praesentes personas filio,

hic vir, hic est, tibi quem promitti saepius audis.

Sunt etiam possessiva: possessiva dicuntur quae aliquid nos possidere
 ostendunt. quando dico meus, me aliquid possidere ostendo; tuus, te
 aliquid possidere ostendo; suus, illum aliquid possidere ostendo. ista sunt
 30 possessiva.

Sunt alia qualitatis, ut puta qualis talis: qualis est ille homo? talis
 est. [qualitatis species sunt istae.] alia quantitatis, quantus tantus. alia
 sunt numeri, quot tot. quod si per d scribas, generis neutri est; quot
 si per t scribas, numeri est. ut puta si dicas 'quod mancipium', iam
 35 neutri generis est; si dicas 'quot homines venerunt?', iam numeri est.
 hoc ergo intellege, si per t scribas, erit numeri; si per d, erit neutrum.

5 quem antea A quem tibi ante BCa 8 lacunam indicavi, qua pronominum hic
 ille idem commemoratio excidisse videtur differentiae a differentia A differentia BC
 9 differentiae Ob differentia B differentia A corr. -tiae a 10 qui scripsit AB
 quae scripsit Ca 14 ista] ita B 17 dic om. ABC, add. a* 19 istam rationem
 B istas nationes A istas terminationes Ca* 20 non post Latino om. A, add. a
 22 ipse] Verg. Aen. VII 263. de Didone exempli loco poni poterat Aen. III 13 heu
 quibus ille iactatus fatis Aeneas om. A, add. a 23 adveniat BCa ueniat A
 26 hic vir] Verg. Aen. VI 792.

p. 243—45 L.

sunt ergo numeri quot tot. sunt alia ordinis, quotus totus. vide mutam elocutionem in syllaba, id est mutatam naturam syllabarum quot tot. illic brevis fuerat tot; venit ad derivationem et producit totus,

totus et ille dies et qui nascentur ab illo.

mutavit naturam suam tōtus. quotus e contrario brevis est, non possum⁵ dicere quōtus, cum sit utriusque una natura in principalibus. nam quot et tot una ratio syllabarum est, et illa brevis est et illa. venit ad derivationem, et illa mutat principalitatem. nam illud servabit naturam, [brevis est] quotus, hoc mutabit, totus. scire autem debemus quoniam¹⁰ totus aliquando totum significat, id est simul aliquid fieri significat, aliquotiens ordinem per consensionem significat. quid est hoc quod dixi? adverte. puta 'totus homo comestus est ab urso': ecce modo quid significat? totum simul hominem, ut nihil remaneret. totus homo comestus est, id est manibus, pedibus, dorso, omnibus rebus. ecce modo generale aliquid significat et simul factum, et de quo quasi nihil defuerit; ecce¹⁵ totum modo significat. aliquotiens significat ordinem per consensionem, ut puta si dicas mihi 'ille qui sedet illo loco quintus est', dico tibi 'totus est'. quid est totus? id est in illo ordine, in quo tu ante dixisti. interrogasti me ut puta 'quartus est ille homo?', nolo tibi dicere 'quartus est', sed dico tibi 'totus est', id est eo ordine, quo tu dixisti; ecce²⁰ significationem habet ordinis per consensionem tuam. si dicas 'decimus est', ego nolo dicere 'decimus est', sed ego dico 'totus est ut dicis'; ordinem significat per consensionem tuam. habes hoc apud Vergilium positum apertissime penitus in primo: tres cervi ambulabant,

tres litore cervos

25

prospicit errantes; hos tota armenta sequuntur.

quid est tota armenta? non quotquot esse potuerunt in Africa. neque enim sciebat in Africa quia tantum illa fuerunt. tunc diceret tota, si sciret, si notum ei fuisset. non autem credibile est homo tunc veniens quoniam scire potuit, quot cervi essent in Africa. sed hoc ipsum adiunxit³⁰ ad consensionem superioris dicti. quid est tota? tria, quia dixerat 'tres cervos'; dicendo 'tota armenta' tria significat, id est tot quot superius dixit cervos. ergo scire debemus differentiam huius pronominis.

435, 31 Sunt etiam gentis pronomina: gentis pronomina sunt quae gentem significant. hodie paene iam de usu evanuerunt; apud maiores nostros³⁵ varie posita sunt. invenimus aliquotiens cuius cuias cuiatis. 'cuiatis est

1 vide — quot tot ante sunt alia ordinis conlocata in ABC hic transposui
2 syllaba] syllabam ABC 3 brevior ABC producit ABC 4 totus] Verg.
georg. I 434 7 syllabarum est et illa brevis est et illa et illa venit A 8 servavit B 9 mutavit AC mutavit B 11 significat om. BC 17 ille homo qui sedet in illo loco C 25 tris A: Verg. Aen. I 184 27 non quotquot BCa non quot A 28 fuerant ABC 31 superioris BCa* superius A 32 dicendo BCa dico A tria significat om. ABC 33 cervos om. A, add. a 35 evanuerunt BCa venerunt A 36 cuius cuias cuiatas (cuiatis a) et cuiatis est A

iste homo?" non te terreat nominativus. nam ipse est casus etiam in istis: et cuias nominativus est, et cuiatis nominativus est. 'cuiates sunt isti homines?' | possum dicere cuias et cuiatis. quid est cuias? id est cuius gentis, ut 'nostras est iste homo', id est nostrae gentis. si interrogas verbi causa de Mauro, aut siqui me interroget 'iste homo cuias est?', 'nostras est', id est Maurus. ille interrogavit gentem, ego respondi. invenimus apud plerosque artigraphos produci horum pronominum ultimas syllabas, cuiās nostrās. sed legistis in accentibus quoniam latina lingua in ultimis syllabis accentum non habet. idcirco non debemus hos sequi, sed debemus dicere cūias et cuiātis vitandae calumniae causa. nam potest aliqui calumniari tibi. dicit tibi ille 'quare non dicis cūias, sed cuiās?', et incipis in altercationem venire. ideo dico tibi quoniam latina lingua in ultimis syllabis accentum non habet: ut tollas ambiguitatem obicientis hoc, dic cuiātis: nemo enim dicit cuiatis; per rerum naturam non potest fieri. ergo ad illud potius debes consentire et illud in usu habere, de quo nemo dubitat. et illud lectum est et illud.

Sunt praeterea aliqua pronomina quae inchoant elocutionem, aliqua quae subnectunt elocutionem. inchoant elocutionem ista, quis; subnectunt, is. puta 'quis est qui fecit iniuriam?' ita dicimus: numquid possum dicere 'qui fecit iniuriam est quis?' per rerum naturam non potest fieri, sed in inchoandis elocutionibus ponitur. et e contrario is subiungitur. puta 'quis est qui fecit iniuriam? Cicero?' non potes tu dicere 'quis est', ut consentias, sed dicere habes 'is est'. ergo quem ad modum illa particula inchoat, sic ista subnectit.

Sunt aliqua pronomina quae rem praesentem significant, ut diximus, hic haec hoc; sunt aliqua quae magis significant. hoc quid sit nescio; omnis res aut praesens est aut non est praesens; magis praesens quid est nescio. sed dico tamen, illud dico quod voluit exprimere, minus tamen illud dixit, quam aequum est. verbi causa fac hic hominem esse in foro, sed foris, et alterum hic esse praesentem, ut sit praesens ille qui foris est, sit magis praesens ille qui hic est. [qua ratione?] propter istas elocutiones ille ait, praesentes personae sunt hic haec hoc, magis praesentes sunt eccum eccam ellum. qua ratione dixi magis praesentes, et talem comparationem feci eius qui foris est et qui intus est? propter adverbii coniunctionem. ecce quae pars orationis est? adverbium est demonstrantis. quem ad modum dico ellum? nihil significat ellum nisi ecce

2 cuias] cuius AB et cuiatis ABC et cuiates a 3 possumus C et cuiatis A et cuiates BCa* 5 cuius est C 7 produci Ca producit A producere B 8 cuiās nostrās C cuias nostras AB. in reliquis pronominum formis notae accentuum aut omissae in codicibus aut postea adscriptae sunt 10 sed debemus dicere cuiatis *Langen de gramm. lat. praeceptis quae ad accentum spectant (Bonnae a. 1857) p. 35* 14 dic cuiatis nemo enim dicit cuiatis Ab dic cuiates nemo enim dicit cuiates Ba 17 praeterea aliqua BCa praeterea alia A 20 in om. AB 25 sunt aliqua BCa sunt alia A 29 quam] quod C 35 quae om. A, add. a

p. 248-50 L.

illum; ergo non possum dicere nisi de ea persona, quam video, ut demonstranter ille hoc dixerit. ecce enim hoc adverbium non congruit nisi rei quae potest demonstrari; adverbium est enim demonstrantis:

en Priamus: sunt hic etiam sua praemia laudi.

ergo cum ellum sit ecce illum, ellam ecce illam, nihil possumus dicere, nisi magis demonstrativa ut sint ad personas et significant quae possint etiam ostendi. sic habes in ipso Donato, ut illae sint personae demonstrativae quae foris sunt, magis tamen praesentes quae intus sunt. ut puta 'Vergilius scripsit bucolica': etiam si foris est, dico 'hic est'; non autem possum dicere, si praesens est, 'hic est', sed dico 'eccum qui scripsit', quasi ecce eum, ut et demonstrativum adverbium ponam et praesentem ostendam. hoc potest adhiberi differentiae causa. tamen mihi hoc non videtur, sed ego puto simplex pronomen demonstrativum esse hic, eccum compositum pronomen demonstrativum esse. et hoc et illud demonstrativum est, sed illud simplex erit, illud compositum. diximus de qualitate pronominum; modo videamus de generibus.

Genera pronominum sunt haec: omnia pronomina aut masculina sunt aut feminina aut neutra aut communia aut omnis generis. masculinum 501, 37 pronomen est quis. hodie ita dicimus, ut quis masculinum sit pronomen: apud maiores nostros indifferenter invenimus hoc pronomen, et quis vir et quis mulier, omnino milies, non semel: in Terentio habes hoc forte quarto aut quinto positum, quis; cum de muliere loqueretur, quis dixit forte quarto aut quinto. est autem ratio et origo huius pronominis a graeco, et idcirco traxit et genus ad Latinos. quis est τίς. τίς autem apud illos tam masculini generis est quam feminini. ergo quod inde traxerunt hoc pronomen, servaverunt etiam genus antiqui, ut est

quis tu es mulier, qui me hoc nuncupasti nomine?

'quis mulier' habemus et in Ennio et in Pacuvio et in ipso Terentio. ergo est masculinum pronomen quis, femininum quae, neutrum quod. commune, ut qualis talis: nam qualis dicitur | vir, qualis dicitur mulier; et talis vir et talis mulier. similiter ego: ego dicit vir, ego dicit mulier, ego dicit mancipium.

In pronominebus sunt etiam numeri, singularis et pluralis, singularis hic, pluralis hi. sunt etiam numeri communis. legimus etiam in nomi-

4 en] Verg. Aen. I 461 priamus ACb priami B proemia ABC laudi BCa laudis A 5 ellam] eccam ABC 6 demonstrativae ABC significant ABC 11 ponam AC ponat Ba* 13 demonstratiui est hic AC demonstrativum esse hic eccum compositum pronomen om. B 14 demonstratiui esse et hoc et illud BCa demonstratiui est hoc est illud A 16 videamus om. ABC 21 in terentio A apud terentium BCa: cf. in Serg. expl. in Don. p. 501, 38 24 et genus] id genus A quis est tis tis autem ABC. fortasse quis est? τίς ἐστίν; τίς autem 25 tam masculini generis est BCa est tam masculini generis A inde est et traxerunt hoc pronomini corr. inde traxerunt hoc pronomen B 27 quis tu] Pacuv. Med. fragm. 20 ed. Ribb. es] ē C 28 qui mulier ABC 31 et talis uir et talis mulier A talis dicimus uir talis dicimus mulier BCa 34 communes A

nibus. quo modo dicimus nubes dies, sic etiam in pronomnibus invenitur communis numerus inter singularem et pluralem, ut qui: et de uno possum dicere qui et de duobus et de pluribus, qui vir et qui viri, quae mulier et quae mulieres. sunt etiam pronomina deficientia per alterutram
 5 partem. quo modo diximus in nominibus esse aliqua nomina [in masculino genere] tantum numeri singularis, similiter nomina tantum pluralis, sic etiam et in pronomine. sunt pronomina ex utraque parte singularia, ut meus, id est et ille qui possidet et ille qui possidetur unus est; ex utraque parte pluralia, ut nostri, et qui dicunt se possidere et de quibus
 10 dicunt plures sunt. intrinsecus singulare, extrinsecus plurale: intrinsecus dicitur quod pertinet ad personam possidentis, extrinsecus quod pertinet ad personam | possessionis. quando ergo intrinsecus plurale est, extrinsecus singulare, erit hic noster, ut multi sint qui possident, unus qui possidetur. aliquando intrinsecus singulare, extrinsecus plurale, ut si
 15 dicas mei.

Sunt etiam figurae in pronomnibus. est figura aut simplex aut con- 436, 30
 posita, simplex quis, composita quisquis. nam diximus in nominibus quoniam ea nomina quae ex duobus nominibus composita sunt ea parte declinantur, qua est nominativus; et invenitur nomen quod utraque parte
 20 declinatur [praetor urbanus utraque parte declinatur], quoniam utraque parte nominativus est. haec invenimus et in pronomnibus. sunt pronomina composita quae utraque parte declinantur, sunt quae priore tantum parte declinantur et posteriore non declinantur, sunt quae posteriore parte declinantur et priore non declinantur. utraque parte declinatur pronomen
 25 quisquis: quisquis cuiuscuius cuicui quemquem quisquis a quoquo, quiqui quorumquorum quibusquibus quosquos quiqui a quibusquibus. noli putare hoc causa declinationis esse: et apud Ciceronem remansit cuicui et apud Terentium. nam Terentius dixit

quia spoliēs, mutiles, lateres, quemquem nanta sis.
 30 quemquem, unde erit ista declinatio tracta nisi a nominativo singulari quisquis? quisquis cuiuscuius cuicui quemquem. item in Verrinis habetis in illa frumentaria Ciceronis 'cuicui modi est'. cuicui, unde erit ista declinatio nisi a nominativo quisquis? *quisquis* cuiuscuius cuicui. ergo ecce habes pronomen quod utraque parte declinatur, quisquis. est etiam quod priore
 35 parte declinatur et posteriore non declinatur, ut est illud, quispiam: quis declinatur, piam non *declinatur*. aut versa vice prior pars non declinatur declinatione in posteriore posita, ut aliquis: ali non declinatur, quis

12 quando ergo *A* ergo quando *Cab* ergo quando dico *C* plurale est et extrinsecus *A* 19 qua] qui *ABC* 20 declinatur *A* declinetur *BCa* praetor urbanus utraque parte declinatur om. *A*, add. *a* 25 quisquis] cf. *Cledon*. p. 1908 a quoquo *ABC* a quo a quo *a** 26 quorumquorum quisquis quibusquibus *B* a quibus a quibus *A* 28 Terentius] *Hecyr.* 11, 8 29 mutiles *BCa** mules *A* lateres] lat ē *B* 31 verrenis *AC*: in *Verr. act. sec.* V 41, 107 34 quisquis om. *ABC* 34 quod in utraque *A* 35 non ut est illud *BC* 36 piam non aut *ABC*

p. 252—55 L.

declinatur. idem quale pronomen est? ait sic, pronomen est utriusque generis, id est neutri et masculini; sed temporibus et pronuntiatione discernitur. hoc ipsum quaeritur, quem ad modum dicas, idem an idem. dicit, idem si volueris producere, masculini erit generis, idem vir, idem paries; si autem volueris corripere, neutrum est, idem tempus, idem mancipium 'per idem tempus' dicit etiam Sallustius. item hic et hic, utrumque dicitur, sed habet differentiam: quando hic producimus, erit adverbium, in loco, 'hic illius arma, hic currus fuit'; quando autem corripimus, erit pronomen, 'solus hic inflexit sensus'.

Secuntur etiam casus in pronomibus. similiter etiam hic casus sex sunt, quem ad modum etiam in nominibus. sed diximus in illa priore parte artis, id est in superioribus, esse aliqua pronomina quae crescant in casibus, esse aliqua quae decrescant in casibus, id est sunt pronomina aliqua quae duplices habent casus, sunt aliqua quae omnino non habent aliquid, non modo duplices non habent, sed etiam de suis legitimis perdunt. nam ecce invenies pronomina duplices habentia casus, quisquis 410, 32 quique: nam | potest et quique esse: ergo sic dicitur et quisquis et qui- 436, 4 502, 1 qui. ecce item ubi genetivus duplex, mei vel mis: nam dicebant antiqui 'mis causa fecit' et 'tis causa fecit' pro eo quod est 'mei causa fecit', 'tui causa fecit'. item in ablativo a quo vel a qui, 'a quo venisti' et 'a qui venisti'. item dativo et ablativo a quis et a quibus, et reddimus rationem ipsam. a quis et a quibus: ablativus singularis o terminatus dativum pluralem in is mittit, ab hoc docto doctis: sic si dixerimus a quo, a quis facit. item ablativus i terminatus dativum in bus mittit: sic si dixeris a qui, a quibus erit. sed huius declinationis nominativus erit 25 ques: huius declinationis, id est quando dicis dativo et ablativo plurali a quibus. siqui tibi dicat, fac inde nominativum pluralem, necesse habes facere hi ques: 'si ques homines sunt, quos delectat populi Romani gesta describere', si ques homines pro eo quod est si qui. et iuste secundum regulam: ablativus enim i terminatus nominativum 30 pluralem semper in es mittit, puppi puppes, agili agiles, docili dociles. sic si dixeris a qui, hi ques erit nominativo plurali, nec potest aliter. ergo ecce habes pronomina crescentia per casus; | nunc videamus de- crescentia.

1 ait dicit pronomen AB ait pronomen C 3 idem an idem BCa idem est an idem A 4 dicit om. C 6 Sallustius] *Iug. c. 204* 8 hic illius] *Verg. Aen. 1* 16 9 solus] *Verg. Aen. III 22* huic corr. hic A 14 sunt alia AC fortasse non habent aliquos casus, id est non modo 15 perdant ABC 16 habentes AC 17 esse om. A, add. a: fortasse nam potest et qui esse sic dicitur a si dicitur AC sicut dicitur B 23 sic si dixerimus B sic dixerimus C si dixerimus A 24 sic si dixeris AB sic (corr. si c) dixeris C 26 quies corr. ques C et ablativo om. ABC 28 si ques] Cato quoque origines sic inchoat, si ques sunt homines *Serg. expl. in Don. p. 502, 17* populi .R. gesta B populi .R. gestas C populi respondit gesta A populi res gestas a 29 describere B 32 sic (corr. si c) dixeris C aliter om. A, add. a

E contrario invenitur pronomen, ubi unus desit casus, ego: ego mei 436, 7. 16
 mihi me a me; vocativus non est, penitus non invenitur vocativus, sed
 ego mei mihi me a me. plerique interponunt o, ego mei mihi me o a
 me, ut hoc ipsum o articulus sit vocativi casus; tamen falsum hoc pro-
 5 batur docente Astyagio istam rationem mirifice. non potest fieri ut o
 pronomen sit vocativi casus per rerum naturam. qua ratione non potest
 fieri? quoniam vocativus singularis debet aliquid differentiae habere a vo-
 cativo plurali; natura ipsius casus hoc exigit, et dico quo modo. puta
 hic vir hi viri; ecce hic articulus est in nominativo: huius viri horum
 10 virorum, id est non est hoc hic quod est hi, non est hoc huius quod
 est horum, non est hoc huic quod est his, non est hoc hunc quod est
 hos, non est hoc ab hoc quod est ab his. vides articulos nulla ratione
 sibi consentire. ecce e contrario in isto vocativo, qui facit o Turne o
 Turni. ecce iam quem ad modum non est articulus: omnis articulus per
 15 omnes casus necesse habet in singulari numero aliter declinari et in
 plurali aliter, puta hic huius huic hunc o ab hoc, item in numero plu-
 rali hi horum his hos o ab his. numquid consentiunt sibi, nisi hoc quod
 dicunt quasi esse articulum, hoc est o, quod quasi appellant pro articulo?
 sed hoc non potest fieri, et dicitur illis, hoc ipsum non potest fieri ut
 20 sit articulus similis in vocativo singulari et in vocativo plurali, quoniam
 reliqui articuli omnium casuum habent aliquam differentiam. et idcirco
 etiam sequitur illud ut hoc dicas, quoniam interiectio est, [aut hoc dices
 interiectionem] aut certe adverbium est, quod iungatur vocativo. ceterum
 articulus vocativi casus non potest dici; excluderis enim ab ista ratione.
 25 ecce habes ergo ubi non invenitur vocativus casus.

Item habes pronomen, ubi non invenis vocativum et nominativum, 436, 11
 ut est sui sibi se a se. nec te decipiat illa declinatio, hic suus, huius
 sui, ut sit pronomen quasi possessivum, meus tuus suus. et dixi puta si
 sequeris istam declinationem, non est ista in tantum, ut * illa declinatio
 30 alium habet dativum, ista alium: suus sui suo [suum a suo] facit; modo
 autem facit sui sibi [se a se]. numquid similis est declinatio? ergo hoc

1 invenitur pronomen ubi BCa ubi pronomen ubi A 8 exegit A 10 non
 est hoc hic BCa: est om. A non est hoc huius BCa: hoc om. A 11 non est
 hoc huic BCa nec hoc est huic A non est hoc hunc BC: hoc om. A 12 non est
 ab hoc ABC 13 e contrario et qui facit om. A, add. a 14 non om. ABC
 16 item in (in om. A, add. a) nominatio plurali ABC 18 dicit ABC est om. ABC
 22 etiam sequitur illud A illud etiam sequitur BCa aut hoc dicas interiectionem
 aut certe adverbium quod iungatur vocativo C aut hoc dices interiectionem aut certe
 adverbium est quoniam (aut interiectionem dicet legitimus miles o aut certe adverbium
 quod add. a deletio v. quoniam) iungatur vocativo A aut hoc dices interiectionem aut
 certe adverbium est aut interiectionem dicet legitimus miles o interiectionem est interiectionem
 nem aut certe adverbium quod iungatur vocativo B 28 et dixi BCa et dixit A:
 fortasse puta si sequeris istam declinationem, non est ista in tantum similis, ut dixi.
 nam illa declinatio 30 suus sui suo suum a suo facit a* suus sui s... a s... facit
 A suus sui sibi se a suo facit C suus sui suo facit B 31 suus sui sibi C sibi sui
 sibi in titura a ergo hoc BCa hoc ergo A

p. 256—59 L.

pronomen [sui sibi se | a se] quattuor habet casus tantum modo, nominativum et vocativum non habet; et est utriusque numeri: sui sibi se a se quattuor casus sunt, sed utriusque numeri. nam et ita possum dicere, 'sui causa fecit', et 'sui causa fecerunt'. vides quoniam et numero singulari possum iungere et [in] numero plurali. hoc in illo pronomine non possum facere, 'suo homini dixit'. iam si volo dare numerum pluralem, non dico suo, sed 'suis hominibus dixit'. unde apparet quoniam non inde descendit. est etiam alia ratio, unde hoc planius intellegas. omnino in rerum natura non potest unus esse qui possidet et qui possidetur. nam ecce suus: quando dico 'suus homo', ostendo et servum et dominum, ut puta Birrum et dominum. quando autem dico 'sibi facit', numquid ibi potes duas personas intellegere? habes ergo, ubi duo desint casus, sui sibi se a se.

436, 10 Inveniuntur aliqua pronomina quae omnino non habent nisi singulos casus, ut est hoc pronomen, cuius et cuium. ista duo pronomina non habent nisi singulos casus, et habent genetivum tantum. cuius genetivus est singularis, cuium et ipse genetivus | est singularis; nec nominativus invenitur nec aliquis alius casus in illo pronomine. et qua ratione non habent alios casus? quoniam isti a regulis recesserunt, ideo non inveniuntur illi reliqui casus. quo modo? nullus genetivus invenitur aut a aut um terminatus in rerum natura vel in pronomine vel in nomine vel in participio vel in aliqua parte orationis [a terminatum genetivum aut um]. ergo cum faciat cuius, novo more introductus est iste genetivus et non potuit habere alios casus. item cuium, 'dic mihi, Damoeta, cuium pecus?' novo more introductus est iste genetivus. nec putes alium esse casum, non potest fieri, genetivus est. nam quando dico 'cuius est filia?', tale est ac si dicam 'illius filia', 'ipsius filia'. ergo et cuium genetivus est singularis: 'dic mihi, Damoeta, cuium pecus?' tale est ac si dicam 'cuius est pecus?' 'illius est pecus'. vides ergo genetivum esse solum. item invenitur accusativus tantum ceteris deficientibus, ut est eccum eccam ellum; accusativi sunt solum, nec possumus invenire alios. numquid | possumus dicere eccus ecci ecco aut ab ecco. tantum modo accusativum dicimus. ergo collige illud. inveniuntur pronomina, ubi deficiat vocativus, ut ego; invenimus, ubi nominativus et vocativus deficiant, ut sui sibi se a se; invenitur, ubi solus sit genetivus, ut cuius cuium; invenitur, ubi solus sit accusativus, ut eccum eccam ellum.

436, 16, 23 Quaeritur quid interest inter pronomina et articulos. dicit, multum. raeci alia habent pronomina, alios habent articulos. Latini compendium

4 quoniam in numero ABC 8 descendit Lindemannus dependit ABC est etiam BCa est enim A 9 unum ABC 10 ecce om. A, add. a 12 potest AC 23 et non potuit — 25 iste genetivus om. A, add. a 24 dic] Verg. bucol. 3, 1 26 alium habere corr. alium esse A 27 ipsius filius ABC 32 eccus] eccius ABC

secuti sunt; unum quidem habent utrumque, sed diverso officio funguntur. quando cum nominibus *declinant*, ita habent quasi articulos; quando sola declinant pronomina, habent quasi pronomina. ut puta hic huius huic: si solum hoc declinetur, pronomen est; si dicas hic Aeneas huius Aeneae, iam articulus est. hoc quidem ipsi sibi persuaserunt, ego tamen illis non credo. longe aliud est articulus et longe aliud pronomen. pronomen est quod fungitur officio nominis (nam ita dixit), articulus est quod coartat nos. Astygius illud sic definivit: pronomen | est quod fungitur officio nominis, 'Vergilius est qui scripsit bucolica, ipse etiam georgica'. ecce modo pronomen ipse est, tale est ac si diceres Vergilius. ecce hoc pronomen functum est officio nominis. e contrario non est quod dico: nam quando dico ó Vergilius, non est hoc quod est hic Vergilius. qua ratione? quoniam qui dicit ó Vergilius, non quemcumque Vergilium significat, sed illum qui notus est. multum interest inter articulos et inter pronomen. Latini confuderunt illud, istam rem perturbaverunt. si dicam 'venit homo', ecce generale est; quod si dicam 'venit ó ἄνθρωπος', iam non est generale, homo quicumque, sed redigis ad speciem notae personae. [quod] in pronomine hoc non potes facere, sed si iunxeris, officio fungitur ipsius personae. unde aliter positum est. tamen confuderunt illud Latini. praeterea sciendum est apud Graecos in quaestione esse hoc.

Neuter uter unus alius ullus ambo alter uterque quaeruntur quae 436, 28 sint partes orationis, utrum nomina sint an pronomina. apud [alios] plerosque invenimus esse nomina, apud plerosque pronomina. et si verum 25 quaeras, ex maiore parte nomina sunt, ex maiore iterum parte pronomina sunt. tamen quoniam ambiguitate utimur, debemus adferre regulam, quae excludat ambiguitatem ipsam. Probus enumeravit omnia pronomina, et diximus | iam quoniam omnia pronomina viginti et unum sunt. in istis pronominibus, quae collegit Probus viginti et unum, ista de quibus dubitatio est non inveniuntur. unde apparet quoniam non sunt pronomina, sed nomina. si enim essent pronomina, illic invenirentur; vel si ipsa non invenirentur, vel origo eorum debuit inveniri. diximus enim esse aliqua pronomina quae compositione facta sunt, quasi hinc tamen habere originem [quae sunt alia quasi nova pronomina, inde composita sunt].

2 quando cum nominibus (omnibus A corr. nominibus a) ita habemus quasi ABC
8 astygius B astygius C astygius corr. -ius A astygius codex Neapolitanus Mail
class. auct. v. V p. 152 9 est om. A, add. a 10 diceret BCa diceret A uir-
gilius ecce AC uirgilius est ecce Ba* 12 nam quando dico om. A, add. a. fortasse
e contrario pronomen non est hoc quod Graeci dicunt ó. nam quando 16 o antro-
phos A o anthropus B . anthropus C 18 potest AC 20 in quaestionem esse
a, om. A 22 quaeruntur BCa quaerunt A 23 alios om. B 25 ex minore
iterum B 27 Probus] instit. art. p. 131 sqq. 29 colligit B 31 sed enim si
corr. si enim A 32 eorum] earum ABC 33 aliqua] alia ABC facta BCa
facti A 34 quae sunt] quia sunt B alia quasi nova BCa quasi inter (?) nona
A composita BCa compositi A

haec autem nec inter pronomina numerata sunt, nec inde originem sumunt. unde debemus dicere quoniam haec nomina sunt.

DE VERBO

411, 14 Pars ista artis, id est de verbo, quo maior est, eo etiam uberior et
502, 26 rationabilior atque utilior. verbum est pars orationis cum tempore et per-
sona sine casu: ita definitur verbum. diximus verbum quare dictum sit
saepius, ab eo quod verberato aëre ictu linguae sonus exiliat. unde
emergunt etiam omnes partes orationis. sed quod ista parte frequentius
utimur in loquendo, ideo ista generale sibi hoc nomen adsumpsit. ecce
[ratio quae nullam praestat utilitatem] ratio sine utilitate plena stultitiae
est. ergo quare ita definivit, 'verbum est pars orationis tempus et per-
sonam simul retinens, casu carens'? ista omnia non vacant, quod dixit
tempus et personam simul esse in verbo, casum autem non esse. nam
verum est quoniam, si sola persona sit, non facit verbum, sed pronomen:
pronomini enim accidit persona. si solum tempus fuerit, non facit ver-
bum, sed participium: participio enim accidit tempus. si utrumque simul
sit, tunc potest verbum esse, ut est lego. istae enim sic conexae sunt
particulae, ut nulla ratione separentur. nam ecce quando dico lego, et
qui sim et quando et quid faciam ostendo, id est et tempus ostendo, quo
aliquid faciam, et nihilo minus personam ostendo: ista duo coniuncta sunt.
ergo verbum est pars orationis quae habet tempus et personam simul,
nec potest alia pars ab alia segregari, sed simul sunt duae res, tempus
437, 30 et persona. *quaeritur* utrum procedat ista elocutio, ego lego. vitium est,
plenonasmos est. nam si hoc ipsum lego ostendit personam, quid opus
est ut addas personam, ut dicas ego lego? hoc enim ipsum quod dicimus
lego habet personam suam loquentis. ergo male dicitur ego lego, ego
sedeo, ego facio; totum hoc vacat. ipsae enim personae te loqui, te
dicere et ostendere aliquid demonstrant. quid est illud quod dixit 'sine
casu'? nam ita definivit, 'verbum est cum tempore et persona sine casu'.
quid opus fuit ut diceret 'casu caret'? ego enim novi quia casus non
accidit verbo. sed quae necessitas eum compulit hoc dicere? propter
unam elocutionem. est una elocutio, quae paene imaginem habet casus,
est tamen in verbo; confitemur quoniam in verbo est, tamen imaginem
habet casus, ut est illud apud Terentium,
quod iussi date bibere et quantum imperavi,
[bibere] 'da mihi bibere'. bibere qui modus est? infinitivus est sine
dubio, quem ad modum scribere et dicere. ergo bibere infinitivus est

3 DE VERBO om. C finit pronomen INCIPIT DE VERBO A 10 stultitia BC 23
quaeritur om. ABC 25 hoc enim ipsum (est add. A) quod dicimus lego hoc ipsum
(ipsum B) quod dicimus ego lego habet AB 28 quod om. A, add. a 29 de-
finit BC definit A 34 apud Terentium] Andr. III 2, 4 36 bibere ante da om.
B 36 infinitivus est A infinitus est C infinitus Ba, et sic constanter infinitivus
A infinitus BCa

modus: si modus est, verbum est sine dubio; ecce habes quod verbum est. sed quando dico 'da mihi bibere', tale est ac si dicam 'da mihi panem'. panem autem accusativus est. ergo vides quoniam verbo non potest iungi nisi accusativus casus. naturaliter ita se habet ista res, ut
 5 praemisso verbo sequantur nomina, id est sequatur casus. nullum enim nomen sine casu est. ergo quando dico 'da mihi [offer mihi quid dico] columnam', columnam casus est accusativus; 'offer mihi arborem', arborem casus est accusativus. ergo et si dicas bibere, bibere videtur accusativus esse casus, quoniam illa omnia, quae iunguntur istis verbis,
 10 casus sunt. ergo nequis putaret illum infinitivum modum aliquando fieri posse ut caderet in casus et ratione nominis declinaretur, ideo hoc interposuit. scire autem debes quoniam ille infinitivus quidem est modus et facit elocutionem graecam, latinam numquam. quotiens ita volueris facere, graece loqueris aperte, 'da mihi bibere', δός μοι πινέιν. et erit graeca
 15 elocutio, latina non est. haec autem elocutio apta est poetis, apta lyricis, longe remota est a sermone communi. ergo propter istam elocutionem interposuit 'sine casu', nequis tibi diceret [ergo] 'da mihi bibere', bibere ergo accusativus casus est, quoniam illa omnia per accusativum proferuntur. sed non est; illa graeca figura est, graeca elocutione pro-
 20 fertur.

Omne verbum aut agere aliquid aut pati significat. quid sit hoc, 503, 6 postea dico. interpositum est, ut diceretur activum passivum neutrum commune et deponens. quare? hoc dico postea. interim scire debes quod omne verbum quod est in rerum natura aut agere aut pati nos
 25 ostendit. et re vera ipsa natura rerum sic se habet. quicquid est in toto mundo, aut patitur aut agit sine dubio: quaere omnes res, et invenies quod coguntur nescio qua ratione aut pati aut certe ipsae agere. curre per illa genera, et invenies ita esse verbum. ecce lego: lego agentis est significatio, legor passivum est, et tamen et agentis est significatio.
 30 nato unde est? a neutrali est, et tamen agentis est. curro neutrale verbum est, et tamen agentis est. vapulo neutrale est, et tamen patientis est; ab alio enim vapulo. ita luctor, loquor, ista similia deponentia dicuntur omnia, et tamen significationem habent agentis. ergo quodcumque est verbum, necesse est ut in has cadat significationes, ut omne verbum
 35 aut agentis sit aut patientis, licet aliud habeat genus.

Verbo accidunt septem, qualitas coniugatio genus numerus figura 411, 26 tempus persona. qualitas verborum dividitur in duas partes principaliter, 503, 25 id est in modos et in formas. modi autem sunt octo, omnes octo sunt;

2 sed] si A 6 quid dico A quid edico Ba quid edico corr. quid edico C
 14 ΔΩΣΜΟΙΠΗΝ C ΔΩΣΜΟΙΠΗΝ AB 15 lyricis] est lyricis C 21 aliquid a* quid ABC
 26 agit] facit BCa agit facit A 27 aut pati] et pati ABC ipse facere
 ita esse verbum curre per illa genera et invenies ecce lego ABC 29 passivum est
 et tamen agentis BC 30 curro neutrale verbum est et agentis ABC

p. 265—67 L.

formae quattuor. modi octo isti sunt, indicativus imperativus promissivus optativus coniunctivus infinitivus impersonalis gerundi. ipsi sunt octo; sed quinque sunt qui per omnes artes possunt inveniri, indicativus imperativus optativus coniunctivus et infinitivus. illi tres, promissivus impersonalis et gerundi, habent calumniam. aliquotiens ita declinantur, quem ad modum 5 novimus. modos interim octo dixi plenos. videamus illos. indicativus dictus est ab eo, quod ipso indicamus. si dicas mihi 'quid facis?', dico tibi 'lego'. ergo lego indicantis est significatio. imperativus dictus est, quod per ipsum imperamus, ut puta lege scribe doce sede. promissivus 412, 6 est, per quem promittimus, ut si dicas 'legam tibi'. multi istum modum 10 repellunt et dicunt 'quid computatur? non est computandus nec admittendus modus iste'. et quid facimus, si non eum admittamus, cum elocutio nostra exigit usum promittendi? nam si dicas 'rogo te, da mihi, da illi', necesse habeo per istum modum promittere, et dicere habeo 'dabo'. tolle inde istum modum et tollere habes promissionem. illi autem qui 15 repellunt istum modum dicunt, iam promissio est in indicativo modo tempore futuro. nam iam est in indicativo modo tempore futuro, ut puta lego legis legit legeram, fac futurum tempus, legam; ecce hoc ipsum legam promittentis est. si est in indicativo modo, quid opus est ut novum modum facias? cum, quod habuit novus modus facere, habeat in se 20 iste modus indicativus in tempore futuro. ecce quare eum repellunt. quare repellunt? quoniam id potest facere indicativus, quod potest facere promissivus. deinde alia illorum ratio, quare repellunt istum modum. quo modo dicis modum esse, et unum habet tempus? nullus enim modus unum tempus habet; non licet; omnes modi aut duo aut tria habent tem- 25 pora. quo modo ergo iste modus dicendus est? nam promissivus unum habet tempus et ratione naturali unum habet. modum qui dicunt hunc esse, hoc dicunt, omne quod promittimus de futuro promittimus. id enim tibi promitto, non quod habuisti aut quod habes, sed quod necdum habes. nam si habuisti aut habes iam, quem ad modum tibi promitto? 30 illud tibi promitto, quod necdum habes. ergo si quod necdum habes promitto, futuri temporis est. ecce propter quas causas dicunt repellendum esse vel non repellendum. tamen si verum animadvertas, non repellendus est; sed de indicativo modo repellendum est tempus futurum, quam iste repellendus est modus. quare? redi enim ad definitionem ipso- 35 rum modorum, et invenies quoniam non potest indicativus modus habere tempus futurum. indicativus quare dictus est? quod per ipsum indicamus. si per ipsum indicamus, futurum tempus quare habet ab eo quod

2 gerundi a gerendi ABC: postea constanter gerundi A gerendi BC 5 novi-
mus quemadmodum ABC 6 plenius C 15 inde om. C 20 quod habuit novus
modus Ca quod (quo A) habuit modus novus AB 22 quare repellunt om. A, add. a
quod solet facere coniecit Lindemannus 23 ratio] repulsio ABC 35 quam
iste AB quare iste Cb est om. A, add. a 37 quod per ipsum indicamus om. ABC

necdum est, sed erit? ergo si tempus futurum id significat quod necdum est, quo modo potest tenere tempus futurum? non potest fieri, quoniam quicquid indicamus praeteriti aut praesentis est. ecce numquid possum tibi indicare nisi quod scii aut quod scio? non tibi possum indicare quod adhuc nescio, 5 quod futuri est temporis. ergo indicativus modus tempus praeteritum habet et praesens; futurum autem habere non potest, quoniam quae indicamus aut iam novimus aut iam scieramus. si autem indico, non quod adhuc nescio, sed cum didicero, iam non erit ista causa * retineri modus promissivus. propter causam istam plerique non eum repellunt. illud 10 autem quod diximus de defectivo, quoniam unum habet tempus et idcirco repellitur, nec hoc verum est. nam iam si ideo defectivum est, quoniam unum habet tempus, et imperativus ergo deficit. deficit sine dubio; non enim habet tria tempora, sed deficit. verum tamen potest inveniri quod deficiat in tempora. novimus enim verbum quod aliquando in duobus est 15 temporibus, aliquando in tribus. ergo si iam admissus est defectus temporum, noli quaerere, utrum in uno deficiat, utrum in duobus, dummodo deficiat. ergo iste est promissivus.

Sequitur optativus. optativus est, ubi adverbium est optantis utinam, 411, 13 puta utinam diceres. sequitur coniunctivus: coniunctivus dicitur, non 504, 3 quod habet particulam cum. nam si ideo diceretur coniunctivus, quoniam habet particulam cum, et optativus diceretur coniunctivus, quoniam et ipse habet utinam. ergo quoniam | coniungit sibi particulam cum, ideo dicitur coniunctivus? non (nam et optativus posset dici coniunctivus), sed propter illam rationem, quoniam non potest iste modus proferri sine in- 25 dicativo modo. coniunctivus modus sine indicativo numquam proferitur. puta 'cum fecero, ibo', 'cum dixero, audiam': ecce 'cum fecero', 'cum dixero', solum hoc dic et noli aliud addere. videamus, si potest aliquis hoc intellegere. quid est 'cum fecero'? quid? adhuc pendet. 'cum dixero', aut 'scribo tibi' aut 'dabo tibi'. ergo ideo dictus est coniuncti- 30 vus, quod coniungit sibi indicativum modum ad exprimendum sensum suum. et unde scimus quoniam coniungit sibi alium, unde exprimat sensum suum? quoniam alii modi per se intelleguntur, per se pleni sunt. ecce lego, numquid opus est ut iungas aliquid? lege, iam scis quid dico: utinam legerem, iam scis quid dico. 'cum legero' autem pendet adhuc, 35 quod ad significationem pertinet; 'cum scripsero', puta 'faciam, scribam, dicam'; sed 'faciam, scribam, dicam' indicativi modi est. ergo ideo dicitur coniunctivus modus, quod coniungit sibi indicativum modum ad exprimendum sensum suum.

Infinitivus dicitur modus ab eo, quod | non definiat personas. omnes 411, 37 504, 10

3 aut praesentis om. ABC 8 cum] quod C ista causa retinere A istā causā
retineri a* talis causa retineri Cb tā causā retineri B 13 deficit (defici A corr. -cit a)
potest inveniri verumtamen quod ABC 15 si om. A, add. a 16 in unum ABC
deficiant utrum in duobus quomodo deficiant A 22 cum om. A 23 possit A

p. 270—72 l.

modi definiunt et segregant personas: puta lego legis legit, tres sunt personae dissimiles. non autem infinitivo modo tres debent esse dissimiles, sed omnes tres una esse, ut est legere. quando dico legere, et prima persona est et secunda et tertia. vis scire verum esse? iunge verbum quod habet segregatas personas, illud verbum, quod habet segregatas personas, volo vis vult [volo prima est], iunge infinitivo modo, legere volo, legere vis, legere vult: ista pars quae habuit commemorationem mutata illa tamen permansit in significatione. unde apparet infinitivum ideo dictum esse, quod non definiat certas personas.

412, 12 Impersonalis dicitur modus, quod non definiat certas personas. si et 10
504, 15 ipse non definit certas personas, infinitivus est. impersonalis est legitur, et iste non definit personas. [nam legitur scribitur impersonale est verbum.] ergo si impersonalis modus non definit personas, infinitivus non definit personas, idem est? non. nam impersonale genus verbi est, iungitur pronominibus et secernit personas. vides ergo, quantum dissentit 15 impersonale verbum ab isto infinitivo. infinitivus modus est, impersonalis non est modus, sed genus verbi; infinitivus non accipit pronomina, impersonale verbum accipit pronomina; infinitivus nec sub imagine quadam potest secernere personas, | impersonale verbum secernit personas. iungitur pronominibus a me, a te, ab illo: ita dico, legitur a me, a te, ab illo; 20 ecce suscepit pronomina et discrevit personas. in infinitivo non possumus dicere legere a me, a te, ab illo; non possum sic coniungere ista pronomina infinitivo, quem ad modum coniungimus impersonali. ideo differunt; praeterea quoniam iste infinitivus modus non currit per modos, illud autem impersonale currit per modos. legitur indicativus est, legatur 25 imperativus est, utinam legeretur optativus est modus, cum legatur coniunctivus est modus. ergo si currit per modos, longe aliud est, quam illud quod non currit per modos. idcirco dubitatum est a plerisque, utrum verbum dicatur hoc aut modus. multi dixerunt, modus est, quia nascitur de verbo. quem ad modum quando dico lego, possum dicere 30 lege, possum dicere utinam legam, possum dicere cum legam, sic possum dicere legitur a me, a te, ab illo. ecce a prima persona derivatum est, et videtur modus sic esse. sed occurrit illud, quia modus numquam currit per alios modos, hoc autem currit per modos. ecce legitur indicativus est, legatur imperativus est, optativus utinam legeretur, coniuncti- 35 vus cum legatur. ergo si currit per alios modos, non potest modus videri. casum enim numquid ideo dicamus, quia currit per alios casus? sic etiam modus non | potest dici, si currit per modos. si ergo currit

4 iungo verbum ABC 6 volo prima — legere vult om. C est om. A, add. a
7 legere vult Ba legere vult legere A quae BCa quam A 12 impersonale
est verbum Ba impersonale verbum est C: verbum om. A 18 nec] non B ne Cb
21 suscipit ABC 27 si om. A, add. a 28 quod om. A, add. a 29 aut]
an C 34 per modos om. A, add. a ecce om. BC 37 casus enim AC corr.
casum enim B. fortasse casum enim numquid id dicimus quod currit

per modos, non est modus, sed verbum est. hic autem modus exit in tres syllabas, in tur, in it, in et: in tur, legitur scribitur, in it, contingit, in et, pudet. sed quae in tur et in it exeunt ab indicativo oriuntur, ut lego legitur, contingo contingit. lego indicativus est, contingo indicativus est; inde nascitur legitur et contingit. quae in et exeunt, duas habent significationes; aliquando a se oriuntur, aliquando ab aliis originem ducunt. a se oriuntur, si dicas pudet taedet: nemo dicit pudeo taedeo; ergo vides a se nasci. [aliquando a se oriuntur] aliquando aliunde originem sumunt: si velis dicere misereor, ecce verbum est, et facit inde miseret. scire debes quoniam ita definitum est in arte. tu tamen, si volueris sequi vera, require. ista verba defectiva sunt; sed quoniam 437, 8 defecerunt, acceperunt imagines pronominum, ut illum defectum exprimerent; ceterum verba sunt defectiva. vis scire quoniam verba sunt defectiva? finge similitudinem, et invenies omnia verba impersonalia quae in et exeunt quod a secunda coniugatione veniunt. puta doceo doces docet, sedeo sedes sedet; ecce in et exeunt. fac et illud pudet taedet, fac inde primam personam; videamus, si non erit secunda coniugatio, pudeo pudes pudet, *taedeo taedes taedet*. sed quoniam taedeo taedes non invenitur, remanserunt illae tertiae personae, et erunt verba defectiva. quare hoc tibi dixi? quoniam ipse Donatus in quodam loco variavit: modo dixit impersonalia plane esse; alio loco aliter definivit et dixit defectiva esse. et dixi quoniam ideo addimus pronomina, ut defectum illum implere possimus. item quod in tur exit similiter, legor legeris legitur, scribor scriberis scribitur. ecce tertia persona est declinationis passivae, legitur scribitur a me, a te, ab illo. ergo quotienscumque sunt defectiva verba, succedunt ista causa brevitatis.

Est etiam gerundi modus quem dicunt. gerundi modum dicunt istum, 412, 17 legendi legendo legendum lectum lectu. plerique dicunt non modum esse, 504, 30 sed participia declinata. participiorum declinationes scimus ita esse: aut futurum est participium a passivo aut praeteritum, futurum legendus, praeteritum lectus. declina ista participia, et invenies. futurum legendus, nominativo hic legendus, genetivo huius legendi, dativo huic legendo, accusativo hunc legendum. declina praeteritum. hic lectus huius lecti huic lecto hunc lectum. ex aliqua parte declinationis praeteriti participii, ex aliqua parte | declinationis futuri participii fecerunt hunc modum, puta legendi legendo legendum lectum, ut videatur non modus esse, sed participia simul declinata. futura et praeterita haec dicunt, sed non est ve-

4 lego legitur et in it (contingo add. a, sed postea deletum est) contingit ABC

8 aliunde originem sumunt Ca aliorum originem sumunt A aliunde originem ducunt B 11 vere sequere ABC ista AB sed ista Cb verba defectiva sunt BC defectiva sunt verba A 12 illum Cb illud AB 14 invenies Lindemannus invenis AB inveni C 18 taedeo taedes taedet om. ABC 21 plane] plena C 22 defectivum illud ABC 23 possimus Ba possemus ACb 27 est etiam gerundi (gerendi BC) modi quod dicunt gerundum (gerendum BC) modum ABC 36 lectum lectu B 37 futura — 218, 1 declinata om. A, add. a haec] hoc BCa

p. 274-76 L.

rum apertissime. nam si dicis participia esse declinata, debent etiam tempora retinere. duo sunt participia ista, unum futurum, unum praeteritum. legendi erit futuri participium, legendo futuri participium, legendum futuri participium; lectum iam praeteriti participium erit. ergo fac elocutionem; videamus si stat elocutio. puta 'legendo didici': quid est ⁵ 'legendo didici'? id est 'dum lego, didici', non 'legendum mihi est, ut discam'. legendum participium est futuri temporis, si dicis istam declinationem inde descendere. ergo quando dico 'legendo didici', non hoc dico, 'ideo didici, quoniam legi', sed erit hoc, 'possum discere, si legam'. et ratio hoc refutat. nam quando dico 'scribendo didici', 'natando feci', ¹⁰ iam sic dico, quasi de re perfecta et quasi de re transacta. ergo quo modo poterit sensus esse perfectus, cum sit participium adhuc futurum? non congruit. ecce qua ratione factum est ut non dicantur participia. participia omnia numquam inveniuntur in u exire. legendi legendo legendum lectum lectu: si participium est, quae | est ista declinatio? si enim par- ¹⁵ ticipium esset, in o exire deberet, non in u. est etiam tertia res valentissima, contra quam non potes respondere, et est illud. quale est hoc participium? passivum est, legendi participium passivum est, et lectus participium passivum est. hic autem modus gerundi trahitur [non] tam a significatione passiva quam a significatione activa. ²⁰

frigidus in pratis cantando rumpitur anguis,
cantando rumpitur: quid est cantando? dum ei incantatur. ecce passiva significatio est illo loco. 'cantando tu illum', ecce illo loco activa significatio est. elige modo, quod vis esse participium. si dicas ab activa esse significatione, in illo loco soloecismus erit, ut dicas 'cantando rum- ²⁵ pitur anguis', quoniam illic aequa est significatio. si dicas passivam significationem, item soloecismus erit in illo loco, 'cantando tu illum'; non debet significatio activa venire a participio passivo. nam hic modus tam a passivo verbo quam ab activo una ratione declinatur. gerundi modus, puta legendi, ab activo est et passivo. unde possumus hoc confirmare? ³⁰ ne dicas mihi, confusum est, et | non intellego, dicamus a neutrali et a deponenti. a neutrali verbo manifestum est quoniam non est passiva declinatio, et in deponenti verbo manifestum est quoniam non est activa declinatio. ergo si non potest ab utraque parte venire, constat quoniam ab utraque parte similiter nascitur. ecce natandi, [ecce] nato declinatio ³⁵ est, sed tantum modo activa; item loquendi, loquor declinatio est, sed tantum modo passiva. si et natandi dicimus et loquendi dicimus, ecce una declinatio est, natando loquendo, natandum loquendum, natatu locutu.

3 legendo — 4 futuri participium om. AB, add. a 8 descendere B descendere
Ca discernere A 12 cum et participium BCa cum participium A 16 res om.
ABC 17 quam] quod C potest AC ut est illud BCa: ut illud A 21 frigi-
dus] Verg. bucol. 8. 71 paratis corr. pratis A 22 rumpitur a rumpit ABC
quid est om. A, add. a 23 cantando] Verg. bucol. 3, 25 24 modum ABC

ecce vides similitudinem ipsam, et tamen nato neutrale verbum est et passivam habet significationem; loquor deponens verbum est et passivam habet significationem. unde apparet quoniam ab utraque parte similiter declinatur. unde apparet quoniam non est participium, sed modus.

5 Qualitati, ait, verborum accidunt etiam formae. formae sunt quat- 412, 27
tuor, meditativa inchoativa perfecta et frequentativa. hae formae secun- 505, 12
dum naturalem artem compositae sunt. nam re vera omne quod agimus
quaerit primo adsumptionem consilii; deinde cum sumpserimus consilium,
ut inchoemus; cum inchoaverimus, ut possimus perficere; cum perfectum
10 fuerit, ut, si placeat, frequentius hoc | utamur. ideo et istum ordinem
tenuit. prima est meditativa, altera inchoativa, alia perfecta, alia frequen-
tativa. meditativa est ista, lecturio: lecturio nihil aliud significat nisi legere
volo, scripturio, id est scribere volo, esurio, edere volo. et ideo dicta
est meditativa, quoniam non actum praesentem dicit, sed quasi medita-
15 tionem quandam habet ad rem futuram. haec autem forma ita exit sem-
per, nec aliam regulam habet, urio, parturio scripturio lecturio; urio
semper habet.

Inchoativa est ista quae nos aliquid inchoare ostendit; [sed] non 413, 4
meditari, sed fieri plus quiddam significat ab illa priore, ut est calesco. 505, 25
20 haec regula quinque rebus tenetur; nisi quinque res istae fuerint, non
potest stare, ut oriatur a neutrali, ut in seo syllabam exeat, ut careat
tempore praeterito *perfecto* et plusquamperfecto, ut careat participio futuri,
ut sit tertiae coniugationis correptae. de istis quinque rebus si vel una
res defuerit, iam non est inchoativa. ergo inchoativa verba, id est inchoa-
25 tivae formae, has quinque habent res legitimas, ut oriantur a neutralibus
verbis. puta ferveo caleo torpeo: ferveo caleo torpeo verba neutralia sunt.
numquid facit ferveor? ergo oriuntur a neutrali, deinde in seo exeunt
omnia, | calesco fervesco. ecce duas regulas. deinde tertiae sunt coniu-
gationis correptae, fervesco fervescis, calesco calescis. deinde caret tem-
30 pore praeterito *perfecto* et plusquamperfecto. calesco, nemo dicit calescui,
nemo calescueram, et iuste. nam si inchoamus, quo modo potest habere
perfectum? omne enim quod inchoat initia habet, non tempus perfectum.
ceterum calueram aliunde venit, ab eo quod est calui, a perfecta forma.
ergo a neutrali verbo venit [et caret praeterito *perfecto* et plusquamper-
35 fecto]; in seo exit, fervesco; tertiae coniugationis est correptae, fervesco
fervescis, calesco calescis; deinde caret tempore praeterito *perfecto* et
plusquamperfecto, nemo dicit calescui, nemo calescueram; caret etiam

2 loquor — significationem om. C passivam AB activam a* 12 meditativa
est ista Ba: est om. AC lecturio nihil AC: lecturio enim nihil Ba* 18 est
om. ABC 19 significat om. A, add. a 22 perfectum om. ABC 24 inchoativum
verbum ABC 25 habet C 27 in esco C 28 duas regulas dixit deinde C
33 quod est a calui a perfecta forma A quod est a calui perfecta forma C. fortasse
ceterum calui calueram aliunde venit, ab eo quod est caleo, id est a perfecta forma
35 in esco C

p. 278-80 L.

participio futuro, nemo dicit calesciturus. qua ratione caret participio futuri temporis? haec causa est. omne participium futuri temporis ab activa significatione originem ducit a praeterito passivo. puta lectus, tolle inde s, adde rus, facit lecturus: scriptus, tolle inde s, adde rus, facit scripturus: auditus, tolle inde s, adde rus, facit auditurus. ergo vides participia futuri temporis a praeteritis perfectis venire. cum autem dixerimus praeteritum perfectum non inveniri in isto verbo, sequitur ut illud quod inde nascitur non inveniatur. haec causa facit ut non possit inveniri hoc participium futuri temporis. ista est regula inchoativorum.

413, 10 Perfecta regula est, ubi plenus est sensus, ut si dicas lego scribo curro 10
506, 14 simpliciter. frequentativa est, ubi saepe nos aliquid facere ostendimus, ut est lectito, id est saepe lego, scriptito, id est saepe scribo, cursito, saepe curro. frequentativa verba sunt ista. in his frequentativis dixit unam rem optimam, sed non firmam. scimus quoniam novit et intellexit, sed non ita expressit, quem ad modum debuit. ait sic, omnes formas frequentativas primae esse 15 coniugationis, ut est lectito lectitas, scriptito scriptitas. verum est quoniam omnis forma frequentativa primae coniugationis est; et adde illud, si in to exeat, scriptito scriptitas, lectito lectitas, cursito cursitas. si enim frequentativa forma fuerit et non in to exierit, sed aliter, iam recedit a regula. lacesso non facit lacesas, sed lacesis. ergo potest frequentativum et in to et in so 20 exire. si autem frequentativum in to exeat, necesse est primae sit coniugationis; si in so, prout inventum fuerit, aliquando invenitur in prima, aliquando in tertia. frequentativa autem ista nihil aliud significant nisi frequentem actum. haec autem verba aliquando in unum gradum tantum conscendunt, aliquando in duos; in unum, ut lego lectito, in duos, ut curro curso 25 cursito, scribo scripto scriptito. qua ratione tibi dixi paulo ante hoc, quoniam si in to exierit frequentativum verbum, primae est coniugationis; si in so, non dixi tertiae, sed prout se casus obtulerit? qua ratione? propter hoc verbum, puta [lego lectito curro] curso [cursito]; ecce curso sic est, quo modo facesso, et tamen curso cursas facit. ergo illa quae in to exit 30 indifferenter primae est coniugationis, ista quae in so aliquando primae, aliquando tertiae. illud etiam scire debemus, inveniri apud nos verba aliqua principalia, quae possunt facere diminutiva. novimus in nomine hoc esse dictum [sunt aliqua nomina sono diminutiva, intellectu principalia], ut mons monticulus. hoc etiam in verbis possumus invenire, ut sit 35 verbum principale et faciat diminutivum, ut est sorbeo et sugo. ista prin-

3 significatione om. AB, add. a*b ducit ita praeterito ABC 8 inveniatur] inueniretur AC inueneretur B 22 aliquando priore loco om. A, add. a 26 hoc quoniam si in to exierit BCa hoc in to si exierit A 28 non dixit A quapropter hoc verbum (verum C) puto lego ABC 29 sic est AB sic exit Cb 31 primae est coniugationis om. A, add. a 32 etiam om. C verba aliqua principalia quae ex se faciunt diminutiva intellectu autem principalia ut mons C 34 dictum sunt aliqua (nomina add. b) principalia quae ex se faciunt diminutiva B 36 sugo Cb sugo AB

cipalia sunt; fiunt inde diminutiva sorbillo sugillo. sunt aliquotiens dimi-
 nutiva et non habent primitiva, [legimus] quem ad modum illa in nomi-
 nibus. sunt autem fabula macula tabula: ista sono sunt tantum modo
 diminutiva, significatione autem principalia sunt. sic etiam ista, pytisso et
 5 vacillo: pytisso et vacillo verba sunt diminutiva, et tamen principalia non
 habent. non enim possum dicere pyssso ab eo quod est pytisso, quam-
 quam legerimus in etymologiis quod invenitur ratio horum verborum.
 dicunt enim pytisso ita esse permutata littera, quasi potisso. et si est
 potisso, habet principale potio, ut per synaeresin hoc factum sit [ceterum
 10 potisso venit ab eo quod est potio]. item vacillo, dicunt, originem trahit
 ab eo quod est vagor, id est nuto. inde ergo vago dicebant; ergo vacillo,
 quasi nuto et membris vagor. hoc quod dicit satis fide caret, omnino
 non habet rationem penitus: scire debemus, ait, esse aliqua etiam in verbis
 frequentativa non a verbis venientia, sed a nominibus, ut est graecissat; ecce
 15 graecissat frequentativum est, sed de nomine originem sumit. primum falsum
 est. frequentativum quem ad modum definivit? frequentativum verbum est
 quod saepe nos aliquid agere ostendit, ut est lectito, id est frequenter lego,
 scriptito, frequenter scribo, cantito, frequenter cano. si autem dicas pa-
 trisso, ut sit frequentativum, quid frequenter pater? nam si hoc dicas,
 20 qui sensus erit? et *graecissat*. quid enim est *graecissat*? aliqui sit fre-
 quenter graecus? nullam habent rationem frequentativi verbi, sed illud
 vult dicere, patrisso id est patri similis sum. ergo derivativa sunt potius
 a nominibus. praeterea est alia ratio, quae ostendat quoniam non potest
 hoc esse frequentativum. non potest esse frequentativum a se originem
 25 sumens, nisi habeat principale. ecce lectito habet principale lego, scrip-
 titito habet principale scribo, cursito habet principale curro. ergo si patrisso
 est frequentativum, da mihi principale. si graecisso est frequentativum,
 da mihi principale. ergo cum nec rationem habeat nec originem habeat,
 quoniam omne frequentativum habet principale, quo modo possumus hoc
 30 dicere frequentativum, cum non habeat principale?

Scire debemus esse aliqua verba quae caliginem faciunt et ambigui- 566, 9
 tatem, et nescio, utrum perfectae formae sint an inchoativae, ut senesco,
 ut quiesco. videntur quasi partem habere perfectionis, id est perfectae
 formae, et partem habere inchoativae. quam partem habent inchoativae?
 35 tertiae coniugationis *correptae sunt et in sco exeunt, ut est senesco*: senesco
 senescis, senesco in sco exit; senesco videtur habere quasi duas regulas.

4 significatione] ratione ABC 5 sunt et diminutiva et tamen A 7 etymologiis
 Ba aetymologiis C etymologiis A 8 permutatam litteram ABC 9 ceterum
 pitisso B 10 quod potio BC originem trahit AC originem trahi a origine trahi
 B 11 nuto BCa natu A(?) ergo uero corr. ergo uago A 12 quasi nuto BCa
 quasi natu A(?) 14 ecce graecissat om. A, add. a 18 frequenter canto B
 20 erit et quid enim BCa erit quid enim A aliqui sit AC aliquis sit B ut aliquis
 sit a* 22 ergo ut videantur potius derivativa a nominibus ergo derivativa sunt potius
 a nominibus A 31 quam partem ACb quae partem Ba* 35 correptae sunt et
 in sco exeunt ut est senesco om. ABC 36 in esco C

sed tamen recipiunt tempus perfectum. senesco facit senui, quiesco facit quievi. cum ergo recipiant tempus perfectum, necesse est ut non sint inchoativae, sed sint potius perfectae. sed si verum quaeras, inchoativae sunt. redeamus ad antiquam lectionem et inveniemus esse inchoativa; sed modo sic | ipsis utimur, quasi sint perfecta. apud maiores enim 5 nostros habebantur inchoativa; dicebant quieo et seneo. unde et aneo. legimus enim 'anet ille', id est quasi anicula contremescit. unde etiam anates dicuntur, quod in frigore semper vivant et tremant: in aqua enim vivunt. ergo invenimus istam fuisse lectionem, ut dicerent aneo et quieo et seneo. sed verba ipsa sublata sunt de usu, et remanserunt partes ali- 10 quae de forma inchoativa, partes aliquae de forma perfecta. quod ergo dicimus quievi senui, totum hoc de perfecta est. quia dicimus quiesco senesco, partes sunt inchoativae. ergo partes sunt quattuor; ab inchoativa partes duae sunt, a perfecta forma duae.

413, 14 Quo modo quinque sunt nominum declinationes, ita tres sunt verborum 15
506, 19 coniugationes. nam quem ad modum per illas quinque declinationes omnia nomina declinamus, ut diximus, sic verba omnia a tribus coniugationibus declinamus, nec amplius. ergo istae coniugationes quasi quaedam sunt regulae et quidam fines declinationum circa verba. sunt autem ipsae coniugationes tres, | 20 inveniuntur in quinque rebus. si una defuerit, non est integra ratio coniugationis. quando vis invenire coniugationes, quinque res require; si una defuerit, non erit integra declinatio, nec cognoscitur quae sit, nisi omnes quinque res animadverteris. debes quaerere modum tempus numerum personam et exitum syllabarum. istae sunt quinque res, quae in coniugatione requiruntur; debes modum quaerere, debes tempus, 25 debes numerum, deinde personam, inde exitum syllabarum. quem modum requiris? indicativum. omnis coniugatio non in imperativo, non in coniunctivo invenitur, sed in indicativo. deinde invenitur in praesenti tempore; invenitur in numero singulari; invenitur in secunda persona, in prima numquam requiras. temptaverunt non nulli quoniam possit inveniri 30 et in prima et in secunda persona. falsum est; in secunda est tantum, non poterit inveniri in prima persona. deinde require exitum. exitus sic requiritur, utrum coniugatio ante litteras sit, an ante syllabas. nam in activis et in neutralibus ante litteras, in passivis communibus et deponentibus ante syllabas. genera enim verborum quinque sunt tantum modo. 35 haec quinque genera in duas colliguntur partes. nam activum et neutrale

2 cum ergo recipiant BCa cum ergo recipiunt A 6 habebant ABC dicebant AB et dicebant Cb unde aneo A: quod dicebant antiqui quieo et seneo et inde quiesco senesco in marg. a: cf. Cledon. p. 1911 7 anet ille AB anet ille C anet illa a contremiscit A 19 fortasse circa verba sunt, ipsae autem coniugationes 22 require BCa* sequere A 25 debes modum A debes ergo modum BCa 26 deinde personam A inde personam BCa exitus ABC quemadmodum requiris (in add. Cb) indicativum ABC 29 invenitur numerus in singulari A

uno modo declinamus; passivum commune et deponens uno modo declinamus. ergo in activis et in neutralibus ante ultimas litteras quaerimus, in passivis communibus et deponentibus ante ultimas syllabas. et quid requirimus? has tres vocales, a e i. et si a fuerit, dicitur prima coniugatio; si e, dicitur secunda coniugatio; si i, dicitur tertia. bono ordine acceperunt nomina, quoniam ipsae vocales sic currunt. eodem ordine et coniugationes nomina acceperunt. ergo quae prima littera est ipsa facit primam coniugationem, quae secunda secundam, quae tertia tertiam. ergo quo modo illa quinque invenimus? amo amas [a ante s litteram] primae est coniugationis: a enim habet ante s; et omnia hinc potes colligere. amas qui modus est? indicativus. quod tempus est? praesens. qui numerus? singularis. quae persona? secunda. qui exitus? ante litteram. quare ante litteram? quoniam activum verbum est. ecce ubi apparet coniugatio. item natus ante litteram est. quare? quoniam neutrale est. diximus enim quod in activis et in neutralibus in litteris quaerimus coniugationes, in passivis vero communibus et deponentibus in syllabis. amor amaris; ecce illa a, quae erat ante litteram, facta est ante syllabam in passivis, amaris. ecce prima coniugatio quem ad modum exit. secunda coniugatio quem ad modum invenitur? in isdem locis vel hic ante litteras vel illic ante syllabas, ut doceo doces, secunda est, et producta est doces. unde apparet illud verbum sum nullam habere coniugationem. ideo dixi productam ut dicamus doces sedes. e contrario sum nullam habet coniugationem, sum es est, et non possumus dicere et. ergo quia non possumus dicere et, nec coniugatio aliqua est. nam ecce a non habet, e productum non habet, i non habet. hinc apparet quoniam coniugationem non habet, propter has litteras, quod nihil horum invenitur in illo. ergo prima coniugatio diximus quo modo invenitur. secunda coniugatio e productum habet ante litteram vel ante syllabas: ante litteram in activis et neutralibus. ergo ideo doceo doces, ecce ante litteram in activis est e productum: doceor doceris, ecce iterum e productum, quod est ante syllabas.

Tertia illa varia est, non est simplex. nam aliquando correpta est, aliquando producta. vide ergo, quem ad modum hoc consideres. ergo primam diximus, quem ad modum cognoscitur, quem ad modum secunda. tertia varia est, aliquando correpta est, aliquando producta. modo discriminare debemus, quando correpta est, quando producta. scire debemus quia, si correpta fuerit, in passivo in e exit, non in i. in activis habetur ante litteras i; in passivis habetur ante syllabas e. in prima et illic ante litteram est a et illic ante syllabam producta; in secunda et illic e producit et illic e produ-

1 passivum — declinamus om. AB, add. ab 9 amo amas ante litteram BC
 primae sit coniugationis ABC 10 ante s Ca: s om. AB potest AC
 11 amo ABC 12 ante litteram quare ante litteram a ante litteras (a add. BC)
 quare ante litteras (a add. C) ABC 14 ante littera B 15 in litteras AC 21 pro-
 ductam A? productum BCa* 29 ecce ante litteram AC ecce ante litteras Ba*
 30 quod est om. B 34 discriminare videmus A

p. 287-89 L.

citur; tertia in activo i habet correptam, in passivo non habet i litteram correptam, sed pro i e. hinc apparet quoniam correpta est. puta lego legis: qualis sit ista littera non intellego, fac passivum legor legeris. si servasset ipsam litteram, erat producta. non autem servavit, sed mutavit, unde apparet quia correpta est. numquam potest mutare, nisi quando corripitur, ut lego legis, legor legeris. numquid aut produxit, quo modo dicimus doceor doceris, aut servavit, quo modo dicimus nutrior nutriris? ergo si correpta fuerit, in e mutat; si producta fuerit coniugatio, non mutat, sed servat ipsam [coniugationem], ut si dicas nutrior nutriris. non dicimus nutreris, quem ad modum legeris, sed nutrio nutris, nutrior 10 nutriris. ecce habes unum discrimen ipsius; est aliud. quando correpta est, in e mutat imperativum; quando producta est, in i permanet. puta lego legis lege, ecce in imperativo modo mutavit i in e, et correptum est: nutrio nutris nutri, ecce servavit ipsam i in imperativo, et productum est, non facit nutre. est item aliud in paenultimis syllabis infinitivi modi, non 15 in ultimis, sed in paenultimis syllabis. quando invenitur tempus productum, producitur; quando invenitur tempus correptum, correpta est coniugatio. puta legere quando dico, numquid produxi paenultimam? legere brevis est. e contrario si producta sit coniugatio, producitur: nutrire producta est, non dicimus nutrire. ecce habes tres rationes, unde colligas, quando correpta est, quando producta ista coniugatio. quid autem nobis prodest scire istam coniugationem, quando producta est, quando correpta? quid? propter rationes temporum. de nullis enim rebus possumus tempora colligere nisi de istis coniugationibus.

413, 27
506, 29

Ecce prima et secunda coniugatio futurum tempus in bo mittit, amo 25 amas amabo, doceo doces docebo [prima ergo et secunda futurum tempus in bo mittit indicativi modi, amo amas amabo, doceo doces docebo]. tertia coniugatio, si correpta fuerit, futurum tempus in am mittit, lego legis legam, curro curris curram. ecce iam diximus de correpta tertia coniugatione. si producta fuerit, iam noli Donatum sequi, sed tene istam 30 regulam quam tibi dico. diximus ergo, prima et secunda coniugatio futurum tempus in | bo mittit, amo amas amabo, doceo doces docebo. tertia coniugatio, si correpta fuerit, in am mittit, si vero producta fuerit, iam recede a ratione ista quam legimus hic in Donato, noli eum sequi, sed hoc tene quod tibi dixero [ergo tertia coniugatio producta invenitur aliquotiens et in am et in bo]. ergo vide quid dico: tertia coniugatio producta invenitur aliquando et in am et in bo simul mittere, aliquando in bo tantum modo. videamus quando et in am et in bo simul mittit. dimitte iam illas quinque res, quas tibi dixi superius ut requiras [modum

1 tertia] in tertia ABC 4 erat producta B er. t producta. A erat producta e a* erant productae C 13 lege imperativo ecce modo ABC 21 autem om. A, add. a 36 aliquotiens et in am BCa*: et om. A 37 simul] similiter ABC 38 quando et in am Cab: et om. AB

tempus personam], et require unam rem tantum modo, primam personam ipsius. lego ipsa est prima persona, canto ipsa est prima persona. ergo quando vis iudicare de tempore futuro indicativi modi tertiae coniugationis, inspicere primam personam et considera, ante primam personam quae sit littera. si enim inveneris ante ipsam personam primam quae sit littera, tunc potes iudicare, quando mittat futurum tempus in am, quando in bo. ante ipsam primam personam in ista coniugatione producta | non invenis nisi duas litteras, e et i. audio et eo: audio, i est ante o; eo, e est ante o. ergo duae sunt istae litterae quae possunt inveniri ante o in tertia coniugatione producta, i et e. si i fuerit, quo modo vis mittit futurum tempus. si dixeris audio, i ante o, quo modo vis ac libet tibi facere, et audiam et audibo; polio, et poliam et polibo; nutrio, et nutriam et nutribo, quia i habet ante o. si autem i non habeat ante o, sed e habeat, futurum tempus in bo mittit, exeo exibo: exiam non dicimus, soloecismus est; eo eam non dicimus. viderint, quid auctores habeant. scio enim quid possit dici contra istam regulam. tamen tu hoc serva liquide. ergo vide quid dicit. quotienscumque vis scire, quem ad modum futurum tempus mittat tertia coniugatio producta, redi ad primam personam indicativi modi et quaere, quam litteram ante se habeat. non potest habere nisi duas litteras, i et e. si i habuerit, audio futurum tempus facit audiam et audibo; si e habuerit ante o, fac futurum tempus eo ibo, exeo exibo, tantum in bo mittit. | forte dicas: unde hoc conprobamus? habes hanc regulam scriptam in Probo, sed sic, ut artem plane secutus esset. et hoc ipsum unde probas? audi exemplum unum de Vergilio et unum de Terentio. habemus in Vergilio

audiam et haec manes veniet mihi fama sub imos;
audiam ait, ecce in am misit. Terentius ait 'matris servibo commodis'; ille in bo misit. ecce ille in am misit, ille in bo; et utraque tertia est coniugatio producta, ante o i habet, puta audio audiam, servio servibo. si in am mitteret, sic debueramus dicere serviam, quem ad modum audiam; si in bo mitteret, sic debueramus dicere audibo, quem ad modum servibo. sed iste unam partem posuit, ille unam. unde apparet quoniam utrumque dicimus. si i habuerit ante o, quo modo vis fac futurum tempus, et audiam et audibo; si e habuerit ante o, futurum tempus

3 futuro in indicativo modo BC coniugationis ita circa tertiam personam inspicere primam personam expunctis v. ita circa tertiam personam A 5 quae sit littera posteriore loco om. ABC 9 inveniri Ba invenire ACb 12 polio poliam A nutrio nutriam A 14 exeam non dicimus Ca* non dicimus exiam B exiam A: non dicimus om. A, add. a 15 eo eam BCa eo et eam A: fortasse eo ibo, iam non dicimus 16 liquide BCa* illud A? 17 quotienscumque Cb quotiens ea quae AB 23 in Probo] instil. art. p. 180, 4 sed sicut A sed si... B sed si C plane a* plene ABC 26 audiam] Verg. Aen. III 387 veniet AB veniat Ca* famas sub B 27 Terentius] Hec. III 5, 45 matris ABC matri a 29 coniugatio producta BCa coniugatio sed producta A 30 sic debueramus dicere audiam sic debueramus dicere serviam si in bo ABC 33 quomodo uis sic fac futurum B quomodo uis sic futurum est C

p. 291—94 L.

in bo tantum mittit, ut eo ibo, exeo exibo. ita se habent regulae; modo rationes ipsas videamus. quare aut illa quae i habet ante o futurum tempus in duas litteras mittit, aut illa quae e habet futurum tempus in unam mittit? certe una coniugatio neganda est, id est aut utraque in unum debet exire aut utraque in utrumque tempus. quae res facit discrimen? 5 illa res facit: omnis secunda coniugatio e habet ante o, necesse est, nec potes invenire unum verbum contrarium, ut est illud, sedeo sedes; ecce e habet ante o secunda coniugatio. doceo doces secunda est, moneo mones secunda est, voveo voves secunda est. ergo sedeo moneo doceo voveo, omnia secundae sunt coniugationis. non invenitur penitus verbum 10 secundae coniugationis, nisi e habeat ante o. verbum secundae coniugationis hanc habet regulam, ut in bo mittat. ecce habes iam unam rationem. secunda ratio: coniugatio secunda futurum tempus in quid mittit? in bo, ut diximus in illo loco, ut doceo doces docebo; ecce secunda est et futurum tempus in bo misit. ergo si secunda coniugatio in bo mittit 15 futurum tempus, et secunda coniugatio est quae e habet ante o, etiamsi tertia coniugatio fuerit producta, tamen, quoniam item i habet ante o e et habet similitudinem secundae coniugationis, necesse habet trahere tempus secundae coniugationis, ut futurum tempus in bo mittat, ideo quoniam similitudinem trahit secundae coniugationis. ergo et tertia coniugatio producta 20 in bo mittit. qua ratione? quoniam tertia ista coniugatio velut speciem habet secundae coniugationis, et secunda coniugatio in bo mittit. ecce causa quae coegit ut futurum tempus illa tertia coniugatio producta in bo mitteret [quoniam illa secunda coniugatio speciem habet tertiae coniugationis productae]. tertia autem coniugatio correpta futurum tempus in 25 quid mittit? in am. sed necesse est ut tertia coniugatio producta etiam in bo mittat. ergo ideo dissentiunt sibi: illa ut in bo mittat illa ratio facit, quoniam speciem habet secundae coniugationis, et in secunda coniugatione futurum in bo mittit; altera i habet ante o. vide ergo, quem ad modum hoc dixerim, quotiens i habet ante o, imaginem habet tertiae 30 correptae; sed quod imaginem habet tertiae correptae, in am debet mittere, quia tertia correpta in am mittit. sed ista tertia coniugatio producta in bo mittit. ergo unum tempus, quod i in bo mittit, quasi proprium habet, quoniam producta est; unum, quod [futurum tempus] in am mittit, non habet suum, sed propter similitudinem correptae coniugationis. quem 35 ad modum illa tempus futurum necesse habuit in am mittere, sic ista necesse habuit propter similitudinem secundae coniugationis in bo mittere

2 quare autem quae ABC 6 habeat C nec potes Ca nec pot B ne putes A
 7 unum versum ABC 8 moneo mones noueo noues sedeo sedes et reliqua secunda
 est ergo A maneo manes secunda est noueo noues secunda est (secunda est om. B)
 ergo BC 9 maneo BC 10 noueo omnia BCa noueo et omnia A 12 ut om. AB,
 add. b 17 quoniam i.. habet A quoniam ita habet Ba* quoniam habet C 22 ecce
 causa quae BCa* ecce quae causa A 23 producta om. AC; add. a* 24 quoniam
 — productae om. BCa* 27 ergo BCa illud ergo A 36 illa] illud ABC

futurum tempus. istae sunt ergo coniugationes, et sic servata sunt tempora, nec aliter. transit in genera.

Genera verborum ista sunt, activa passiva neutra communia deponentia. 413, 35
diximus etiam in principio quod voluerunt grammatici ista differentiae causa 507, 3
introducere. ceterum omne verbum duas res significat, aut agentis aut patientis, nec potest alia inveniri significatio. quicquid est in significatione verborum, aut agentis est aut patientis. si dicas lego, agentis est; si dicas legor, patientis est. quid si neutrale fuerit? necesse est aut patientis sit aut agentis. ecce nato et vapulo utrumque significat, sed | 'nato ego' agentis est; vapulo autem
10 quando dico, ego patior, ecce neutrum verbum est, et tamen servit illis duabus significationibus. item loquor quis nesciat quoniam deponens verbum est? et nihilo minus, quando dico 'loquor ego', facio ego: et deponens est et habet agentis significationem. ergo non potest fieri ut invenias verbum ut aliud significet, quam aut agentis aut patientis. tamen causa
15 differentiae propter inchoantes ista grammatici docuerunt, et voluerunt activum verbum esse quod in o exit et accepta r littera facit ex se passivum. puta lego: tempta, utrum latine possumus dicere lego, nisi possumus dicere legor. ergo apparet quoniam illud activum est, quia non potest aliter esse activum, nisi accepta r littera faciat passivum. item non
20 potest esse passivum, nisi redeat in activum. legor, tolle inde r, facit lego; apparet ergo quoniam passivum est. neque ante activum potest esse, nisi faciat passivum, neque ante passivum potest esse, nisi faciat activum. vide definitionem Plinii Secundi, quem ad modum definivit fortiter, et definivit, quid est activum, quid passivum. et si vere quaeras
25 secundum rationem, hoc est quod dixit Plinius Secundus: dicit 'activum est quod alio patiente nos facimus, passivum est quod alio faciente nos patimur'. ut puta, si dicas verbero verberor, ecce proprie activum et passivum est. quando enim dicimus verbero, ego facio, alter patitur; quando dicimus verberor, alter facit, ego patior. ista sunt proprie activa et pas-
30 siva, quae versantur inter duas personas. ista proprie; illa vero, ubi una persona utrumque agit, non videntur proprie dicta esse, sed abusive. nam quando dico nato, ego quidem ago, sed alter non patitur, id est quando dico nato, ego quidem, quantum ad me pertinet, ago, quantum ad aliam rem, non tamen patitur. et idcirco verba activa specialiter haec dicuntur;
35 illa vero neutra dicuntur, non quoniam neutrum significant, sed quoniam non utrumque significant, id est alium facere, alium pati. quare hoc tibi

6 invenire A 8 quid si BCa quod si A 8 aut patientis a* ut patientis ABC
9 utramque A corr. utrumque B 14 causā deferentiae A causae differentia C
causā differentiae corr. causae differentia B 15 ista] ita A 17 possumus C pos-
sim B nisi] si ABC possumus C 22 esse priore loco om. A, add. a
23 plinii corr. plenii B plenii A definivit fortiter BCa definit fortiter A 24 quod
passivum ABC 25 plinius corr. plenius B plenius A 27 verbero verberor AB
verbero et verberor Ca 30 inter BCa in A 31 videtur ABC 34 activa spe-
cialiter haec A activa activa specialiter haec Ca activa activa haec specialiter B
36 non utrumque] neutrum corr. non utrumque A

p. 296—98 L.

dixi? nequis tibi diceret: quo modo dicis non esse significationes nisi duas, agentis et patientis, cum inveniatur etiam alia verba? sed qui dicunt duas esse significationes, agentis et patientis, tenent se ad illas res quas dixi, id est Plinii Secundi definitionem. qui autem dicit alia verba esse, tenet se ad illa quinque, quae tibi dixi. dixi tibi enim illud activum esse, 5 quod alter facit, alter patitur, illud passivum esse, quod | alter patitur, alter facit. quando dico nato, ostende mihi utrumque; ecce non invenis. ergo quid habes dicere? activum esse? sed non alter patitur. passivum esse? sed ipse solus agit, alter non patitur. ergo si nec illud nec illud possumus dicere, superest ut neutrum sit. ideo admiserunt ipsi ut dice- 10 rent neutra communia deponentia, propter illam definitionem. ergo activum est quod o terminatur et accepta r littera facit passivum. et deponentia r littera terminantur; sed si quasi passivum est et r littera sublata non facit activum, deponens est. si autem quasi activum est et non accipit r litteram, neutrale est. puta nato non facit nator; ergo nato neutrale est 15 [scribo non facit scribor, ergo neutrale est]. ergo deponentia sunt contraria, quae videntur quasi passiva esse nec redeunt in activa, ut luctor loquor.

507, 9 Quaesitum est, quare dicantur deponentia. invenimus in artibus istis vulgaribus ideo dicta esse verba deponentia, quoniam r litteram non deponunt, κατὰ ἀντίφρασιν quod dicitur, id est e contrario, quem ad modum 20 dicimus lucum ab eo, quod non luceat, quem ad modum Parcas dicimus ab eo, quod non parcant; ideo dicimus et deponens verbum quia r litteram non deponat. falsissimum est. qua ratione? si enim ideo dicitur deponens verbum, quia r litteram non deponit, incipit et commune deponens esse. nam communia verba r numquam deponunt. vador, quando dico 25 'vador ad iudicium', id est vadimonium promitto, numquid possum dicere 'vado illum ad iudicium'? osculor, numquid possum dicere osculo? ergo falsum est. quare ergo dicitur verbum deponens? quoniam deponit participium futuri temporis, quod in dus exit. puta loquor, fac participium praesens loquens, praeteritum locutus, futurum locuturus; loquendus non 30 facit. puta siqui dicat 'posteritati loquendi', dico soloecismus est, sed debemus dicere 'posteritati locuturi'. ergo verbum deponens non ideo dicitur, quod non deponat r litteram, sed quod unum participium deponat de duobus futuris; deponit autem illud quod in dus exit. commune autem verbum est quod et agentis et patientis significationem similiter profert, 35 ut est illud, criminator. tamen nequi tibi obiciat apud Statium: legimus

1 nisi duas BCa nisi in duas A 3 quas dixi id est Ba: id est om. AC
4 plinii corr. plenii B plenii A 5 ad illa (corr. illas B) quinque AB ad illas quin-
que res C 7 ostendo AB 13 sed quasi C passivum est r littera ABC
14 et non accipit r A et non recipiat r litteram BC: litteram om. A, add. a 16 scribo
et scribor in littera A 17 redeunt BCa* redeant A 29 futuri temporis quando in
dus exit A futuri temporis ideo ergo dicitur verbum deponens quod (quoniam B q̄ a)
deponit participium futuri temporis quod in dus exit BCa 36 ne quid tibi A ne
qui illud tibi coniecit Lindemannus

enim apud Statium, cum sint verba deponentia, tamen futurum tempus etiam in dus mittere. quid ergo? dicemus eum soloecismum fecisse? dabimus ei excusationes: excusatio enim huic rei danda est. si vis aliquid eloqui, penitus uti non debes; si autem vis ponere, adhibe aliquam excusationem. primum participium sine verbi origine fecisse, ideo fecisse, quoniam habemus usurpandorum participiorum licentiam, ut diximus et in Terentio [loquendus participium est sine verbi origine]. ergo quando dico loquendus, participium est sine verbi origine; quoniam est licentia formandorum participiorum, licet mihi formare participium sine verbo. deinde illud: quando facit participium futuri temporis in dus, iam non potest verbum deponens esse, sed commune, ut, quando dico loquendus, non sit loquor te, sed sic sit, loquor a te. cum enim fecerit commune verbum, accipiet quattuor participia et duo futura incipiet admittere. novimus enim commune verbum esse, criminor te et criminor a te. ergo cum desinet verbum deponens *esse* et fiet commune, agentis et patientis significationem habet. commune ergo | verbum est, quod et agentis et patientis significationem similiter profert, ut si dicas criminor: nam et criminor illum possum dicere et criminor ab illo. haec autem confusio discernitur casibus. nam si iungas accusativum, agentis est, criminor illum; si iungas ablativum, patientis est, criminor ab illo, nec aliter.

Sunt aliqua verba neutra vel neutralia, sicut diximus, ut activa in o 437, 2 et ipsa exeuntia. voluerunt enim et in hoc ipso discretionem facere, quando est neutrum, quando neutrale. neutrum nomen volunt dici, neutrale verbum volunt dici. puta si dicas hoc nomen quale est? neutrum. hoc verbum quale est? neutrale. sed adhibuerunt istam differentiam sine causa nulla extante ratione. ergo verba neutra sunt quae in o exeunt, ut est nato cogito; sunt quae in i exeunt, ut odi novi memini; sunt quae in um exeunt, ut sum prosum; sunt quae in et exeunt, ut pudet taedet. sed scire debemus non esse neutralia firma et plena, nisi quae in o exeunt, ut est nato. illa vero quae in i exeunt, ut odi, vel in um, ut prosum, vel in et, ut pudet, ista activa iudicantur. ista tria, odi novi memini, invenimus apud auctores varie posita. hoc ipsum memini cuius temporis est? odi novi cuius temporis est? ex re intellegimus praesentis esse temporis, ex ratione intellegimus praeteriti esse temporis. '*odi illum*' sic dico, quo modo '*amo illum*' dico. amo cuius temporis est? praesentis. ecce praesentis est amo | illum, odi ergo et ipsum praesentis est:

1 apud Statium] cf. infra p. 368 ed. Lind. 2 mittere Lindemannus mittit ABC dicimus ABC eum om. A, add. a 7 in Terentio non participium loquendus, quod apud illum non legitur, sed licentiam participiorum usurpandorum adnotavisse videtur grammaticus 12 non sit ut sic sit loquor te (et add. Ca) loquor a te ABC 14 et criminor a te om. A, add. a 15 esse om. ABC 21 sunt aliqua verba neutra diximus ut activa in o et ipsa vel neutralia voluerunt ABC 22 hoc om. A, add. a 32 cuius temporis est posteriore loco om. A 34 odi illum sic dico om. ABC

p. 301—63 L.

- si amo illum praesentis est, et odi illum temporis praesentis est. ecce elocutio docet hoc ipsum verbum odi esse praesentis temporis. numquid enim sic dico, 'amavi illum'? non, sed 'illum hominem amo'. ergo et ita dico, 'illum hominem odi': quem ad modum [dico] 'illum hominem amo' tempus praesens est, sic et 'illum hominem odi' sine dubio praesentis est. ergo videtur odi temporis esse praesentis secundum elocutionem; secundum artem non potest esse. qua ratione? quoniam nullum tempus praesens est quod in i mittat [ut est illud, nato], semper in o exit. quod ergo tempus erit, quaeramus, quod in i exit, et tunc possumus ad illius similitudinem hoc facere, odi. feci legi scripsi praeteritum 10 tempus est perfectum. ergo ista dubia siqui te interrogaverit et dixerit 'odi cuius temporis est?', si ad elocutionem, concedo tibi ut sit praesentis temporis; si ad regulam, necesse habeo dicere praeteriti temporis. nullum enim potest praesens tempus exire in indicativo modo nisi in o. ecce habes verba alia in regulis, alia in elocutionibus. alterum adfectum 15 habent in elocutionibus, alterum in regulis. sum, et hoc defectivum est ea ratione, quoniam nulla pars ita exit secundum ipsam regulam, quoniam nullum praesentis temporis verbum potest inveniri in um exiens, sed in
- 437, 8 o. | hoc autem in um exit, ergo defectivum est. pudet similiter defectivum est. superius diximus pudet taedet verba esse impersonalia, et modo 20 dico defectiva; sed dixi tibi etiam tunc quoniam tertiae sunt personae de verbo perfecto. ut puta noli haec ponere exempla, sed alia ponamus: puta doceo doces docet tale est quem ad modum illud, sedeo sedes sedet tale est quale pudet, tale est quale paenitet. ergo ideo dixi modo ista verba esse defectiva, quia in et exeunt, et omnia quae in et exeunt ter- 25 tiae sunt personae a verbis perfectis. si una est deficientibus duabus, et illo loco bene impersonale dixi, et hoc loco bene defectivum dixi, quoniam videtur hoc factum esse verbum perditis duabus personis.
- 437, 13 Verbum quam declinationem inchoaverit ab initio, ipsam debet servare usque ad finem. puta activum usque ad finem ipsam debet activam 30 servare, passivum usque ad finem passivam debet servare. puta lego activum est, lege activum est, utinam legerem activum est, cum legam activum est, per omnes modos debet esse activum. iterum legor, legere, utinam legerer, cum legar, ubique passiva declinatio est. ergo verbum quam declinationem inchoaverit, ipsam debet perducere usque ad finem 35 exceptis paucis. nam sunt verba quae miscent istas ipsas declinationes. debemus illa scire, ne nobis faciant errorem. gaudeo, ecce hoc verbum duas istas declinationes confusas habet. nam praesenti tempore et prae-

12 concedo tibi dicere ut sit B 13 nullum enim potest exire A nullum enim verbum potest praesenti tempore exire a 14 in i indicativo ABC 16 habet in elocutionibus BC habet in elocutionem A 21 etiam om. A, add. a 27 bene priore loco om. A, add. a 28 factum verbum esse ABC 29 quam declinationem BC declinationem quam Ab 30 puta activam usque ABC 31 passivam usque ABC 37 debemus illas scire Ca debemus scire A

terito imperfecto et futuro activam habet declinationem, praeterito perfecto et plusquamperfecto passivam habet declinationem. gaudeo tale est quale doceo, gaudebam tale est quale docebam, gaudebo tale est quale docebo. e contrario venit ad tempus perfectum, gavisus sum, gavisus eram: tale
 5 est gavisus sum, ac si dicas doctus sum; tale est gavisus eram, ac si dicas doctus eram. ergo quo modo discriminas ista verba? ut per tempora dividantur. sic autem tempora in omnibus dividuntur, [indicativi] ut praesens tempus et praeteritum imperfectum et futurum activam habeat
 10 significacionem, praeteritum perfectum et plusquamperfectum passivam habeat significacionem. gaudeo gaudebam gaudebo, ista activa sunt; gavisus sum gavisus eram passiva sunt. audeo similiter, audebam audebo; tempus perfectum ausus sum, ausus eram. et dicunt ista inaequalia: non enim aequalem habent declinationem. praesenti enim et praeterito imperfecto et futuro activa sunt; praeterito perfecto et plusquamperfecto pas-
 15 siva sunt. gaudeo et audeo anomala dicuntur. et coacervavit Donatus multa verba et fecit nobis confusionem: ait sic, ista | confusa sunt, id est anomala sunt, vescor fero edo prandeo nolo volo. ecce ista re vera inaequalia sunt [dixit re vera quia anomala sunt]. sed tamen non unam anomalam habent verba omnia. nolo et volo alteram habent anomalam:
 20 nam nolo et volo anomala sunt, sed non sic quem ad modum illa, audeo gaudeo. nam ecce nolo volo, debueramus secundum regulam dicere nolo nolis nolit, et dicimus nolo non vis non vult; item volo volis volit, et dicimus volo vis vult. anomala sunt alia ratione, non ut illa. item edo anomalum est, sed non est ita, neque quem ad modum quattuor priora
 25 neque quem ad modum ista sequentia; sed ecce debueramus dicere edo edis edit, et dicimus modo edo es est, id est comedo. et verbi causa hoc ipsum comedo comedis comedit debuimus dicere, et dicimus comedo comes comest. ergo quod audis apud Donatum, 'ista verba anomala sunt', noli putare unam anomalam esse, id est unam inaequalitatem.
 30 nam ecce in istis, id est audeo gaudeo, alia est; item in istis, id est nolo volo, alia est; item in eo quod est edo similiter alia est. |

Incipit tractare de his verbis, quae verba naturali ratione non pos- 437, 20
 sunt tota declinari. quid est tota? id est per omnes personas, per omnes modos. nec tibi aliqui faciat quaestionem et dicat tibi, declina mihi ista
 35 verba. penitus non declinantur. sunt verba aliqua, quae verba naturali ratione defectiva sunt et perdunt vires omni ratione. amabo, ut sit amabo verbum blandientis, 'amabo, cur puerum adposuistis hic ante ostium?'

6 ista verba *BCa* haec verba *A* 7 sic] haec *ABC* 13 habent *Ba* habet *AC* 16 id est *om. A, add. a* 17 fero *Cb* feror *AB* prandeo *c* prandeor *ABC*
 18 dixit re vera (rem ueram *Cb*) quia anomala sunt *om. A, add. a* 22 item
 nolo nolis uoluit *a** item, uolo uelis uelit *ABC* 25 sed licet debueramus *ABC*
 30 in istis (ipsis *A corr.* istis *a*) quod est nolo *ABC* 37 amabo cur] *Terent.*
Andr. III 4, 24 cedo cuium puerum hic adposuisti? dic mihi, *excidisse videtur ver-*
bum defectivum cedo, ad quod versus Terentii adscriptus erat: cf. infr. p. 325 ed.
Lind. adposuistis *BCa** adposu . . . *A* ante ostium *AB*

p. 305—08 L.

infit inquam quaeso aio, omnia ista verba non habent rectum ordinem declinationis. quid ergo faciemus? quoniam nos ars deficit, debemus recurrere ad auctoritatem. novimus enim sermonem latinum his rebus contineri, usu arte auctoritate. usu non invenimus, quoniam defectivum verbum est, et quod deficit usum non habet: per usum enim deficit, si est defectivum. vel ad artem debemus recurrere? in ipsa arte legimus 'non sunt perfectae declinationis'. ergo si et usus non est, et ars non invenitur, ad ea nos referamus, ut ea tantum dicamus, quae lecta sunt. puta infit: legisti de hoc verbo tres vel quattuor personas, haec sola invenisti, his solis utere; non debes ad similitudinem declinare. ne dicas 10 mihi infio infis infiebam infieram, quem ad modum puta audio audis audiebam audieram. in istis defectivis verbis non possumus per similitudinem novam componere declinationem, sed utimur tantum modo personis repertis, quas invenimus in auctoritate. ergo infit inquam quaeso aio, omnia ista defectiva sunt et non possunt rite declinari. 15

437, 23

Omnis prima persona in verbo corripitur: lego, go brevis est. necesse habuit Donatus dare istam regulam propter graecam rationem. graeca enim verba omnia in prima persona producuntur, ποιῶ. hoc ergo scitote, quoniam omnis prima persona productam o habet graecam. Latini tamen necesse habuerunt ab hac regula discedere, et nemo dicit 20 latine legō, sed legō, nemo dicit dicō, sed dicō, similiter scribō; naturaliter brevis est. ergo omnis prima persona naturaliter brevis est exceptis monosyllabis. | monosyllabae enim partes orationis producuntur. non possumus dicere dō stō nō [unde 'nare per aestatem liquidam']; omnis ista prima persona in monosyllabis producitur. vis scire quoniam 25 ratio monosyllabarum producitur? facio ut non sint monosyllabae per compositionem, et redeunt ad illam naturam. dō producta est, reddō correpta est. stō producta est, adstō constō, iam illae corripuntur, ut scias quoniam tunc sunt productae, quando sunt monosyllabae; cum autem coeperint esse polysyllabae, fiunt breves. hoc tu scire quidem debes, ut 30 naturali ratione brevis sit prima persona. tamen auctores prodixerunt, et paene Vergilius hanc rationem secutus est graecam, ut longas ponat frequenter, 'canto quae solitus si quando': canto, to longa est [et in aliis] posita. tamen inveniuntur verba apud ipsum Vergilius, ubi brevis sit o, | 'nunc scio quid sit amor'. ecce brevis est. neoterici 35 autem omnes, Statius et alii, maiores sunt in illa parte quae brevis est, quam in illa quae longa est, contra Vergilius. omnis ergo o in prima persona semper corripitur exceptis monosyllabis.

1 aio Cb adeo AB 2 quid ergo faciemus A quid ergo faciemus quid faciemus C Ba 7 ergo et si usus A 11 infis] infies ABC audis] audies ABC
14 in auctore ABC quaeso aio Lindemannus quaeso queo B quaeso quaeo Ca
quaeso quae A 18 non C non AB 22 brevis est ergo AB breves sunt ergo Cab
24 nare] Verg. georg. III 59 per aestatem A(?) Cb per statem B praestantem a*
33 canto] Verg. bucol. 2, 23 35 nunc scio] Verg. bucol. 8, 43 neoterici A

Sunt aliqua verba, quae verba secundum potestatem et voluntatem 437, 25
 nostram possunt habere vel activam vel passivam significationem. puta
 lego: quando volo agentis significationem dicere, dico *lego*, puta '*lego*
Vergilium'; non possum dicere '*legor Vergilium*'. hic * quaedam verba,
 5 ubi nulla necessitas est, sed arbitrium tuum, ut est *tondeo* et *tondeor*.
 quod vis dicis, et '*tondeo mihi caput*' et '*tondeor mihi caput*', *fabrico*
 et *fabricor* istam domum, *punio* illum et *punior* illum, *populo* et *populor*,
 '*populantque ingentem farris acervum*', '*populatae, vexatae,*
funditus eversae provinciae': et *adulo* et *adulor*, *obsono* et *obso-*
 10 *nor*, '*obsonat, potat, olet unguenta*'; | ecce *obsonat*, et aliter
 iterum in ipso Terentio. ergo vides ista verba quod non habent quan-
 dam necessitatem, id est in arbitrio tuo est, utrum velis dicere *punio*
 illum aut *punior* illum. hoc quidem verum est, quoniam ita lectum est.
pasco illum et *pascor* illum, et *pasco* illas herbas et *pascor* illas herbas;
 15 non [*pascor*] quem ad modum modo dicimus '*ab illo pascor*' et '*ego*
illum pasco', sed '*pascor* illam rem', '*pascuntur et arbusta pas-*
sim', id est comedunt. ergo multa sunt ista verba, quae in arbitrio
 nostro posita sunt. tamen melius feceris, si hanc ipsam licentiam servata
 ratione discriminaveris. scire debes quidem quia licet tibi dicere et *pasco*
 20 et *pascor*. tamen melius est ut, quando te alter pascit, dicas *pascor*,
 quando tu alterum, dicas *pasco* illum; non quoniam illud non licet tibi
 dicere, sed et licet et iure dicitur, tamen melius est, si sic discrimines
 [*lavo, et ego lavo et ego labor*]. quare dixi tibi melius est ut sic discrimi-
 mines? quoniam sunt aliqua quae | naturali ratione ostendunt ipsam discre-
 25 tionem. ecce puta *lavo*: puta de me ipso possum dicere *lavo* ego et *labor*
ego. de balineo quid possum dicere? '*balineum lavat*'. hoc bene dici-
 mus. '*balineum lavatur*' quem ad modum possumus dicere? nam *lavat*
balineum nos. numquid a nobis *balineum lavatur*? homo enim *lavatur*.
 ergo quoniam in quibusdam invenimus naturalem discretionem, idcirco
 30 debemus servata ratione haec dicere. tamen pro arbitrio tuo, quem ad
 modum volueris, dicere potes *tondeo* et *tondeor*, *lavo* et *labor*, *fabrico*
 et *fabricor*, *munero* illum et *muneror* illum, *partio* et *partior*, '*provin-*
cias inter se partiverant', ecce neutrale est; '*et socios partitur*
in omnes, ecce deponens est: et *adsentio* et *adsentior*. *adulo* media
 35 syllaba producit. plane in isto verbo Plinius Secundus dedit unam ra-

3 dico puta lego uirgilium ABC 4 'excidisse linea videtur, ubi haec fere
 scripta erant, hic non pro arbitrio tuo ponere potes actiuium uel passiuum, sed tamen
 sunt quaedam verba' Lindemannus 8 populantque] Verg. georg. I 185 ingentem
 BCa gentem A populatae] Cic. div. in Caec. 3, 7 10 obsonat] Terent. Adelph.
 I, 2, 37 potat A putat C putat corr. putet B 11 in ipso Terentio] Andr. II 6, 20
 12 punio illum et punior illum ABC 13 verum] uerbum AC 15 modo
 om. C 16 illam rem Lindemannus illa re ABC pascuntur] Verg. georg. III 181
 17 comeduntur C 20 ut] et A 22 sed licet A 25 ipso AC, om. Ba 32 pro-
 vincias] Sall. Ing. 43 cf. Serv. in Verg. Aen. I 194 Prob. cath. p. 36, 25 33 na-
 turale C et socios] Verg. Aen. I 194 35 plane isto uerbo plenius secundus A
 plane plinius secundus in isto uerbo B

p. 310—13 L.

tionem. quid est adulo et quid est adulator? dicit discretionem per casus. quando vis quasi activam significationem introducere, *accusativum fac, adulo illum*; quando vis quasi passivam significationem introducere, *dativum fac, adulator illi*: et adulo illum et adulator illi. et re vera hanc rationem etiam Cicero secutus est: nam in fine Pisonianae in ultimo capite ita dixit, 'omnes adulantem', non dixit 'omnibus adulantem'. ergo adulator illi dicimus [et adulo illi] et adulo illum.

Ista iam quae secuntur levia sunt: praeterea scire debemus esse aliqua verba simplicia quae | possunt fieri composita, esse aliqua simplicia quae non possunt fieri composita, esse aliqua composita quae non possunt fieri simplicia, esse aliqua composita quae possunt fieri simplicia. quattuor sunt res: est simplex quod potest esse compositum, ut puta pono repono; est simplex quod non potest esse compositum, aio, reatio nemo dicit; quaeso, requaeso nemo dicit. item e contrario est compositum quod potest fieri simplex, ut hoc ipsum quod dixi, repono; est compositum quod non potest fieri simplex, ut conpleo, nemo potest dicere pleo.

Accidunt etiam numeri, singularis et pluralis: singularis lego, pluralis legimus. temptaverunt non nulli dicere accidere verbo etiam dualem illum numerum graecum. Graeci, quando de uno loquuntur, ita dicunt, 'unus homo legit'; quando de multis, ita dicunt, 'multi homines legunt'; quando de duobus, nec legit dicunt nec legunt, sed legere. quaeritur utrum hic numerus possit admitti ad latinitatem. ait Donatus 'non potest, genus est figurae'. et re vera, quando possunt dicere de quingentis hominibus legere. quantum ad graecam rationem pertinet, non | potes hoc dicere, de duobus autem potes dicere. legere autem quando dico, et de duobus potes dicere et de multis. et quid est legere? nihil aliud, nisi quod et legerunt, quia hoc significat legere quod legerunt. quare maluerunt maiores nostri duplicem regulam dare? metrorum causa. vis scire quoniam propter metra hoc fecerunt? facio versus, per illam syllabam stat, et per illam non stat. puta 'legere rudentes': legere rudentes stat; legerunt rudentes, non stat versus. ergo quoniam sunt aliqua, ubi exigatur brevis syllaba, aliqua, ubi longa, ideo duplicem regulam fecerunt. tamen quantum ad sensum pertinet, hoc significat legerunt quod legere.

Accidunt figurae, simplex et composita: simplex est, ut lego, composita, ut neglego.

507, 37 Accidunt etiam tempora. tempora sunt naturaliter tria, praesens praeteritum et futurum. sed illud praeteritum solvitur in tria, in imperfectum, in perfectum et plusquamperfectum. ergo quinque erunt tempora:

1 et quid adulator B 2 accusativum fac — introducere om. ABC 5 cecero
A pisonianae B: Cic. in Pis. 41, 99 8 praeterea id (ad C corr. id c) scire
ABC 24 non potest hoc BCa non potest hic A 25 autem potest AC 26 potest
ABC nisi quod et BCa nisi et A 27 legere quod est legerunt A legere quod et
legerunt a* 28 maiores Ba patres A, om. C 29 versus Lindemannus verbum ABC

invenitur praesens, praeteritum imperfectum, praeteritum perfectum et plusquamperfectum et futurum. debemus diligenti ratione ista tempora colligere et sic etiam uti ipsis temporibus, quoniam gravia vitia sic faciunt plerique: multi homines utuntur perfecto pro plusquamperfecto, aut praeterito pro futuro, aut praesenti pro plusquamperfecto. interim scire debes ipsas definitiones. puta praesens est quod agitur, quod in re est penitus, quod tunc est, cum fit: hoc est praesens, si dicas lego; nemo tibi potest dicere lego, nisi qui adhuc agit hoc officium. imperfectum est quod omisum est, sed non completum, ut legebam: qui dicit legebam docet se desisse nec conplesse: hoc est imperfectum, ubi omisimus aliquid nec conplevimus. perfectum est, ubi conplevimus paulo ante, ubi iusta ipsa perfectio est, id est legi, ac si dicas 'modo desii, iam tamen re peracta'. plusquamperfectum est [iam] res olim completa, ut puta legebam. futurum est quod necdum factum est, sed fieri potest, legam scribam. ergo siqui ita loquatur, numquid non tibi videtur | pessime loqui? verbi causa festinanter vadis nescio quo per plateam, occurrit tibi amicus et dicit tibi 'quo vadis?' ut advertas, quam gravia sic fiunt vitia. dicit tibi 'quo festinas?', dicis 'ad auditorium festino'. 'quare?' melius, si participialiter utaris et dicas 'quoniam dicturus sum'. ecce per participium sane locutus es: dixisti enim te necdum fecisse, sed facturum esse. si autem sic dicas, 'quo festinas? ad auditorium. quare? hodie dico', soloecismum fecisti. 'dico' enim non est nisi eius qui agit, qui iam facit hoc ipsum. ergo siqui dicit 'hodie dico', qui adhuc vadit ad dicendum, iam videtur soloecismum facere. de illa re dico, de significatione ipsorum temporum, quem ad modum utamur ipsis temporibus. definitiones ipsas tene, et tunc intellegis, quem ad modum uti debeas. praesens est quod agitur; imperfectum quod omisum est, sed non completum; perfectum est quod completum est, sed paulo ante; plusquamperfectum quod completum est olim; futurum quod imminet. ergo siqui dicat 'festino, quia hodie dico', non bene loquitur, ea ratione quoniam non videtur hoc agere, sed acturus esse. ergo melius dicit 'dicturus sum'. |

Illud quaesitum est, utrum possumus dicere 'cras dico'. subtilis quaestio 414, 15 est. multi ergo quaesivere, utrum possumus dicere 'cras dico': cras futuri temporis est, et dico praesentis temporis est: utrum possit ratio ista consentire. et dixerunt, non potest. quare? quia discrepant ista tempora. ergo quid habeo dicere? nam cras futurum est, dico praesentis temporis est. ergo manifestum est quoniam non possumus hoc dicere. si hoc non possumus dicere, quid iam habemus dicere? hoc dicimus, 'cras dicam'. sed si hoc

4 plerique multi homines A multi plerique homines BCa 5 interim BCa iterum A 7 cum fit BCa quod fit A 8 imperfectum quod ABC 11 iusta BCa iuxta Ac 17 quam] quod corr. quam C: fortasse quoniam 18 fortasse 'quare?' dicis 'hodie dico'. melius 23 quia adhuc ABC 34 et dico praesentis temporis est om. A, add. a consentiri BC 35 quare om. A, add. a 38 quid iam habemus dicere om. A, add. a

p. 315—17 L.

dicam, occurrit alia quaestio. cuius temporis erit dicam? futuri. cras cuius temporis erit? futuri. ergo qui dicit 'cras dicam' videtur quoniam hoc dicit, non 'cras dicam', sed dicit 'post cras dicam'. cras signum est unius temporis futuri. cum iterum venerit cras, 'cras' dicit 'dicam', ecce aliud futurum, et videtur quasi vitiose loqui. subtilem rem inven-⁵ runt, et tamen hodie sic utimur, 'cras dicam'. non enim duo futura sunt. qua ratione? quoniam quando dico 'dicam', promissio est, et quando dico 'cras', promissio est, id est si hoc ipsum futurum iam con-¹⁰ tigit, sed et postquam contigerat, iterum tu diceres aliud futurum, tunc esset geminum futurum. utrumque autem differt | ad tempus futurum,¹⁵ et iam non differt ad duo tempora futura, sed ad unum. animadvertite hoc ipsum quod dico, ut intellegas. aliud est, quando dico 'hodie dico et cras dicam'. ecce re vera duo tempora sunt: significavi enim rem praesentem et rem futuram. quando autem dico tibi 'cras dicam', non significo futurum et exinde aliud futurum, sed duo futura simul pronun-²⁰ tio, id est duo futura sunt et simul significant. cum ergo tempus adve-²⁵ nerit, cum dicam, non videor quasi a secundo iam completo inchoare aliud futurum, sed quasi duo significare ad unum futurum. et idcirco iusta ratione hoc dicitur. ergo si quis tibi hoc iterum dicat, 'exponis mihi hodie lectionem?', si dicam 'expono', soloecismus est. non enim exponis, non³⁰ adhuc facis, sed facturus es. ergo non debuit dicere 'expono', sed 'exponam'. item in perfectis temporibus et ibi sunt gravia vitia. si velis dicere puta 'iam legeram, iam legi, et tamen non teneo lectionem', ecce praeposterius usus es re olim facta ante rem paulo post factam. non ergo sic debes dicere, sed ita debes loqui, 'iam legi, iam legeram, et³⁵ olim iam legeram, et tamen non teneo lectionem'. si permutes ordinem, tum stabit elocutio. ergo ut vitemus ista, debemus tenere definitionem temporum. |

Personae verbis accidunt tres, prima secunda tertia. prima est quae dicit, ipsius hominis loquentis, ut puta lego scribe dico. haec persona³⁰ stulte accipit nominativum. licet dicat iste recipere, aliter recipit: non^{437, 30} persona recipit, sed elocutio recipit nominativum. ceterum ipsa persona numquam recipit nominativum, persona prima non eget nominativo. siqui velit tibi dicere 'quid facis?', puta 'lego', non solum dixit quid faceret, sed etiam se ipsum ostendit legentem. ceterum si tibi dicat 'expecta,³⁵ ego tibi lego', abundat. hoc enim ipsum lego numquid significat etiam nisi ego? ipsa persona habet etiam in se pronomen, habet in se vim

1 erit *BCa* est *A* utroque loco 2 fortasse videtur quasi duo futura ponere quoniam
6 utimur cras dicam *c* utimur cras dico *ABC* 8 si hoc *c* sic hoc *ABC*
9 tu *om. A*, add. *a* 10 esset *C* esse *AB* utrumque autem defers res ad
tempus futurum et iam non autem deferres ad duo *A* 13 significavit enim *ABC*
24 rem olim factam *BC* 32 ceterum — persona *om. A*, add. *a* 34 puta
lego abundat non solum *ABC*: puta ego lego, ego abundat *Lindemannus* 36 ego
tibi lego hoc enim (enim *om. A*, add. *a*) ipsum lego *ABC*

pronominis. et numquid possum dicere 'ego tibi lego'? ecce dixisti 'ego tibi lego', sed non ob hanc causam, ut te ostenderes, sed ut alium non ostenderes. nam puta quinque stant, et ab omnibus speras [numquid] accipere lectionem. quando dico 'expecta, ego tibi lego', non id ago, ut me ostendam, sed ut a ceteris segregem, ne incipias ab aliis expectare. melius est tamen, si prima persona non accipiat nominativum, lego scribo. | secunda autem persona necessario tenet vocativum, legis scribis audis, tenet vocativum. tertia nominativum tenet, legit ille, scribit ille, currit [puta] ille. ergo prima non eget casu, secunda vocativum semper tenet, tertia nominativum semper tenet. qua ratione hoc dixit? noli putare ex superfluo hoc eum fecisse. habemus in antiquis auctoribus, praecipue in antiquis poetis invenimus varie iunctas istas personas, credo, quia adhuc indefinita erat ista ratio:

itis, paratis arma quam primum, viri;

et alio loco dixit

Danai, qui parent Atridis, quam primum arma sumite. Danai qui casus est? vocativus sine dubio. iste vocativus casus quam personam debuit tenere? secundam. parent tertia persona est: ecce iunxit tertiam personam vocativo, 'Danai, qui parent Atridis'; debuerat dicere 'o Danai, qui parentis', quod est in secunda persona. ergo propter confusiones antiquitatis dedit regulam, ut scias, quem casum cui personae iungere debeas. [tertia semper nominativum tenet].

Etiam verba impersonalia, quae in tres exeunt regulas, ut novimus, in tur, in et, in it, habent definitos casus, quibus iungantur. omnia quae in tur exeunt ablativum regunt, legitur a me, quaeritur a te, scribitur ab illo. ergo quae in tur exeunt impersonalia ablativum habent. quae autem in it exeunt, dativum casum regunt, contingit mihi tibi illi. quae in et exeunt, duas habent regulas, aliquando accusativum tenent, aliquando dativum. puta accusativum, pudet me; non possum dicere pudet mihi. ecce quo modo accusativum tenet. item dativum tenet, puta libet mihi; non possum dicere libet me, puta 'libet me illud facere' non est latinum penitus, sed libet mihi: libet enim dativum tenet casum. ergo in tur ablativum tenet, ut agitur a me; quae in it, dativum casum tenent, ut contingit mihi. hic nulla dubitatio est. quae autem in et exeunt, aliquando iunguntur dativo, aliquando accusativo. quae regula est, quando dativo iunguntur, quando accusativo? nulla nisi auctoritatis. in arte non

1 et quid ABC 2 ob Lindemannus ad BCa, om. A alium non ostendas ABC
10 qua ratione BCa quare A 11 eum om. A, add. a 13 quia om. ABC erat Ca erit
AB 14 itis BCa istis A. incerti poetae versum, et hunc et eum qui sequitur, ex Donati
de solocismo commentario p. 394, 5 Pompeius petivit paratis] partes corr. -is B
16 arma om. A, add. a 19 iunxit tertiam Ba iunxit secundam AC 25 legitur
a me quaeritur a te b legitur a me (a te Ca ante A) quaeritur a me ABC 33 ut
ageretur AB 35 quae regula est quando dativo iunguntur om. ABC

p. 319—22 L.

habes regulas definitas, ut dicas puta tunc, quando illud, aut tunc, quando illud; sed tunc, quando puta legeris illud verbum dativo iungi, ita iungis; quando accusativo, ita iungis. ergo iungitur accusativo pudet me, iungitur dativo libet mihi. |

Quo modo diximus esse nomina quae iunguntur casibus, quae nomina 5 faciunt figuras, sic sunt etiam verba aliqua quae iunguntur casibus. puta 'inimicus malis' possum dicere et 'inimicus malo'. 'secundus a Romulo': numquid possum dicere 'secundus Romuli'? quo modo illa nomina addicta sunt casibus, sic sunt verba aliqua quae tenent genetivum, quae dativum, quae accusativum, quae ablativum, quae septimum. ecce misereor 10 semper genetivum regit; non possum dicere misereor illi, sed misereor illius. nec te fallat illud verbum, miseror. miseror quando dicimus, accusativum regit, miseror illum, ut est 'nec miseratus amantem'; regit accusativum. sed aliud est misereor, aliud miseror, quantum ad declinationem pertinet, non quantum ad sensum. nam idem est miseror 15 illum et misereor illius; sed misereor genetivum tenet, miseror accusativum. ergo habes verbum quod regit genetivum. est verbum quod regit dativum, maledico tibi, et hoc in usu pessime habemus; nemo dicit 'maledixit me ille', sed dicimus 'maledixit mihi' tantum modo. accuso accusativum regit tantum modo, accuso illum; non possumus dicere accuso 20 illius. hoc | satis latinum est; nemo potest dicere accuso illius. quis hoc nesciat? sed timuit vim graecam. Graeci enim accuso illius dicunt, κατηγορῶ ἐκείνου. ergo ut faceret differentiam propter graecam elocutionem, ideo huius rei reddit rationem. ubi enim dubitatum est, utrum hoc sic possit dici? semper accuso illum dicimus. sed propter expressionem verbi graeci ideo hoc fecit. avertor ablativum regit, avertor ab 25 illa re, abscedo ab illo. fruor septimum regit, fruor illa re, potior illa re. ergo habes verba quae secuntur casum genetivum, ut misereor illius; sunt quae dativum, ut maledixit mihi; sunt quae accusativum, ut accuso illum; sunt quae ablativum, ut abscedo ab illo; sunt quae septimum, ut fruor 30 illa re.

437, 34 Omnis prima persona indicativi modi temporis instantis numeri singularis in fine o habet, lego scribo doceo curro nato. si non habuerit o, iam defectivum verbum est, ut odi novi memini, aut sum prosum, aut pudet; omnia ista quae non in o exeunt defectiva sunt. 35 ergo dimissis defectivis (nam nemo dat regulas in verbis defectivis, sed illis tantum modo utimur personis in verbis defectivis, quae lectae sunt), ergo dimissis defectivis incipit tractare de plenis. plena verba haec sunt.

6 puta inimicus mali Lindemannus puta inimicus malis ABC 8 addicta BCa*
addita A 12 illud verbum misereor corr. illud verbum miseror ABC misereor
quando corr. miseror quando B 13 misereor illum corr. miseror illum BC nec
miseratus] Verg. Aen. III 370 24 utrum hoc si AC utrum sic hoc B 25 dici
BCa dicere A 26 ideo hoc BCa ideo dico A 27 abscedo ab illa A abscedo ab
illa re BCa 36 sed in illis B 37 utitur ABC lecta sunt AC

prima persona ante ultimam litteram tres vocales habet, e, ut exeo, i, ut audio, u, ut annuo: o ante o numquam habet, a ante o numquam habet. puta non potest, quem ad modum illud habet e ante o, ut exeo, aut i, ut audio, aut u, ut annuo, non potest inveniri a ante o. ecce habes unam vocalem quae excluditur. item alia vocalis, non invenitur o ante o excepto uno graeco, βοῶ βοᾷς βοᾷ, id est clamo: Vergilius composuit et fecit latinum sermonem, reboo, 'reboant silvae et magnus Olympus'. sed graecum est hoc. ceterum latinum verbum non potest inveniri, quod verbum ante ultimam litteram habeat o. ergo istas duas diximus vocales non invenis, nec a nec o. item tres consonantes non inveniuntur et duae graecae, y et z. f non reperitur; idcirco errant qui sic scribunt, triumpho, per f. nam necesse est ut, litteram illam graecam φ cum volueris exprimere, per p et h et o scribas. Filippus per φ scribunt; latine si volueris scribere, per p et h scribis. puta φίλος latine per p et h scribis, et idcirco triumpho sic | debet scribi. inde enim habet originem, ἀπὸ τοῦ θριαμβεύειν. triumphus apud Romanos non fuit nec apud Graecos, sed ex causa Liberi patris. Liber pater cum vicisset Indos et cum saltatione et tropaeis rediret, quod vicerat, exinde tractum ut haec sollemnitatis servaretur imperatoribus victoribus. nam idcirco, quando vincunt imperatores, exercitus ante ipsos ambulant, praecedunt milites et dicunt aliqua lasciva ad imitationem Satyrorum, quem ad modum Satyri ante Liberum patrem ambulantes dicebant [θριαμβεύσαι dicunt exultare et cantare triumpho]. ergo f ante o non invenis. item k ante o non invenis. legimus enim in litteris quia k non praeponitur nisi sequente a. ergo cum o sequatur, quo modo potest k praeponi? item q non praeponitur, nisi u sequatur; cum autem u non sequatur, q praeponi non debet. ergo remove istas omnes, a o f k q y et z; istis exceptis litteris, quae non inveniuntur ante o, reliquae [consonantes] illae iam inveniuntur, e, ut exeo, i, ut audio, u, ut annuo, et consonantes omnes aliae, puta b bibo, c placo, d reddo, g ligo, h traho, l impello, m amo, n cano, r aro, s lasso, x elixo. potes | invenire omnes litteras ante o exceptis istis. quin etiam illae duae, i et u, quae transeunt in consonantium potestatem, possunt inveniri similiter loco consonantium positae: aio, i ante o; ecce modo in non est vocalis, sed quasi consonans est: adiuvo, ecce invenitur u ante o; nam

1 habet (e add. b) ut exeo (i add. b) audio (u add. b) annuo Ba habet i ut audio e ut exeo u ut annuo C: ut exeo — a ante o numquam habet in litura scripta habet a 5 item alia ubi non BCa item aliubi non A 6 boō boas (boos C) boā ABC 7 reboant] Verg. georg. III 223 et om. C 9 vocales] ubi ABC

15 triumphus sic A 16 θριαμβειν C θριαμβειν B θριαμβειν A 17 et cum saltatione BCa et cum exsaltatione A 18 et tropeis B . . . oreis A et choreis a* et choris C uinceret corr. uincerat B tractatum A tractum est B 22 thriambae usae B triambae usae C triambaeussae A 23 item k ante o non invenis om. ABC 24 in littera ABC 26 u ante non om. ABC, add. a* 34 u et o A

p. 324—26 L.

modo transit in consonantis potestatem, et modo u non pro vocali est, sed pro consonantis potestate.

Quaeritur apud artigraphos, quot modis verba deficient. Donatus tenuit compendium optimum et ait, tot modis verba deficiunt, quot sunt quae accidunt verbis. quot sunt quae accidunt? septem, qualitas coniugatio genus numerus figura tempus persona. quem ad modum septem sunt quae accidunt, necesse est ut tot modis verba deficient. puta per qualitates invenis verbum defectivum, ut sit frequentativum, et non sit modus. qualitas enim aut in modis aut in formis est constituta. lacesso facesso: non potest inveniri primum ipsius, id est principale. ne dicas mihi ab eo quod est facio facit facto, facit factito, facit facesso; non potest. novimus autem quoniam frequentativa saepe per unum gradum ascendunt, raro per duos, per tres numquam. ergo habes facio, inde facto, inde factito. si dicas facesso, iam contra artem ascendit, et nullum verbum invenitur in quartum gradum ascendens. ergo lacesso facesso defectiva sunt per formas, id est sunt frequentativa et non habent principales formas. diximus qualitatem in modis et in formis constitutam. ecce habes per formas; lacesso non facit laco. per modos, ut diximus in Terentio, cedo, non caedo, ut faciat diphthongon, sed cedo, id est dic: hoc enim verbum non habet nisi solum imperativum, 'cedo quid attulisti?', 'cedo quid dicis?', 'cedo quid facies?' et istam unam personam legimus, nec aliam potes invenire, cedo et cete, id est unus cedo, multi cete; numeri est pluralis [cedo dic, cete dicite]. 'cete patri meo' habes etiam apud Plautum, id est date patri meo. ecce per modos et per formas. et per coniugationes verba deficiunt, ut est sum es est. si faceret sum es et, possemus dicere secundae coniugationis; nam secunda coniugatio per es exit, sed productum, ut sedeo sedes, doceo doces. hoc autem non producitur, sum es, non possumus dicere sum es. unde apparet quoniam coniugationem nullam habet; nec habet a nec e productum nec i. per genera: si dicas audeo, deficit per genus. nam si audeo neutrale est, totum neutrale esse debuit. sed venit ad tempus praeteritum perfectum et mutat, ausus sum ausus eram, gavisus sum gavisus eram. per numeros: faxo dicimus, faximus nemo dicit. per figuras: conpleo, nemo dicit pleo. per tempora: fero dicimus, ferui nemo dicit. quamquam

1 et modo u BCa ecce modo u A 8 inuenis AC inuenies Ba non om. A, add. a: et non sit modus nisi ipsius grammatici negligentiae tribuendum est, legendum et non sit principalis forma 11 ab eo quod est facio (faci A facio a) facit facto (facito C) facit faxo (facto A corr. faxo a) non potest ABC 13 inde factito om. A, add. a 14 si dicas faxo iam ABC 15 in om. ABC 17 qualitates in modis constitutas ABC 18 in Terentio] cf. supra p. 305 ed. Lind. 21 faciet ABC 22 nec aliam C et in litura a* nec alteram B et cete C: corr. et cedite c unus BC(?) a unius Ae multi in litura a* cete BCa cedite Ae 23 est om. A, add. a cedo dic cete dicite (date A) in marg. add. AB 24 apud Plautum] cf. Cledon. p. 1916 25 faceret] diceret ABC 26 possemus Cb possumus AB 31 ueniet ABC 34 quamquam Lindemannus quam AB quod C

temptat Probus mutare hoc ipsum, ut dicas fero tuli, sed si fero tuli facit, tollo quid habes dicere? quo modo erit praeteritum tempus? sed fero deficit praeterito tempore. ergo tot modis verba deficiunt, quot sunt illa quae accidunt verbis. plane scire debemus etiam impersonalia verba plerumque deficere, ut puta liquet. et novimus impersonale verbum currere per omnes modos, legitur legatur utinam legeretur cum legatur. tamen inveniuntur etiam impersonalia verba quae deficiunt, ut liquet: nam liquet, id est manifestum est, ut est illud, 'liquet mihi degenerare'. item miseret defectivum est, licet impersonale sit.

DE ADVERBIO

Adverbium est, ait, pars orationis dicta, quoniam semper sequitur verbum. ideo appellatur adverbium, non quoniam verbum sequitur adverbium, sed quoniam adverbium sequitur verbum. nam potest esse verbum et non esse adverbium; e contrario non potest esse adverbium sine verbo. ut puta quando dico 'orator fecit', plena est elocutio: orator nomen, fecit verbum est; ecce hoc loco adverbium non est, et tamen plena est elocutio. ergo potest esse plena elocutio, ubi sit nomen et verbum, etiamsi non sit adverbium. e contrario ubi est adverbium, non ante potest esse elocutio, nisi sequatur verbum. puta 'orator cras'; ecce orator nomen est, cras adverbium est, et tamen adhuc aliquid deest, nisi addideris verbum. ergo ideo dictum est adverbium, quoniam non potest esse sine verbo. nequi tibi dicat e contrario ideo esse verbum, quoniam adverbium sequitur. ergo adverbium est pars orationis dicta, quoniam semper sequitur verbum.

Adverbia omnia aut a se oriuntur, aut ab aliis partibus veniunt. plurima sunt adverbia quae naturaliter a se nata sunt, plurima sunt quae aliunde originem ducunt. naturaliter a se nascuntur ita, cras: numquid habet originem, unde veniat? non habet. hodie vero habet originem, unde veniat, hodie quasi hoc die. docte habet originem, unde nascitur, doctus docte [habet originem]. ergo sunt quae aliunde originem sumunt. illa quae a se originem sumunt non possunt habere rationem. quare? quia prima origo ratione caret. idcirco syllabae vel naturaliter longae vel naturaliter breves carent ratione, quoniam prima origo est. non potest in rationem cadere, nisi quod per derivationem fit; quod autem principium originis est non habet rationem. ergo adverbia illa quae a se nascuntur ratione carent, sed prout inventa fuerint, ita habes dicere. illa vero quae aliunde originem sumunt, haec in artem veniunt. adverbia

1 Probus] *cathol.* p. 39, 6. cf. *Diom.* p. 372, 2. 380, 11. *praef. in gramm.* vol. IV p. XXII ut discas C 4 plane BCa plene A 8 manifestum ut C. fortasse manifestum est, impersonale est, ut est illum liquet liquet] *Terent. Eunuch.* II 3, 40 degenerare BCa denegare A ut videtur 10 EXPL. VERBŪ INCIPIT DE ADVERBIO AC 17 nomen et om. A, add. a 22 fortasse ideo esse dictum, quoniam verbum adverbium sequitur 28 hoc die docte habet C hoc die dictum (dictum a*) habet AB 30 illa quae a se originem sumunt om. A, add. a quare] quasi A

p. 328—31 L.

sunt quae a se nascuntur, ut eras harno. harno est hoc anno. puta si velis dicere 'hoc die fiet', quando dicis 'hodie fiet', ad diem praesentem refers. quid si velis dicere 'hoc anno'? adverbialiter non hodie, sed harno debes dicere, puta 'harno factum est', id | est hoc anno. inde etiam 'fruges hornotinae' dicuntur: legistis in frumentaria 'quantum-⁵ cumque frumenti hornotini exaraverunt'. quamquam Cicero 'hornotini frumenti' dicit, Horatius non dicit hornotini sed horni frumenti, 'et horna fruge lares', pro eo quod est 'hornotina fruge'. ergo harno est anno praesente. alia vero, quae aliunde originem sumunt, ab istis rebus trahuntur, aut a nomine proprio, aut a nomine appellativo,¹⁰ aut a verbo, aut a nomine et verbo, aut a pronomine [et adverbio], aut a participio. omnia adverbia, quae aliunde originem sumunt, ab istis rebus veniunt: vel a nomine proprio, vel ab appellativo, a proprio Tullius Tulliane, Vergilius Vergiliane, Horatius Horatiane. a nomine proprio: in istis adverbis magna difficultas est, quo modo nascuntur, utrum 'Ho-¹⁵ ratie dixit' dicamus, an 'Horatiane dixit', utrum 'Tullie dixit', an Tulliane. invenimus enim aliqua in derivatione, quae hanc naturam sequantur: puta lex Tullia dicitur, non dicitur lex Tulliana; lex Horatia dicitur, non dicitur lex Horatiana. si ergo derivatio ita se habet, ut dicatur lex Horatia, et derivatio quotiens est, | sine dubio simili ratione derivatur,²⁰ tale esse debuit, et debuimus dicere 'Horatie dixisti'. sed est regula: ergo tene istam regulam. omnia adverbia quae per derivationem nascuntur necesse habent crescere [melius est, si crescant, quam si secundum numerum syllabarum fiant]. puta Tullius trisyllabum est, crescit in derivatione, Tulliane; Vergilius quattuor sunt syllabae, Vergiliane²⁵ sunt; Horatius Horatiane. debet adverbium quod nascitur aliunde crescere. derivatio autem plerumque crescit, plerumque non crescit, ut diximus, Horatius [Horatia], lex Horatia; ecce aequales habet syllabas, licet sit illa derivatio. ergo in derivatione, quando puta nomen derivatur de nomine, potest et syllaba crescere et non crescere. adverbium autem³⁰ quando derivatur de nomine, debet crescere. ergo Horatiane debemus dicere et Terentiane et Vergiliane. sunt aliqua quae per euphoniā contraria sunt, ut hoc ipsum Terentiane. Terentianus quidem dicitur qui metra scripsit, et Terentius dicitur qui comoedias scripsit. fac derivationem ab utroque. puta si dicas 'iste loquitur Terentiane', id est quo³⁵ modo Terentius, qui comoedias scripsit, | Terentius Terentiane. sed si dixeris 'iste loquitur Terentiane', cum coeperis significare de illo qui

2 hoc die] hodie ABC quando dicis hodie fiet om. C 3 refert quis (ref. A refert quis a) si velis dicere adverbialiter (orno add. c) non hodie sed hoc anno debes dicere ABC 5 in frumentaria] Cic. in Verr. act. sec. III 18, 45 6 hornotini B exarauerunt AC exaruerunt Ba* 7 hornotini ACb hornitini B utroque loco 8 et horna] Horat. carm. III 23, 3 lares A hornatina fruge B 13 rebus om. AC 20 et derivatio est sine dubio quotiens simili ABC 23 quam] quae ABC 30 et non crescere om. A, add. a 34 comedia ABC 36 comedia A 37 coeperit AB

metra scripsit, quem ad modum habes dicere? Terentianus ille dicitur; si velis derivationem inde facere, numquid sequitur rationem istam? sed hoc contemptum est causa euphoniae [male sonant]. ergo adverbia aut a nominibus propriis nascuntur, ut Tullius Tulliane, aut ab appellativis, ut doctus docte, clarus clare, aut a vocabulo, ut ostium ostiatim [absolutum est, in appellativis nulla dubitatio est]; aut certe a pronomine, meus meatim, tuus tuatim. et nihil aliud significat meatim tuatim nisi meo more, tuo more. puta 'meatim fecisti': quid est 'meatim fecisti'? id est meo more; 'tuatim fecisti', id est tuo more. item a vocabulo, ut ostium ostiatim. sed et ostium nomen est. quid ergo interest, quod dicit nomen et vocabulum? quid interest? quod nomen vult esse animalis, vocabulum vult esse rei inanimalis. puta ostium fenestra paries, omnia ista vocabula sunt. e contrario si dixeris doctus clarus, ista ipsa quoniam possunt et in hominem cadere et in rem inanimalem cadere, nomina sunt. vocabula ergo rerum sunt | inanimalium propria. ostium ostiatim: 'ostiatim totum oppidum compilatim'. item a verbo, cursim strictim. a nomine et verbo simul, pedetemptim, [quasi pes et teneo] ab eo quod est pes et teneo; utrumque factum est pedetemptim, id est sensim sine intermissione. item indulgens indulgenter ait, ecce a participio nascitur, id est ecce adverbium quod a participio natum est. negant omnes; solus Donatus audet hoc dicere; sumpsit consilium a Capro. ceterum re vera non debet nasci adverbium a participio; et decipitur nomine, et ideo hoc putat. legimus in principio esse nomina eadem et participia. idcirco indulgeo indulgens participium est, et non vidit quoniam hoc ipsum indulgens potest esse et nomen. unde apparet quoniam potest et nomen esse? comparationem recipit; facit enim indulgentior indulgentissimus. si participium esset, non reciperet comparationem: comparatio enim nomini accidit, numquam participio. ergo quando indulgentior fecit, non videor derivationem istam adverbii trahere a participio, sed trahere a nomine. est tamen validior res quae probat non esse participium. quae res probat non esse participium? omne participium tempus habet sine dubio. quando dico 'indulgenter feci', cuius temporis est? numquid significat aut praesens tempus aut praeteritum tempus aut futurum? cuiusvis temporis est, puta indulgenter facturus sum, indulgenter feci, indulgenter facio. ecce [quare] indulgenter congruit omnibus temporibus. sed indulgens praesentis temporis est tantum. ergo quo modo potest fieri ut participium praesentis temporis faciat adverbium

2 ratio ista ABC 5 absolutum est BCa: est om. A 10 sedet hospicium
 corr. sed et ostium A quod dicitur nomen B quod dicit inter nomen C 11 quid
 interest quod nomen BCa nisi quod nomen A 14 possunt in hominem ABC
 in rem animalem ABC 15 proprie ABC hostium hostiatim (hostiatim add. a)
 totum oppidum AB ostium ostiatim totum opidum C: Cic. in Verr. act. sec. III 24, 53
 18 utrumque ABC 23 eadem om. ABC 34 cuiusvis BCa cuius A 36 sed
 indulgens — 244, 1 temporibus om. A, add. a

p. 333—35 L.

congruens omnibus temporibus? unde apparet quoniam non est verbi simile, sed originem ducit a nomine. num vis scire? da participium re vera participium, et invenies quoniam non facit adverbium. lego verbum, fac inde participium legens, sine dubio non facit legenter; scribo scribens, nemo dicit scribenter; curro currens, nemo dicit currenter. ergo ista omnia non possunt facere adverbia. debemus ergo hoc requirere. collige ergo unde nascantur adverbia. nascuntur a nomine proprio, ut Tullius Tulliane; ab appellativo, ut doctus docte; a pronomine, ut meam tuam; a vocabulo, ut ostium ostiatim; a verbo, stringo strictim. a nomine et * non improbarunt, ut est indulgenter. adverbia autem quae a nomine veniunt in has exeunt litteras: aut in a, sed productam, ut una, 'una torvus Abas'; | aut in e productam, ut doctus docte; aut in e correptam, ut bene; aut in i, ut heri vesperi [scire autem debes quoniam bis legimus here; heri tamen illud in usu, magis heri legimus, haut here]; aut in o, ut falso; aut in u, ut noctu. ergo aut in a exeunt productam, ut una; aut in e productam, ut docte; aut in e correptam, ut bene; aut in i semper productam, ut est vesperi heri; aut in o semper productam, ut falso; aut in o semper correptam, ut modo; aut in u semper productam, ut noctu; aut in m, ut strictim; aut in r, ut breviter; aut in s, ut est funditus. istae sunt regulae.

438, 22

Tractat de duabus regulis optime. adverbia quae in e exeunt aliquando producantur, aliquando corripiuntur. dicamus definitionem, ut sciamus, quando producta e terminatur adverbium. et ait sic, omnia adverbia e terminata producantur, omnia penitus. ergo adverbia [aliquando] quae in e exeunt semper producta sunt, ut est doctus docte, clarus clare, exceptis tribus regulis. adverbia e terminata corripiuntur, quae non comparantur, ut puta ritus; fac inde adverbium rite, non facit ritius ritissime. adverbium quod non comparatur sine dubio breve est. item quod male comparatur, ut est bene (nemo enim dicit benius benissime, sed bene | melius optime), id est quod per anomaliam comparatur. item quod a se nascitur; nam et hoc corripitur. ut puta inpune corripitur; nemo enim dicit inpunus: saepe, et hic e correpta est; nemo enim dicit saepus. unde apparet quoniam ista correpta sunt. tres sunt istae regulae: ea adverbia quae non comparantur et ea adverbia quae male comparantur et ea adverbia quae a se oriuntur necesse habent brevia esse. reliqua vero omnia producantur. et haec firma est regula omnino.

2 num] nam ABC 4 scribo scribis ABC 5 curro curris ABC 10 lacuna quam indicavi haec fere excidisse videntur, a nomine et verbo, ut pedetemptim, a participio non probantur improbauerunt C 11 una semel scriptum habent ABC: Verg. Aen. X 170 12 torvus AB anas AC aut in e productam ut doctus docte om. A, add. a 13 ut heri vesperi AB ut vesperi heri Ca* scire — here ex Priscian. l. XV p. 71, 19, ubi duo exempla adverbii here posita sunt, petita esse videntur 14 ere eri A ere heri C magis eri A haut ere Ca haud ere e aut ere A aut here B 27 ritus] rite ABC 32 saepus Lindemannus saeps ABC

Quid ergo dicimus de istis adverbis? quid? hanc habere rationem, 439, 10
 quando exeant in ter, quando in e. nam inde in dubitationem venerunt.
 Terentius dicit duriter; in aliis omnibus legimus dure. Cicero dicit in
 illa tertia oratione 'respondit illa ut meretrix non inhumaniter';
 5 inhumane debemus dicere. ergo quoniam invenimus adverbia aliquando
 in ter exeuntia, aliquando in e ab una derivatione, idcirco necessariae
 sunt regulae. et ait sic, omnia adverbia quae oriuntur a nomine, quare
 hoc ipsum nomen quale sit, et tunc intellegis, quem ad modum currant
 ipsa adverbia. quando dativus singularis o fuerit terminatus, in e mittit
 10 adverbium; quando autem dativus singularis i terminatur, necesse habet
 in ter mittere. puta si dicas huic docto, docte facit, huic claro facit
 clare, | huic admirando admirande. ergo illa adverbia usurpata sunt duo,
 unum a Terentio, unum a Cicerone: hic durus huius duri huic duro,
 dure facit; hic inhumanus huius inhumani huic inhumano, inhumane de-
 15 buit dicere, et tamen inhumaniter dixit. et hoc potius debemus sequi;
 illa enim potius in auctoritate sunt. omnia enim nomina quae dativo sin-
 gulari in o exeunt adverbia in e mittunt; quae autem in ter exeunt a
 dativo singulari veniunt i terminato, ut puta huic facili faciliter, agili
 agiliter.

20 Veniunt in quaestionem illa duo, facile et difficile. puta si dicas 438, 27
 'illud intellegitur, sed difficile', tale est ac si dicas 'intellegitur, sed
 male intellegitur'. ergo male bene adverbia sunt; incunctanter ergo et
 difficile adverbium erit. sed redi ad rationem, et non est adverbium.
 nam hic difficilis huius difficilis huic difficili, debet adverbium in ter exire,
 25 difficiliter; nec difficulter potest esse, sed difficiliter. ergo vides quoniam
 in ter exire debet. similiter facile: quo modo debet exire? hic facilis
 huius facilis huic facili, faciliter. quid ergo? dicimus nomina potius esse
 pro adverbis posita, quam esse adverbia: non debemus haec dicere esse
 adverbia, sed nomina pro adverbis posita. et qua elocutione utimur?
 30 dicit tali: invenimus apud Vergilium tales elocutiones, 'horrendum clamat',
 'torvum resonant'. quando dicimus 'torvum resonant', tale est ac si
 dicam 'torve resonant'. quando dico 'horrendum clamat', tale est ac
 si dicam 'horrende clamat'. ergo quando dico 'facile locutus est', tale
 est ac si dicam 'faciliter locutus', ut sit nomen pro adverbio. difficile
 35 tale est ac si dicam difficiliter. et quid debemus dicere? nomina potius
 esse pro adverbis. et quae sunt legitima adverbia? faciliter et difficiliter.

1 quamnam habent rationem, quando coniecit Lindemannus 2 exeant AB exeunt
 Cb 3 cicero d A cicero dixit BC: in Verr. act. sec. 1 52, 138 4 respondet C
 ut om. A, add. a non inhumaniter BCa non humaniter A 13 unum a
 terentio unum a cicerone BCa unum ad terentium unum ad cicerone A 16 in aucto-
 ritate sunt A auctoritatis sunt BCa omnia enim adverbia quae dativo singulari in
 o exeunt in e mittunt ABC 21 sed male intellegitur ergo A sed male
 intellegitur difficile ergo Ba 26 similiter facili ABC 30 clamant C: torvum
 repente clamat est apud Vergilium Aen. VII 399 31 ac si dicas torve ABC

p. 337—39 L.

quare non difficulter, sed potius difficiliter? primum propter illam causam, quia, si dixeris difficulter, cogo te dicere faculter; si autem dicis faciliter, necesse habes dicere difficiliter; altera res confirmatur de altera re, quoniam inde utique originem sumunt. sed ne forte dicas, debemus regulam aliquam invenire, est regula: omnia adverbia quae in ter exeunt 5 salvo dativo sic exeunt, id est servant dativum integrum. puta docili, ad istum dativum adde ter nulla syllaba sublata, docili dociliter; agili, adde illuc ter, agiliter. et permanet ille dativus integer, et sic accipit syllabam. e contrario quaere, si hic possit fieri. facili faciliter, stat res; *difficili* difficiliter, ibi esse potest ista ratio. numquid esse potest iam ista ratio, 10 si dixeris difficulter? erit dativus difficul, quod non potest recipere rationem. adverbium enim quod in ter exit a dativo debet nasci, ut integer sit dativus et sic accipiat syllabam. et quid? nullas invenimus regulas 439, 7 contrarias? dicit, invenimus. nam plerumque invenio dativum o terminatum, et nihilo minus adverbium in ter exiens, ut huic duro duriter. 15 legimus item quod aliquotiens idem dativus est et idem adverbium nulla ratione mutata, ut falso sedulo: hic falsus huius falsi huic falso; falso adverbium est, et dativus est casus: hic sedulus huius seduli huic sedulo; sedulo adverbium est, et dativus est. ergo falso sedulo et dativi possunt esse, et adverbia possunt esse. sed tamen discretionem accipiunt 20 ex sensu. si dicas 'falso loqueris', tale est ac si dicas 'male loqueris'. ergo modo adverbium est. si dicas 'falso homini epistolam dedi', noli esse adverbium, sed nomen. tale est enim, ac si dicerem 'indocto homini epistolam dedi'. ergo per sensum intellegis, quando sit adverbium, quando nomen. ceterum, quantum ad exitum pertinet, similia sunt. item 25 aliquotiens i terminatus est dativus, et adverbium non in ter exit, sed i in e convertit: ecce 'sanguineae lugubre rubent'. propter dativum singularem in i exeuntem (nam fac dativum, hic lugubris huius lugubris huic lugubri) lugubriter debuerat facere, sed tamen | maluit lugubre. ergo 30 et hic talis est elocutio, qualis et ibi.

Adverbio tria accidunt, significatio comparatio figura. significationes adverbiorum multae sunt; legistis illas in prima parte artis. sunt quae tempus significant, ut hodie; sunt quae significant numerum, ut semel bis; alia hortantis, ut heia; alia prohibentis, ut ne; alia negantis, ut non, et omnia quae habetis scripta in ipsis artibus. sunt adverbia semper finita 35 tam loci quam temporis, ut puta hic modo: qui dicit hic, locum significat; qui dicit modo, definit tempus [puta hic definivit tempus]. sunt tam loci quam temporis infinita, ubi quando: nam qui dicit ubi, locum non significat; qui dicit quando, tempus non significat.

I quare non difficulter sed potius difficiliter A quare non difficulter invenimus enim quare non difficulter BCa 10 difficili om. ABC 22 modo] quomodo ABC noli esse adverbium sed nomen om. A, add. a 24 per sensum intellegis C pro sensu intellegis B per sensum intellegens A pro sensu intelleges a 27 sanguineae BCa sanguine Ac: Verg. Aen. X 273 rubent om. A, add. a 33 ut semel bis B ut duo tres AC

Item adverbia locorum tria sunt: ista sunt quae plerumque non diligenter inspecta facile faciunt soloecismos. non enim passim debemus quaecumque verba istis localibus adverbii iungere, sed pro rerum qualitate debemus etiam verba coniungere. ideo inventae sunt elocutiones propter istam causam. scire debemus quoniam non iungis in loco nisi rei quae est in loco, non iungis de loco nisi rei quae est de loco, non iungis ad locum nisi rei quae est ad locum, puta duas partes orationis quae significant idem. si adverbium a loco est, et illa quae iungitur debet habere significationem quae a loco iungitur; quando autem ad locum significat, et illa pars quae iungitur ei debet significationem iungere ad locum. antequam dicam aliquid de regula, exemplo collige. huc et illuc quo modo tibi videntur, ad locum an in loco? quando dico huc illuc, sine dubio ad locum, id est non permanentis implent significationem, sed euntis. ergo si sunt adverbia quae significationem habent euntis, non permanentis, id est huc et illuc, da etiam verba quae idem significant, euntis. ut puta proficiscor non est permanentis significatio, sed euntis adhuc [aliquid]; eo non est permanentis, sed adhuc euntis. ergo iunge hoc verbum, quod habet significationem euntis, puta 'huc eo', 'illuc eo': nam et huc illuc ad locum est, id est euntis ad locum, et eo euntis ad locum est. ergo ita debes iungere. quare? nam et adverbium et verbum similiter ad locum euntis habet significationem. ceterum si duo volueris iungere diversa, incipit esse soloecismus. ibi quid? proficiscitur, aut permanet? sine dubio permanentis est ibi. ergo ibi non debet tenere verbum, nisi quod verbum in loco significet, puta stat permanet quiescit. puta stat ibi, permanet ibi, quiescit ibi, sedet verbi causa. si autem velis coniungere huic adverbio verbum illud quod habet significationem euntis, incipit esse soloecismus: iam enim ibi eius est qui venit, eo eius est adhuc qui proficiscitur. quo modo possunt ista consentire? ergo debemus scire esse aliqua per locum, esse aliqua de loco, esse aliqua in loco, esse aliqua ad locum; et sunt quadrifariam divisa. ad locum sunt haec, huc illuc illo; de istis puta ita loquere, 'huc veni', 'illo vade'; ad locum sunt ista: in loco sunt ista, hic ibi illic: de loco sunt ista, hinc illinc inde. sunt etiam alia adverbia, sed ista sunt quae in usu sunt posita. ergo sunt quae significant in loco, hic illic ibi; est et aliud, isti, 'patet isti ianua leto': de loco, hinc illinc inde: per locum sunt ista, hac illac illa. ergo pro rerum qualitate de-

7 ad locum nisi rei quae est ad locum puta *c* ab loco nisi rei quae est ab loco quae puta *ABC* 8 significant *A* significant *BCa* 9 a loco est et illa *BCa* ad loco est illa *A* quando autem] puta aut *ABC* 11 colligit *corr.* colliget *B* colligit *A* 12 an in loco *Cb* an in loco *AB* 13 implet *AC* 14 sunt *om.* *ABC* 16 proficiscor *om.* *A*, add. *a* 18 iunge *om.* *ABC* 19 nam illuc adhuc ad locum *AB*: nam et huc illuc *om.* *C* 25 sedet *BCa* sed *A* 29 esse aliqua de loco *om.* *ABC* 30 quadrifaria *BCa* quadrifari. *A* loquerer *ABC* 34 aliud isti *Ca* aliud istie *ABc* patet isti *AC* patet istie *B*: *Verg. Aen.* II 661 leto *Ca* leto *AB* 35 illa] illo *ABC* pro ergo *ABC*

bemus etiam ista coniungere. 'venio illuc' bene dicimus, sed non 'venio illac'; *illac* per locum est. 'eo illo' bene dicimus; sed vide ne producas ultimam syllabam et dicas illò, quia Latini in ultima syllaba accentum non habent. sed ne forte dicas, 'quare ergo dicimus istuc?' sed illud per apocopen dicimus. | maiores enim nostri plenas habebant elocutiones: 5 sic est istuc quasi istuce sic est fac quasi face.

415, 15 Sunt adverbia quae dubia sunt, quem ad modum dicamus, intro an
510, 20 intus, foras an foris. sed hoc interest, quod intus et foris duas habent significationes, intro et foras unam habent significationem. puta intro foras, ad locum est utrumque, puta 'intro vado', item 'foras vado'. sed 10 necesse habet utrumque unam significationem habere [intus ergo et foris geminam habent significationem, in loco intus, foris est; et de loco]. puta 'quo vadis?' ad locum est. ergo 'quo vadis? foras vado' bene dicimus, quoniam ad locum est utrumque. intus vero et foris geminam habent significationem, de loco et in loco. in loco quo modo? intus sum, 15 foris sum. de loco quo modo est? intus exeo, foris venio. noli iungere praepositiones. non enim 'possum dicere de intus. multi enim quasi causa communis elocutionis ita locuntur, 'de intus venio', et dicunt, ideo debet de iungi, ut significet de loco. sed ideo tu noli iungere: nam stultum est. quid enim opus est ut de iungas, ut significes de loco? quia 20 venio non est in loco, hoc ipsum venio significat tibi quoniam non est in loco, sed de loco. ergo scire debes quoniam ista ipsa adverbia, quae sui | natura aliquid non explicant, quid significant, per coniunctionem verborum aliquid explicanter explicant. ergo quando dico 'intus sum', sum intellege. quid est sum? permanentis est. ergo et intus permanentis 25 est. 'intus venio': intus nescio cuius sit significationis. venio cuius est significationis? de loco. ergo et intus de loco est. intro et foras indubitabiliter ad locum significant, ut 'intro vado', 'foras vado'. intus vero et foris non significant ad locum, sed significant duas res, in loco et de loco. quando autem significant in loco, quando de loco, noli de ipsis 30 intellegere (ambigua enim sunt et incerta), sed collige de verbis coniunctis. verba enim coniuncta necesse habent aperta facere adverbia. ergo modo intus, si in loco est, vel foris, si in loco est, nescis; si verba coniunxeris, iam intellegis, qualia sunt, utrum in loco, an de loco. si dixeris exeo venio, intelleguntur de loco esse. si dixeris sedere esse dormire, omnia 35 ista in loco significant. 'foris venio', 'foris exeo': qui dicit venio, qui dicit exeo, non significat in loco, sed de loco. non tamen debemus iungere praepositiones. nam si volueris iungere (temptaverunt enim plerique sic loqui), cogo te iungere cum iis cum quibus non vis. dicis mihi, de-

1 bene dicimus non sed venio illac per locum ABC 4 istuc AC istac corr. istuc B 5 habent B 6 sic et istuc AB sic est fac BCa sic et fac A 18 veni ABC 20 quia venio Cb quia venit AB 21 ipsum venio Cb ipsum venit AB 23 natura aliquid BCa naturali quid A 24 explicanter om. C 37 non significant ABC

beo dicere de intus, de foris, ut iungas praepositiones. ergo usurpa illud et aliqua sic dic, | ad intro et ad foras. cogo te ergo et sic loqui, si iungere volueris praepositiones: ut possimus apertius intellegere, quando sunt ista in loco, quando de loco, debemus addere praepositiones, quoniam de significat de loco esse, de intus et de foris. ergo si hoc est, ut ideo dicant addendam esse praepositionem, quoniam significat de loco aperte, ego cogo te dicere ad intro, ad foras, ut apertius ad locum significes. novimus enim quia ad ad locum significat. ergo debes dicere ad intro, ut apertius significes ad locum. sed hoc nequaquam possumus 10 facere, et utimur sine praepositione. et quando sit significatio vel in loco vel de loco, de verbis intellegis.

Accidit etiam comparatio adverbii. comparationes adverbiorum tres sunt: 415, 24 aut enim positivum gradum recipiunt aut comparativum aut superlativum. primum scire debes non omnia adverbia recipere comparationes, sed ea quae 15 ducunt originem a nominibus recipientibus comparationem. non omne adverbium recipit comparationem, sed id adverbium, quod recipit comparationem, venit a nominibus recipientibus comparationem. puta doctus recipit comparationem, docte doctius. ea ergo adverbia recipiunt comparationem, quae ducunt originem a nominibus recipientibus comparationem. quid ergo sequitur? 20 illa adverbia, quae ducunt originem a verbo, non recipiunt comparationem, quoniam verbum non recipit comparationem. ut puta cursim strictim non recipiunt comparationem, quoniam ducunt originem a verbo, quod verbum non recipit comparationem. quid illa adverbia, quae originem ducunt a pronomine, meatim tuatim? non recipiunt comparationem, quoniam 25 nec pronomen recipit comparationem. quid si puta illa adverbia originem ducant a coniunctione? non recipiunt comparationem. ergo ea adverbia recipiunt comparationem, quae ducunt originem a nominibus recipientibus comparationem. et ista ipsa adverbia, quae recipiunt comparationem, in positivo * unam regulam habent. in comparativo illam quam 30 diximus regulam inde probamus de hoc ipso nomine bene melius optime. non est breve, ut scias regulam superlativi, unde venerit, sive a correpto positivo, sive a producto; nihilo minus illa regula remanet. ergo ita se habent regulae. in positivo duae sunt regulae, in comparativo una est.

35 Sunt aliqua adverbia quae non recipiunt | comparationem, et volumus 439, 17 in ipsis facere comparationem. mane, non possumus dicere quod dicunt 512, 29

6 quoniam significant C 7 aperte et ego BCa aperte et ergo A 8 debeo ABC
12 etiam om. A, add. a* 13 enim om. A, add. a 19 secuntur A 26 ergo ea
adverbia recipiunt comparationem om. A, add. a 29 in positivo unam ABC in positivo
non unam a, sententiam grammatici ostendunt ea quae de regulis positivi et comparativi et
superlativi scripsit Servius in Don. p. 415, 28, itaque lacunam indicavi, in reliquis cor-
ruptam codicum scripturam retinui 30 regulam inde ABC regulam in ius inde a
31 non est ABC quod est a venerit om. A, add. a* correpto positivo a*
correptio posito A correptio positivo BC 32 illa regula nihilo minus B

p. 347—48 L.

multi, manius. quid ergo dicimus in istis nominibus? unde apparet quoniam soloecismus est? primo quoniam mane non recipit comparationem manius. mane dicitur matutinum tempus. mane tractum est ab illis rebus, manes dicuntur di effusi per totum [nam sic definiverunt penitus qui tractaverunt de istis rebus, manes dicuntur dii effusi per totum], puta 5 qui in terra esse possunt, qui in aëre esse possunt, qui in caelo. nam idcirco manare dicimus, quicquid effluit per totum, puta 'manat sermo', 'manat fluvius'. usurpantur ista. ergo quoniam dies tunc primum per totum effluit, quando nascitur, appellatur mane, quasi quod emanet et effluat. si inde habet etymologiam, non potest recipere comparationem. 10 diximus enim ea adverbium recipere comparationem, quae originem ducunt a nominibus recipientibus comparationem. sive a manando sive a manibus dictum volueris mane, sive illud sive illud, non recipit comparationem. ergo manius nemo dicit. quid ergo? cum opus fuerit hac significatione, quid faciemus? ad augendam significationem *iungimus* magis et maxime, 15 ad minuendam minus et minime. puta Cicero, fac inde adverbium, Ciceroniane; Tullius Tulliane. ergo sunt adverbium quae comparationem non recipiunt, sed egent significatione comparationis. quid ergo faciemus? ita debemus loqui, puta 'iste Tulliane loquitur'; est alter qui valde Tulliane loquatur, dico 'magis Tulliane loquitur'; ite malter qui plus, debeo dicere 20 'maxime Tulliane loquitur', ut hoc faciant ista coniuncta adverbium, quod solet facere comparativus et superlativus. puta ille mane venit; nescio qui maturius venit, debemus dicere 'magis mane'; item alter maturissime venit, debemus dicere 'maxime mane venit'. aut certe 'mane venit'; tardius nescio qui venit, debemus dicere 'minus mane venit'; item alter 25 tardissime venit: quid debemus dicere? 'minime mane venit'. ergo ea adverbium, in quibus non possumus invenire comparationem, ut possint habere vel significationem comparationis, debent ista habere adverbium, id est magis et maxime ad augendum, vel *ad* minuendum minus et minime.

Docuit et nomina esse diminutiva et adverbium a positivo et compara- 30 tivo, a positivo primum primulum, a comparativo longius longiuscule:

non scis hinc longule esse? et nosti mores mulierum:
dum moliuntur, dum conantur, annus est.

ergo invenis a positivo diminutivum primum primulum, a comparativo longius longiuscule. a superlativo aut nulla exempla aut rara sunt. 35

439, 22 Hoc quod dicit tenendum nobis est fideliter: omnis pars orationis, cum desierit esse quod est, adverbium facit. puta nomen aut nomen est

1 dicemus C 4 nam sic — per totum om. B, in marg. add. C. in A quoque olim omitta esse videntur, in quo haec, manes dicuntur — 7 manare dicimus al. man. in litura scripta sunt 15 iungimus om. ABC 21 maxime tulliane loqueris ABC
25 debes dicere minus AC 28 debes ista ABC 29 vel minuendum ABC
31 primulum AB primule corr. al. C primule b longiuscule ACb longiusculum B 32 non scis] Terent. Heaut. II 2, 10 hinc corr. hic B 33 annus a anus A annus BC 34 primulum AB primule b

aut, si non fuerit nomen, nihil aliud est nisi adverbium; non potest esse pronomen aut participium, sed statim adverbium facit. pronomen est: si est pronomen, bene; si non est, adverbium est. omnis pars orationis deiecta a significatione sui in adverbium semper cadit. numquam potest fieri ut in aliud cadat. ut puta videamus exempla: falso, hic falsus huius
 5 falsi huic falso, dativus est. inveniamus elocutionem: falso aut nomen habet significare, aut, si non significat nomen, erit adverbium. nam 'falso queritur de natura sua genus humanum', hic adverbium est. item pronomen et adverbium, ut est qui. possum et ita dicere, 'qui est qui tibi fecit iniuriam'? si ita dicam, modo pronomen erit. si dicas 'qui
 10 scis?' pro eo quod est unde, ecce | iam non est pronomen, sed est adverbium. item pone erit verbum: muta accentum, et facit poné et erit adverbium. item profecto quando dicimus [pro brevis est modo modo], et participium est et adverbium. si ita dicas, 'profecto mihi ad villam illud negotium contigit', tale est ac si diceres 'cum profectus essem, illud
 15 negotium mihi contigit'. ergo modo participium est. si hoc dicas, 'profecto quanto magis magisque arbitror', modo adverbium est. ante potest et praepositio esse et adverbium: 'ante templum', modo praepositio est; 'ante fecit', modo adverbium est. nam quotiens casus sequuntur, praepositio est; quotiens non, adverbium est. ut potest et coniunctio esse, potest et adverbium:

ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error:

in prioribus locis coniunctio est, in posteriore adverbium est. heus et interiectio est et adverbium: si dicas

25 heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus, modo interiectio est;

heus, inquit, iuvenes, monstrate mearum, |

modo adverbium est inclamantis. ergo vides omnes partes orationis habere quandam cognationem cum adverbio. nam si desierit esse quod est,
 30 nihil est aliud nisi adverbium, ut in nomine falso, in pronomine qui, in verbo pone, in participio profecto, in coniunctione ut, in praepositione ante, in interiectione heus. ergo omnes partes orationis cum adverbio cognationem habent. sed plane, ait, in his rebus aliqua discernimus accentu, sensu aliqua. nam ecce, ut intellegam profecto, quando est participium, quando adverbium, sensu discerno. ut autem intellegam pone,
 35 hoc non solum discerno sensu, sed etiam accentu. ergo in plerisque significatio erit ex accentu, in plerisque erit ex sensu.

Hoc quod dicturus est valde nobis est utile, ut sciamus, quem ad 415, 37
 511, 1

7 falso] *Sall. Iug.* 1 14 et participium et adverbium *BC* et adverbium et participium *A* 15 contingit *AB* 16 contigit (contingit *AB*) participium est ergo modo si hoc *ABC* 20 ut potest et coniunctio esse potest et adverbium *BCa* ut potest in coniunctione esse potest adverbium *A* 22 ut vidi] *Verg. bucol.* 8, 41 ut peri *BCa* . . peri . *A* 25 heus etiam] *Verg. Aen.* VII 116 27 heus inquit] *Verg. Aen.* I 321 33 cognationem *Lindemannus* significationem *ABC*

p. 350—52 L.

modum loquimur. quando nos aliqui interrogat puta 'unde venisti?' [Mediolani veni], debemus tenere istas regulas. alia sunt nomina civitatum, alia provinciarum et locorum et rerum et insularum. idcirco tantum in nominibus civitatum hoc observare debemus, ut numquam iungamus prae-positiones. reliqua enim omnia rationem secuntur | provinciarum. puta 5
duae sunt istae regulae, de nominibus civitatum et provinciarum. sed quid, si insula est? iam sic illam incipies dicere, quem ad modum provinciam. quid, si locus sit? sic dicimus, quasi de provincia. non discernuntur nisi civitates; nomina civitatum non possumus ita proferre. in nominibus civitatum propriis haec nobis servanda sunt: aliqua sunt quae signifi- 10
cant ad locum, aliqua quae significant de loco, aliqua quae significant in loco, ut diximus paulo ante [ergo siqui vult dicere Mediolani veni. hic Mediolaninus huius Mediolanii ut huic Mediolanio hunc Mediolanium o Mediolani ab hoc Mediolanio] ergo videamus regulas adverbiorum, quo modo decurrunt istae ipsae regulae. ut puta ad locum: quando volumus significare ad locum, ut puta 15
'Mediolanum vado'. sed hoc nomen facit nobis dubitationem. et nominativus enim et accusativus et vocativus similes sunt. inveniamus unum nomen, ubi vere hoc possimus intellegere: ecce puta Karthago huius Karthaginis Karthagini Karthaginem o Karthago ab hac Karthagine; stant isti casus. quando ad locum volumus significare, debemus sublata prae-positione *secun-* 20
dum accusativum dicere; non debeo dicere 'ad Karthaginem vado', sed 'Karthaginem vado', secundum accusativum: Karthaginem enim accusativus est. quando de loco vis significare, septimo dicis, id est ablativo sublata prae-positione, 'Karthagine venio'. hoc nec dubitationem habet, in locum secundum accusativum, de loco secundum septimum [et plura- 25
lia], puta Romam vado, Roma venio, Beneventum vado, Benevento venio, Capuam vado, Capua venio, Serinium vado, Serinio venio. sic currunt ista omnia secundum ipsam similitudinem. et in nominibus etiam numeri tantum pluralis, quae nomina videntur esse difficilia, necesse habes sic loqui, ut *ad* hanc flectas similitudinem, puta Puteoli Baiae. ne dicas 30
mihi, ne forte illud ad numerum *singularem* flectas; non, sed similiter sic sequeris: utrum numeri sit singularis, an tantum pluralis, idem est.

1 interrogant *ABC* 5 rationem sequuntur nominum puta *B* ratione secuntur (sequuntur *C*) pronominum puta *AC* 7 quemadmodum provinciarum *corr.* -am *A*
10 haec nomina (ob *add. c*) servanda sunt *ABC* 11 ut diximus (dicemus *a**) paulo post ergo *ABC* 13 o mediolaninus *AC* 15 ut puta mediolaninus sed hoc *ABC* 16 et nominativus enim et genetivus (*corr.* et accusativus) et vocativus *B* et nominativus enim et vocativus et accusativus *C* et nominativus enim et vocativus *A*
18 possumus *Ba* possumus *AC* 20 sublata prae-positione dicere *ABC* 22 secundum enim karthaginem accusativus est *ABC* 24 karthagini *corr.* -ne *A* karthagini *C* hoc nec dum dubitationem *A* 25 et pluralia *AC* et plura alia *Ba**)
27 capuam vado capua venio *A* 28 et in nominibus (omnibus *B*) etiam quae (quando *A* *corr.* etiam quae *a*) nomina videntur esse difficilia necesse (esse *A* *corr.* necesse *a*) habet sic loqui ut hanc flectat similitudinem *ABC* 30 baiae *Cb* uaiac *Ba* uade *A* 31 ad numerum singularem flectas *Lindemannus* ad numerum flectam *ABC*

ergo in nominibus numeri tantum pluralis ita facimus, Puteolos vado, Puteolis venio, Athenas vado, Athenis venio. ista planissima sunt, quando ad locum, accusativo; quando de loco, septimo. quando in loco, varia est dubitatio omnino et gravis. sed tamen discreverunt eam bene his
 5 regulis. quaere ipsius civitatis nominativus quo modo exeat, utrum in us exeat, an in um. quando ergo in loco quaerimus, ita debemus facere, ut quaeramus ipsius civitatis nominativum: si ipse nominativus civitatis aut in us aut in um exierit, secundum genetivum fac, ut puta Mediolanum Delus. Mediolanum in um exit, Delus in us exit nominativo: in loco in i facit.
 10 ergo 'ubi fuisti?' 'Deli fui'. 'ubi fuisti?' 'Mediolani fui'. adverbium loci in loco secundum genetivum in i facit, quando nominativus vel us vel um fuerit terminatus; puta Naxus Aradus insulae sunt. 'ubi fuisti?' 'Naxi fui', 'Aradi fui': in loco secundum genetivum, si nominativus in us vel in um exierit. si autem neque in us neque in um, sed aliter,
 15 puta Baiae Athenae, iam secundum dativum adsumere habes. Tibur nec in us exit nec in um; ergo Tibur Tiburis Tiburi, dativo. 'ubi tu fuisti?' 'Tiburi fui'. similiter Karthago Karthaginis Karthagini. 'ubi fuisti?' 'Karthagini fui'. puta Roma neque in us neque in um exit, haec Roma huius Romae huic Romae. 'ubi fuisti?' 'Romae fui'. et in illis nomi-
 20 nibus numeri tantum pluralis ut scias eandem esse tantum modo regulam, Puteoli Puteolorum Puteolis. 'ubi fuisti?' 'Puteolis fui'. non possum dicere Puteolorum, sed Puteolis. Baiae Baiarum Baiis. 'ubi fuisti?' 'Baiis fui'. istae regulae firmissimae sunt, nec aliter debemus loqui. nec vos trahat auctoritas plerumque sumpta pro necessitate. nam invenimus
 25 apud auctores varie aliquotiens posita vel causa clausularum vel propter metra. habemus unum | exemplum apud Vergilium, apud Sallustium semel dictum, apud Ciceronem bis dictum. numquid, quoniam semel legisti apud Vergilium aut semel apud Ciceronem, iam debes hoc uti? ecce Vergilius semel usus est ista re, 'Tyria Karthagine qui nunc ex-
 30 pectat'. expectat, ait, Mercurius Karthagine. quid debuerat dicere? 'expectat Karthagini'; secundum dativum debuit, et usus est secundum ablativum. dic tu aliter, ut scias quoniam necessitate hoc fecit, dic 'Tyria Karthagini qui nunc expectat'. vide si stat versus? omnino non potest. ergo causa metri hoc fecit, non per inperitiam, sed propter metri
 35 necessitatem. alter nescio qui fecit in prosa. si in prosa hoc facias, invenis quinque longas. ideo autem mutavit, ut posset bonam clausulam

I puteolis venio et in nominibus numeri tantum pluralis athenas vado ABC
 13 secundum genetivum om. ABC 15 Baiae Athenae] beneetiae AB beneenti
 athene C beneenti adthene b 16 exiuit BCa exiunt A 25 posita aliquotiens
 B vel causa clausularum Lindemannus vel clausularum AC clausularum B vel pro-
 pter clausulas b 26 apud Sallustium] cf. Cledon. p. 1876 27 apud Ciceronem
 bis dictum om. A, add. a 29 Tyria] Verg. Aen. III 224 32 dic tu aliter om. A,
 in marg. add. a quoniam] quomodo ABC 33 si om. ABC, add. b 35 aliter
 corr. alter B fecit si in prosa hoc facias ABC 36 ut possit AC

p. 354—56 L.

facere. nam quae ratio est in metris, eadem est et in prosa apud bene scribentes. ergo si ad locum significas, secundum accusativum, de loco secundum septimum, ut Romam vado, Roma venio. si in loco significas, tunc secundum genetivum, cum nominativus singularis us vel um fuerit terminatus, ut Adrumetus Beneventum Ilium. adverbium loci in loco quo modo facit? Beneventi fui, Adrumeti fui, Ilii fui. si autem nominativus neque in us neque in um exierit, iam secundum dativum dicis. sed has praepositiones, quas detrahimus nominibus civitatum, addimus nominibus provinciarum. non debeo dicere 'Africam pergo': 'Karthaginem pergo' bene dico, quia nomen est civitatis; 'ad Africam pergo', et hoc bene dico, quia nomen est provinciae. si dicas 'Campania venio', vitiosum est. 'in Sicilia sum' bene dico; si tu velis dicere 'Siciliae sum', et hoc vitiosum est. ergo nominibus provinciarum debemus addere praepositiones. ne te fallat illa res: legimus apud Vergilium, et in antiqua historia hoc invenitur, nec invenies alibi istam significationem, 'aut Cretae iussit considerare Apollo'. et debuerat dicere 'apud Cretam iussit Apollo considerare', cum praepositione, et tamen sic usus est Cretae, ac si diceret Capuae, id est quasi nomen esset civitatis. et quid invenitur in antiqua historia? maiores nostri ex nominibus rerum dabant etiam nomina ipsis oppidis:

inmanisque Gela fluvii cognomine dicta.

si de civitate loquor, debeo tibi dicere 'Gelae fui'; si de fluvio loquor, non possum dicere 'Gelae fui', sed 'apud Gelam fui'. da hominem nescientem, et putat me in alterutra elocutione fecisse soloecismum. siqui tibi dicat 'Gelae fui', dico illi, vitiosum est. qua ratione? quoniam fluvius est Gela, et debet habere praepositionem, et tu exclusisti praepositionem. nescio an ille se referat et dicat, sed est civitas, id est habuisse nomen tale civitatem, et idcirco sic usum esse, de nomine civitatis dixisse, non de nomine fluminis, unde ipsa civitas vocabulum adsumpsit. ideo ergo si dicat ita dixisse, sic se integre fuisse locutum probabit. item legimus apud Ciceronem 'Olympus in inmensum editus'. Olympus mons est et civitas. quo modo habes dicere? si volueris 'Olympi fui', tale est ac si dicas 'Naxi fui'; significare habes civitatem. si autem dicas 'apud Olympum fui', significare habes montem. ergo scire debes quoniam sunt aliqua ambigua in nomine, et unum est significare et provinciam ipsam et civitatem provinciae ipsius. ergo significare habemus

15 aut Cretae] *Verg. Aen.* III 162 16 consedere ABC 17 consedere AC
 21 inmanisque] *Verg. Aen.* III 702 27 ille se om. A, add. a: fortasse ille ad
 regulam se referat 29 vocabulum adsumpsit A vocabulum accepit C a nomen accepit
 B 30 locutum probabit a eloquentum probavit AB locutum probavit C 31 Ciceronis
 nomen ad exemplum a Cledonio p. 1922 adscriptum 'ad Messanam' pro Messanam per-
 tinere videtur, quae sequuntur, Olympus in inmensum editus, in libris Ciceronis qui su-
 persunt non leguntur. Olympi urbis mentionem fecit Cicero in *Verr. act.* sec. I 21, 56
 34 scire debes om. ABC 36 habemus si inter ABC

inter centum illas civitates, quas legimus, fuisse unam civitatem, quae hoc nomine appellatur, Creta. exinde factum est ut diceret 'Creta Iovis magni', non respiciens ad provinciam, sed respiciens ad civitatem. sed ideo in errorem venit ista ratio, quoniam homonymum est, id est similitudinem habet nominis.

Illud superest: non debemus, dicit, praepositiones iungere adverbis; 416, 16 sed legimus, ait. videamus ista quae lecta sunt, puta desubito desursum 440, 7 exinde deinceps et nescio quae talia. ista | ergo quid dicimus? ecce invenimus plurima; dicit, non sunt vitia. quare non sunt vitia? quoniam una pars orationis composita est, non sunt duae partes orationis. si dices 'ex inde ille venit', re vera solœcismus erat, quem ad modum si dicamus 'de mane ille venit'. ceterum modo exinde tale est ac si dicas inde: iam non videntur duae partes esse orationis, sed una composita. quo modo? non est de duabus partibus factum, sed una pars orationis composita. puta 'curator meus est iste' bene dico; 'procurator meus est iste', et hoc bene dico. fac 'pro curator meus est iste', et non stat elocutio, quoniam pro separata iam praepositio est. debueram dicere 'procurator meus est iste'. [si praepositio autem iungitur, ita debui dicere, procurator meus est iste, sed] quoniam sic posui, ut unam partem significarem, non videntur iam duae partes orationis esse, sed una composita. praepositiones enim quando in connexionem veniunt, non sunt quasi duae partes, sed quasi membrum ipsius partis cui coniunguntur ipsae praepositiones. et unde intellegimus quoniam una pars est orationis? hinc, quod unum accentum habet. si diceres 'de inde venit' (nemo autem hoc dicit), si diceres 'ex inde venit' (nemo autem hoc dicit, sed 'deinde venit', 'exinde venit'), si illo modo diceres, duo viderentur accentus, ut separatim diceres de inde. non autem sic potes dicere, sed unam partem facis, unde apparet quoniam unus accentus est. ergo ob hanc causam, quoniam sub uno accentu coniungitur, videtur una pars esse orationis. plane de illa re, a mane, audio plerosque sic loqui: 512, 36 iungunt praepositionem adverbio; nemo dicit a mane. si autem dicere volueris a mane, mutare habes casum, et dicere habes mani. legimus enim apud Plautum 'a mani usque ad vesperum'. et qua ratione mutavit casum? noli putare per inperitiam; quin immo hoc prudenter fecit et docte. maiores nostri hoc ipsum mane voluerunt habere genus: 'dum mane novum'. 'novum' genus est. numquid potest genus adiungi ad-

2 Creta] *Verg. Aen.* III 104 6 praepositiones] composita *ABC* 8 nescio qua talia *ABC* nescio quanta alia *a** 12 tale sit ac *ABC* 15 curator est meus iste *ABC* procurator est iste *ABC* 18 si praepositio autem iungitur *BCa* si praepositiones autem iunguntur *A* 19 sed *om. A, add. a* 24 hinc quod *C* hic quod *Ba* hic quando *A* 27 potest *AC* 32 casus *C* habes mani *B* habes mane *AC* habes a mani *a*, sed deletis litteris *a* et *i* 33 enim *om. A, add. a* apud Plautum] *Mostell.* III 2, 80 (767 *R.*) cf. supra p. 88 ed. *Lind.* a mani *Ba* a mane *AC* 35 dum] *Verg. Georg.* III 325

p. 358—60. L.

verbio? ergo si iungitur nomini, iam mane nomen est. et sic erit mane in e exiens, quoniam neutrale est, hoc mane, quem ad modum docile. hic docilis huius docilis huic docili hunc docilem o docilis ab hoc docili; hic facilis erit ab hoc facili, *hoc mare* ab hoc mari. ergo quem ad modum dico a mari, sic possum dicere 'a mani venit'. sed hodie non possumus dicere. interim | si volueris dicere ita, dices; sed tamen non debes, quoniam tua alia locutio est.

DE PARTICIPIO

416, 27 Pleraque dicit quae et in superiore arte memoravit, pleraque addit.
440, 17 participium dictum est pars orationis ab eo, quod partem capiat nominis, 10 partem verbi, ut siqui dicat legens scribens currens; ista participia sunt. nam habent haec quae dixi: legens habet et casus et genera et tempora et significationes. quod casus et genera habet, nominis sunt: nam et casus nomini accidit, et genus nomini accidit. quod tempora et signifi- 15 cationes habet, haec duo verbi sunt: nam tempus verbo accidit, significatio verbo accidit. ergo participium habet a nomine partes, habet a verbo partes. ideo dicitur participium, quasi participium.

Antequam tractemus hoc ipsum participium, debes scire discretionem
515, 3 participii ipsius a nomine. plurima enim sunt participia eadem et nomi-
na, et faciunt gravissimam confusionem. plerumque proponitur nobis et 20 dicitur 'amans | quae pars est orationis?' et videmus quod et nomen est et participium. videamus ergo discretionem ipsam per omnia participia. nam est participium quod et praesens habet, et praeteritum habet, et futurum habet. ergo debemus scire ipsas differentias. praesens parti-
cipium cum nomine habet cognationem, ut est amans. nam amans potest 25 et participium esse, potest et nomen esse. sed tamen discernitur, quando sit participium, et quando sit nomen. si participium fuerit, sequere accusativum; si nomen fuerit, genetivum sequere. puta 'amans illum hoc feci', modo participium est; 'amans illius', modo nomen est. ergo quando accusativum ponimus casum, est participium; quando genetivum ponimus 30 casum, nomen est. ut scias verum esse, da similia. ita dico 'amans illum hoc feci', quem ad modum dico legens docens scribens, 'legens illum hoc feci', 'docens illum hoc feci', 'scribens illum hoc feci'. et legens et docens et scribens participia sunt. si ita dico 'amans illius', quem ad modum dico 'doctor illius' et 'amicus illius', iam nomen est, 35 quia et doctor et amicus nomina sunt [ista]. ergo quotienscumque utimur accusativo, erit participium; quotienscumque utimur genetivo, erit
441, 16 nomen. ecce habes discretionem praesentis participii et nominis. est

4 ab hoc facili ab hoc mari *BCa* ab hoc facili ab hoc mani *A* 11 partemque
verbi *B* 14 significationes habet *b* significationes habent *ABC* 17 quasi parte-
cipium *A* 26 discernitur et quando sit nomen quando participium si participium
(si participium *om. A*, add. *a*) fuerit *ABC* 35 iam nomen est *post* amans illius
habent *ABC*

discretio praeteriti participii et nominis, ut est visus cultus. visus [et cultus] et nomen potest esse, et participium potest esse; cultus et nomen potest esse, et participium potest esse. sed est discretio huius modi, quod, quando participium est, secundae est declinationis; quando nomen est, quartae est declinationis. si dicas visus visi, participium est; si dicas hic visus huius visus, erit nomen. ecce habes discretionem praeteriti participii et nominis, quod, quando est participium, secundae declinationis est; quando autem est nomen, quartae declinationis est. similiter sumptus: si ab eo quod est sumor sumptus sit, [participium praeteriti sumptus] participium est; si ab eo quod est sumptus huius sumptus, erit nomen quartae declinationis, quando in pensiones significamus. est item 441, 18 participium futuri temporis et facit nobis dubietatem, ut est moribundus. sed utrum ista participia sint, an nomina, iam ex ratione colligis, quod, si participia sunt, redeunt in praesens participium; si nomina sunt, non 15 redeunt in praesens participium. legendus scribendus non videntur tibi talia esse, quale est moribundus? sed legendus scribendus redeunt in praesens participium, moribundus non redit in praesens participium. legendus, tolle inde dus et adde s, et facit praesens legens; scribendus, tolle dus, adde s, scribens. e contrario moribundus: fac praesens; non 20 potes, quia non sequitur: moribundus, tolle dus, remanet moribun, adde s, et nemo dicit moribuns; moriens enim dicimus. furibundus, tolle dus, remanet furibun, adde s; furibuns non est latinum, sed furens dicimus. | ergo hinc apparet quoniam non est participium, si non redierit in praesens participium; si autem redierit, tunc participium est. hae sunt propriae differentiae singulorum participiorum, ut praesens participium regulas habeat per accusativum et genetivum, praeteritum participium discernas per quartam declinationem et secundam, futurum participium discernas per reditum in praesens participium, vel si non remeaverit. sunt tamen duae discretiones generaliter per tria ista participia, comparatio et 30 tempus. si comparationem habuerit, nomen est; sive comparativus est, sive superlativus est, nomen est. si tempus habuerit, sive praesens sive praeteritum sive futurum, participium est. puta quando dico 'amans hoc feci', quid est 'amans hoc feci'? id est 'dum amarem hoc feci'. ecce habet tempus, participium est. ecce ergo amans participium est praesens. 35 item in praeterito visus, visus tempus habet; item in futuro legendus, ecce hinc videtur participium, quoniam habet tempus. ergo si inventum fuerit tempus, erunt ista omnia participia; si non inventum fuerit tempus, erunt nomina. est amans: si ab eo quod est amo feci amans, id est dum amarem, si inde volueris dicere amans, | participium est; si 40 autem dixeris amans amantior amantissimus, erit nomen. similiter incen-

2 cultus et nomen potest esse et participium potest esse om. C
ABC

19 non potest

p. 363—65 L.

sus et participium est et nomen: si faciat incensior incensissimus, erit nomen; si autem non faciat, erit participium. nomini enim accidit comparatio, participio numquam. ergo habes discretionones, et singulas singulorum participiorum et communes omnium. videamus modo, quid est participium.

Participium est pars orationis dicta, quod partem capiat nominis partemque verbi. recipit enim a nomine genera et casus, a verbo tempora et significationes, ab utroque numerum et figuram. ergo sex accidunt participio sine dubio, duo propria nominis, duo propria verbi, et duo communia ab utroque trahit, tam a nomine quam a verbo. videamus ¹⁰ singula secundum nomina.

416, 32 Genera participiis accidunt quattuor tantum, masculinum femininum neutrale et commune ex tribus generibus. et semper istae regulae fixae sunt: semper masculinum participium in us exit, femininum in a, neutrum in um [semper nullo excepto participio], commune in ans et in ¹⁵ ens, id est in n et s, non ut habeat a aut habeat e, sed | ut habeat duas consonantes; sive a antecedit, sive e antecedit, hoc non cogites, sed tantum modo illas duas consonantes. ut puta verbi causa auditus audita auditum, audiens. nam praesens participium trium generum est, aliter non potest inveniri apud Latinos. nullum est enim quod habeat ²⁰ duo genera, sed aut masculinum est, ut legendus, aut femininum, ut legenda, aut neutrum, ut legendum, aut commune ex tribus generibus, ut est legens. et praesens participium tria sustinet genera simul conexa, praeteritum participium tria divisa, futurum participium tria similiter divisa. nam quando dico legens, tria genera sunt, legens vir, legens mu- ²⁵ lier, legens mancipium. e contrario participium praeteritum discernit genus, lectus lecta lectum, et futurum participium, sive in dus exeat sive in rus, legendus legenda legendum, lecturus lectura lecturum. ista sunt genera tantum modo.

417, 3 Casus accidunt participiis tot, quot etiam accidunt nomini, id est sex, ³⁰ 513, 15 legens legentis legenti legentem legens a legente. et quia dixi a legente, quaeritur utrum participia in i exeant, an in e. quaesitum est diu apud arti|graphos. et scire debes quia omne participium praesentis temporis e terminatur. si quando inveneris i terminari, aut necessitas facit metri, aut certe quoniam habet cognationem cum nomine. ab hoc legente dici- ³⁵ mus, ergo participium est. diximus quod amans et nomen potest esse

1 et participium est et nomen *Ca* et participium erit nomen *A* et participium est et nomen est *B* si faciat *Ba* si facit *AC* 6 partem capiat nominis partemque verbi *BC* partem capiat nominis partem capiat verbi *A* 15 nullo *om. Cb* participio commune in ans et (in ans et *om. B*) in ens *BCa* participium in istis *A* 16 id est in n et s *Cb* id est n et s *AB* non ut habeat a *A(?)BC* non ut habeat a *a* sed ut habeas *corr. -at A* 17 siue a antecedit siue e antecedit *BCa* siue a antecedit siue e antecedit *A* 20 aliter *om. BC, in marg. adscriptum, sed postea deletum est in A* invenire *A* nullum est enim *AB* nullum esse *Cb* 35 ab hoc legente *Ba** ab hoc legenti *AC*

et participium. sed nomen erit, si in i exierit; erit autem participium, si in e exierit. ergo quando tibi proponitur talis pars orationis, quae significationem habet et nominis et participii, cautus debes esse de ablativo, ut si in i exierit ablativus, sic utaris quasi nomine; si vero in e mittat ablativum, sic utaris quasi participio. nam omnia participia in e mittunt ablativum; nomina vero, ut possint discerni, i terminantur. sicubi autem inveneris participium i terminatum, fecit necessitas metri; aliter non est.

Accidunt tempora. tempora in participiis tria sunt, praesens praeteritum et futurum. sed praesens simplex est, praeteritum simplex est, futurum duplex est. ita fit ut tempora quidem tria sint, regulae autem quattuor sint. nam praesens participium unam habet regulam in ns, legens scribens cantans; praeteritum participium unam habet, id est singulas regulas habet per singula genera, lectus scriptus; futurum participium aut in rus exit aut in dus similiter per tria genera, lecturus lectura lecturum, legendus legenda legendum.

Accidit etiam significatio participiis. significationes participiorum a verborum generibus sumuntur. genera verborum legimus quinque, activa passiva neutra communia deponentia. ergo ab activo verbo duo sunt participia, praesens et futurum, scribens scripturus, docens docturus; a passivo duo sunt participia, praeteritum et futurum, scriptus scribendus. neque Latini possunt habere in passivo praesens neque in activo praeteritum; Graeci habent, et ideo praemonui, ne quasi trahant te elocutiones graecae, et velis aliter ponere. nam participium praeteriti temporis ab activo Latini non habent; item participium praesentis temporis a passivo Latini non habent; sed duo habent ab activo et duo a passivo, id est ab activo praesens et futurum, a passivo praeteritum et futurum. neutro duo veniunt participia, ea quae ab activo, praesens et futurum. et iuste. nam quoniam sic declinatur neutrale verbum, quem ad modum activum declinatur verbum, necesse habuit ea habere participia, quae habet etiam activum. secundum enim declinationem ordinantur participia. ergo si sic dicimus nato, quem ad modum dicimus lego (sic enim declinatur), utique ipsa debent esse participia, quae sunt in his verbis, unde traxit similitudinem. ergo duo sunt participia a neutrali verbo. a deponenti tria sunt participia, praesens praeteritum et futurum in rus tantum. nam ideo voluerunt dici deponens verbum, eo quod deponat unum participium, quod in dus exit. nam falso dicunt, habes hoc in Probo, falsum est, dicit, quod dicunt verbum deponens esse ab eo, quod non deponat litteram, quasi cata antiphrasin, quo modo dicimus Parcas ab eo, quod

4 quasi a nomine A 12 in ens AC corr. in ns B 32 ergo sic (si BC corr sic be) dicimus lego quemadmodum dicimus nato sic enim declinantur ABC 37 nam falso ABC nam aliter falso a in Probo] cf. praef. gramm. vol. IV p. XXIII falsum est dicit quod dicunt BCa* falsum enim dicit (corr. dicunt a) quod dicunt A

p. 367—69 L.

non parcant, quo modo dicimus lucum ab eo, quod non luceat; sic et deponens. falsum est. nam incipies et commune verbum deponens dicere: nam et commune verbum r litteram non deponit. ergo deponens dictum est re vera ab eo, quod deponat unum participium, quod in dus exit. loquor verbum est deponens: fac participium praesens loquens, praeteri-⁵ tum locutus, futurum locuturus; loquendus non debemus dicere, sed sicubi contigerit ut dicas, iam commune verbum est. luctandus non debemus dicere; sed sicubi contigerit ut dicas, iam scire debes ista verba non esse deponentia, sed commune verbum. nam commune verbum potest habere participium et in dus et in rus. puta loquor quando dico, vis¹⁰ esse deponens verbum? puta 'loquor ego illam rem'. non facit loquendus, sed facit locuturus. e contrario si velis dicere 'loquor a te', iam, quoniam commune verbum est, et in | rus facit et in dus, non quoniam a deponenti usurpatum sit hoc participium, sed quia iam commune est verbum. quare apud Statium, centum huius modi participia sic invenies;¹⁵ sed ibi in ipso auctore invenies, quae alii ponunt pro deponentibus, illum posuisse pro communibus. unde per hanc licentiam usurpavit. ceterum quantum pertinet ad verbum deponens, non debet habere participium futuri temporis quod in dus exit. est etiam commune verbum: commune verbum quattuor habet participia, criminans criminatus criminaturus²⁰ criminandus. et iuste. nam commune verbum et agentis et patientis habet significationem; debet ergo habere participium et ab activo et a passivo. duo autem sunt ab activo, duo a passivo. ergo iuste quattuor habet, praesens praeteritum et duo futura, ut est criminans criminatus criminaturus criminandus. sed scire debemus ista quattuor non ab utra-²⁵ que parte esse quattuor, sed duo esse significationis activae et duo esse significationis passivae (ne forte, quando tu vis uti significatione activa, utaris in significatione activa quattuor participiis), id est si in verbo communi uteris significatione | activa, duo habes participia; si item in verbo ipso communi volueris uti significatione passiva, duo habes partici-³⁰ pia. ne dicas ergo, licet mihi in latino invenire quattuor participia: negavimus enim primo aut praesens participium inveniri a passivo aut praeteritum ab activo: ne dicas mihi, ecce habes verbum, ubi et praesens est, et habet significationem et activam et passivam. sed non propter hanc concessionem concessi tibi et illud, ut, quando vis uti ad activam³⁵ significationem, quattuor ipsis utaris, et isdem quattuor ad aliam significationem; sed illa significatione quando uteris, duobus uteris; quando alia, item aliis duobus.

440, 19

Hoc est quod legimus etiam in arte superiore. iam addit alia pro-

5 deponens om. ABC, add. a participium om. ABC, add. a* 8 sed om. A
 10 vis esse commune verbum ABC 15 quare BCa* quare A 27 activa
 utaris Cb activa uteris AB 30 uti (ut A corr. uti a) ad significationem passivam
 ABC 37 sed illa significatione (significationem corr. -ne A) duobus uteris ABC

pria et utilia. legimus formas verborum esse quattuor, meditativam inchoativam perfectam frequentativam. inchoativam formam ait quae non habet participia ulla nisi praesentia, ut est calescens fervescens tepescens, hoc est ut praesens tantum habeat et praeteritum non habeat. inchoativum dictum est ab eo, quod per ipsum inchoemus. omne autem quod inchoamus et praesens habere potest, et praeteritum non habere. ita fit ut participio praesenti tantum utaris, praeterito numquam. ergo dicimus fervescens calescens tepescens. est etiam alia ratio, qua non habeat tempus praeteritum: omne participium a praeterito veniens tempore a perfecto descendit, puta scriptus sum eram fui, lectus sum eram fui; non possumus declinare nisi per participium praeteriti temporis. legens in tempore praeterito non invenitur. si ergo legens in tempore praeterito non invenitur, nec illud quod nascitur de temporibus praeteritis debet habere praeteritum, id est nec participium debet habere praeteritum tempus, quoniam inde originem ducit. ergo unum est praesens tantum, calescens fervescens tepescens et similia.

Inpersonalia verba quot habent participia? dicit, non debent habere, 440, 25 nisi forte usurpaveris. si volueris usurpare, tunc possunt habere participia, ut si dicas paenitens ab eo quod est paenitet me te illum, libens ab eo quod est libet me te illum. ut inveniamus participia, dicit, haec qui posuerit usurpabit. qua ratione? omne participium habet personam. si illa verba inpersonalia sunt, quo modo possunt facere participium, quod participium semper a persona ducit originem? quando dico amans ego, amans tu, amans ille, utique currit per omnes personas, ego tu ille. si illud verbum inpersonale est, quo modo potest habere participium, quod capit personas?

Sunt verba *defectiva*. tria dicturus est: sunt verba defectiva quae 440, 34 non deficiunt in participiis, in verbo tamen deficiunt; *sunt quae non deficiunt in verbo, in participiis tamen deficiunt; sunt quae deficiunt in verbo et deficiunt in participiis*. invenis verbum quod et ipsum deficiat, et participium non deficiat; aut e contrario invenis participium quod ipsum deficiat, sed verbum non deficiat; aut verbum quod et ipsum deficiat, et participium deficiat. puta memini: memini et verbum est defectivum et participium non habet; nemo dicit meminitus meminiti meminito meminitum aut nescio qua alia. ergo ecce habes verbum et ipsum defectivum et participium. da verbum defectivum, sed participia non defectiva. est odi: odi novimus quoniam defectivum verbum est; participium tamen non

4 haberet et praeteritum non haberet ABC 8 qua non AB quae non Ca*
13 debet habere praesens id est nec participium debet habere praesens tempus ABC
16 tepescens] torpescens AB 18 nisi forte a nisi nisi forte B ni forte C ne
forte A 21 usurpabit ACb usurpavit Ba* 27 sunt verba tria dicturus est sunt
verba defectiva quae non deficiunt in participiis in verbo tamen (in verba non A, corr.
in verba tamen B) deficiunt quae deficiunt in participiis invenis ABC 32 aut ver-
bum] puta verbum ABC et quod ipsum A 35 alia corr. talia B 36 ut est odi C

p. 371—74 L.

deficit, osus facit praeterito tempore. sed ne videatur tamen quasi absonum esse et durum, conpone, et inuenies usitatum esse, exosus perosus. dicimus enim 'exosus sum illum hominem', 'perosus sum illum hominem'. ergo habes verbum defectivum, habens tamen aliqua participia. da verbum penitus non defectivum, quod tamen in participio deficit. *studeo*⁵ studebam studueram; in participiis tamen deficit [studueram enim dicimus praeterito]; non dicimus studiturus, nemo dicit.

417, 37

441, 3

515, 24

Sunt aliqua participia quae videntur esse participia et non sunt participia, sunt aliqua quae videntur non esse participia et sunt participia; tenuem discretionem habent ista. discernamus ergo, quem ad modum illa¹⁰ intellegamus vel quem ad modum illa. ecce tunicatus galeatus: quando dicimus tunicatus galeatus, videntur esse participia. et re vera: nam sic est tunicatus galeatus, quem ad modum vestitus laudatus; vestitus autem et laudatus participia sunt. sed ista tamen non possunt esse participia. quid ergo? nomina sunt similitudinem participiorum habentia. unde in-¹⁵ tellegimus nomina esse, non participia? quoniam a verbo non veniunt; nemo dicit tunico, nemo dicit galeo. ergo talia sunt et illa, placita nupta triumphata regnata. nam ecce participia sunt et ista; sed nemo dicit placeor, nemo dicit nubor triumphor regnor. | ergo non a verbo veniunt. quid ergo? dicimus ista nomina esse pro participiis posita, illa participia²⁰ esse pro nominibus posita. quo modo, cum una sit significatio et nec illud a verbo veniat, nec illud a verbo veniat, illud participium est, illud nomen? est aliqua discretio quae hoc secernat, ut agnoscas puta, quando est penitus nomen, sed tamen speciem participii habet, quando autem non est penitus nomen, sed participium. et tamen illa dicimus participia²⁵ esse; illa dicimus participia non esse, quae nulla ratione verbum recipiunt, nec suum nec alienum verbum. tunico tunicor: istae sunt duae declinationes, dicit; sed tunico non possum dicere nec tunicor, nec galeo nec galeor. neutrum verbum recipit; nec illam declinationem possumus dare nec illam declinationem. ergo modo, quoniam nec illud nec illud³⁰ potest esse, et non recipiunt nec aliud, nomina sunt magis quam participia, quoniam neque habere possunt originem sui, neque possunt vel aliunde originem ducere. e contrario illa quae secuntur, placita nupta triumphata, licet non habeant propria verba, unde nascentur, habent tamen vicina, unde originem sumant. nam nubor non dico, nubo dico;³⁵ placeor non dico, | placeo dico; regnor non dico, regno dico; triumphor non dico, triumpho tamen dico. ideo ergo dicuntur penitus illa esse nomina, quoniam nec ullam speciem habent; haec autem esse participia sine verbis, id est sine ea specie, unde debent originem ducere, ideo quoniam vel a vicino originem trahunt. ergo siqui tibi dicat pransus ce-⁴⁰

5 *studeo om. ABC* 11 *galeatus* sed quando *ABC* 20 *dicemus C* 24 *habet*] *habens ABC* 25 *sed participium habet et tamen ABC* 26 *rationem A* 31 *non recipiunt Cb* non recipit *AB* magis *om. AB, add. b* 35 *nubo dico om. ABC, add. a* 40 *vel vicino AB*

natus, 'cenatum noluerit occidere', quae pars orationis est? quid habes dicere? nomen est? qua ratione? quia cenatus non potest esse participium. non enim oritur cenatus nisi a praeterito tempore cenatus sum. *cenatus sum* autem in neutrali verbo non potest esse. quo modo ergo cenatus participium est? sed originem verbi habet. e contrario galeatus non solum sui originem non habet, sed nec verbi originem habet. ideo ergo ista tantum nomina sunt, quoniam ista non solum sui originem non habent, sed nec suorum verborum originem; suorum verborum, id est originem unde nasci debuerant. pransus cenatus et reliqua, haec omnia participia sunt, sed sine verborum suorum origine; originem autem verborum habent. quid ergo? licebit nobis ad istam similitudinem etiam alia facere? ne forte dicas | mihi, et mihi datur potestas ut, ubi voluerim, in verbo neutro faciam tale participium et dicam carere origine, ut si dicas natatus, 'natatus est mihi amnis', ut si dicas 'dormitum est mihi illud tempus'. utrum possum dicere 'meridiatus sum illa re'? [utrum possim dicere] utrum possum usurpare ista participia ad similitudinem illius usurpationis? et scire debemus quoniam non possumus penitus. et vide, quanta ratione probatur quoniam non licet. ista omnia quae dicimus usurpativa sunt. si ergo usurpativa sunt, iam artem non habent; si artem non habent, debemus saltem vel auctoritatem sequi. omne enim quod loquimur non constat nisi usu arte auctoritate. ergo in usu non habes ut dicas hoc; ex arte venire non potest; debes autem vel auctoritatem sequi. non ergo debes tu dicere et alia. non enim tuam auctoritatem habes, sed illa tantum potes dicere, quae legisti. idcirco ista omnia, quae contra artem usurpata sunt, sola dicuntur; quoniam iam non artibus utuntur, sed auctoritate, non iam nos dicimus, nisi quae scimus dicta esse. idcirco soloeicismum facit, nisi exemplum dicat, puta legi | in illo auctore. si ars deficit, debemus ad auctoritatem recurrere.

Non debemus habere licentiam componendi istas res. sunt aliqua participia, quae tam diu sunt participia, quam diu simplicia sunt. compone illa, et fiunt nomina. puta innocens et nocens: nocens participium est; noceo, fac participium, nocens; compone illud, et iam non est participium. qua ratione? quoniam recipit comparationem, innocens innocentior innocentissimus. deinde quoniam verbum non facit: nemo enim dicit innoceo. item sunt aliqua participia exceptis illis discretionibus; iam memento illa, ista extra sunt. sunt aliqua participia, quae 441, 21

1 cenatum] Cic. p. Deiot. 7, 20 noluit A 3 a praeterito tempore cenatus
autem in neutrali (in neutrale A corr. a neutrali a) verbo ABC 5 ergo om. A,
add. a cenatus participium est cenatus AB sed (si B corr. sed b) originem sui
verbi habet ABC si originem sui verbi non habet b 11 etiam aliam A 12 ut
ubi voluerim AB ut ubi ubi voluerim a* ut ubi aut ubi voluerim C 13 origines
ABC 15 utrum possim dicere om. C, expuncta sunt in B 16 possim usurpare
A possumus usurpare Cb possumus usurpare B 23 habes om. A, add. a 25 non
artibus utuntur BCa non ab artibus utantur A auctoritatem BC 27 exemplum
ducat puta lege A 28 currere AB

p. 376—78 L.

tam diu sunt participia, quam diu non recipiunt comparationem; cum receperint, fiunt nomina. incensus praeteritum tempus est; acceptus praeteritum tempus est. ergo acceptus et incensus nomina sunt. acceptior et incensior, iam non a participiis orta sunt haec duo, sed orta sunt a nomine.

Hoc quod dicit noli illi credere: dicit adverbia de se facere participia [ut est scribenter legenter]. non est verum, sed tunc hoc nobis possunt praestare adverbia, quotiens ducunt originem a participiis, quae participia originem ducunt a nomine. ut siqui dicat indulgen[ter]: quando dico indulgens, non videor originem duxisse huius adverbii ab eo quod est indulgens, id est a participio, sed a nomine. nam recipit comparationem, indulgentior. et ut scias verum esse, quaere participium, id est rem non recipientem comparationem, aude inde facere adverbium. unde apparet quoniam non ducimus adverbia nisi a nomine [orta]. unde error est quoniam de participiis nascuntur adverbia.

DE CONIUNCTIONE

418, 4 Coniunctio est pars orationis dicta, quod coniungat elocutionem. nam
515, 36 ideo dicta coniunctio. naturaliter enim nostra oratio dissidens et soluta est, nec potest in connexionem venire nisi interpositis illis particulis. quae particulae si non fuerint interpositae, faciunt soloecismos. siqui dicat
'ego tu eamus', non est plena ista elocutio; sed si interponas et, facis plenam elocutionem, id est facis ὑφ'έν, id est continuam elocutionem. atque huic rei contrarius est ille tropus, asyndetos [dicunt asyndeton tropum unum]; iam videtur contra coniunctionem esse hic asyndetos,

ite,

ferre citi flammās, date tela, inpellite remos. |
ecce hoc loco nulla coniunctio est, et potest stare elocutio sine coniunctione, ergo potest fieri ut aliquando desit coniunctio. aliud est verba copulare, aliud est sensum copulare. verba sine coniunctione omnino esse non possunt, sensus sine coniunctione esse potest. quando dico
'ite, ferre citi flammās, date tela, inpellite remos', videor verba non coniungere, sed sensum coniungere. [aut verba non coniungit, sed sensum coniungit. non modo de connexionem verborum agitur, sed de connexionem sensus.] nam singuli sensus pleni sunt: 'ferre citi flammās', inpletus est sensus; 'date tela', inpletus est sensus; 'inpellite remos', inpletus est sensus. quo tempore tibi licet detrahare coniunctiones? quo tempore potest fieri ut remoto illo sensu stet sensus qui relinquitur. e contrario quando

1 cum reciperent A 6 dicit posteriore loco om. A, add. a* 8 quotiens ducunt originem a participio ABC, om. C 9 participia in litura c 13 aude inde] aut deinde ABC 23 asyndetos (asindetos B) dicunt asindete AB acynætoe dicunt acyndete C 24 unum om. A, add. a 25 ite] Verg. Aen. III 593 26 inpellete A remus corr. -os A 34 est om. ABC

dico 'ego et tu eamus', tolle inde et, et videamus, si stat sensus. quaeritur, quo loco detrahendae sunt coniunctiones. non ubique, sed illo loco detrahuntur coniunctiones, ubi pars sublata non obest parti relictæ. hoc autem non contingit nisi in sensibus. possunt enim quattuor quinque
 5 esse sensus, et uno remoto possunt stare. verba autem si fuerint et non fuerint conexa, non stat elocutio. ita fit ut in singulis sermonibus necessaria sit ad connexionem coniunctio. in sensu autem non semper necessaria est coniunctio, sed si vis, potes ponere, si vis, non. potest enim pronuntiatio ipsa vice fungi coniunctionis. vis scire quoniam sensus hoc
 10 facit? perverte ipsum sensum, et vide quia stat, 'ferre tela, date faculas, citi classem ascendite': non ipso ordine dixi, quo Vergilius, sed alio, et tamen stat. quaesitum est enim hoc, quo tempore detrahendae sunt coniunctiones. illo scilicet tempore, quando sensus perfecti sunt, ita ut sublato uno alter non mutiletur. in elocutione hoc non contingit. coniunctio
 15 dicta est, quod coniungit nostras elocutiones.

Coniunctioni tria accidunt, potestas figura ordo. potestas coniunctio- 418, 6
 num apud Latinos in quinque species dividitur (apud Graecos enim 516, 7
 varie dividitur): sunt enim copulativæ disiunctivæ expletivæ causales rationales.

20 Copulativæ dicuntur, quod et sensum copulant et verba copulant. 'ego et tu eamus': quando dico 'ego et tu eamus', non solum verba conexa sunt, sed etiam sensus conexus est. ut si dicas 'ite citi, ferre flammæ, date tela et scandite muros', iam 'scandite muros' et sensus coniunctus est et verba. [hic verba coniuncta sunt, 'ego et tu eamus
 25 ad forum', illic sensus coniunctus est et verba.] ergo copulativa illa est quæ et verba coniungit et sensum coniungit. disiunctiva dicta est non ab eo, quod coniuncta disiungat. nam si disiungit, iam nec | coniunctio est: nihil enim tam contrarium coniunctioni quam disiunctio. nam si ideo dicta est coniunctio, ab eo quod coniungat, ista autem disiungit, non
 30 est coniunctio. sed non est hoc: nam coniunctio est et ista. est quidem coniunctio, quantum ad verba pertinet; est autem disiunctio, quantum ad sensum pertinet. possum enim ita dicere, 'ego aut tu eamus'. quando dico 'ego aut tu eamus', elocutio quidem conexa est, sed sensus divisus. nam quando dico 'ego aut tu eamus', non utrumque iturum
 35 ostendo, sed alterutrum, vel illum vel illum. tale est in illo sensu, 'aut

16 potestas coniunctionum apud latinos apud graecos enim variae dividitur potestas coniunctionum apud latinos in quinque species dividitur sunt enim A 17 apud graecos enim varie dividitur om. C 23 et scandite muros] Verg. Aen. VIII 37. nam hoc exemplum cum eo quod supra scriptum erat Aen. III 594 coniunxisse videtur grammaticus, ut in illo sensus tantum coniunctos, in hoc et sensus et verba coniuncta esse doceret. ea autem quæ sequuntur, hic verba coniuncta sunt etc., ad differentiam copulativarum et disiunctivarum coniunctionum pertinere videntur 24 hic] huic A 26 dicta om. ABC 31 quantum ad verba BCa* qua . . ad verba A quando quando ad sensum A 33 quando dico ego aut tu eamus elocutio quidem conexa est sed sensus divisus nam quando dico ego aut tu eamus om, AC, add. ac

p. 380—82 L.

ferte citi flammās, aut date tela, aut inpellite remos': quando dicis 'aut ferte flammās, aut date tela, aut inpellite remos', non utrumque imperas faciendum esse, sed alterutrum, ut aut navibus sequantur aut flammis. stat quidem elocutio interposita illa particula disiunctiva, id est sensum disiunxit, elocutionem tamen tenuit et iunxit. ergo ideo dicuntur disiunctivae, non quod et verba disiungant et sensum, sed quod verba coniungant, sensum disiungant. quod verba coniungit, coniunctionis est; disiunctionis est, quod sensum disiungit. hoc est, quod habent partis suae, quia dicuntur disiunctivae.

418, 14
516, 13

Expletivae dictae sunt ab eo, quod tantum sensum expleant additae. additae enim augent ornatum, detractae nihil nocent. hanc naturam habent expletivae: quando detrahuntur, nihil significant; quando adduntur, ornant sensum ipsum, id est quando detrahuntur, non mutilant aliquid, non detrahunt. ut puta si dicas 'equidem volebam praefectum videre', tolle inde equidem, et stat elocutio, 'volebam praefectum videre'.

saltim, siqua mihi de te suscepta fuisset
ante fugam suboles.

tolle inde saltim, et stat elocutio, 'siqua mihi de te suscepta fuisset ante fugam suboles'. ergo istae dicuntur expletivae quae sensum explent, detractae autem nihil nocent; ideo dicuntur expletivae. quare autem dictae sunt expletivae et non ornativae? nam illae ornativae dicuntur quae additae ornant, detractae non obsunt. istae autem quae dicuntur expletivae, quantum significat ipse sensus, etiam adverbia permanent, non vacant. quare noluerunt dicere ornativas istas, sed maluerunt dicere expletivas. si enim voluissent dicere ornativas, manifestum esset quod additae ornarent, ablatae nihil nocerent: hanc habent naturam, quod, cum additae fuerint, accedit cultus; si decedat cultus, interim corporis nihil recedit. ergo quid est expletiva? quando dico 'lege lectionem', et quando dico 'saltem lege lectionem', aliud est dicere 'lege lectionem', aliud est 'saltem lege lectionem'. quo modo? qui tibi dicit 'lege lectionem', hortatur te ad unam rem | faciendam. et forte alias res facis, sed istam solam non faciebas; cantabas, sed non legebas lectionem. qui tibi dicit 'hoc fac', hortatur ut hanc rem facias, licet tu illas res sponte facias; qui autem tibi dicit 'saltem hoc facito', ostendit te omnia nihil facere, sed vel hoc unum facere debere. longe aliud est hortari nos ad unum aliquid faciendum, cum cetera facias, longe aliud est ut vel unum facias. nam hoc habet natura huius elocutionis: puta 'saltem ambula', id est si non vis dormire, si non vis sedere, si non vis stare, vel hoc unum fac, ambula; quando autem dico ambula, iam non arguo te totius neglegentiae, sed arguo te, quod istam unam rem omiseris. ergo dictae sunt

8 habet ABC parte A partes a* 16 saltim] Verg. Aen. III 327
17 soboles BC 18 tolle — suboles om. C, add. c 19 soboles Bc 33 hortatur ut hanc rem facias om. ABC

expletivae, quia illud quod minus dictum erat accessu huius expletur. et paene in omnibus hoc esse invenies. equidem, id est ego quidem: 'equidem volebam videre praefectum' *si dicas*, et si dicas 'volebam videre praefectum', longe aliud est. qui dicit 'volebam videre praefectum', hoc
 5 dicit simpliciter, 'volebam videre praefectum'; qui dicit 'equidem volebam videre praefectum', *hoc dicit*, 'volebam videre praefectum, nisi illud time-
 rem, nisi illud obsesset'. nam qui dicit 'equidem volebam videre', hoc significat, 'volebam videre, sed alia res intercedit; quae prohibet'; 'equi-
 dem volebam legere, sed illud timeo'. ideo dicuntur expletivae, quoniam
 10 inlatae aliquid, quod non | expressum est, sed latet, illud ipsae res nobis demonstrant.

Inter causales et rationales est differentia, et est hic maxima diffi- 418, 17
 cultas, et nisi adhibeas prudenter intentionem, non facile discernis, quando 516, 20
 debemus uti causali, quando debemus uti rationali, siqui dicat puta 'quid
 15 est causalis'? quid est rationalis'? voluerunt maiores nostri aliam esse
 causam, aliam rationem. nam causa potest esse sine ratione, ratio sine
 causa esse non potest. puta causa est verbi causa, siqui dicat 'occido
 illum hominem, ut tollam res ipsius'. haec causa est, quae nos impingit
 ad faciendum, id est causa quae nos inpellit ad facinus. quae est causa?
 20 res lucri. ratio est qua utimur in faciendo. si dicas 'debeo illum occi-
 dere; sed si illud dixero alicui, prodo me; sed veneno, sed per noctem,
 nequis me videat'? *vide*, quantum interest inter causam et rationem.
 plane ubi est causa, non statim est ratio. neque enim, quoniam spero
 hereditatem, debeo illum occidere. quid? si pater meus fuerit, numquid,
 25 quoniam spero hereditatem, debeo patrem meum occidere? ergo non ubi
 causa est, statim et ratio est. e contrario non ante potest inveniri ratio,
 nisi causa praecedat. quae causa? quia, si dicam 'in solis regionibus
 solus faciam', necesse est ut praecedat | etiam causa, quare occidam. et
 quid prodest hoc scire? propter illam causam, quam legistis, licet nobis
 30 causales uti pro rationalibus; non utimur pro causalibus rationales. po-
 test fieri ut, ubi volueris ponere rationalem, ponas ibi et causalem in ipsa
 elocutione; e contrario, ubi est causalis, non statim pones et rationalem.
 quare? quia in ratione est causa, in causa non statim est ratio. ergo
 quotienscumque de causa loquimur, uti debemus causalibus; quotiens-
 35 cumque de ratione loquimur, uti debemus rationalibus. ut puta si dicas
 ita, 'si occidam illum, habebō eius hereditatem', quoniam de significatione
 lucri tractas, quia spes lucri te cogit ad facinus, bene uteris causali:

1 accessus C explet BCa expleta A 2 invenies Cb invenis AB 3 praefectum
 et si dicas volebam ABC 6 hoc dicit volebam videre praefectum om. ABC 10
 quod expressum est B lateret A late... B 18 impinget AC 22 vide om. ABC
 29 quid prodest hoc scis quid propter ABC 34 debemus de causalibus ABC
 35 rationalibus Cb rationali AB 37 quia spes] quae spes ABC bene uteris
 causali, causa enim est Lindemannus bene uteris causali (causali om. B, add. b) cau-
 salis enim causa est BC bene uteris causalis enim causalis enim causa est A

p. 384—86 L.

causa enim est, et causali debes uti. e contrario si ratione utaris, melius uteris rationali: si dicas 'solus illum occidam, debeo in desertis locis, debeo veneno; ergo latebo; igitur latebo, si hoc fecero', ergo magis istam ponis in re rationali; quoniam de ratione loqueris, bene uteris rationali coniunctione. ita enim potest fieri ut procedat iste tractatus, ut, ubi⁵ de ratione loqueris, utaris coniunctione rationali: ubi de causa loqueris, utaris causali.

Hoc quidem secundum rigorem artis. ceterum auctores confuderunt. quid tam contrarium, quam | est copulativa et disiunctiva? copulativa utique copulat sensum et coniungit, disiunctiva vero disiungit. istae duae¹⁰ partes inter se satis contrariae sunt, et tamen invenimus apud Vergilium copulativam positam pro disiunctiva, 'subiectisque urere flammis': ve debuit dicere, et dixit 'subiectisque urere flammis': ve disiunctiva est, que copulativa est; posuit copulativam pro disiunctiva. aliquis enim sic loquitur, quo modo locutus est ipse,¹⁵

38 aut terebrare cavas utero et temptare latebras,

36 aut pelago Danaum insidias suspectaque dona

37 praecipitare iubet:

aut pelago, ecce aut; aut terebrare cavas, ecce aut; suspectaque dona, suspectave debuit dicere. nam ita loquimur, 'aut incendendus est equus²⁰ aut in mare praecipitandus aut terebrandus'; ille aliter dixit, 'aut incendendus est equus aut in mare proiciendus et terebrandus'; praemisit duas disiunctiones et subiecit connexionem. numquid possis ita dicere, 'aut incendendus aut terebrandus et arguendus': non potest fieri ista elocutio, sed ita dicimus, 'aut incendendus aut terebrandus aut arguendus'; illa²⁵ elocutio non procedit. ergo debemus scire quoniam ista licentia auctorum
441, 30 est. nec tibi mirum sit ut altera pars pro altera posita sit. et in praepositionibus hoc invenimus. nam invenimus praepositionem *pro praepositione* positam, ut est 'aut ubi sub lucem', pro eo quod est in luce, ecce alia praepositio pro alia posita est. item alio loco 'cui tantum de³⁰ te licuit', pro in te; alia pro alia posita est. si hoc in praepositionibus contingit, contingit hoc et in coniunctione. ergo ista est significatio potestatis quae dicitur.

Accidit et figura, simplex et composita: simplex at, composita atque. ista praeposita non debet per d scribi. inter at et ad hoc interest, quod³⁵ ad, si per d scribas praepositionem facis, 'ad propinquam vado', ad amicum eo'; si per a et t, at coniunctionem facis. qua ratione ita? quo-

3 ista BC; ista autem ponis *deleto v.* autem A 4 loqueris Cb locutus AB
12 subiectisque] *Verg. Aen.* II 36 *sqq.* 16 temptare] temperare B terebrare C
17 danuum C suspectasque A 20 suspectave sic debuit ABC 22 et terebrandus
A(?) BC aut terebrandus a 23 subiecit a subiecit ABC ista dicere AC 24 tere-
brandus] uerberandus AC utroque loco 28 pro praepositione om. ABC 29 ut est]
ubi est ABC aut ubi sub luce AC: *Verg. georg.* I 445 30 item] ita ABC
cui] *Verg. Aen.* VI 502 35 praepositio A 37 qua rationem ita A

niam nulla praepositio per t terminatur; ubicumque invenis praepositionem, per d est. si quis scripserit per t, barbarismum facit, quoniam per litteras peccat; non soloecismum facit, sed barbarismum. ubicumque ergo praepositio est, per d scribis, ad patrem, ad forum; e contrario coniunctio
 5 per t scribitur, at, ergo quoniam diximus coniunctionem esse at, et compositio, quae inde fit, similiter servat naturam, atque, id est non per d, sed per t. si at dicimus illam coniunctionem, ista est compositio.

Accidit etiam ordo. ordo coniunctionum hic est, quod sunt aliquae 418, 23
 praepositivae, sunt postpositivae, sunt mediae. praepositivae coniunctiones 516, 35
 10 quidem multae sunt; habetis illas apud Probum digestas. puta at et ast: ita dicimus, 'at postquam venit', 'at postquam medio incepta virorum est', 'at pater omnipotens'. 'at postquam'; 'postquam at' non possumus dicere: aut 'at pater'; 'pater at' omnino non potes dicere. similiter ast, 'ast ego quae divum incedo'. numquid dixit ego ast? istae praeponuntur semper.
 15 illae postponuntur semper, quae, si dicas primusque; non potes dicere quae primus: illiusque, ipsiusque; non possumus dicere quae illius, quae ipsius. similiter 'hoc autem fac' pro eo quod est 'autem hoc fac'. sed ista praeposita invenitur apud comicos, in elocutione communi postponitur; apud comicos tamen invenimus quod praeponitur. est etiam media, ut est igitur; et quaque
 20 parte usus fueris hac coniunctione, stabit, | 'igitur fac hoc', 'fac hoc igitur'; quaque parte volueris uti hac coniunctione, poteris. iste est ordo coniunctionum. sed tamen illud meminisse debes, coniunctiones pro coniunctionibus posse poni apud auctores. nobis non licet. ne dicas mihi ergo, quoniam usus est Vergilius copulativa pro disiunctiva, debeo et ego ita facere. nequa-
 25 quam licet. ille enim habuit auctoritatem artis poeticae.

DE PRAEPOSITIONE

Praepositio dicta est eo, quod in loquendo praeponitur, ut si qui dicat 418, 32
 'apud amicos'; nemo potest dicere 'amicos apud': ideo dicta praepositio, 441, 35
 quoniam in loquendo praeponitur, puta apud amicos, apud propinquos,
 30 apud fideles, apud doctos. praepositio ergo dicta est ab eo, quod in loquendo praeponitur. non generaliter: nam sunt aliquae praepositiones quae etiam postponuntur. una est quae arbitrio tuo vel praeponitur vel postponitur, tenus: potes dicere et pube tenus et tenus pube; ecce habes quae arbitrio tuo vel praeponitur vel postponitur. est item una
 35 quae semper postponitur pronomiibus, cum, aliis partibus praeponitur. si dicas cum parentibus, cum amicis, cum doctis, ecce modo prae-

7 si at] sic at ABC istae est B 10 multae sunt quidem A sunt multae
 quidem C apud Probum] instit. art. p. 144, 23 11 at postquam medio — omni-
 potens om. A, add. a medium B 13 potes] potest ABC ast ego] Verg.
 Aen. I 46 17 quod est fac hoc autem ABC 20 hanc coniunctionem ABC
 stabit hoc igitur fac fac hoc igitur C statuit igitur fac fac hoc igitur AB 21 uti
 hanc coniunctionem C iste est ordo coniunctionum BCa* istae ordo coniunctionem
 A 23 ne dicas a nec dicas ABC 24 pro distinctiva ABC

p. 389—91 L.

ponitur nominibus; postponitur, mecum tecum | nobiscum vobiscum; nemo dicit cum me, cum te, cum nobis, cum vobis. ergo ex maiore parte significationis appellata est praepositio, non quoniam non inveniuntur praepositiones, quae possunt aliquando postponi. nam ecce dedi tibi exemplum postpositae, ut est *tenus*, ut est *cum*. ergo quod frequentius inveniuntur praepositae, inde dictae sunt isto nomine. ergo praepositio semper in loquendo praepositur, ut ante templum; illa una est quae pro arbitrio tuo vel praepositur vel postponitur, *tenus*, *tenus* pube et pube *tenus*; illa una est quae in pronominiibus semper postponitur, *cum*, *mecum* *tecum*. quid ergo? aliae non postponuntur praepositiones? postponuntur etiam aliae; sed cum postpositae fuerint, vide ne hystero-logia sit, aut ne elocutio sit. plerumque enim postpositae hystero-logiam faciunt, plerumque elocutionem faciunt. * si dicas transtra per et remos et pictas abiete puppes: 'transtra per et remos', hoc est per transtra et remos: modo postposita est non lege sermonis, sed lege metri. ne te decipiat, quoniam in verbis invenimus plerumque praepositiones esse postpositas; sed ideo postpositae sunt, non quod ita in elocutionem cadunt, sed quod aliter versus stare non possunt. ergo dicimus 'transtra per et remos', et fit hystero-logia, id est conversio sermonis, hoc est 'per transtra et remos'. plerumque postponitur et mutat casum suum. post qualis praepositio est? accusativa sine dubio. tunc erit accusativa, si aut illam praepono, aut illam postpono per hystero-logiam, id est per necessitatem metri. si autem voluero elocutionem facere, postposita perdere habet casum. puta 'post tempus venit', modo praepositio est; et 'tempus post venit', et modo praepositio est. e contrario si dico 'tempore post venit', non est hystero-logia, sed est elocutio, puta 'longo post tempore venit'. iam hoc loco quoniam mutatus est casus, mutatur etiam illa elocutio. unde plerique dixerunt illo tempore, quando perdit casum, non esse praepositionem, sed esse adverbium. sed errant et decipiuntur. nam considera et videbis. illi hoc dicunt, praepositio tunc est quando praepositur (hoc consentio, verum est): et quando postponitur per hystero-logiam, praepositio est, id est ut non mutet casum suum, ut 'transtra per et remos', hoc est 'per transtra et remos'; cum autem postposita fuerit et mutaverit casum, iam adverbium erit. hoc dicunt, hoc habes etiam in Donato. sed noli credere, quoniam non potest fieri ut ista praepositio fiat adverbium, nisi recedat penitus a casu et verbum accipiat. si dicas puta 'ante templum stat', ante modo praepositio est, quia templum pars est orationis quae casum habet: 'ante vos stat', ante

3 non quoniam inveniuntur praepositiones quae non possunt ABC 8 *tenus*
primo loco om. ABC 10 non *om. ABC* 12 plerumque elocutionem faciunt *om.*
A, add. a 13 transtra] *Verg. Aen. V 663* 14 non modo postposita est lege ABC
 25 est *om. ABC* si dico in tempore post ABC 26 longo] *Verg. bucol. I, 30*
 31 fortasse hoc consentio verum esse 35 habes] habere ABC in donato
 BCa in donatum A 38 quae] quia ABC

praepositio est, quia vos pars est orationis quae casum habet: ‘ante amantem stat’, amantem pars est illa orationis quae casum habet. ergo quotienscumque praepositur ei parti orationis quae casum habet, tunc videtur praepositio. vis facere illam adverbium? necesse habet ista pars orationis, cum sit adverbium, ab omni casu recedere. puta ante fecit, ante dixit, ante scripsit: qui dicit ‘ante fecit’, ‘ante dixit’, ‘ante scripsit’, non id egit ut mutaret casum praepositionis, sed ut penitus eam casibus removeret. et idcirco tunc est adverbium. aliud est enim mutare casum, aliud est casibus carere. quando casibus penitus caret, tunc adverbium est re vera; quando autem mutat casum, non est adverbium, sed elocutio. ergo quando dico ‘tempore post’, non audeo dicere post adverbium esse. quare? nam etsi mutavit casum, tamen adhuc alterum habet casum; non suum | quidem habet, alterum tamen. quando autem dico ‘post fecit’, da casum vel unum, vel suum vel alienum: ‘post dixit’ non habet nec suum nec alienum. ergo siqui dicat ‘post fecit’, ‘post dixit’, tunc adverbium faciunt istae particulae, tunc, quando penitus casum non habent. quando autem ita mutatur hic casus, ut alienum habeat, non est adverbium, sed praepositio est cum casu mutato. est enim licentia haec data, ut postposita praepositio perdat casum et mutet.

20 Omnis praepositio hanc habet naturam, ut aut augeat aliquid, aut 517, 6 minuat aliquid, aut in contrarium vertat, aut nihil significet. auget, si dicas clarus: auge illud, praeclarus; plus significat praeclarus; ecce adiecit aliquid significationis. minuit, si dicas dolus subdolos: nam in subdolo minus est, quam est in dolo; ecce minuit. aut in contrarium ducit [quam 25 est], doctus indoctus, felix infelix, sanus insanus; ista in contrarium vertunt. aut certe nihil significat, id est additur ex superfluo, confieri: ‘confieri possit’, pro eo quod est fieri; ‘fata renarrabat’, renarrabat pro eo quod est narrabat: hoc est nihil significat. ergo plerumque praepositiones augent, ut praeclarus; minuunt, ut subdolos; in contrarium 30 vertunt, ut insanus. nihil significant, ut confieri.

Omnis praeterea praepositio hanc habet vim, ut aut casibus serviat aut 442, 5 loquellis. casibus serviunt praepositiones quae iungi possunt et segregari; loquellis serviunt quae non possunt segregari. casibus serviunt praepositiones quae et cohaerere possunt ad unam partem orationis et non cohaerere, ut 35 puta ‘prae dolore feci’. ista casualis est, quia, si volo, facio illam unam partem, praetulit; ecce modo duae sunt partes, sed istae duae in unam coierunt. ergo prae illa praepositio, quae et iungi potest et segregari potest, casualis est. si autem iungi tantum possit, nec possit segregari,

4 nis facio ABC 6 qui dicit] quid autem C: qui dicit — scripsit om. A, add. a
 13 quidem habet Bac quidem habent AC 18 mutato] mutata BC mutat corr.
 mutata A 24 quam est om. C 27 confieri possit] Verg. Aen. IIII 116 fata]
 Verg. Aen. III 717 28 hoc nihil significat ABC 36 coierunt A? coheserunt a*
 cohierunt BC

p. 393-95 L.

loquellaris est, ut sunt illae sex, con di dis re se am. exceptis illis sex reliquae omnes casuales sunt. praeterea istae ipsae casuales, id est quae casibus serviunt, hanc habent naturam, ut aliquando possint cohaerere; sunt aliquae
 420, 4 quae numquam possunt cohaerere. semper cohaerent illae praepositiones, con di dis re se am: numquam enim inveniuntur segregatae. ita dicimus, con-
 5 duco. numquid possum dicere 'con duco', ut sint duae partes? unde intellegimus? quoniam non possum interponere *aliquid*. reliquae praepositiones ideo apparet quoniam possunt segregari, quoniam recipiunt verbi interpositionem. puta 'apud amicum': interpono, si volo, 'apud illum amicum', 'apud te amicum'; ecce interposui partem orationis. in illis praepositionibus non
 10 possum facere: si dicas recipio, non possum dicere 're illum cipio'; conduco, non possum dicere 'con tibi duco'; secubo, non possum dicere 'se ab illo cubo'. quia non potest interponi aliquid, hinc apparet quoniam semper cohaerent. ergo sunt | praepositiones semper cohaerentes. item
 15 semper non cohaerentes, id est numquam cohaerentes, sunt illae, apud et penes. ita enim dico, apud amicum, penes arbitros; non possumus unam partem orationis facere, apudamicum, ut sit una pars orationis, nec penesarbitros potest cohaerere. reliquae vero et cohaerere possunt et disiungi, ut est puta pro: pro amico loquor, ecce modo non cohaesit; protulit, modo cohaesit. similiter prae, prae dolore, praetulit. similiter ante,
 20 ante templum, si dicas antetulit, ut est 'antetulit gressum'. possunt illae omnes et cohaerere et disiungi. ergo sunt quae semper cohaerent, ut conduco; sunt quae semper discernuntur, ut apud et penes; sunt quae et cohaerent et discernuntur, ut reliquae omnes. istae sunt ergo prae-
 positiones.

517, 11 Praepositioni unum accidit, casus tantum, nec omnes casus apud Latinos, sed duo tantum, accusativus et ablativus. legimus iunctas praepositiones et dativo casui, iunctas praepositiones et genetivo casui. sed ubi ubi inveneris apud Latinos praepositionem iunctam vel dativo vel genetivo, elocutio est, genus est elocutionis. ceterum

crurum tenus a mento palearia pendent:

tenus qui nesciat praepositionem esse? crurum qui nesciat genetivum esse? et tamen genus est elocutionis. nam qui tam stultus est, ut dicat praepositionem cohaerentem genetivo? duo sunt ergo casus qui tenent praepositionem, accusativus et ablativus. apud Latinos illae praepositiones
 35 [quae] sunt accusativae nec possunt iungi ablativo, puta ad apud ante adversum cis citra et reliquae. istae omnes tam singulares quam plurales sunt, apud amicum apud amicos, penes arbitrum penes arbitros, per

7 aliquid om. ABC 8 apparet corr. -ent A apparent BC 14 item non semper cohaerentes ABC 21 antetulit] Verg. Aen. VI 677 31 crurum] Verg. georg. III 53 pende corr. pendet A 32 esse priore loco om. A, posteriore om. ABC 33 tam om. ABC 36 quae sunt accusativae sunt A quae sunt accusativae accusativae sunt a nec] non C

parietem per parietes. item illae ablativae, a ab abs cum coram et reli-
quae; istae tantum ablativo iunguntur. sed in istis ablativis et in illis
accusativis sunt aliquae quae in dubitationem veniunt. ecce in accusativis ^{419, 4}
hae in quaestionem veniunt: ad et apud accusativae sunt quidem, sed ^{442, 11}
discretionem relinquunt in loquendo. quando ad locum nos ire significa-
mus, ad ponitur; quando in loco sumus, apud ponitur. puta 'ad ami-
cum vado', 'apud amicum sum': non possum dicere aut 'apud amicum
vado' aut 'ad amicum sum', lege quidem artis; ceterum exemplorum
lege convertitur iste tractatus. interim nos hodie hoc teneamus, ut ad
semper ad locum sit, apud semper in loco sit. legimus quidem apud
Sallustium, in historiis habemus 'ille Conisturgim apud legiones
venit': mutavit praepositionem. Asper defendit et ita dixit, 'Conisturgim
venit. | ad quam Conisturgim venit? ubi fuerant legiones, quo venit. con-
vertas ordinem: iste enim dixit 'Conisturgim apud legiones venit', id est
apud Conisturgim fuerant legiones, quo iste venit. mutavit ordinem'.
ergo apud in loco esse debet, ut 'apud amicum sum'. ad vero cum
artis necessitate ad locum significet, id est 'ad amicum vado', tamen
omnes antiqui et idonei et firmi auctores inxerunt quasi in loco,

prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis:

in Cicerone 'decem fiscos ad senatorem illum relictos', 'ad
Marcum Lecam te habitare dixisti'. ergo licet nobis ad et in loco
ponere et ad locum ponere. istae sunt quae in dubitationem veniebant;
dixi quam differentiam habent [tenus vero in quaestionem venit; quaeritur
tenus quam partem orationis faciat].

Est talis regula, praepositio praepositioni non iungitur. hoc dicunt, ^{419, 16}
puta apud penes non potes facere unam partem orationis. item qui male ^{442, 15}
loquuntur modo ita dicunt, 'depost illum ambulat'. de praepositio est, ^{517, 22}
post praepositio est; ecce duae praepositiones non cohaerent, non licet;
numquam duae praepositiones cohaerent aut possunt iungi. ergo si prae-
positio praepositioni non iungitur, de hac elocutione quid habemus dicere,
'ad usque columnas'? ad praepositio est indubitabiliter, usque prae-
positio est; ecce habes duas praepositiones simul cohaerentes. unde ap-
paret quoniam non est praepositio ista usque. quid ergo vis esse? si non
est praepositio, necesse est ut nihil aliud sit nisi adverbium. legimus

4 hae] haec ABC 11 consturgim C 12 consturgim C 13 ad quam] aquam
AC. ceterum haec, ad quam Conisturgim venit? ubi fuerant legiones, quo venit a
grammatico explanationi Asperi interposita sunt. sed ne reliqua quidem integra, sic ut
ab illo scripta erant, relata esse videntur quo venit conuertas AB quo venit si
conuertas Ch 14 consturgim BC 15 apud consturgim BC quo iste BCa
quod iste A 16 sum om. ABC ad] cf. Cledon. p. 1934 19 prima] Verg.
Aen. 1 24 20 decim BC: Cic. in Verr. act. 1 8, 22 ad Marcum] Cic. in
Catil. 1 8, 19 22 ponere priore loco om. B quae et in dubitationem AC 26
non potest A item qui male Lindemannus item quo modo male ABC 30 non
coniungitur C coniungitur corr. non coniungitur A 31 ad usque] Verg. Aen. XI
262 33 esse om. ABC si non potest (esse add. a) praepositio A

p. 397—99 L.

enim talem regulam, omnis pars orationis cum desierit esse quod est, nihil est aliud nisi adverbium. ergo cum desierit esse praepositio, quid habet esse nisi adverbium? fac ergo ut sit adverbium. si est adverbium, multo minus iungis praepositionem. nam legimus praepositionem adverbio non iungi. numquid possum dicere 'de mane' et similia? ergo istam praepositionem adverbio non possumus iungere. ergo non debeo iungere praepositionem praepositioni propter illam regulam quam dicunt, praepositiones | inter se non cohaerere. iam ut sit adverbium, multo minus debeo iungere, quoniam adverbio praepositio non iungitur. ob hanc causam, quoniam nec illud nec illud verum est, utrumque accipitur. habemus enim hoc in iure: in plerisque regulis, ubi neque illa firmissima est, neque illa firmissima est, utrique consentimus; quoniam nec illud firmissimum est, nec illud firmissimum est, ita fit ut defendatur utraque pars. nam ostendo tibi et praepositionem praepositioni posse coniungi, et adverbium praepositioni posse coniungi, non quoniam verum est, sed quoniam utrumque firmum non est, nec illud *nec illud*, ut sit altera pars firmior. nam praepositionem praepositioni posse coniungi illa elocutio docet, circumcirca: paulo post dicit illud, ubi dicit 'iungitur verbo, ut incipio, iungitur participio, itidem iungitur sibi ipsa, ut est circumcirca'. ergo si iungitur sibi ipsa, circumcirca, iuste dicimus ipsam praepositionem, adusque. sed forte dicas, nolo dicere praepositionem praepositioni coniunctam, sed volo dicere esse praepositionem adverbio iunctam; sed illa lege, ut pro una parte sit, quem ad modum dicimus deinde. ista adverbia sunt iuncta praepositioni, sed ita sunt adverbia iuncta praepositioni, ut non pro duabus partibus sint, sed pro una parte orationis. ergo quacumque ratione possis hanc elocutionem dicere. si | vis dicere praepositionem, habes exemplum circumcirca: sic dico adusque duas esse praepositiones, quem ad modum circumcirca duae sunt praepositiones sibi coniunctae. si dicas adverbio iunctam praepositionem, iungas adverbio, ut sic cohaereant, ut unam partem faciant. hoc quaesitum est in ista praepositione.

419, 25 De ablativis ista est quae in quaestionem venit, quam removit, clam.
517, 30 semper Donatus clam computat inter ablativas praepositiones [de ablativis sunt istae duae, quae in quaestionem veniunt, clam *et tenuis*]; et in alia parte artis hoc fecit, et hic fecit hoc. clam vult remotam esse omnino.

1 esse quod esset *AB* 4 multo minus non iungis *ABC* 8 multo minus debeo non iungere *ABC* 16 utrumque infirmum non est nec illud ut sit *ABC* 19 itidem iungitur sibi ipsae *BC* itidem iunguntur sibi ipsae *A* 24 sed ista *B* corr. sed ita *b*: sed ita — praepositioni *om. A*, *add. a* 33 semper Donatus — praepositiones *et* 34 et in alia parte — fecit hoc *eo pertinent, quod in utraque arte Donati clam praepositio inter ablativas praepositiones computata est. hinc adparet ea quae interposita sunt, de ablativis — tenuis, postea adscripta esse. quod autem clam praepositionem remotam esse dicit Pompeius, non ad Donatum, sed ad eorum referendum est sententiam, qui eam pro adverbio habendam esse voluerunt: cf. Serg. explan. in Don. p. 561, 27 Priscian. l. XIII p. 51, 15* 34 et tenuis *om. ABC*

falsum est, sed est utriusque casus, nec utriusque casus, sed ambigui. aliud est esse utriusque casus, aliud est esse ambigui. nam si dicas utriusque casus esse praepositionem, iungere illam habes ad legem illarum praepositionum, quae nunc accusativo iunguntur, nunc ablativo, ut puta clam
 5 patrem et clam patre: tunc clam patrem, quando ad locum significat, tunc clam patre, quando in loco significat; sicut in illis diximus, quando ad locum, accusativo iungitur, quando in loco, ablativo. sed clam ambigui casus est, id est licentiae tuae datur ut, si velis, dicas illam cum accusativo, si velis, dicas illam cum ablativo. possum, quando volo, dicere |
 10 'clam amicos fecit'; possum, quando volo, dicere 'clam amicis fecit'; nulla differentia est. ecce habes clam, et hoc serva, ut vel illi vel illi iungas, quando volueris. tenus vero hanc habet rationem, quod huic contingit ut modo praepositionatur, modo postponatur [sine alia vero praepositione ut praepositionatur]. possum ergo dicere et 'tenus pube' et 'pube tenus'.
 15 quaque parte, vel illa vel illa posueris, stabit elocutio.

Quae sunt accusativae, quae ablativae praepositiones, iam diximus. 419, 27
 sunt etiam aliquae praepositiones quae communes vocantur, eo quod nunc 443, 7
 accusativo serviunt, nunc ablativo. sunt autem istae, in sub super et 518, 4
 subter. hae apud maiores nostros sine aliqua ratione ponebantur. quando
 20 placebat, dicebant 'eo in foro', dicebant 'eo in forum' pro arbitrio suo. huius rei extant exempla innumerabilia, quod quadam licentia utentes, quando volebant ad locum, quando volebant in loco, ponebant easdem praepositiones, ut puta 'rapuitque in fomite flammam'. hodie non possumus dicere, sed dico 'rapio illum in domum'; non possum dicere
 25 'rapio illum in domo'. et tamen ita dixit, 'rapuit in fomite', non 'rapuit in fomitem'. deinde 'et nota conduntur in alvo'. si dicas 'condo in alvo', putabo hoc verum esse, illud aliud exemplum contrarium est, 'conditus in nubem: | illic accusativus est casus. iam de aliis saepius dixit.

30 dēstrictus ensis cui super impia
 cervice pendet:

'ensis pendet super cervice' nemo dicit, sed super cervicem. deinde
 'ligna super foco large reponit', pro eo quod est 'super focum'.
 in Cicerone etiam miliens, 'si fortes fueritis in eo quem nemo
 35 sit ausus defendere', pro eo quod est 'fortes in eum'. ergo extant plurima exempla, quibus exemplis possis probare quod maiores nostri has

3 praepositionem in se iungere AC illam om. C 8 est priore loco om. ABC
 9 possum quando volo dicere clam amicis fecit om. ABC 11 serva et (ut corr.
 et A?) uel ABC 12 huic] hoc ABC 13 ut praepositionatur Ba ut proponatur AC
 19 nostros om. B 23 rapuit in C: Verg. Aen. I 176 non possumus] non
 possum C 26 et nota] Verg. Aen. II 401 28 conditos AB: Verg. georg. I 442
 saepe C 30 dēstrictus ensis A dextris iunctus ensis BC: Hor. carm. III 1, 17
 32 pendit C 33 ligna] Hor. carm. I 9, 5 34 miliens] milites B si fortes]
 Cic. in Verr. act. sec. I 1, 3 fueretis A

p. 401—03 L.

praepositiones indifferenter ponebant, nunc accusativo *iunctas*, nunc ablativo. aetas posterior hoc probavit, ut debeamus animadvertere rationem verborum, quae verba coniunguntur elocutioni; et cum viderimus rationem verborum, sic considerabimus, utrum mutationem habeant ipsa verba, an permansionem. deinde si videris verba significare mutationem, tunc accusativo *utaris*; si permansionem, tunc ablativo. ut puta quo modo si dicas pergo proficiscor vado eo, omnia ista mutationem significant. qui dicit 'pergo', non se ostendit in uno loco stare; qui dicit 'proficiscor', ostendit se in alterum locum transire; qui dicit vado, in alterum locum transire se demonstrat; qui dicit eo, similiter. ergo quoniam ista verba 10 omnia mutationem significant, id est actum quendam | habent et motum quendam, scire debemus quod, quotienscumque haec verba ponimus in elocutione, [scire debes quod] illae praepositiones accusativo iunguntur. ut puta eo in forum, eo in basilicam, pergo sub basilicam, proficiscor in villam, proficiscor in forum, proficiscor sub forum, abeo in domum, abeo 15 in villam. ergo quando vis diligenter et rationabiliter uti istis praepositionibus, naturam verborum primum considera, et si consideraveris naturam verborum et videris esse mobilia et habere transitum quendam, scire debes quod accusativo serviunt; sin aliter, ablativo. ut si dicas sto sedeo maneo, omnia ista permanentis habent significationem. qui dicit 20 sto, non transitum facit, sed in loco est; qui dicit maneo, non transitum facit, sed in loco est; qui dicit sedeo, similiter. ergo debemus dicere sto in foro, sto in basilica, sedeo sub foro, sedeo sub basilica. omnia ista ita se habent, ut, quando verba mutationem significant, illae praepositiones accusativis iungantur, quando permansionem, illae praepositiones ablativis iungantur. hoc scilicet de duabus istis, in et sub, quod hodie sequimur, hoc dixi: hodie duae sunt praepositiones quae in ambiguitatem veniunt, in et sub; et qua arte regantur, dixi. | super et subter hodie accusativae sunt. non tibi dico, istam si ita proferas, accusativi est * subter illa vero ablativi; non tibi dico illam super, 'super terram ambulo' 30 et 'sto super terra', puta ut, quando commutationem significat, accusativo dicas istam, aut quando permansionem, ablativo dicas illam. non licet, sed sive eas, sive permaneas, illae praepositiones accusativis casibus coniunguntur. ergo in et sub secundum illam rationem quam dixi nunc

1 iunctas om. ABC 2 probavit ACb usurpavit B 4 an (an si A an a)
permansionem si permansionem tunc ablativo deinde si videris verba significare mutationem tunc accusativo (significare permansionem tunc ablativo add. A) ut puta ABC
17 si om. AC, add. ac 18 et habes et transitum BCa* et habes transitum A
28 veniunt et in et sub ABC et qua arte a et quarte A et qua ratione BC
29 praeferas corr. proferas C lacunam indicavi, qua exempla praepositionis
subter vel accusativo vel ablativo iunctae, qualia de praepositione super adscripta sunt,
excidisse videntur 30 illa vero accusativi ABC ablativi in marg. c illam super
terram B ambula AB 31 sto super terras B sto subter terras A sto sub terras
C puta ut (aut AB) ambula quoniam (quoniam om. A, add. a) commutationem ABC
32 aut quoniam permansionem ABC

iunguntur accusativo, nunc ablativo. super vero et subter hodie debent iungi accusativo; apud maiores nostros varie invenimus, et legimus sive accusativo sive ablativo iunctas. et hodie si vis dicere super tecto et super tectum, dabitur tibi facultas. sed non loqueris secundum praesentem usum, sed secundum antiquum. nam si maiores nostri utebantur nunc accusativo, nunc ablativo, sic et tu habes uti. nam habes apud Vergilium exemplum, 'ferre iuvat subter densa testudine'. subter testudinem non dixit, sed subter testudine. vides ergo quid habet antiquitas. usus praesens hoc habet, ut istae praepositiones in et sub varie ponantur; illae vero super et subter accusativo iunguntur, sive euntis sive permanentis habeant significationem.

Omnis praepositio [in sub super subter], cum transierit in alterius praepositionis significationem, ei casui iungitur, cui iungitur illa in cuius significationem transiit. puta in nunc iungitur accusativo, nunc ablativo. sed si transeat in significationem accusativi, illi iungitur; si transeat in significationem ablativi, illi iungitur. [omnis praepositio] in sub super subter dicunt quod ambiguae sunt secundum usum antiquum. tamen quotiens transeunt in usum verbi causa praepositionis quae est accusativa, necesse habet ipsa [dubitatio] esse accusativa, si in usum ablativae, necesse habet et ipsa ablativa esse. puta quando dico 'in adulterum', quid dico? 'in adulterum', id est contra adulterum. contra qualis praepositio est? accusativa. ergo ita et tu habes iungere eam accusativo casui, quoniam necesse habet transire in illum casum, cui iungitur illa in cuius significationem transiit. habes hoc exemplum et de alia praepositione, 'multa super Priamo rogitans'. quid est 'super Priamo'? id est de Priamo. de qualis est praepositio? ablativa. ergo et super ablativo casui cohaeret. ergo ipsa regula est de istis quattuor praepositionibus: quaecumque praepositio transierit in alterius praepositionis significationem, necesse habet illi casui cohaerere, cui cohaeret illa in cuius significationem transiit, sive in sit contra, sive super sit de.

Scire debemus quod omnis praepositio aut ipsa corrumpit verbum vel nomen vel quidquid illud est, id est vel quaecumque partem orationis, aut ipsa corrumpitur, aut utrumque, id est et corrumpit ipsa et corrumpitur. ipsa corrumpit, si dicas conficio: con praepositio est integra; ficio corruptum est; erat enim integrum facio. aut certe ipsa corrumpitur, affero: non dicebant adfero, sed affero; d transiit in f, fero autem integrum verbum est; ecce ipsa corrupta est a verbo. aut utrumque simul

2 et] ut ABC 5 nam si maiores a nam maiores A non si maiores B nam sic maiores b non sic maiores C 7 ferre iuvat AC: Verg. Aen. VIII 514 8 uide (uides a) ergo quod habet A 12 omnis BCa omnes A transierint ABC 15 accusativi — significationem om. A, add. a si om. Ca 17 super subter om. ABC 19 si in usu ablativi ABC 22 ergo om. A, add. a 23 cui] quo BCa quod A 24 transit AB 25 multa] Verg. Aen. I 750 26 ablativa] ablativi AB 30 transit ABC 35 corrumpitur adfero (affero A? corr. adfero a) non dicebant affero sed adfero AC

p. 405—07 L.

fit, suscipio: sub capio, duo sunt ista integra, sed utrumque corrumpitur, quando unum faciunt. si dicas sub capio, fac inde unum, suscipio: et illud corruptum est, et illud corruptum est. ergo omnis praepositio aut ipsa corrumpit verbum, aut ipsa a verbo corrumpitur, aut certe et ipsa corrumpit et ipsa corrumpitur.

Maiores nostri praepositiones etiam genetivis casibus iungebant. sed hodie non. ubiubi fuerit, figurata elocutio est. habes apud Vergilium et crurum tenuis a mento palearia pendent.

crurum genetivus pluralis est; tenuis, ut scimus, praepositio est. sed scire debes quoniam haec omnia figurata sunt. ceterum debemus dicere 'cruribus tenuis', quem ad modum 'pube tenuis' et 'tenuis pube'. hoc enim significationis habet illa praepositio, ut vel praeponi possit vel postponi: potes dicere 'tenuis pube', potes dicere 'pube tenuis'. ut autem iungas illam genetivo non potes, nisi forte volueris usurpare et figuram facere.

Praeterea ante et post et propter et praeter, cum sint accusativae praepositiones (ante templum dicimus et post templum et propter templum et praeter templum), cum sint accusativae praepositiones, tamen apud maiores nostros inveniuntur etiam cum ablativis. ante post propter praeter cum sint accusativae praepositiones, nec dubium sit quin accusativae sint, tamen apud maiores nostros inveniuntur etiam ablativae. puta non dubitat Pacuvius dicere 'ante templo', non dubitat dicere 'propter homine', non dubitat dicere, quod dixit etiam Sallustius, praeter condemnatis: iste enim dixit 'praeter rerum capitalium condemnatis'. invenimus ista omnia. quid ergo? dicemus illos licentia aliqua usos esse aut nescisse artem? ait Donatus, non; sed scire debes quod haec quae posita sunt ita aut significationem habent aliam aut ordinem alium. invenimus ergo ante post propter et praeter, quae sunt utique accusativae praepositiones sine dubio, tamen has praepositiones sine dubio iunctas ablativis, et non apud unum, sed apud innumerabiles. quid ergo facimus? dicemus illos aut artem nescisse aut licentia fecisse? dicit, falsum est; sed necesse est ut significatio alia sit in illis partibus, aut sit alius ordo. ordo alter est et ordinis significatio alia. ergo tradito ordine tollit illas a crimine alterius casus, ne videantur ablativis esse iunctae. siqui ita dicat, 'praeter verum capitalium condemnatis', quid est modo

2 quando unum faciunt *Lindemannus* quando utrumque faciunt *ABC* 6 sed hodie (non *add. a*) ubiubi fuerit figurata elocutio (est *add. a*) habes (apud *add. a*) virgilium *A* 8 et crurum] *Verg. Georg.* III 93 16 ante templum dicimus post templum dicimus propter templum dicimus praeter templum dicimus *BC* 21 pacuvius *A* 22 etiam *om. AC, add. a* 23 iste — condemnatis *om. AC, add. a* praeter] *Sall. Catil.* 36 26 posita sunt *A* 27 invenimus enim ante *C* 28 sine dubio posteriore loco *om. AB, add. ab* 29 quid ergo facimus dicemus *Cb* quid ergo facimus dicimus *AB* 32 est et] et est *ABC* 33 tulit illas *ABC* nec videantur *A* 34 praeter re capitalium *B* praeter rei capitulum *C* pro re capitalium *A* condemnatis ecce de ista ipsa re quid est modo praeter *BC*: condemnatus (*corr. -is*) ecce de ista ipsa re (quid est modo praeter — condemnatis in *margin. add. a*) quid est modo praeter (sine *add. a*) sine dubio quid diximus paulo post *A*

praeter? sine sine dubio. iussit, ait, populus Romanus ignoscere illis et illis et illis praeter illis (sic locutus est), praeter condemnatis. quid est modo praeter? sine sine dubio. ecce de ista ipsa re quid diximus paulo ante? quoniam omnis praepositio necesse habet ei casui iungi, in cuius iura transierit, id est in cuius significationem transierit. sine qualis praepositio est? ablativa, sine templo, sine homine. ergo quoniam ista praepositio iam non significationem suam habet, sed transit in significationem alterius praepositionis, necesse habuit ei casui iungi, cui iungitur ea in cuius significationem transiit. et hoc per illas omnes. ergo vides quoniam non vitiose locuti sunt, sed secundum rationem. nos autem putamus ideo istam esse vitiosam, quia primam ipsam positionem volumus intendere, non significationem ipsius [primam]. ceterum si conferas te ad significationem, inuenies integra ratione esse locutum.

Dixit unam rem veram quidem, sed ex parte ei non credendam. 420, 8
 15 omnis praepositio, ait, tam diu praepositio est, quam diu praeponitur; 443, 4
 postposita autem et nomen et significationem propriam amittit. falsum est: potest enim praeposita et nomen tenere et significationem propriam tenere; tamen, etsi postposita fuerit, adhuc nomen suum tenet. Donatus quem ad modum dixit, sensus verus est, expressio non est plena. sed
 20 tu hanc rationem tene: praepositio tam diu est re vera praepositio, quam diu praeponitur, ut ante templum, post tempus: post praepositio est et praeponitur, et iure servat et nomen suum et significationem. etiam si postponatur ipso casu manente, cui iungebatur praeposita, nihilo minus praepositio est, puta post tempus, tempus post, quoniam et hac parte
 25 ipse casus est, et illa parte ipse casus est, praepositio est. e contrario si mutet casum, iam non est praepositio, ut si dicas 'post tempore', 'longo post tempore venit'. iam quoniam mutavit casum, necesse habet et illic nomen commutare, et habet adverbium fieri. Donatus autem dixit 'tam diu praepositio est, quam diu praeponitur; postposita autem statim adverbium est'. falsum est: nam et postposita potest inveniri
 30 praepositio. si enim dicas 'tempus post', quo modo 'transtra per et remos', ecce postposita est, et nihilo minus praepositio est. ergo non videtur male intellexisse, sed male dixisse, rem ipsam non bene expressisse; ceterum sensum integrum posuit, praepositiones plerumque praeponi solent. quid est autem praeposita vel postposita, diximus iam
 35 superius.

Praepositiones, quando solae sunt, plerumque ipsae acuuntur; quando

1 ignosce illis *BCa* 3 ecce de ista ipsa re *hoc loco om. BC* paulo ante *Cb*
 paulo post *B* 12 primae caeterum *A? corr.* primam et ceterum *a* primam et ceterum
expuncto et *B* 17 potest enim praeposita *a* potest praepositio *A* potest enim
 praepositio *BC* 22 et ius servat *B* 27 longo] *Verg. bucol. 1, 30* 31 transtra]
Verg. Aen. V 663 33 expressisse *ab* expresse *ABC* 34 praepositiones plerumque
 (praeponi *add. a*) solent quid est autem praeposita vel postposita diximus *AB?* praepositiones
 plerumque solent quidem praeponi vel postponi ut diximus *Cb*

autem cohaerent, graves fiunt, etiam si fuerint circumflexae [plus est hoc].
puta ad acutum habet accentum: fac adègit; ecce iam perdit accentum
correptum, et accipit accentum productum, et illa gravem habebit. hoc
etiam de illa quae circumflexum habet accentum, praè praèvidit: ipsa
vi habet accentum, et illa gravem habet. ergo omnis praepositio, sive
5 acutum habeat, sive non habeat acutum, sed circumflexum, tamen si co-
haereat et coalescat in unam partem, facit eam alium accipere accentum.
perdit accentum *acutum vel circumflexum* et accipit gravem, id est non
ipsa sonat, sed illa pars orationis cui iungitur.

517, 11 Diximus unum accidere tantum praepositioni, id est casum, casum 10
autem aut accusativum aut ablativum. de numero praepositionum varie
habemus in arte. constat autem praepositiones esse istas: habetis eas in
Probo bene enumeratas; triginta habes accusativas, quindecim habes abla-
tivas, et quattuor habes communes, et septem habes loquellares. iste et
in accusativis | minus posuit [Donatus], et in ablativis minus posuit. plus 15
ergo non habes ab istis triginta. vos, qui rationem metrorum sequimini,
in istis loquellaribus hoc animadvertere debetis: cum naturaliter ipsae prae-
positiones longae sint, plerumque sic cohaerent, ut perdant naturam suam.
puta sero, hoc est sine dubio loquor,

illi inter sese vario sermone serebant, 20
id est loquebantur. et puta si dicas duco, id est puta illum traho, con-
pone illud, diduco; ecce conposuisti, addidisti di. ecce et illic ab eo
quod est sero sertus disertus, id est eandem praepositionem accipit, quam
praepositionem accipit et ista pars orationis. ergo debemus cauti esse
ad has partes orationis, id est praepositiones, quae fiunt de istis composi- 25
tionibus. plerumque ipsae praepositiones aut longae sunt aut breves, et
non debes sic passim dicere, sed pro qualitate exemplorum, puta quo-
niam invenisti illam brevem, sic illam profer; debes sollicitus esse pro-
pter has res. similiter etiam omittit est dimittit [omittit similiter dimittit
est], et tamen habemus apud Horatium exemplum omittit; non dixit o, 30
mittit: per compositionem invenimus omittit, 'praesens sua culpa ire
deceptus omittit etueri' ergo scire debemus omnes istas prae|posi-
tiones loquellares, con di dis re se am o (nam addiderunt plerique o,

3 accepit ABC illam A 5 ui habuit ABC omnis praepositio siue non habeat
acutum siue gravem siue non acutum sed circumflexum A omnis praepositio siue non
habeat acutum sed circumflexum BCa 6 tantum si cohaereat Ba tantum sic cohae-
reat A tantum cohaereat C 8 perdit accentum flexum et ABC 12 in Probo]
instit. art. p. 147, 4: cf. Cledon. p. 1933 14 iste A(?)BC donatus .sc. iste a
et accusativis C 15 Donatus om. BC, expunctum est in A plus om. A, add. a
19 loquor ut illi C: Verg. Aen. VI 160 22 ab eo quod est Ca habeo quod est
B habeo quid est A 24 cauti] certi ABC 26 ipsae praepositiones Lindemannus
ipsae compositiones ABC 31 praesens sua culpa] Horat. epist. I 18, 79. quem sua
culpa premet, deceptus omittit tueri. exemplo Horatii hoc videtur probare voluisse gram-
maticus, omittit similiter dici ac dimitte, et correptam esse praepositionem o: cf. Cledon.
p. 1935

idcirco septem esse voluerunt, propter hoc verbum omittit), scire debemus istas praepositiones loquellares non servare suam naturam, sed aliquando produci, aliquando corripri.

DE INTERIECTIONE

5 Interiectio est pars orationis quae significat mentis affectum voce in- 420, 19
condita. si velis dicere o, vox est quaedam confusa, tamen significans 443, 21
dolorem; va vox est quaedam confusa, tamen significans laetitiam. ergo 518, 27
sunt aliquae voces inconditae quae, si aliquid significant, interiectiones
faciunt. ergo bene definiit, 'interiectio est pars orationis quae voce in-
10 condita significat mentis affectum'. plane illud scire debes, quod ple-
rumque non solum integra pars orationis, sed elocutio omnis pro inter-
iectione est. si dicas 'pro hoc contigisse', 'nefas hoc contigisse', ecce
pro et nefas interiectiones sunt. iunge utrumque, et unam interiectionem
facit, 'pro nefas hoc contigisse'; iam et pro et nefas tale est, ac si
15 dicas 'o hoc contigisse'. iunge item aliqua plura, 'pro Iuppiter optime
nefas hoc contigisse', omnis ista elocutio pro una interiectione est. nam in-
teriectio est res quae exprimit animi motum. quidquid potest animi
motum exprimere, sive in una re fuerit sive in multis, interiectio di-
cenda est.

20 Et hoc habes in Donato. perstrinxit modicum aliquid, sed noluit
addere etiam causas. periodos dicitur continuatio; huius partes sunt cola
et commata. et non dixit quem ad modum fiant, aut quare quaerantur
periodi, aut qui sint periodi, vel quae periodi: nam feminino genere di-
cimus hoc nomen [vel quae sint vel quare]. commemoravit cola et
25 commata; noluit hanc rem ostendere. hoc tamen scire debes, pertinere
ad oratores, non ad grammaticos. re vera ars ista scripta est, ut mate-
riam potius dederit tractandi, quam ipse tractaverit. noluit dilatare, ut
doceret aperte. ergo hoc tu scire debes, ista res inventa est propter
compositionem; ut sciamus quo modo debeamus elocutiones componere,
30 ob hanc causam inventa est ista res; periodi et commata et cola pro-
pter ipsam causam inventa sunt. quaesitum est apud plurimos, quibus
locis debeamus componere, utrum in periodo. peritiores | dicunt in colis
et in commatibus. interim quid sit colon vel comma, audi. colon dicitur, 481, 30
quotiescumque integri pedes determinant sensum; comma dicitur, quo-

4 INCIÛ DE INTERIECTIONE (ET PERIODIS *add.* *a** sequitur interiectio hoc breue est et
nihil de interiectione *add.* *a*) Interiectio pars est *A* INC. DE INTERIECTIONE SEQR. INT.
IECT. HOC BREVE. E. SED NIHIL DE INTERIECTIONE Interiectio est pars *C* 8 aliquae voces
inconditae quae illae voces inconditae si aliquid *BCa* aliquae voces inconditae si ali-
quid *A* 9 quae in voce *C* 14 facit *AB* facis *Cb* 16 hoc nefas *ABC* 21 rubri-
cam incipit de periodis in marg. adscriptam habet *A*. pertinent autem haec, quae in
libris cum expositione interiectionis perperam coniuncta sunt, ad commentarium de posi-
turi, de quibus ante eam partem quae est de octo partibus orationis supra p. 133 simili-
ter tractatum est 23 qui sunt periodi *ABC* 29 ut sciamus om. *ABC* 33 audi
colon dicitur *B* aut dicolon dicitur *C* aut dicolon dicitur *A* aut dicunt colon dicitur *a**

p. 413. 14 L.

tienscumque post integros pedes superest syllaba, quae determinat sensum. puta si dicas 'optimus omnium', optimus omnium duo dactyli sunt; ergo colon est. 'arma virumque cano', arma virumque ca, no superest syllaba, quae partem terminat orationis; hoc comma vocaverunt. ergo sic colon dicunt, quotienscumque pedes integri determinant partem orationis; commata dicunt, quotienscumque super pedes integros aliquid superfluit; ex istis colis et commatibus dicimus periodon. et dixerunt quattuor esse necessaria cola. ergo plerique in periodo dixerunt componendum esse; alii periti dixerunt et in colo et in commate componere nos debere. et dixerunt quattuor esse necessaria cola. sed quid ad rem? potes et viginti facere cola et decem et quindecim et duodecim, ut habemus in Cicerone 'nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus?' quam diu voluerit orator praemittere partes, potest fieri ut admittatur ista lex, dummodo omnis illa praemissio fine claudatur, id est extremo aliquo fine colligatur totum illud quod dissidebat; quod per partes dictum est superius, colligatur a fine et colligetur. ergo quaeritur, quo in loco componere debeamus, utrum hoc loco, 'nihilne te nocturnum praesidium Palati', ut componam 'nihil urbis vigiliae', ut componam et hoc, 'nihil timor populi', et iterum hoc loco, 'nihil concursus bonorum omnium'; an in isto loco tantum modo, 'nihil horum ora vultusque moverunt', id est an in isto extremo quasi commate, an per omnia debeamus. et plerique dixerunt in extremo, plerique per omnia ista loca, ut, ubiubi finitur sensus, illic etiam clausulam ponas, licet non sit completus sensus, sed per partes sumat declamationem. nam qui dicit 'nihilne te nocturnum praesidium Palati', videtur quasi composuisse iam; 'nihil urbis vigiliae', videtur quasi finisse comma; 'nihil timor populi', videtur quasi composuisse iam. ergo quaeritur, utrum per singula debeamus, an in extremo. et plerique dicunt in fine capitis, plerique per singula. melius tamen est ut nos in omnibus servemus. qua ratione? quoniam in utroque habebimus parere: qui dicit 'in fine', negat 'in superioribus'; qui autem dicit 'in omnibus', et in fine. et hoc melius est: et illius cavillationem vitas et illius cavillationem. quae autem servantur compositiones vel quo modo, ab oratore potest disci.

35

5 sic colon Lindemannus si colon ABC 7 dicemus periodon BC 10 potest ABC 11 in Cicerone] in Catil. I 1, 1 12 palatii A 13 concursus B 14 hic om. B, add. b munitissimus A 17 dissidebat a* desidebat BC discedebat A? superius colligatur a fine et colligator B superius est colligatur a fine et colligatur A superius colligator a fine et colligator a* superius a fine et colligatur C 19 palatii a* palati. A 26 sumit declamationem BC a* sumit declinationem A 27 palatii a* palati. A 33 et illius cavillationem (gavillationem Cb) multas et illius cavillationem (gavillationem Cb) BC et illius cavillationem (corr. -ne) multas et illius cavillationem A 34 praepositiones ABC 35 dici A dici EXPLICIT DE INTERIECTIONE B dici DE INTERIECTIONE EXPL INCP DE BARBARISMO FELICITER C

DE BARBARISMO

Barbarismus est: et definit, quid est barbarismus. plerumque volu- 444, 1
 mus aliquem reprehendere, et ipsa reprehensio ostendit nos inperitiores.
 facit nescio qui vitium, et dico illi 'soloecismum fecisti', et forte non
 5 fecit soloecismum, sed barbarismum; aut barbarismum facit, et dico illi
 quia acyrologiam fecit. dum volumus nos illum reprehendere, nos con-
 fitemur esse vitiosos. ergo debemus singula vitia, quae habent propria
 nomina, propriis nominibus vituperare, ne nos in vitia trahamur. ut puta
 quid est barbarismus? ita definit, 'barbarismus est vitium factum in una
 10 parte orationis, soloecismus est vitium factum in contextu partium oratio-
 nis'. ut puta quando dico columa pro eo quod est columna, quoniam
 una pars est orationis, et in ipsa una parte orationis iam vitium est,
 dicitur barbarismus; quando dico mamor pro eo quod est marmor, quo-
 niam una pars est orationis et vitiosa est; et ut puta si dicas relliquias
 15 pro eo quod est reliquias. ergo vitium factum in una parte orationis
 barbarismus est. quid si in conexione fiat? non dicitur barbarismus, sed
 soloecismus, ut illud, 'multi mihi homines iniuriam fecit'. ecce ipsa
 conexio habet vitium. et vide quem ad modum expressit Plinius, quam
 bene et integre dicit. quid est barbarismus? quod non dicitur per na-
 20 turam. quid est soloecismus? quod male per artem dicitur. nam re
 vera barbarismus per naturam non potest dici. qui enim dicat mamor
 aut columam? per naturam non potest dici. quando autem dico 'multi
 mihi homines iniuriam fecit', non per naturam non potest dici, sed per
 artem non potest dici. ut tamen huc animus referat, quotienscumque
 25 barbarismum dicimus, invenimus ipsam unam partem orationis vitiosam
 esse; quotienscumque soloecismum dicimus, singulas quidem partes esse
 integras, sed connexionem non esse integram. nam re vera singulae partes
 integrae sunt: et multi latinum est, et mihi latinum est, et homines la-
 tinum est, et iniuriam latinum est, et fecit | latinum est. sed quoniam
 30 non sibi respondent ipsae partes, ideo dicimus esse soloecismum. ergo
 quotienscumque singulae partes integrae sunt, sed conexio non est integra,
 soloecismus est; quotiens fit una pars vitiosa, barbarismum facit. ecce
 habes rationem, qua deprehendas, quando est illud vitium, quando illud.

Praeterea barbarismus dicitur, si fiat in soluta oratione; si autem 444, 8
 35 fiat in metro, metaplasma dicitur. puta si ego in soluta oratione velim
 dicere relliquias Catilina, facio barbarismum; si autem causa metri hoc
 faciam, facio metaplasma [relliquias, si in versu dicam]. sed plerumque
 contingit ut etiam in versibus deprehendamus barbarismos. et dico tibi

1 DE BARBARISMO B De barbarismo iuxta Pompeium S 3 aliquod reprehendere
 C 10 in contextu Cb in conexione BS in contextione P 18 plenius BCS
 quod (corr. quam c) bene C 23 non solum per naturam non potest dici sed nec per
 artem non potest dici C 26 singulae quidem partes integrae sed conexio non est
 integra C 36 catilina B catillina S catillena C cantillina c

p. 419—21 L.

‘in versu barbarismus est’. tu dicis mihi ‘quo modo mihi dixisti in soluta oratione esse barbarismum, in versu esse metaplasum, et plerumque dicis mihi in versu esse barbarismum? quo modo?’ si ille ipse barbarismus, qui factus est in prosa, cum coeperit transferri, pro necessitate ponitur, apparet metaplasum esse; si autem sine ipsa necessitate est positus, apparet barbarismum esse. puta

reliquias Danaum atque inmitis Achillis.

posset stare iste versus? non. re enim naturaliter brevis est. ergo quod adiecit unam litteram Vergilius et dixit reliquias, ideo adiecit; non quoniam inperitus fuerat, voluit addere, sed | quoniam voluerat occurrere necessitati metri. ergo quoniam artem contempsit necessitate metri, metaplasmus est. si autem nulla necessitate extante faceret, diceretur barbarismus. puta dico quo modo: Catilina siqui dicat, barbarismum facit in hoc versu. qua ratione? quia li naturaliter longa est. ergo si naturaliter longa est, quid opus est ut addat illi li n illam litteram? quo modo enim possum dicere ita et in metro, cum etiam sine ipsa stare potuisset? non. ergo habuit reprehensionem, quia etiam in versu posset esse, si non interponeretur alia illa littera.

Praeterea quaeritur, quem ad modum fiat in peregrinis verbis. si enim latinus fuerit sermo, appellatur barbarismus; si peregrinus fuerit, appellatur barbarolexis, ut puta siqui dicat mastruga magalia et cateia. mastruga sagum dicitur lingua Sardorum; magalia dicuntur casae lingua Afrorum; | cateia telum dicimus lingua Persarum; acinaces dicimus lingua Medorum gladium. in istis verbis siqui peccaverit, non dicitur fecisse barbarismum, non dicitur fecisse metaplasum, sed dicitur fecisse barbarolexin. siqui velit dicere mastruga aut cateia aut magalia, si peccaverit in istis ipsis verbis, non dicitur barbarismus aut metaplasmus, sed barbarolexis.

444, 12 Omnis barbarismus fit modis duobus, aut pronuntiati aut scripti: pronuntiati, si addas litteram vel detrahas; addas, si dicas reliquias pro reliquias; detrahas, si dicas Porsena pro eo quod est Porsenna [nec non et Tarquinius], ‘hanc spectare manum Porsena non potuit’.

7 reliquias B: Verg. Aen. l. 30 8 non enim re naturaliter brevis est B non est enim naturaliter brevis est C non est enim naturaliter brevis S non re naturaliter brevis est P 10 voluerit occurrere B S c voluerit occurrere C occurrerit P necessitati utroque loco S necessitate B C P 13 in hoc verbo Lindemannus 15 n om. C S 17 quia Lindemannus quae B C S 21 barbarolexis B barbaros lexis C barbarus lexis S P mastruca P 22 mastruca fuga dicitur P 25 barbarolexin B P s barbaron lexin C S 26 mastruga B s mastrugga b mastruga (corr. mastrugga) aut mastruga C 28 barbaros lexis C 31 si dicas porsena pro porsenta P nec non] Verg. Aen. VIII 646 nec non Tarquinium eiecit Porsenna iubeat, exemplum Vergiliū additum esse videtur ab aliquo, qui n litteram metri causa additam putabat, cum proprie diceretur Porsenna; cf. Serv. in Verg. l. c. eodem pertinere videtur 286, 4 ille addidit 32 tarquinnus (corr. tarquinius) prishan hanc B tarquinius priscus hanc S hanc] Martial. epigr. l. 21 (22), 5 urere quam potuit contempto Mucius igne, Hanc spectare manum Porsena non potuit

non stat aliter versus: ita enim est,

urere quam potuit Mucius contento

hanc spectare manum Porsena non potuit.

[ille addidit]. ergo fit barbarismus scriptu [fit in scriptu], quoniam lit-
 5 tera solvi potest, vel addi vel detrahi. est | alter, qui fit in pronuntiatu.
 plerumque male pronuntiamus et facimus vitium, ut brevis syllaba longo
 tractu sonet aut iterum longa brevior sono: siqui velit dicere Ruoma,
 aut si velit dicere aequus pro eo quod est equus, in pronuntiatione hoc
 fit. ergo omnis barbarismus fit aut pronuntiatione aut scriptu. fit autem
 10 scriptu quattuor modis, adiectione detractio inmutatione transmutatione:
 adiectione, si addas, puta reliquias; detractio, si minuas, ut Porsena;
 inmutatione, si alteram litteram pro altera ponas; per transmutationem,
 si non alteram litteram pro altera ponas, sed ipsarum litterarum ordinem
 convertas, si dicas Thymbre pro eo quod est Thymber, si dicas Euandre
 15 pro Euander, non altera littera pro altera adhibetur, sed ipse ordo litte-
 rarum convertitur. ecce habes, quattuor modis quem ad modum fiat
 barbarismus. fit autem quinque rebus, per litteram, per syllabam,
 per tonos, per tempora, per aspirationem: has quinque res aut addimus
 aut detrahimus aut inmutamus aut transmutamus. addimus litteram, ad-
 20 dimus syllabam, addimus accentum, addimus tempus, addimus aspiratio-
 nem. quo modo addis | syllabam? induperator pro eo quod est imperator.
 quo modo addis tempus? 'Italiam fato profugus': Italiam naturaliter
 brevis est, sed ubique tamen additum habet tempus metri necessitate.
 quo modo addis accentum? si velis dicere arma pro eo quod est arma
 25 [numquid possumus dicere cursim, quoniam naturaliter illa producitur?]:
 plus aliquid ab acuto habet. aut certe quo modo addis aspirationem?
 si velis dicere homnia pro eo quod est omnia. ecce quem ad modum
 adicimus, sic et detrahimus. detrahimus litteram, ut dixi, Porsena; de-
 trahimus syllabam, ut vixet pro eo quod est vixisset; detrahimus tempus,
 30 'steteruntque comae' pro eo quod est steterunt; detrahimus accen-
 tum, si velis dicere Rōma, cum tractim debeas dicere: longiorem enim
 illum accentum ad brevem traxisti; detrahimus aspirationem, omo pro
 homo. similiter etiam ipsas res commutare potes et transmutare, potes
 mutare litteram syllabam tempus accentum aspirationem vel transmutare.

2 quam] quod S minucius S 4 ille addidit hic detraxit Lindemannus
 5 alter S aliter BCP 6 ut Lindemannus aut BCSP 7 ruoma Cb rouma S roma
 BP 10 adiectione utroque loco S additione BCP 16 habes quattuor modos qui-
 bus fit barbarismus P 17 rebus] modis BCSP 20 tempus] tonum BCS 22
 Italiam] Verg. Aen. I 2 24 addis accentum si velis dicere moeta. non potest dicere
 cursim quoniam naturaliter producitur. addis adspirationem P. arma et meta in regulis
 accentuum posita sunt supra p. 126, 7. ed. Lind. sed alterum vitium, quod fit in v. meta,
 ab hoc loco alienum est. ad illud autem pertinent ea quae sequuntur, numquid — pro-
 ducitur dicere arma numquid BCS 30 steterunt comae BCS: Verg. Aen. II 774.
 III 48 31 roma BP roma b ruoma C rouma S longiorem (longiore S) enim illud
 accentu CS longiore (corr. -em) enim illo accentu corr. -um B longum accentum P
 32 aspirationem homo (corr. omo c) similiter BCS adspirationem o homo P

p. 423—26 L.

interim illud quaeritur, quotienscumque per h facimus barbarismum, cui rei dabitur hic barbarismus, scriptu aut pronuntiatu, sic quo modo illud legimus, h litteram esse aut aspirationem. si littera est, scriptu dabitur; si aspiratio est, pronuntiatu. [qua ratione quoniam de barbarismo dixit, adiecit litteram].

445, 6 Sunt aliqua vitia, quae vitare debemus. istas quinque res debes vitare, iotacismos labdacismos myotacismos conlisiones hiatus. iotacismi sunt, qui fiunt per i litteram, siqui ita dicat, Titius pro eo quod est Titi-
tius, Aventius pro eo quod est Aventius, Amantius pro eo quod est Aman-
tius. quo modo ergo hoc fit vitium? definiamus illud, et videbimus
postea, quo modo cavere debemus. fit hoc vitium, quotiens post ti vel
di syllabam sequitur vocalis, si non sibilus sit. quotienscumque enim
post ti vel di syllabam sequitur vocalis, illud ti vel di in sibilum verten-
dum est. non debemus dicere ita, quem ad modum scribitur Titius, sed
Titius; media illa syllaba mutatur in sibilum. ergo si volueris dicere ti
vel di, noli, quem ad modum scribitur, sic proferre, sed sibilo profer.
[sed ita exprimere debes, vitandum est ut syllaba illa vertatur in sibilum]
sed illud scire debes, quia tunc hoc facere debes, si media | sit. si
autem prima fuerit [in prima parte orationis], etiamsi sequatur vocalis,
non illam vertit in sibilum. ecce dies habet post se vocalem; debemus
dicere dies, sed non dicimus. adde illi partem priorem, ut istam mediam
facias, et dicis meridies: non possumus dicere meridies, ut scias quo-
niam tunc contingit hoc huic syllabae, quotiens media est, non quotiens
prior est. sed hoc servare debemus, etiam quando praecedunt duae con-
sonantes, castius. nihil castius si dicamus, quaesitum est. et hoc ecce
media syllaba est, et nihilo minus in sibilum non vertit, quamquam dixi-
mus medias debere nos in sibilum vertere. sed castius nemo dicit, nec
potest. iam et reddita est ratio, quare non possit illud dici. quae est
ratio? ubi s littera est, ibi non possumus sibilum in ipsa i littera facere,
quoniam ipsa syllaba a litteris accepit sibilum. ergo quoniam iam ipsa
syllaba a litteris accepit sibilum, non debet et a pronuntiatione accipere,
id est syllaba non potest consentire ad sibilum, si praecedat s littera,
quoniam iam s ipsa sibilum habet. |

445, 12 Labdacismus est ille, qui aut per unum l fit aut per duo; sed per

2 sic] si BCSP. fortasse scilicet quoniam illud 7 meotacismos BC 8 quod
est titius S quod est citius C quod tytius B: Titius pro eo quod est Titi-
tius? coniecit Lindemannus, sed grammaticus sibilum, qui fit pronuntiatione, scribendo
non videtur expressisse. rem. de qua agitur, tractavit E. Huebnerus *annal. philol. nov.*
v. LXXVII (a. 1858) p. 341 sqq. 9 Amantius] amantus priore loco C 11 cavere
S carere BC quotiens — sibilus sit om. S: quotienscumque B quomodo C 15
media syllaba mittatur C 23 tunc contingit P nunc contingit BS non contingit C
26 quamquam] quia BCS 27 convertere C 28 quae] quare BCS 29 non
possum in ipsa i litteram sibilum facere C 30 quoniam ipsa Cb quoniam in ipsa
BSc 31 et in pronuntiatione C 32 id est sibilus non potest S id ē sibilum non
potest B corr. ob hanc causam non potest C

unum, si tenuius sonet, per duo, si pinguius sonet. puta llargus; debemus dicere largus. ut pingue sonet; et si dicas llex, non lex: vitiosa sunt per labdacismum. item in gemino l [quando fuerint duo l], si volueris pinguius sonare, si dicamus Metelus Catulus. in his etiam agnoscimus gentium vitia; labdacismis scatent Afri, raro est ut aliquis dicat l: per geminum l sic locuntur Romani, omnes Latini sic locuntur, Catullus Metellus.

Myotacismus est, quotiens inter duas vocales m positum exprimitur, ut si dicas 'hominem amicum', 'oratorem optimum'. non enim videris 445, 14 dicere 'hominem amicum', sed homine manicum, quod est incongruum 10 et inconsonans. similiter 'oratore optimum', videris dicere 'oratore moptimum'. bonam rationem dixit Melissus, quo modo vitandum est hoc vitium, ne incurramus in aliud vitium. plerumque enim aut suspensione pronuntiatur aut exclusione: suspensione pronuntiatur, si dicas 'hominem amicum', [interponas aliquid puta] 'oratore opti- 15 mum'; aut certe, | si velis excludere, 'homine amicum', 'oratore optimum'. nos quid sequi debemus? quid? per suspensionem tantum modo. qua ratione? quia si dixeris per suspensionem 'hominem amicum', et hoc vitium vitabis, myotacismum, et non cades in aliud vitium, id est in hiatus. nam si volueris dicere 'homine amicum', vitas quidem 20 myotacismum, non tamen vitas hiatus. nam hiatus est, quando vocalem alia vocalis sequitur, id est quotiens post vocalem altera vocalis sequitur. tunc gravius tamen hoc fit vitium, si eadem vocalis sequatur. puta 'Musa amavit' peius est, quam 'Musa habuit', 'Musa edocuit'. ergo hiatus est, quotiens vocalem altera vocalis sequitur. quare si illud vitare debemus, 25 ne in eandem vocalem cadat, melius est vitetur.

Conlisio est, quotiens altera pars in alteram similitudinem litterarum 445, 22 vel coeperit vel finierit, id est si ab ea parte inchoet alia pars orationis, in quam desiit illa, aut certe si ab ipsis syllabis inchoent multae partes, ut
o Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti,

1 tenuis sonet BCS pinguis sonet BCS puta l largus debemus dicere largus (llargus B) ut pinguis sonet si dicas lex non lex BS puta l largus debemus dicere l ut pinguis sonet largus si dicas lex non lex C 3 pinguis sonare BCS
4 metellus catullus CS metellus catellus B 5 vitia iotacismis (iotacismis om. C iotacissimi add. c) scatent afri raro est ut aliquis dicat l labdacismis per geminum l BCS. labdacismorum vitia Afri tribuit Isidorus orig. l 31, 8. Pompeius autem hoc reprehendere videtur, quod pro uno l duo pronuntiant 8 meotacismus BCP meotacismus S
9 sed homine ma amicum S 11 mellissus S 13 exclusionem] ex solutione BCS 14 interpones B: ad aliud myotacismi vitandi genus hoc pertinere videtur, de quo dixit Consentius p. 19 ed. Buttm., huius vitii remedium est primum, ut, quoties sic sonat, pars orationis aliqua interponatur non a vocali incipiens puta om. C, add. c 16 per om. C 17 si om. C 18 miotacismum P meotacismi BC meotacismi P 19 in hiatus BCSP 20 miotacismum P meotacismum BC meotacismum S non tamen] sed non C 23 quam quod musa habuit BCS quam quod musa abiit P 24 quasi illud (quia si illud B) vitare debemus melius est ne in eadem vocalem cadat vitetur BCS quia illud vitare debemus melius est, ne in eandem vocalem cadat, totum vitetur Lindemannus 29 o tite tute tati tibi S o tite tati tute tibi B o. tu. tete (tite c) tibi C: o tite tate tibi tota tanta tyranne tulisti P. Enn. annal. I 113 ed. Vahl.

p. 427—30 L.

‘Lucius Senius senator in senatu litteras recitavit’. | non quidem ipsa pars orationis ab ipsa inchoavit in quam desiit prior, sed tamen omnes quasi in syllabis singulis quandam similitudinem habent. ergo bis fit hoc vitium, sive ab ipsa inchoet, in quam desiit, sive similitudo sit in initio verborum.

445, 24 Ait Donatus, ‘nos quidem haec vitia docuimus’. quo modo dicamus ista ipsa vitia, reliquit aliis quaerendum et abstinuit se. sed nihil difficile est. potes enim ex definitione illa superiore colligere hoc ipsum. quid diximus esse barbarismum? vitium factum in una parte orationis. quid diximus esse soloecismum? vitium factum in contextu partium orationis. 10 ergo iotacismus in barbarismo erit: nam Titius in una parte orationis est factum vitium. ergo labdacismus in barbarismo erit: nam Catullus vel Lucius in una parte est orationis. quando autem dico ‘hominem amicum’, non est una pars orationis, sed duae; ergo soloecismus est. quando dico ‘Musa amavit’, non est una pars orationis; ergo soloecismus est. 15 ‘mater terra’ tam hoc vitium est quam illa [conlisio]; sed soloecismi sunt. ergo vitia ista, quae in singulis partibus facimus, inputabimus barbarismis, reliquas soloecismis. isti sunt barbarismi grammaticorum. sunt aliqui quos dicunt esse oratorum; hos ego nec legi nec scio esse barbarismos, scilicet propter longas et propter breves. sed aliter dicuntur; 20 non dicuntur barbarismi, sed malae structurae.

DE SOLOECISMO

Diximus soloecismum esse vitium factum in contextu partium orationis. nam si in uno verbo faciat vitium, barbarismum facit; si multa verba ponat, integra quidem singula, in conexione autem peccantia, facit 25 soloecismum. ut si quis dicat ‘plurimi homines venit’, singula ista habent rationem suam, nam latina sunt omnia, sed ipsa conexio non se respicit. 445, 36 ergo vitium hoc sic dicimus, soloecismum. soloecismus dictus est hac causa: Soloe quidam populi sunt circa Ciliciam; hi venerunt Athenas, dum pessime loquerentur; exinde tractum est ut dicerentur vitia ipsa male 30 loquentium soloecismi, quasi quae sic sonarent, quem ad modum illi male loquebantur, id est quae vitia talia essent, qualia illorum. hoc dixerunt; est tamen alia vera ratio. ex re factum est hoc nomen, ex graeca etymologia est. nam etiam hoc ipsum verbum graecum est, soloecismus quasi *σφόν λόγον αλκισμός*, id est sani verbi corruptela. proprie sic 35 definitur: quid est soloecismus? soloecismus est sanae elocutionis corruptela. proprie ergo soloecismus ubi dicitur? in soluta oratione, quem

7 quaerenda BCSP 8 potest enim BCP possunt enim S 19 hos ego Lindemannus: hos ergo nec legi nec scio CS hos ergo neglegi nescio B hoc non legi nec scio P 29 solo quidam C 31 sonant BS sonent C 32 id est quia vitia Lindemannus: id est quod vitia ipsa talia essent P 35 quasi suo locoegismus P quasi soloegoecismus BS quasi sylogismus C

ad modum in soluta oratione dicitur barbarismus. quid si in poemate fiat? iam non dicitur soloecismus, sed dicitur schema. quo modo autem fiat soloecismus, quo modo fiat schema, ex affectu scribentis debemus agnoscere. si necessitas metri cogit ut ita faciat, schema est; si autem etiam
 5 sine necessitate metri potest illa res dici, apparet esse soloecismum etiam in versu. quot modis, ait, fiunt soloecismi? Donatus redegit se ad summam breviter et dixit 'duobus tantum'. Lucilius autem dixit 'centum' et enumeravit omnes: extat liber ipsius, dicit illud et illud. nam ait sic,

10 adde soloecismum genera atque vocabula centum, et currunt ipsa vocabula versibus scriptis arte, et ibi enumeravit illa omnia. interim iste breviter strinxit, 'omnis soloecismus fit duobus modis, aut per partes orationis aut per accidentia partium orationis', id est *duobus* tantum. interim antequam tractemus de istis duabus partibus, vide,
 15 quid in principio tractat.

Ergo soloecismus est vitium factum in contextu partium orationis. 446, 5 quid ergo? non fit soloecismus etiam in una parte orationis? dicit, non. sed dabo elocutiones, quae elocutiones etiam in singulis constant verbis et nihilo minus soloecismos faciunt. quo modo ergo dicis quoniam in
 20 singulis verbis non sunt soloecismi? cum inveniamus tale aliquid, puta videt nescio qui masculinum hominem et dicit hanc; ecce hanc una pars orationis est et nihilo minus soloecismus est. quid dicis ergo? vis vitium soloecismum esse aut barbarismum? interrogat te nescio qui 'quo vadis?', et tu dicis 'intus' pro eo quod est 'intro', ecce una pars est orationis
 25 vitiosa. puta 'quo vadis?' 'Roma' pro eo quod est Romam, ecce una pars est orationis vitiosa. aut puta salutavit te unus, et dicas illi 'valete', ecce una pars est orationis vitiosa. quid ergo dicemus de istis vitiis? numquid, quoniam in singulis partibus orationis sunt, non erunt soloecismi? dixit iste rem optimam: soloecismi sunt, si iungas interrogantis
 30 et respondentis verba; ex coniunctione interrogationis et responsionis iam incipit non unus esse sermo, sed quasi contextus sermo. quando similiter dicitur 'quo vadis?', et tu dicas 'Romae', totum hoc iunge, et iam non est una pars orationis, sed multae sunt partes, et in ipsis multis vitium factum est; ergo soloecismus est. dicit enim 'soloecismus est vitium factum in contextu partium orationis'. adde etiam tu aliquid validius. intus latinum est, an non? Romae latinum est, an non? salвете

2 quomodo autem fiat soloecismus quomodo fiat schema *S* quomodo autem faciat soloecismus quomodo faciat (faciat *om. e*) schema *Bc, om. C* quomodo autem fiet soloecismus quomodo scema *P* 6 redigit *BCS* 7 lucilius *Cb* lulius *B* lucius *S*: lucius aū d' (*h. e.* dixit) et numerat omnes extans liber ipsius dicit illud nam ait sic adde soloecismum genera atque vocabula et currunt *P* 8 enumerat *B* enumerat *CS* 10 adde soloecismo *CS* adde soloecismos *B* 11 currunt *Cb* currit *BS* 14 duobus *om. BCS* 26 salutabit te unus *BCS* salutat unum *P* 31 similiter simul *BCS* 36 aut non romae latinum est aut non salvēte latinum est aut non *S* at non romae latinum est at non salvēte latinum est at non *BC*

p. 432—34 L.

latinum est, an non? ista singula latina sunt. quare ergo vitiosa sunt? quoniam non respiciunt elocutionem interrogantis. si ergo vitiosa sunt ideo, quoniam non respiciunt elocutionem interrogantis, iam iungenda est ista res et illa res, ut vitium ostendat. si iungitur illa pars et ista pars, sine dubio in iunctione est vitium, non in singulis. quid, quando dicimus 5 quadriga scopa scala? dicit, apertissime ista vitia barbarismi sunt, ea ratione, quoniam quadriga omnino non dicitur, sed quadrigae; scala omnino non dicitur, sed scalae; scopa omnino non dicitur, sed scopae. ergo diximus superius quia quod per naturam non dicitur barbarismus est; quod autem per naturam dicitur, sed in elocutione non stat, soloecismus est. 10 ergo cum per naturam nemo dicat scalam; nemo dicat quadrigam, sine dubio barbarismi sunt.

446, 22 Ergo quo modo fiunt soloecismi? aut per partes orationis aut per accidentia partium orationis. quot modis fiunt soloecismi? duobus. quasi | generalis est ista divisio. prima divisio soloecismorum ita se habet, 15 fiunt soloecismi per partes orationis aut per accidentia partium orationis. per partes orationis fiunt duobus modis, si aut altera pro altera ponatur, aut ipsa pro se malo ordine ponatur. altera pro altera ponitur, quo modo si dicas 'torvumque repente clamat' pro eo quod est torve: 20 ecce torvum nomen est, torve adverbium est; si tu ponas nomen pro adverbio, alteram pro altera posuisti. hoc vitium est, et modo hoc vitium converterunt ad figuras, honestum loquitur, doctum dicit, nobile effatur; sine dubio soloecismus est. hoc conceditur poetis propter levigationem versuum. ceterum ita dicimus elocutionem debere propriis partibus constare, pulchre dicit, non pulchrum, docte loquitur, non doctum lo- 25 quitur, honeste fabulatur, non honestum fabulatur. ergo si alteram partem orationis pro altera ponas, soloecismum facis per partem orationis. item si ipsam volueris ponere pro ipsa, sed non recto ordine, puta 'quo vadis?' intus pro intro; 'ubi est?' intro pro intus: utraque pars adverbium est; si dicas aut intus pro intro aut intro pro intus, ecce ipsa quidem est pars 30 orationis, sed non suo loco posita, non rationabiliter dicta. ergo ecce quem | ad modum fiunt duobus modis per partes orationis, si alteram partem orationis pro altera ponas, item si ipsa pro se non suo loco ponatur, neque ut convenit.

446, 30 Quid per accidentia partium orationis quem ad modum fiunt soloecismi? dicit tot modis, quot sunt ipsa accidentia. quot sunt accidentia nominis? sex. quot sunt accidentia pronominis? quot accidunt verbo? quot accidunt adverbio? ergo quot sunt accidentia, tot sunt etiam vitia per accidentia partium orationis. per qualitatem nominis: qualitas nomi-

17 si altera pro altera ponas aut ipsa pro se malo ordine ponatur *P*; pro altera *om. BCS* 19 torvumque] *Verg. Aen. VII 399* 30 aut intus aut (pro *C*) intro ecce *BCS* 32 duobus modis aut per partes orationis si alteram partem orationis pro altera ponas aut item (idem *B*) per accidentia partium orationis si ipsa *BCS*

nis dividitur in duas partes; aut enim proprium est aut appellativum. si autem volueris aut proprium pro appellativo ponere aut appellativum pro proprio, soloecismus est, puta si dicas

hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto

5 Dardanus

pro eo quod est Dardanius. ecce proprio usus est pro appellativo, ecce habes vitium per qualitatem. per genera, si dicas validi silices, cum validas legerimus apud Vergilium. nihil quidem dicit iam quod legimus apud omnes genere masculino, sed quod plerumque in usu est, hoc vult
10 dicere. | nam silices habemus in usu genere feminino, cortices in usu genere masculino; tamen legimus in Vergilio genere feminino cortices. ergo per qualitatem, ut

hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto

Dardanus;

15 per genera, ut 'validi silices' aut 'amarae cortices'. per comparisonem,

respondit Iuno Saturnia sancta dearum:

novimus quod genetivo plurali non iungitur nisi superlativus; si tu iunxeris positivum, vitium fecisti, Saturnia sancta pro eo quod est sanctissima. per numeros, 'pars in frusta secant' pro eo quod est 'pars
20 secat'. per casus, 'urbem quam statuo vestra est' pro eo quod est 'urbs quam statuo vestra est'. similiter per genera verborum, per qualitates verborum, per numeros, per modos. puta per genera verborum, si utaris passiva declinatione pro activa, ut

25 spoliantur eos et corpora nuda relinquunt

pro eo quod est spoliant; per modos, si velis dicere

itis, paratis arma quam primum, viri |

pro eo quod est 'ite parate'; per personas

Danai, qui parent Atridis, quam primum arma sumite,

30 'Danai qui parent sumite' pro eo quod est 'Danai qui parentis sumite'. similiter per adverbia, si aliud adverbium pro alio ponas, si velis dicere 'intus eo' pro eo quod est 'intro eo', si velis dicere 'intro sum', aut si iungas praepositiones nominibus civitatum vel detrahas provinciis, si velis dicere 'ad Romam vado', 'Siciliae sum'. nam neque Romae additur praepositio, quoniam
35 nomen est proprium civitatis, et nomen proprium civitatis non accipit praepositionem secundum artem; neque iterum Siciliae [sum] detrahatur prae-

4 hauriat] *Verg. Aen.* III 661 7 silex feminino genere saepius legitur apud Vergilium, sed non valida silex 9 sed quod plerumque P sed quid plerumque BCS
15 amari cortices B: *Verg. bucol.* 6, 62 amarae corticis 17 respondit corr. -et
C: *Emm. anal.* I 65 ed. Vahl. 20 pars] *Verg. Aen.* I 212 21 urbem] *Verg. Aen.* I 573
24 pro activa ut spoliantur P de activa ut spoliantur Cb de activa spoliantur BS: *Emm. annal.* v. 600 ed. Vahl. 25 relinquunt C 27 quam primum BCP quod primum S 29 atridis quam primum arma CP atridis quod primum in arma S atridis quam arma B

p. 436—38 L.

positio, quoniam nomen est provinciae: nominibus civitatum non additur praepositio, ut 'Romam vado'; nominibus provinciarum semper additur praepositio, ut 'in Sicilia sum'. item per praepositionem, si aut ipsam pro altera ponas, aut ipsam detrahas. hoc totum secundum artem. alteram pro altera ponas, 'sub lucem densa inter nubila sese', sub⁵ lucem pro eo quod est ante lucem; aut si ipsam detrahas praepositionem, ut

silvis te, Tyrrene, feras agitare putasti

pro eo quod est in silvis, detraxisti praepositionem. sunt etiam aliae species innumerabiles; sed melius est, ait, uti brevitate, ne videamur non cavere, quem ad modum fiant soloecismi. ergo melius est breviter di-¹⁰ cere: plane soloecismus dicitur in soluta oratione; in poemate schema nominatur.

Plinius sic dicit, 'quando sit soloecismus, quando sit schema, sola in-
447, 5 tellegentia discernit'. noli te referre ad illud, quod diximus de metaplas-
mismis. nam et in soloecismo hoc quaeritur, utrum sciens hoc fecerit, 15
an nesciens: si sciens fecerit, erit schema; si nesciens fecerit, erit soloecismus. qua ratione? puta 'pars in frusta secant': diximus in metaplas-
mismis et barbarismis quod haec sit discretio, ut, si stat versus etiam
sine illa necessitate, ut barbarismus sit; si autem non stat, nisi vitium
feceris, metaplasmus est. in hoc loco quid dicemus? pars in frusta se-²⁰
cant et pars in frusta secant, et ita et ita stat versus. unde apparet quoniam
adfectavit novitatem. nefas est autem de isto tanto viro credere
per inperitiam hoc fecisse, non per scientiam adfectasse novitatem. ergo
sola discretio inter vitium et virtutem scientia erit: nam sic appellat
figuras, virtutes: sola ergo discretio erit scientia. ceterum si nesciens²⁵
quis fecerit, sine dubio dicetur soloecismus; si sciens fecerit, dicetur
schema. hoc quidem dixit; tamen quivis potest facere soloecismum et
dicere 'figuram feci'. si noluerit rationem reddere, nihil est hoc, licentia
est prava. non sufficit scire quae vitanda sunt, sed etiam addit ornatum.
vide, quanto ordine tractavit, et quem ad modum disposuit. primo do-³⁰
cuit nos, quae essent partes orationis, et quem ad modum tractarentur.
postquam explicuit istum tractatum, pervenit ad illum locum, ubi quasi ad
scientem hominem, qui deberet de sermonis ornatu * primo aequum est
ut vitiis careamus, postea accipiamus ornatum. ergo docuit vitandum esse
barbarismum, vitandum esse soloecismum. dicit adhuc vitanda esse aliqua³⁵
decem vitia, brevia quidem; tamen et ipsa vitanda sunt. his duodecim
vitiis siqui caruerit, eloquens erit, id est disertus; non quidem facundus,
sed disertus. ergo in vitium ne incurras, haec teneto. quae sunt autem
ista? ista sunt duo et alia decem.

3 item per praepositionem P item in praepositionem BCS 5 sub lucem] Verg. georg. I 445 inter nebula B 7 silvis] Verg. Aen. XI 686 Tyrrene] tyranne C 11 in soluta parte orationis BCSP 13 plinius Sb plenius BCP 14 illud] aliud C 23 ergo sola discretio scientia erit inter vitium et virtutem BCSP 33 ornatu — accipiamus om. S

DE CETERIS VITIIS

Acyrologia cacenphaton pleonasmos perissologia macrologia tautologia eclipsis tapinosis cacosyntheton amphibolia: diximus barbarismum, diximus soloecismum; veniamus | ad illa decem vitia. acyrologia est in-
 5 propria dictio, siqui inproprie loqui voluerint, ut si dicas 'dentes meos pugno fudit', non est proprium, sed 'dentes meos pugno fregit': nam ossa frangi possunt, non fundi; ista acyrologia est. et ut puta si dicas 'fuste crura eius pertudit', nec hoc proprium est, sed 'fuste crura eius fregit'. ista est inproprietas dictionum. habes in Vergilio

10 hunc ego si potui tantum sperare dolorem.
 speramus bona, timemus mala. ergo ista non proprie locutus est dicendo dolorem sperare, cum debuisset dicere dolorem timere, 'hunc ego si potui tantum sperare' pro eo quod est timere.

Cacenphaton dicitur obscena enuntiatio. fit autem aut in una parte 447, 15
 15 orationis aut in contextu partium orationis aut in sensu, quod est re vera vitandum. fit autem in una parte orationis, ut est illud apud Terentium, 'arrige aures Pamphile'; potest et obscenam rem sonare: aut in contextu partium orationis, 'numerus cum navibus aequet'; | col-
 lidunt ipsae partes et obscenum aliquid sonant. ista in sensu vitanda
 20 sunt re vera. illa enim etiam pueri possunt scire, in una parte orationis quod fit aut in contextu partium orationis. cacenphaton quoque fit in sensu, quod re vera vitandum est, ut est illud apud Sallustium, quod no-
 taverunt omnes, 'profectus quidam Ligus ad requisita naturae'. *fr. inc. 3 p. 201 M. Ruint. 8, 6, 59*
 voluit dicere obscenam rem. quae necessitas fuerat, ut ad tam humilem
 25 et vilem descriptionem historiographus descenderet? ecce cacenphaton est modo, sed in sensu. nam quantum ad verba pertinet, honesta elocutio. ergo ista vitanda sunt, quae turpia videntur esse in sensu. habetis etiam
 apud Horatium 'et tuos rubros obstetrix pannos lavit'. rem tur-
 pissimam dixit, verba integrâ sunt et sana, sensus ipse pessimus et ob-
 30 scenus. ergo ista vitanda sunt graviter, non concessa sunt ista penitus nisi satiricis.

*Pompo citiert unge-
 nau u. lückenhaft ohne
 Absicht. Viell. liegt ein
 Fehler vor. Aberl. vor
 im Text des Pomp.*

10 hunc] *Verg. Aen. III 419* 14 aut primo loco om. *BCS* 16 apud Teren-
 tium] *Andr. V 4, 30* 17 auris phamphile *B* 18 numerum] *Verg. Aen. I 193*
 aequat *P* confidunt ipsae *b* callidum ipsae *B* callide ipsas *C* calidet ipsas *S*:
 callidae ipsae partes obscenum aliquid sonant reuera *P* 19 sonant aut ista *B* sonat
 aut ista *C* sonet aut ista *S* 21 quoque] quod *BCSP* 23 perfectus quidam ligus
 ad requisitam naturam *P*. Sallustii fragmentum edidit Ludovicus Carrio ex Flodegarii
 commentario in Donatum, de quo ita scripsit schol. in Sallust. histor. p. 234 (ed. Antv.
 a. 1579) 'Flodegarius, de quo alibi nihil legere memini, in Commentario ad Barbarismos
 Donati, qui in bibliotheca Elnonensi calamo exaratus exstat, fit, inquit cacophaton in
 sensu, cum aliquid turpitudinis, quod non convenit nisi histrionibus vel Satyricis, ab
 historiographo vel prudenti narratur. unde Sallustius: profectus quidam Ligus ad re-
 quisita naturae. item Horatius, et tuos rubros obstetrix pannos lavit. in quibus quod
 ad verba attinet, honesta est elocutio, de re tamen turpissima' 24 quae necessitas
BSP sed quae necessitas *Cb* 28 apud Horatium] *epod. 17, 50* et tuo cruore rubros
 obstetrix pannos lavit

Pleonasmos perissologia macrologia et tautologia, paene una ratio est in omnibus: pleonasmos perissologia macrologia et tautologia, isti tropi de se pendent. pleonasmos est in verbo, perissologia in sensu, macrologia in utroque. pleonasmos est, quando dicis 'oculis vidi'; superfluum est oculis: abundabat enim vidi: aliter enim videre non poterat. 'vocemque his auribus hausi': aliter enim non potuit. hoc vitium dicitur pleonasmos. perissologia dicitur in sensu, puta

ibant qua poterant, qua non poterant non ibant:

hoc manifestum est: nam si illa parte, qua non poterant, non ibant, utique altera pars vacat. 'occidit illum quem potuit, non occidit illum quem non potuit': hoc habet rationem suam per unam partem, per aliam stultum est. habes etiam in Cicerone 'res erat praetoribus solis nota'; illa pars superflua est, 'ignorabatur a ceteris'. macrologia est, quotiens et verba superfluum et sensus, 'legati non inpetrata pace retro, unde venerant, domum regressi sunt'. abundabat enim dicere 'legati non inpetrata pace regressi sunt'. quid opus fuerat dicere 'regressi unde venerant'? quo regressi sunt? domum, unde venerant? domo. abundabat dicere regressi sunt. in eo quod dixerat regressi sunt iam totum illud tenebatur. ista macrologia dicitur. tautologia est eiusdem verbi iteratio. plerumque propter clausulas faciunt hoc scholastici, puta 'ego perfeci' mala clausula est; illi addunt et dicunt 'egomet ipse perfeci'. quid opus fuerat ut adderes illud, ut etiam metrum faceret? ista dicuntur propter clausulam. ceterum quantum ad rationem pertinet, nihil significant; ergo adiectio est ex superfluo posita.

Eclipsis est defectus. quidam, puta si dicas 'haec secum': subaudi- mus enim aliquid, loquebatur, cogitabat, tractabat.

Tapinosis est rei magnae humilis expositio, si dicas 'iactabantur classes maxime per gurgitem'. hoc non est verum: gurgitem dicimus in fluvio locum altum aliquem: tapinosis est. aut certe

penitusque cavernas

ingentes utrumque armato milite complent:

armato milite, id est multa legione, impleverunt cavernas. res ista magna quidem est, sed humiliter expressa. plane quem ad modum diximus in Vergilio, sic ponenda sunt ista, ut accipiant epitheta maiora, ut sic ele-

4 oculis meis vidi C 5 oculis om. BCS abundat B vocemque] Verg. Aen. III 359 6 aliter enim non potuit S aliter enim poterat C aliter enim (audire add. b) potuit B numquid aliter potuit P 8 ibant] cf. Charis. p. 271, 10 12 res erat praetoribus solis nota fuerat P: Cic. in Catil. III 2, 6 14 ut legati C: cf. Charis. p. 271, 13. Serg. explan. in Don. p. 564 15 retro — domum om. C, add. c venerant P uenerunt BSc reuersi sunt B abundabat — pace regressi sunt om. C enim] hoc BS, om. P 17 uenerunt priore loco S domo] domum BCS 24 est sed ex superfluo CP 27 iactabant classes maximam per gurgitem P 30 penitusque] Verg. Aen. II 19 31 utrorumque C complent id est multam legionem armato milite complent cavernas P complent id est multa legione armato milite impleuerunt cavernas BC

ventur: cavernas quidem, sed grandes; in gurgite quidem, sed vasto. sic relevatur hoc vitium.

Cacosyntheton est * et hoc propter clausulas facimus. plerumque verba non stant in clausulis; si ipsa convertas, poterunt stare, ut 'versa que iuvenum terga fatigamus hasta'. naturalis sermo non poterat per versum currere, versa hasta iuvenum terga fatigamus, id est iuvenum terga fatigamus: ut possit | stare ille versus, naturalem sermonem convertit. unde etiam plerique notaverunt illud apud Ciceronem, 'ad omnes meos impetus quasi murus quidam boni nomen imperatoris opponitur'. naturalis sermo erat boni imperatoris nomen opponitur; adfectavit tamen affluentiam et absolutam elocutionem et sermonem naturalem convertit. haec cacosyntheton est, quae non per naturam scribuntur, sed per quandam adfectionem praepostere scribuntur.

Amphibolia est dubitatio in sensu constituta. fit autem aut per distinctionem aut per commune verbum aut per accusativum. per distinctionem: puta si dicas 'vidi statuam auream hastam tenentem', prout distinxeris sensus, aut statuam habes auream dicere et qualemcumque hastam, argenteam ferream plumbeam, aut hastam auream et qualemcumque statuam, puta aeneam ferream. si ita dicas, 'vidi statuam auream, hastam tenentem', ostendis auream statuam esse et qualemcumque hastam; aut 'vidi statuam, auream hastam tenentem' ostendis qualemcumque statuam hastam auream habentem. item per accusativum casum, 'vidi secutorem retiarius occidisse', incertum est quis quem occiderit, utrum retiarius secutorem occiderit, aut retiarius secutor, incertum est. | item per commune verbum: si dicas 'vadatur Cicero', incertum est, utrum ipse ad vadimonium trahatur; 'criminetur Cato' utrum ipse criminetur aliquem, an ab altero ad crimen trahatur. deinde sunt etiam plurimae species, quas vitare debemus.

Ergo ista sunt duodecim vitia, quae tantum vitanda sunt, barbarismus soloecismus acyrologia cacenphaton pleonasmos perissologia macrologia tautologia eclipsis tapinosis cacosyntheton amphibolia; ista sunt duodecim. et postquam docuit vitia, quae vitanda sunt, incipit iam transire in ornatum, et ipsum ornatum tripliciter dividit, in metaplasmos, in tropos et in schemata. in omnibus quidem artibus habetis istas tres divisiones. istas non habetis: quid interest inter metaplasum, quid interest inter tropos et inter schemata, hoc nullus artigraphus potuit dicere; habetis

1 in gurgite] cf. Serv. in Verg. Aen. I 118. III 197 3 lacuna quam indicavi
definitio cacosyntheti excidit 4 non stant C non constant B S P versa que] Verg.
Aen. VIII 609 8 apud Ciceronem] in Verr. act. sec. V 1, 2 10 inponitur po-
steriore loco B 12 haec cacosyntheton est quae per naturam scribuntur per quan-
dam adfectionem praepostere scribuntur C haec cacosyntheton est quae non per natu-
ram scribitur sed per praepostere scribunt P. fortasse ergo cacosyntheton est
vitiosa compositio dictionum quae sqq. est om. B S 13 adfectionem B S 19
aeneam] aeream C P auream B S 26 criminetur aliquem S: aliquem om. B C P

tamen in graecis, quid est metaplasmus, quid est tropus, quid est schema, vel quem ad modum discernantur istae res.

DE METAPLASMO

447, 22 Inter tropum et metaplasma et figuram hoc interest: metaplasmi dicuntur qui fiunt causa necessitatis, figurae fiunt | causa ornatus, tropi 5 fiunt causa utriusque rei, id est et necessitatis et ornatus. puta

tetulit senilis Poeas ad caelum manus,

tetulit pro eo quod est tulit. stabat ille versus, an non? si potuit stare versus, puta tulit senilis Poeas ad caelum manus, et ille maluit dicere tetulit pro eo quod est tulit, figuram fecit, id est schema. si autem non 10 potuit aliter stare, non fecit figuram, sed metaplasma. nam in figura ornatus est, in metaplasmo necessitas est, id est ideo convertitur de consueto sermone ad novam elocutionem, ut succurrat necessitati. si est necessitas, metaplasma facit; si non est necessitatis causa, sed ornatus, figuram facit; tropus vero ad utrumque pertinet, id est et ad ornatum et 15 ad necessitatem. potuit et sic stare et aliter. item voluit iste addere figuram, ut est illud Vergilianum, 'pars in frusta secant': etiam si dicas simpliciter pars in frusta secat, stat versus. ergo quoniam maluit ille secant dicere, cum possit etiam secat stare in versu, apparet quoniam figuram fecit: hoc enim loco nulla est necessitas. e contrario alio 20 loco, ubi aliter ponit, quod, si secundum usum communem loqueretur, non staret, ibi metaplasma est. ergo ita definit, 'metaplasma est [de concurren]tium consonantium], si sermo commutetur [nova quadam commutatione] causa necessitatis'. sunt autem metaplasmi isti quattuordecim, prothesis epenthesis paragoge aphaeresis syncope apocope ectasis systole 25 diaeresis synaeresis ecthlypsis synaliphe antithesis et metathesis. sed hi quattuordecim septem sunt: nam omnis metaplasma habet contrarietatem; puta ille fit per productionem, ille fit per correptionem, iste fit per additionem, ille fit per contractionem. septem sunt illi alterius modi et septem contrarii.

Ecce tres metaplasmi sunt isti, prothesis epenthesis paragoge. prothesis est, quotiens ad principium dictionis aliquid additur; est epenthesis, quotiens ad medium dictionis additur aliquid; paragoge dicitur, quotiens ad finem aliquid additur. ut puta prothesis est, si dicas tetulit pro eo quod est tulit; ecce ad principium addidisti: epenthesis est, si ad me- 30

3 DE METAPLASMIS B EXPL. DE SOLOECISMO INC. DE METAPLASMO C 7 senilis BP senili C sinili S Poeas Lindemannus poetas CS poeta BP 8 si potuit C si possit BS: si posset stare ille male diceret tetulit figuram fecit P 9 seniles S poetas BCS mallit S mallet BC 12 in metaplasmo necessitas id est ideo SP in metaplasmo (-mon C) non nam in figura ornatus est in metaplasmo (-mon C) necessitas est id est ideo BC conuertitur de consuetudine sermo ad novam elocutionem P 17 pars] Verg. Aen. I 212 secant C 22 definiunt S definiunt C definit BP 26 diheresis synheresis eclypsis synaliphe B diheresis ecthlypsis synaliphe C diaeresis episy- naliphe synaliphe ecthlypsis S

dium addas, ut induperator pro eo quod est imperator: paragoge est, si ad finem addas, 'magna fieri ratione potestur' pro eo quod est potest. ergo ille metaplasmus prothesis dicitur qui ad principium addit, qui ad medium addit epenthesis, qui ad finem addit | paragoge. iam e
 5 contrario habes requirere, id est qui tollit de initio, qui tollit de medio, qui tollit de fine, ut sint contrarii ipsi metaplasmi. quando de initio tollis, appellatur aphaeresis; de medio quando tollis, syncope; de fine, apocope. puta de initio si tollas, talis erit metaplasmus, mittit pro eo quod est omittit, temnere pro eo quod est contemnere; ista aphaeresis
 10 est: syncope, quando de medio tollis, puta vixet pro vixisset, exstincti pro eo quod est exstinxisti: de fine tollis, si dicas Achilli pro eo quod est Achillis, Vlixi pro eo quod est Vlixis. quem ad modum illi tres addiderunt, sic isti tres detraxerunt. ecce habes sex.

Sunt alii duo inter se contrarii, ectasis et systole. ectasis dicitur,
 15 quotiens naturaliter brevis syllaba est, et nos illam longam facimus. e contrario systole est, quotiens naturaliter longa syllaba est, et nos eam brevem facimus. ectasis est in illa syllaba, 'Italiam fato profugus': i naturaliter brevis est, sed ubique producit, et fit ectasis, id est productio. systole est 'fervere Leucaten' | pro eo quod est fervere.
 20 sed ne in quaestionem caderet, tunc fervere patitur systolen, si nolueris tertiae coniugationis esse. plerique enim sic declinant, fervo fervis fervit; si autem sic declines, fervo fervis, facit fervere, quem ad modum dicimus lego legis legere. si autem volueris esse secundae declinationis, erit fervere, et sic declinabitur, ferveo ferves fervere, quem ad modum doceo
 25 doces docere; ergo tunc erit haec figura. sed dimitte hoc verbum, quod in ambiguitatem venit, et illud dicamus, 'steteruntque comae et vox faucibus haesit'. ergo illa ectasis est, ista systole. ecce habes octo.

Item duo contrarii sibi metaplasmi, diaeresis et synaeresis. diaeresis est, quotiens una syllaba in duas dividitur; synaeresis est e contrario,
 30 quotiens duae syllabae in unam contrahuntur. nam diaeresis est 'Albai longai' pro eo quod est Albae longae, ut est illud apud Vergilium, 'dives pictai vestis et auri',

aulai medio libabant pocula Bacchi:

| una syllaba in duas divisa est. legite Verrium Flaccum et Catonem, et
 35 ibi invenietis. ita enim scribebant maiores nostri, aulai, la et i. graeca

2 ut magna C: Lucret. III 1010 quod tamen expleri nulla ratione potestur
 potestur BC potestor SP 17 Italiam] Verg. Aen. I 2 19 fervere] Verg. Aen.
 VIII 677 20 systolen om. B noluerit C 21 esse om. S declinabant C
 22 declines P declinet BCS 26 steteruntque] Verg. Aen. II 774 III 48 27 ecce
 octo habes item duos contrarios sibi metaplasmos BS ecce habes octo habes item duos
 contrarios sibi metaplasmos C ecce VII. Item duo contrarii sibi metaplasmi P 30
 albai logai C: Enn. annal. I 34 ed. Vahl. 32 dives] Verg. Aen. VIII 26 33
 aulai] Verg. Aen. III 354 libabant BS libant CP 35 ista enim P

p. 449—51 L.

enim diphthongus est ai. sic dicebant, aulai. ergo scribe graece, et vides quoniam poteris invenire illam diaeresin: aulai, solve a et i, et facis diaeresin et invenis aulai; secundum ipsam consuetudinem solverunt. sic et Musai. ergo ista est diaeresis, quotiens una syllaba in duas dividitur. synaeresis est, quotiens duae syllabae in unam contrahuntur, ut est illud, 5 'fixerit acripedem cervam' pro eo quod est acripedem. duae syllabae in unam contractae sunt, ut est Phaeton Neri pro eo quod est Phaeton Nerei.

Sunt item alii duo metaplasmi inter se contrarii, ecthlipsis et synaliphe. magnifice locutus est, non stricte, non quasi grammaticus, sed 10 soluta oratione et affluenti voluit exprimere rem difficiliorem. ecthlipsis est * quotiens vocalis vocalem excludit. ut puta si vocalis vocalem excludat, synaliphe est, ut

ille ego, qui quondam gracili modulatus avena.
[ille ego, e et e duae istae vocales sunt, altera tamen alteram exclusit, 15 et non fecit ille ego, sed fecit illego. dicitur synaliphe duarum concurrentium vocalium lubrica lenisque conlisio, quotiens duae sunt vocales et excludunt se leniter et lubrice. haec synaliphe est. illa vero non de vocalibus fit, sed de consonantibus. non enim ante potest excludi consonans, nisi pariter sit vocalis, quae excludat in litteram. ut puta homi- 20 nem amicum: ubi sustuleris myotacismum, excluditur vocalis. num vis scire? quotiens myotacismi ratio est, ut excludatur myotacismus, et vocalis excluditur. exclusa est consonans, ne sit myotacismus: cum exclusus fuerit myotacismus, incipit vocalis excludi, ne sit hiatus. necesse est ergo ita ut fiat, ut in excludas propter vitium, vocalem excludas propter illam 25 litteram. si enim non exclusa fuerit, incipit hiatus esse. ergo tale erit illud, 'multille et terris': ita scandere habes. ecce quae causa est ut non tantum in, sed et u excludas, quae u cum in littera est, et appellatur ecthlipsis, id est consonantium asperere cum vocalibus concurrentium dura difficilisque conlisio. 30

Sunt alii duo contrarii, antithesis et metathesis. antithesis est litterae pro littera positio. hoc in latinis [antithesis] in metaplasmo non invenis [in latino], sed invenis in ornatu. hoc est enim apud Latinos olli, quod est illi. et quid mihi praestat? nihil. nam sive dixerō olli,

1 dicebant aula. i. P dicebant aulai B dicebant aliai C dicebant alii ai S
3 et inuenis BP et inuenies CS ipsam] illam C 6 fixerit] Verg. Aen. VI 803
7 ut est phaeton (pheton S) neri pro eo quod est phaeton (pheton CS) nerei
BCS ut phaeton nerei pro pheton nerei P: cf. Donat. p. 396, 21 9 ecthlipsis con-
stanter C eclipsis B 11 eclipsis est quotiens vocalis vocalem excludit ut ille ego
P: ecthlipsis est quotiens vocalis consonantem excludit Lindemannus, ante uberiorem
synaliphae et ecthlipsis expositionem brevis utriusque metaplasmi definitio excidit, ex
qua haec quae ad synalipham pertinent, quotiens vocalis vocalem excludit, relicta sunt
17 quotiens duae vocales excludunt C 21 ubi tuleris BCSP moetacismum S
moetacismum B meotacismum C, item postea num] nam BCS: nam quotiens P
26 ergo et tale C 28 non tantum in quam et (et om. C) u BCSP

positione habet stare, sive dixerō illi, positione habet stare. ergo nihil praestat nisi novitatem elocutionis. antithesis apud Latinos nihil praestat. e contrario apud Graecos praestat [ornatum]: o longa est, u brevis est; ubi necessitas est metri, illam o pro u accipimus. ecce re vera antithesis est, ubi littera pro littera posita praestitit metrum; hic autem nihil praestat metro. sed ecce habes apud Latinos antithesin, sed in verbo graeco; non est latinum, sed verbum graecum est, 'aquosus Orion'. o dicimus, sed iam antithesis erit in temporibus tantum modo, non in syllabis. neque enim aliter scribis Orion, et aliter scribis Ōrion: ideo non praestat Latinis aliquid: eadem enim vocales sunt, sed temporibus differunt. metathesis: re vera ista differunt apud Latinos; hic transversio est, non mutatio, ut non alteram pro altera ponas, sed ipsas convertas, ut est Thymbre, |

nam tibi Thymbre caput Euandrius abstulit ensis.

dic naturaliter, quem ad modum est ordo litterarum, et non stat versus, nam tibi Thymber caput Euandrius abstulit ensis. ergo metathesis dicitur, quotiens convertitur ordo litterarum causa necessitatis, ut possit metrum stare.

Hi sunt metaplasmī XIII. schemata vero aut lexeos sunt aut dianoeas. lexeos dicuntur quae ad grammaticos pertinent, dianoeas quae ad oratores pertinent. schema lexeos dicitur, quotiens fit in uno verbo; schema dianoeas dicitur, quotiens integris verbis in sensu fit schema. ut puta si dicas 'hic illius arma, hic currus fuit', 'hic arma fuit' nemo dicit, sed 'currus fuit'; ecce uno verbo occurrīsti duobus sermonibus dissimiliter positīs, id est dissimili numero constitutis. hoc schema in uno verbo fit: tolle enim illud verbum, et nihil stat, hic currus [fuerunt, hic arma fuerunt]. ergo in uno verbo fit. schema autem dianoeas non in uno verbo efficitur, sed in contextu partium orationis. ut puta quando fingimus nos nihil dicere et dicimus, ut 'nam illa nimis ego antiqua praetereo, quod Servilius Ahala Spurium Maelium novis rebus studentem manu sua occidit': dixit praetereo, et dicit illa nihilo minus. ista dianoeae sunt. ergo illae figurae, quae fiunt in sensibus, pertinent ad oratores; quae fiunt in sermonibus, ad grammaticos pertinent.

1 nihil praestat nisi P nihil praestant nisi BCS 3 fortasse apud Graecos
praestat metrum 5 praestitit metro P 7 aquosus] Verg. Aen. III 52: cf. Serv.
in Verg. Aen. I 535 11 transuersu est P transuersum est BCS 14 nam] Verg.
Aen. X 394 23 hic illius] Verg. Aen. I 16 26 hic currus fuerunt hic arma
fuerunt S hic currus hic arma fuerunt B hic currus fuerunt hic arma fuerunt hic
schema fuerunt C 29 nam illa] Cic. in Catil. I 1, 2 30 quaeque seruilius halas
spurius melium nouis S quaeque seruilius halas spurius melium nouis C quaeque serui
illius hilas superius (corr. spurius) melium (corr. milium) nouis B quaeq. seruilium
alas purimaelium nobis P 31 occidit P occiderit BCS

DE SCHEMATIBVS

Schema dicitur figura. hoc autem schema fit aut in sensu aut in verbis. schemata quae fiunt in sensibus ad oratores pertinent, quae fiunt in verbis ad grammaticos pertinent. schema autem quod fit in sensu vel in verbis hac ratione discernitur. habes in Vergilio utrumque, et in sensu factum schema et in verbis. in sensu habes illo loco,

quid memorem infandas caedes, quid facta tyranni effera?

mortua quin etiam iungebat corpora vivis,

componens manibusque manus atque oribus ora.

[componens] hoc schema in sensibus constituitur. quid est enim schema sensus? id est, quando dicimus nos nolle aliquid dicere et tamen dicimus, [quid memorem infandas caedes, quid facta tyranni effera?] ut quid commemorem illius caedes, quid facta effera? namque iungebat mortua corpora vivis hominibus. negaverat se dicere et dixit tamen. ecce hoc schema in sensu est, 'nam illa nimis antiqua praetereo, quod Servilius Ahala | Spurium Maelium novis rebus studentem manu sua occidit': illa quidem antiqua praetereo, et nihilo minus dixit. hoc schema in sensu est, hoc ad oratores pertinet. quod autem ad grammaticos pertinet, hoc est,

Troiugena interpretes divum, qui numina Phoebi,

qui tripodas, Clari laurus, qui sidera sentis.

ecce uno verbo sentis conclusit illa omnia superiora, qui numina Phoebi sentis, qui tripodas, Clari laurus; en uno verbo ad cuncta respondit. ecce hoc loco non est sensus, sed verbi significatio, quod verbum refertur ad clausulam, ad superiora commata. ergo omne schema aut in sensu fit aut in verbis; sed quae fiunt in sensibus ad oratores pertinent, quae fiunt in verbis ad grammaticos pertinent. illa quae fiunt in sensibus dia-noeae dicuntur, quae fiunt in verbis dicuntur lexeos. quae cum multa sint, et re vera tres libri sunt ingentissimi de hac re, interim exempli causa haec frequentissima sunt, quae dicemus. sunt autem haec ipsa decem et septem, prolepsis zeugma hypozeuxis syllepsis anadiplosis anaphora epanalepsis epizeuxis paronomasia, schesis onomaton, paromoeon homoeoteleuton homoeoptoton polyptoton hirmos polysyndeton dialyton.

7 quid memorem] *Verg. Aen.* VIII 483 facti C 13 quid facti C commemorem illius P commemoro illius BCS 14 namque iungebat corpora c iamque iungebat corpora BC iamque mortua iungebat corpora S nam iungebat corpora P 16 nam illa nimis BSP nam nimis illa C: *Cic. in Catil.* I 1, 2 quaeque servilius hala spurium maelium B quaeque servilius halas spurium milium (melium c) C quaeque servilius halas purium melium S quaeque, servilius alas, purium, aelium P 21 Troiugena] *Verg. Aen.* III 359 22 laurus BSP lauros C sedera CP 24 sentis posteriore loco om. C laurus BS lauros CP 28 illa quae c illae quae BCS illa schemata quae P 29 quae cum multa sint (sunt corr. sint C) schemata et reuera BCS quae cum multa et re vera P

Prolempsis est praecoccupatio: sic potest latine dici, prolempsis est praecoccupatio rei futurae. pleraque quae postea fiunt sic dicimus | nos, quasi ante facta sint, et incipit esse hic tropus, 'Lavinaque venit litora'. illo tempore, quo venit Aeneas ad Italiam, adhuc non fuerat
 5 Lavinum oppidum nec Lavina litora. ergo illo loco erit prolempsis, id est praecoccupatio, quem ad modum item alio loco,

tunc se ad Caietae recto fert litore portum.

Caietae portus illo tempore non fuerat, sed postea mortua Caieta sic appellatus est. ergo prolempsis dicitur praecoccupatio rei futurae.

10 Pleraque etiam figurae contrariae sunt, quo modo sunt etiam metaphysmi. zeugma et hypozeuxis, ecce ista duo contraria sunt. nam zeugma dicitur, quotiens uno verbo multas res claudimus; hypozeuxis est, quotiens singulas res singulis claudimus verbis. zeugma est, quando illa omnia quae praemissa sunt clauduntur verbo, quale est illud quod dixi modo,
 15 'qui numina Phoebi, qui tripodas, Clari laurus, qui sidera sentis'. interim, quoniam venit iste versus ad animum, non stantem illum legunt omnes, 'qui numina Phoebi qui tripodas Clari': non stat versus. iam si sic dicis, non stat versus; sed dicemus 'qui tripodas Clarii', quia cla brevis est: 'qui tripodas Clari' si dicas, ut sit spondeus, non stat, sed erit dactylus, brevis est enim cla, | et omnes tamen sic legunt penitus. ergo
 20 quotiens uno verbo diversas clausulas componimus, zeugma est. hypozeuxis est autem, quotiens singulas res singulis claudimus verbis, ut regem adit et regi memorat nomenque genusque:
 'regem adit' sensus est, 'regi memorat' sensus est, 'quidve petat'
 25 sensus est, 'quidve memoret' sensus est, 'arma quae sibi componit' sensus est, 'humanis quae sit rebus' sensus est; singulae res singulis verbis completae sunt.

Syllepsis est dissimilium rerum una conclusio, puta si ponas duos numeros diversos et uni respondeas, alterum relinquo; si ponas duo ge-
 30 nera diversa et uno generi respondeas, alterum relinquo. puta 'hic illius arma, hic currus fuit': 'hic illius currus fuit' bene dicimus, 'arma fuit' non bene dicimus. ergo syllepsis est, quotiens uno verbo respondemus duabus rebus dissimilibus, ita ut una pars pertineat ad simplicem elocutionem, altera ad figuratam. nam quando dicimus 'hic cur-
 35 rus fuit', simplex est elocutio; quando dicimus 'arma fuit', non est simplex elocutio, sed figurata. ergo syllepsis dicitur singularum clausularum una conclusio. haec autem syllepsis non tantum in verbis fit, sed etiam in sensibus. quotienscumque res narrantur dissimiles, quae

3 laviniaque venit P: Verg. Aen. I 2 7 tunc] Verg. Aen. VI 901 14 promissa BCSP 15 laurus P lauros BS lauri C 17 clari laurus non stat B
 18 dicemus P dicimus BCS 23 regem] Verg. Aen. X 149 adit et regi P adiit et regi S adit regi BC 24 adiit S 25 componet P 30 hic] Verg. Aen. I 16
 33 duobus verbis BCSP 38 narrantur C nascantur c nascuntur BS noscuntur P

p. 457—59 L.

unum exitum faciunt, syllepsis est. idcirco habes apud Terentium milies factam istam figuram et in casibus et in numeris. hoc volo ostendere, quoniam iste ait 'syllepsis fit generaliter et per partes orationis et per accidentia partium orationis'. noluit dare exempla; tamen invenimus exempla apud Terentium illo loco,

poeta cum primum animum ad scribendum appulit,
id sibi negotii credidit solum dari,
populo ut placerent quas fecisset fabulas:

'ut populo placerent fabulas' nemo dicit, sed 'ut populo placerent fabulae'.
item alio loco paulo post,

quas faciet de integro comoedias
spectandae, an exigendae sint vobis prius:
comoedias spectandae; iterum syllepsis est per mutationem casuum.
ecce in casibus. in numeris habes in Eunuch,

si quisquam est, qui placere se studeat bonis
quam plurimis,

in his poeta hic nomen profitetur suum.

si quisquam est in his: ita possumus dicere, 'siqui sunt qui volunt populo placere, in his se vult Terentius numerari'; iste autem dixit 'siquis est qui vult populo placere, inter ipsos est Terentius qui vult se numerari'.
item alio loco in ipso argumento,

habeo alia multa, quae nunc condonabitur:

'habeo alia multa, quae nunc condonabuntur' debuit dicere: ergo vides saepe istam figuram diversis modis fieri, id est per genera, per casus, per numeros.

Anadiplosis anaphora epanalempsis et epizeuxis, hae figurae in unum genus rediguntur, specie tantum modo differunt. anadiplosis est, quotiens illo verbo inchoamus versum sequentem, quo verbo clausimus priorem, ut puta

sequitur pulcherrimus Astur,

Astur fidens:

quo verbo clausus est prior versus, eo verbo inchoatus est sequens. anaphora est, quotienscumque per multos versus uno uteris verbo, in initio tamen, ut

nate, meae vires, mea magna potentia solus,
nate, patris summi qui tela Typhoea temnis.

1 apud terentianum P 4 invenimus nos exempla B 5 apud terentianum P

illo loco sit a poeta SP illo loco si ita poeta C illo loco ista ita poeta B: Terent. Andr. prol. 1 7 dari CP dare BS 8 ut om. P 11 quas faciet C quam faciet S quas fecit et P quas fecisset B: Terent. Andr. prol. 26 comoedias] medias P 12 expectandae an P 13 comedia expectandae P 14 in Eunuch] prol. 1 15 quid placeret studeat bonus P se om. C 16 quam BSP quod C cum c 22 habeo] Terent. Eunuch. prol. 17 condemnabitur P 30 sequitur] Verg. Aen. X 180 35 nate] Verg. Aen. I 664 uiris CS mea] meae B

si iterum velis tu componere quattuor aut quinque versus tamen ab ipso sermone inchoantes, anaphora est. epanalempsis est, quotiens in uno versu unum est verbum in initio et in fine, ut puta quo verbo inchoas, ipso verbo etiam claudis, ut

ante etiam sceptrum Dictaei regis et ante:

ante et ante, ipso verbo inchoavit, ipso verbo etiam clausit. epizeuxis est iteratio ipsius verbi, sed sine dilatione. hoc interest inter epanalempsin et epizeuxin, quod epanalempsis habet multa verba in medio,

ante etiam sceptrum Dictaei regis et ante;

epizeuxis nullum verbum in medio habet, ut 'me, me, adsum qui feci': iteravit quidem sermonem ipsum, sed sine intercapedine.

Paronomasia dicitur, quotienscumque de nomine aliud efficitur nomen sono simile, sensu dissimile,

nam inceptio est amentium, haut amantium: |

id est sic sonat amens, sicut amans; sono simile est, sensu tamen dissimile.

Schesis onomaton est: habebant hanc consuetudinem antiqui, modo nemo facit hoc. schesis onomaton est coacervatio nominum. difficile est ut aut nomina sint omnia aut pronomina sint omnia aut participia omnia; hoc pro ingenti adfectione faciebant maiores nostri. faciebant

versum, in quo versu non invenies nisi omnia nomina, ut

magna manus, Peligna cohors, Vestina virum vis.

magna nomen est, manus nomen est, Peligna cohors Vestina virum vis, omnia ista nomina sunt; nullam aliam partem orationis habes in istis. hoc est schesis onomaton [Peligna, id est de Peligno, unde fuit Ovi-

dus]. quodam habitu copulandi: hoc est enim totum. quae est magna manus? Peligna. quae fuerat illa Peligna cohors? Vestina. iterationem sensus fecit multitudine nominum. |

Paromoeon est, quotiens ab isdem litteris diversa verba sequuntur, quo modo illud habes apud Vergilium,

sola mihi tales casus Cassandra canebat:

ab ipsa littera inchoavit plurimas partes orationis. quale est illud, 'longo sale saxa sonabant'. antiqui integros versus ita faciebant, ut

o Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti:

versus est Ennianus.

1 componere *Ch* contemnere *BSP* 3 quo verbo inchoas ipso verbo (*corr.* ipsum uersum *b*) etiam *BS* quo verbo inchoas ipsum uersum ipso verbo etiam *C* quo verbo inchoas ipso etiam *P* 5 ante] *Verg. georg.* II 536 10 memet adsum quid feci *P: Verg. Aen.* VIII 427 feci in me conuertite *B* 14 nam inceptum est *B: Terent. Andr.* I 3, 13 haut] aut *BSP* 15 amens sicut amans *C* amens et sic amans *B* amens et amans *SP* 21 magna] *Marsa Donatus p.* 398, 19 *Charisius p.* 282, 6 *Diomedes p.* 446, 26 choors *C* festina *BCSP*, item postea 22 magna — virum vis *om. B* cohoors *C* 25 hoc est enim *C* haec est enim *P* hoc enim est *BS: fortasse antiquum est hoc totum* 26 cohoors *C* 30 sola] *Verg. Aen.* III 182 causas *P* 31 longo] *Verg. Aen.* V 866 32 ut o tite tute tibi tanta *B* ut o tu tite (ut tite *c*) tibi tanta *C* ut tite tate tibi toto tanta *S* uti. te. tate. tibi. tota. tanta *P: Enn. annal.* I 113 *ed. Vahl.*

p. 461—63 L.

Sunt item duae figurae, homoeoptoton et homoeoteleuton. inter homoeoptoton et homoeoteleuton hoc interest, quod homoeoptoton de casibus fit, homoeoteleuton de verbis fit. homoeoptoton est, si ita dicas,

merentes flentes lacrimantes commiserantes:

hos merentes, hos flentes, hos lacrimantes, hos commiserantes; ecce omnes casus accusativi sunt. inde dictum est homoeoptoton: Graeci enim ptosis dicunt casus. homoeoteleuton est, quotiens in verba exitus est unius soni. puta habemus apud Ciceronem apertissime positum, 'itaque in illum non animadvertisti, sed hospitem reliquisti'; paene unus est exitus rerum omnium. antiquum est hoc totum, hodie nemo facit; siqui fecerit, ridetur.

Polyptoton est multitudo casuum, sed diverso modo posita, ut est illud,

litora litoribus contraria, fluctibus undas.

[collige et invenies omnes casus: est nominativus genetivus ablativus] litora litoribus fluctibus undas, multitudo est casuum in uno loco, sed vario modo constituta. hirmos est continuatio quaedam (vide ne putes hoc esse hirmos, quod est etiam zeugma: satis enim simile est zeugma ei), id est continuatio sensus per plurimos versus. hirmos est puta

principio caelum ac terras camposque liquentes, usque ad illum locum, 'nunc age'. omnis ille locus quadraginta versuum unus sensus est, animas immortales posse ad corpora remeare.

Sunt item duae figurae, polysyndeton et asyndeton. polysyndeton dicitur, ubi sunt multae conexiones; asyndeton, ubi nulla conexio est. polysyndeton est

Acamasque Thoasque

25

Pelidesque Neoptolemusque primusque Machaon:

que quinquies dixit. sunt aliquae partes, id est sunt alia loca, ubi nulla conexio est, ut est illud,

ite,

ferre citi flammam, date tela, inpellite remos.

30

poterat aliter dicere, ite et ferre citi flammam et date tela et inpellite remos; sed maluit inconexam orationem ponere.

3 ita om. B 4 merentes] *Enn. annal.* I 107 ed. *Vahl.* lacrimantes commiserantes *BSPc* lacrimantes hos commiserantes *C* 5 hos — commiserantes om. *C*, add. *c* 6 Graeci enim om. *PS*: enim om. *B* 7 exitus unius soni verba tamen *S* 12 Poliptoton est ornatus aschronem hodieque hoc fit Poliptoton est *P* Polyptoton est hoc ornatur aschronem hodie quae hoc fecit polyptoton est *S*: *litura unius fere versus ante polyptoton est in B* 13 litora] *Verg. Aen.* III 628 14 collige — ablativus ex generali definitione polyptoti, quae non ad *Vergilii exemplum*, sed ad omnes casus pertinebat, petita et alieno loco interposita sunt 15 undas collige et invenies omnes casus suum in uno loco *S* 19 principio] *Verg. Aen.* VI 724 20 nunc age] *ib.* v. 756 21 immortales posse *SP* immortales et posse *BC* 25 Acamasque] *Verg. Aen.* II 262 26 neoptolemus primusque *CP* machaonque queque quinquies *C* machaon queque quinquagies *S* machaonque quaeque quinquagies *P* 28 ut est illud ite ferre citi flammam *S* ut est illud ite citi ferre flammam *BC* uti te citi ferre flammam *P*: *Verg. Aen.* III 593 31 ite adferre citi *S* ite ferre citi *B* ite citi ferre *C* flammam date *C*

DE TROPIS

Tractat etiam de tropis. diximus quod metaplasmī tantum modo necessitatis sunt, schemata tantum modo ornatus, tropi utriusque partis. nam idcirco et causa necessitatis fiunt, ubi exigit sensus, et causa utilitatis, ubi est ornatus. varii sunt tractatus isti, sed de ipsis multis sunt quattuordecim; sed eligo pauca quae dicam.

Metaphora est translatio: Latini ista quasi barbara sic audiunt. legite Ciceronem et videte, | quem ad modum tractat; de ipsis rebus duos libros integros scripsit [plenos]; nihil loquitur in ipsis libris nisi hoc solum, de istis rebus, et dat exempla pleraque translata a Demosthene, pleraque sua. Sexti liber [qui habent] nihil loquitur in fine nisi de figuris. metaphora quattuor modis fit. transferimus a re quae animam habet ad rem quae animam habet, aut a re quae animam non habet ad rem quae animam non habet; aut misce hoc ipsum, id est aut a re quae animam habet ad rem quae animam non habet, aut a re quae animam non habet ad rem quae animam habet. puta inter duo animalia, id est a re animali ad rem animale, ut est illud,

Tiphyn aurigam celeres fecere carinae.

Tiphys gubernator fuerat navis Argus. iste gubernatorem aurigam dixit, quia, quem ad modum ille auriga regit equos, sic iste gubernator regit navem: ecce a re animali transtulit ad rem animale; et auriga et gubernator animam habent. a re inanimati ad rem inanimalem, ut est illud, 'ut pelago misere rates'. | rates proprie dicimus conexiones trabium, per quas descendimus ad fluvium; iste autem idem transtulit ad navem; ecce a re inanimati ad rem inanimalem transtulit similiter. aut certe a re animali ad rem inanimalem, ut est illud in quarto,

Atlantis, cinctum adsidue cui nubibus atris
piniferum caput vento quassatur et imbri.

mentum caput humerus brachia et reliqua omnia hominis sunt, et ista, quae hominis fuerant, ad montem transtulit. aut a re inanimati ad rem animale, ut 'si tantum pectore robur concipis'. robur proprie dicimus illud lignum, sed robur appellavit modo fortitudinem; a re inanimati transtulit ad animale. ita se habent quattuor partes istae. adiecit aliquid et noluit tractare plenius, noluit aperte demonstrare: scire debetis tamen non *semper* has translationes reciprocas esse. reciprocae sunt, quotiens inter se recurrunt. ut puta si comparationem facias a volatu ad

4 ubi exigit sensus *P* ut exigit sensus *BCS* 5 multi sunt *SP* 9 plenos
om. BS, add. CPb 11 sexti librum qui habent *B* sextus liber quem habet *Cb* sextū
lib' qui habent *c* exti librum qui habent *S*: sexti liber nihil loquitur *P*, fortasse extant
libri 18 typhyn *B* thyphyn *P*: cf. *Charis. p. 272*, 13 *Don. p. 399*, 20 19 typhis
P 22 inanimalem ut est a pelago *P*: *Verg. Aen. V 8* ut pelagus tenere rates
27 Atlantis] *Verg. Aen. III 248* 28 piniferum *BCSP* nentus quassavit et imbri *P*
29 hameros *CP* ista quae *CS* ista haec quae *Bc* 31 si tantum] *Verg. Aen.*
XI 368 35 tamen non has *C* tamen has *BSP*

p. 465—67 L.

navem | aut a navi ad volatum, istae reciprocae sunt. habes in Vergilio utramque translationem ipsius thematis. volare proprie avium est, et transtulit ad vela; ecce ad naves fecit comparationem ab avibus. alio loco item a navibus transtulit ad aves, 'nare per aestatem liquidam', cum de apibus volantibus loqueretur: nare est natare, quod vero est navis. istae 5 reciprocae sunt, quotiens se respiciunt. partis unius sunt, quotiens ab una parte transferimus, ab una vero non possumus. habemus in Miloniana 'quidem ceteras tempestates et procellas in illis dumtaxat fluctibus contionum semper putavi Miloni esse subeundas'. tempestates procellas fluctus, totum hoc maris est, et transtulit ad vim 10 populi et seditiones. e contrario non possumus ponere a populo ad pelagus. numquid enim possumus dicere 'talis tempestas populi fuit, qualis seditio maris'? tamen Statius demens dixit seditionem [rogi] maris.

Catachresis est usurpatio alieni nominis; ita definita est. puta nescio qui filium suum occidit, dicitur parricida; nescio qui matrem suam occi- 15 dit, dicitur parricida; sororem, dicitur parricida [usurpatio est alieni nominis]. quamquam voluerit Cicero facere discretionem: habetis in illa oratione de domo sua 'matricida fratricida sororicida'. quamquam et maiores nostri voluerunt aliud esse parricidam. [parricida est qui parentem occidit. nam idcirco dictum est ita addita una littera r, parricida, 20 quod parentem interimat.] apud maiores enim nostros homicidas raro legistis, parricidas autem semper. idcirco etiam parricidas patriae vocamus qui cives interimunt. piscinam dicimus, ubi pisces non sunt. usurpatio est alieni nominis. haec enim res alienum nomen habet, suum non habet. 25

Metalempsis est *. iste tropus frequentabatur apud poetas. metalempsis dicitur accessus quidam gradatim perveniens ad finem, sed longo ordine, ut si dicas

post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

per aristas segetes significat, per segetes aestates, per aestates annos; 30 ergo post aliquot aristas, id est post aliquot annos. metalempsis dicitur, quod gradatim pervenimus ad aliquid, quem ad modum item habes alio loco 'speluncis abdidit atris'. per atras speluncas tenebricosas, id

2 volare] cf. Serv. in Verg. Aen. I 224 mare velivolum 4 ad aves nare per aera nare est naturae quae vero est navis P nare] Verg. georg. III 59 5 nare et nare BS 6 se recipiunt P 7 in Miloniana] 2, 5 8 quidem om. P 13 Statius] Theb. VIII 142 seditione maris rogi om. B, add. b 14 catachresis est usurpatio P catachresis dicitur usurpatio C catachresis usurpatio BS 15 parricida constanter C 18 orationis BS: oratione domus P: Cic. de domo sua 10, 26 19 maiores nostri P: nostri om. BCS aliud esse parricidam Cb aliud esse parricida P aliud esse parricidium BS qui parentem occidit nam P qui patrem occidit iam BCS 20 idcirco dicitur parricida ita addita una littera r quod C 21 homicidas BP homocidas CS 24 nomen habet (et add. C) suum non habet Cb nomen habuit suum non habuit BS nomen habuit suum non habet P 29 post] Verg. bucol. I, 70 33 speluncis] Verg. Aen. I 60

est umbrosas, significat. metonymia est quaedam denominatio. ut puta plerumque a rebus continentibus id quod continetur demonstramus, aut ab inventore id | quod inventum est demonstramus. ut puta 'et vina coronant' pro eo quod est pateras coronant: quae continent id quod
 5 continetur ostendit. e contrario alio loco posuit 'nunc pateras libate deis': vinum libamus, non pateras; sed ab eo quod continet id quod continetur ostendit. aut ab inventore id quod inventum est, ut 'sine Cerere et Libero friget Venus', id est sine pane et vino: aut e contrario, id est

10 vinum precemur, nam hic deus praesens adest: vinum, id est Liberum.

Antonomasia et epitheton tropi sunt sibi vicini. nam et antonomasia a tribus rebus trahitur, et epitheton a tribus rebus trahitur, id est ab animo, a corpore, extrinsecus. puta 'felix Aeneas' antonomasia est a
 15 fortuna; si dicas 'magnanimus Aeneas', antonomasia est ab animo; si dicas 'fortis Aeneas', antonomasia est a corpore. ergo antonomasia a tribus rebus trahitur, ab animo, a corpore, extrinsecus. epitheton similiter. quid ergo erit inter antonomasian et epitheton? dicit quod antonomasia vice nominis ponitur, epitheton cum nomine ponitur. puta siqui
 20 dicat verbi causa 'ecce pius venit iuvenis', et velit significare Aenean dicendo 'ecce pius venit iuvenis', modo antonomasia est; si dicat 'ecce pius venit Aeneas', iam non est antonomasia, sed epitheton. nihil est enim epitheton nisi antonomasia iuncta nomini. hoc interest inter antonomasian et epitheton, quod antonomasia vice nominis fungitur, epitheton
 25 vero cum ipso nomine ponitur. vice nominis posita, id est sola, 'ipse arduus altaque pulsat sidera' * ut 'dira Celaeno': ecce si diceret dira tantum modo, antonomasian faceret; dicendo Celaeno fecit epitheton. 'dia Camilla': si hoc solum diceret dia, esset antonomasia. ex his duobus tropis vel laudamus aliquem vel vituperamus. nihil verius.
 30 tribus rebus aliquem laudamus, ab animo, a corpore, extrinsecus. quando Achillem laudamus, necesse habemus laudare animum ipsius, laudare corpus, laudare fortunam. ergo his tropis tribus aut laudamus aliquem aut vituperamus vel ostendimus vel ornamus [sed substantis illis].

Synecdoche dicitur significatio quaedam, quae aut minus dicit et plus
 35 significat aut plus dicit et minus significat. hoc habet synecdoche, puta 'puppisque tuae pubesque tuorum'. ecce minus dixit et plus

3 et vina] *Verg. Aen.* I 724. VII 147 5 nunc] *Verg. Aen.* VII 133 7 sine
 cirere C: *Terent. Eunuch.* IIII 5, 6 8 frigit P 10 vinum precamur P: cf. *Diom.*
p. 458, 25. *Donat.* p. 400, 13 25 id est] potest BS potes C ipse] *Verg. Aen.*
 III 619 26 ut om. C, add. c: et dira celeno dira camilla si hoc solum diceret dira
 esset antonomasia P. inter duos *Vergiliū versus definitio epitheti excidisse videtur*
 dira celeno BS dira celeno dia Cb: *Verg. Aen.* III 211 27 celeno fecit BSc celeno
 dia fecit Cb 28 dia camilla c diua camilla BCS: *Verg. Aen.* XI 657 dia c
 diua BCS 33 sed substantis illis om. CP, add. c, expuncta sunt in B 36 pup-
 pesque] *Verg. Aen.* I 399

p. 470-72 L.

significavit nam a puppibus naves, a pubibus iuvenes intellegimus; ecce minus dixit et plus significavit. e contrario ubi plus dicit et minus significat, ut est illud, 'ingens a vertice pontus in puppim ferit': venit, ait, ingens pontus et percussit navem. numquid mare potuerat navem percutere et non fluctus? 'fontemque ignemque ferebant':⁵ quaerebant ad sacrificium fontem, id est aquam; plus dixit et minus significavit. ergo haec significatio est huius tropi, ut aut plus dicat et minus significet, ut 'fontemque ignemque ferebant', aut minus dicat et plus significet, ut 'puppisque tuae pubesque tuorum'. |

Onomatopoeia dicitur nomen de sono factum. habemus apud Ver-¹⁰gilium milies et apud alios poetas: 'tinnitu galeae': non hoc ipsum verbum exprimit etiam sonum ipsius aeris? tinnitus sic sonat, quem ad modum ipsa res sonat. si dicas 'clangor tubarum', clangor sic paene resonat. onomatopoeia est ista, quotiens ipse sermo exprimit sensum suum:

Periphrasis dicitur circumlocutio. haec autem fit aut cohonestandae¹⁵ alicuius rei aut vitandae turpissimae. puta honesta res est; si vis eam magis honestam facere, periphrasin facis: res turpis est; honestam si vis facere, periphrasin facis. ecce res illa quae cohonestatur [per periphrasin] per tropum istum: potuerat Vergilius dicere 'mane fuit', sed voluit circumlocutione hoc ipsum honestius dicere et ait²⁰

Tithoni croceum linquens Aurora cubile

* extulerat; ecce rem honestam honestius dixit per istum tropum. e contrario rem turpissimam vitamus: voluit coitum ostendere, et per circumlocutionem vitavit ita, |

nimio ne luxu obtunsior usus²⁵

sit genitali arvo et sulcos oblimet inertes;

omnia obscena dixit, sed tamen verbis honestioribus. ergo periphrasis aut res simplices honestat aut res turpes vitat [nimio ne luxu obtunsior usus sit genitali arvo, ut vitaret turpe].

* Plerumque invenimus grammaticos sic dicere et oratores; et plu-³⁰rimi, qui nesciunt istam rationem, simul atque invenerint perturbatum ordinem in verbis, statim dicunt 'hyperbaton est'. puta si verbum hoc respondet ad quintum locum, et iterum alter sermo respondet ad quartum locum et confusa est elocutio, dicunt 'hyperbaton est'. non est

3 ingens] *Verg. Aen.* I 114 5 fontemque] *Verg. Aen.* XII 119 11 tinnitu
BS tinnitum C tinnitus P: *Verg. Aen.* VIII 809 12 tinnitum sic C 13 clangor
tubarum clangor sic P clangor tubarum clange sic BCS: *Verg. Aen.* II 313. XI 192
clangorque tubarum 16 alicui rei B 18 per periphrasin tropum C 21 Tithoni]
Verg. georg. I 447. *Aen.* III 585. VIII 460 22 extulerat] *Verg. Aen.* XI 183
Aurora interea miseris mortalibus almam extulerat lucem 23 rem turpissimam istam
(ista BS) vitamus BSC rem turpissimam istam rem vitamus P 25 nimio ex luxu
P: *Verg. georg.* III 135 obtunsior corr. obtunsior C 26 et sulcos oblimet Sbc
et sulco sublimet C oblimet B et sulcus oblimit P 28 nimio ex luxu P 29 ut
vitaret P ubi vitaret BCS 30 lacuna quam indicavi definitio generalis hyperbati
periit 31 simul atque BSP simulque Cb 33 respondit utroque loco BCS P

hoc. nam hyperbaton est figura; non autem dicit, quae est figura, sed generaliter hyperbaton tale est, *ut* si dicas tropum generalem. puta si videas hominem et dicas animal, numquid, quia dixisti animal esse, idcirco non potest animal esse et caballus, animal esse et asinus? non dixisti rem specialem. sed rem generalem. sic qui dicit 'hyperbaton est'. nam hyperbaton habet species plurimas, et has species debemus potius scire, ut significationem dicamus. dicit quo modo. est una species quae ita dicitur, hystero-logia vel hystero-proteron. | quotiens hoc habet? quotienscumque et verba et sensus mutantur, tunc est hoc intellegendum. ut

puta protulerunt, ait, triticum; primo, ait, torrere coeperunt,

et torrere parant flammis et frangere saxo:

ecce prius dixit coquere panem, postea molendare triticum. hoc dicit, hystero-logia est, quando et verba mutata sunt et sensus mutatur. puta proferunt canistris panem 'tonsisque ferunt mantelia villis': prius est ut adferant mantelia, postea panem; ecce hoc loco et sensus mutatus est et ordo verborum. ergo dicitur hystero-logia haec species. anastrophe autem dicitur, quotienscumque verba tantum mutantur, sensus autem integer permanet, ut si dicas 'transtra per et remos': sive dicas per transtra *et* remos, sive dicas transtra per et remos, idem sensus est, tantum modo verba mutata sunt: ut 'Italiam contra', hoc est contra Italiam. parenthesis est interpositio divisae sententiae: puta 'Aeneas', et interponit 'neque enim patrius consistere mentem passus amor'. | ordo est, Aeneas rapidum ad naves praemittit Achaten, et interposuit sententiam, 'neque enim patrius consistere mentem passus amor.' 'tunc socios', et interponit 'namque omnis cum stipata tegebat turba ducum'. parenthesis dicitur iste tropus [ridiculus est]. tmesis dicitur sectio unius verbi. fit sectio, quando aut unum verbum interponimus aut unam syllabam, aut plerumque sensum interponimus, qui sensus fit de plurimis verbis; puta unum verbum ut dicas. fuit imperator quidam Eliogabalus: si sic poneret, non poterat stare versus; sed sectionem fecit et interposuit nam, elio nam gabalus [interposuit nam, tmesis dicitur]. habes apud Vergilium 'septem subiecta trioni', hoc est septem trioni, interposuit subiecta. ergo tmesis fit aut per unam syllabam nam,

1 hyperbaton et figura BS yperbaton figura est P sed om. P 2 ut om. BCSP 5 siquis dicit yperbaton est P 7 ut significationem (generalem add. c) dicamus dicit C ut significationem dicit b ut significationem generalem dicit BSP quae ita dicitur om. C, expuncta sunt in B 11 et torrere] Verg. Aen. I 179 12 hoc dixit C 14 tonsisque] Verg. Aen. I 702 mantelia Pc mantilia BCS 15 mantelia P mantilia BCS 18 transtra] Verg. Aen. V 663 siue dicas per transtra per et (et per BC) remos idem BCS 20 Italiam] Verg. Aen. I 13 21 Aeneas] Verg. Aen. I 643 et interponat BCS et interponas P 22 passus amor SP passus est amor utroque loco BC 24 tunc] Verg. Aen. XI 12 26 ridiculus est SP ridiculosus est Bc et ridiculosus est C 28 aut plerumque sensum interponimus ut puta syll' unam si dicas fuit quidam elionamgabalus si aliter ponere non poterat stare versus P qui sensum si de S quem sensum si de BC 31 interposuit nam posteriore loco om. B, add. b 32 septem] Verg. georg. III 381

p. 474—77 L.

aut | certe per unum sermonem, ut septem subiecta trioni: plerumque
per verba plurima interposita, si dicas hoc,

Massili portabant iuvenes ad litora tanas,
id est Massilitanas lagonas portabant iuvenes ad litora. aliud etiam 'saxo
cere comminuit brum', hoc est cerebrum, id est saxo cerebrum eius
comminuit; sed non potuit sic stare ex ordine, ideo composuit. syn-
chysis est autem, quotienscumque omni parte confusum est hyperbaton.
quid est omni parte confusum? id est et verbis et sensibus et ordine et
sectione, ex omni parte. habes tale aliquid in primo,

tris Notus abreptas in saxa latentia torquet,

10

saxa vocant Itali mediis quae in fluctibus aras.

omnia illa superiora conexisti hoc uno tropo: est enim ordo, tres Notus
abreptas in saxa torquet, quae saxa in mediis fluctibus latentia Itali aras
vocant; ex omni parte confusum est.

Hyperbole est dictio fidem excedens aut augmentis aut | minuentis. 15
aliquando hyperbole est, et augemus; aliquando hyperbole est, et minui-
mus. augemus, si dicas 'nive candidior', 'Euro velocior'. ad augmen-
tum data est hyperbole aliquando; aliquando ad minuendum, si dicas
'tardior testudine'. qui potest tardior esse testudine?

Item ecce quo modo diximus de hyperbato, sic de allegoria. quivis 20
ita dicit, statim ut viderit oblique dictum, dicit 'allegoria est'; nec ta-
men rationabiliter, sed nec latine, ea ratione, quoniam allegoria generalis
est et species habet plurimas. quid est autem allegoria? quotiens aliud
dicimus et aliud significamus; verba nostra aliud sonant et res aliud habet.

et iam tempus equum fumantia solvere colla:

25

numquid re vera hoc vult dicere, equum re vera iugo esse liberandum?
non, sed carmen esse finiendum. ergo huius allegoriae species septem
sunt. dicit quo modo. ironia est, quotienscumque re vera aliud loqui-
mur et aliud significamus in verbis; non ita, ut diximus de allegoria,
quando aliud dicimus et aliud significamus, non, sed isdem verbis potes 30
et negare et confirmare; sola autem pronuntiatione discernitur. 'egre-
giam vero laudem': hunc tropum nisi gravitas adiuvet pronuntiationis,
videris confirmare quod negas. nam ita pronuntia,

egregiam vero laudem et spolia ampla refertis

tuque puerque tuus:

35

si ita pronunties, videberis confirmare. aliter vero pronunties, |

egregiam vero laudem et spolia ampla refertis

tuque puerque tuus.

3 massili CS massilli B massali P: cf. Donat. p. 401, 17 4 massalitanas P
laconas P corr. lagonas S lagunas B laguenas vel lagnonas C saxo] cf. Donat.
p. 401, 16 10 tres notus P tris notus S tres notos BC, item postea: Verg. Aen.
I 108 12 conexisti BSP conexisti C 13 saxa mediis CSP 20 quidam ut
viderint aliquid oblique dictum dicunt allegoria est P 25 et iam] Verg. georg. II 542
29 ut diximus sic de allegoria C 31 egregiam] Verg. Aen. III 93

ergo omnino tunc est ironia, quotienscumque sola pronuntiatio facit discretionem vel confirmantis vel negantis. antiphrasis est unius verbi ironia, si dicas bellum, quod non est bellum, lucum, quod non luceat, Parcae, quod non parcant. Aquilo ventus ab hac ratione dictus est, quod aquam non facit, serenitatem enim facit, e contrario. aenigma est, quo ludunt etiam parvuli inter se, quando sibi proponunt quaestiunculas, quas nullus intellegit. dic mihi, quid est hoc, est quaedam filia matris et mater filia est filiae suae? hoc qui potest intellegere,

mater me genuit, eadem mox gignitur ex me?

10 aenigma est; hoc autem significat, aquam soluta glacie posse procreari, iterum ipsam aquam coactam glaciem posse facere. ergo et de aqua fit glacies, et de ipsa glacie fit aqua. aenigma est hoc. charientismos dicitur tropus qui versatur etiam apud scholasticos frequentissime. dicit aliquis 'da vinum', et dicit illi servus suus 'abundat', hoc est nihil habet. aut
15 puta dicit 'da acetum'; quod, quia amarum sit, non dicit, sed 'da dulce'. charientismos est, quotiens e contrario dicimus. habemus etiam apud auctores hoc: ecce habemus in Afranio, interrogat servum adulescens | 'num- quis me quaesivit?' et ille servus respondet 'bona fortuna', id est nullus; quasi rem duram dictu mitius dixit. quo modo dicunt Romani
20 'ignoscente calciavi me'. charientismos est et in aliis rebus, quem ad modum loquuntur plane quoniam de ista re debili invenimus apud auctores tale aliquid positum, et alia elocutione positum, qua loquimur: ut puta quo modo dicunt honestiores isti 'ignoscente'. quin immo quod vulgo dicunt, non est enim latinum: sed quo modo dicunt, 'venia aurium', an
25 'veniam aurium', utrum per ablativum, an per accusativum? invenimus enim in usu ita dicere omnes homines honestiores, qui sciunt litteras: venit nescio qui homo turpis puta, 'veniam aurium tuarum, leno erat'. apud disertiores homines ubique per accusativum legimus: venit nescio qui turpis, 'veniam aurium tuarum', ut subaudiamus 'inploro', ut subau-
30 diamus aliquid per accusativum. illa autem simplex est. paroemia proverbium latine dicitur. puta de nescio quo loquebaris, et subito venit is, dicis tu 'lupus in fabula': nescio qui voluit molestus esse et caesus est, dicis tu 'adversus stimulum calces': et omnia quae legimus. nescio qui puta fur rapuit nescio quid et fugit ante domum eius cui rapuerat, tu
35 dicis illud quod legimus in Terentio, 'ita fugias ne praeter casam'. ergo quotienscumque utimur proverbiiis, accommodatum rebus et tempo-

5 quod ludunt etiam parvuli inter se quando disponunt quaestiunculas P 6 par-
vuli] passivi BCS proponuntur BS 11 coactam superscripto coagulata B
15 quod quasi amarum sit BCS quod cum sit amarum P 17 ecce in afranio in-
terrogat servum adulescens Nunc quis me quaesivit ille servus bona fortuna P servum
suum adolescens C 18 quaesivit S respondit C, om. BS 20 ignoscente BSPc
ignoscite C ignoscente te Lindemannus salciaui corr. calciavi P et om. B
21 plana P. fortasse plane, quoniam de ista re dubitatur, invenimus apud auctores
talem aliquid positum, et alia elocutione positum quam loquimur 23 quin immo quo-
niam vulgo dicunt non est latinum P 35 in Terentio] Phorm. V 2, 3

p. 479. 80 L.

ribus facimus hunc tropum. sarcasmos dicitur ironia cum inrisione hostili: omnino hoc habet sarcasmos. habes in Vergilio

en agros et quam bello, Troiane, petebas

Hesperiam metire iacens:

insultat ei, sed cum summa inrisione. astismos dicitur urbanitas quaedam in sensu. habes apud Ciceronem frequentissime, ubiubi iocatur, 'ius tam nequam esse verrinum'. habes apud Vergilium

qui Bavium non odit amet tua carmina, Maevi.

nihil suavius, nihil urbanius. duo fuerunt pessimi poetæ: dicit, qui istum amat, illud pro poena contingat, ut et illum amet: alia enim poena illi nulla talis erit. et aliud quod sequitur, |

atque idem iungat vulpes et mulgeat hircos.

et omnino quicquid urbanitate plenum est et caret rusticitate, astismos est. homoeosis dicitur: et iste tropus generalis est, habet species tres. homoeosis est similitudo quaedam; sed hæc similitudo fit aut a rebus ignotis aut a rebus incongruis, aut a rebus paribus.

3 en] *Verg. Aen.* XII 359 6 ius] *Cic. in Verr. act. sec.* I 46, 121 7 nequam] *necum CSP* netum *B* 8 qui uabium *B* qui uapium *P*: *Verg. bucol.* 3, 90
10 alia] aliena *BCSP* 16 paribus fuit liber pompeii grammatici feliciter *B* explicuit de tropis *C*